אינטערנאציאנאלע שטודענט־ארגאניזאציע

אַלע ווערק פון שלום-עליכם

מעשיות פאַר אידישע קינדער

צווייטער בוך.

פּובליצירט „מאָרגן־פרייהייט" אויסגאַבע, ניו יאָרק, 1937

Copyright, 1918, by Olga Rabinowitz (Sholom-Aleichem), New York

72

PRINTED IN THE UNITED STATES OF AMERICA

מעשׂות פאַר אידישע קינדער. צוזייטעם בוך.

אינהאלט

די פאהן 7
חנוכה־געלד 27
ביו'ם קעניג אחשורוש 51
א פערשטעהרטער פסח 73
ל"ג־בעומר 99
גרינס אויף שבועות 121
שוין איין מאל א סוכה 135
די ערשטע קאמונע 151
דאם דריידעל 175
אסתר 205
די ערב־פסח'יגע עמיגראציע 217

די פאָהן

געשריבען אין יאָהר 1900.

די פאָהן

א.

קינדער! איך וועל אייך דערצעהלען א מעשה מיט א פאָהן. ווי אזוי איך, איין אָרעמאַנ׳ס א יונגעל, האָב בעקומען אויף שמחת־תורה א פאָהן, ווי שווער זי איז מיר אָנגעקומען און ווי גרינג איך האָב זי פערלאָרען. נאָט האָט מיך געשטראָפט, איך האָב זי אויס־געקרענקט...

אז איך בין געווען א קליין יונגעלע, אזוי ווי איהר, האָט מען מיך געפרופען „ט א פ ע ל ע ט ו ט א ר י ט ו", דאָס הייסט: „קאָפּעלע קוקאַריקו". ווייסט איהר, פּאַר וואָס? ווייל, ערשטענס, האָב איך געהאַט א דין קוויטשיג קול׳כעל, ווי א יונג האָהנעכעל, וואָס האָט נאָר־וואָס אָנגעהויבען צו קרעהען, און, צווייטענס, האָב איך ניט געקאָנט אויסרעדען קיין „קוף" און קיין „כף" און קיין „גימל", און ווי אויף צו־להכעיס האָט מיין טאַטע בעדאַרפט הייסען קלמן, מיין מאַמע — גיטעל קלמנ׳ס, איך — קאָפּעל גיטעל קלמנ׳ס, און דער רבי — גרשון גאָרגעל דרדקי פון גאַלאַנאַניווקע.

— יונגעלע! ווי אזוי רופט מען דיך?

— מיך? טאָפּעל דיטעל טלמנ׳ס...

— העכער אביסעל!

— טאָפּעל דיטעל טלמנ׳ס!...

— נאָך העכער!

איך שריי הויך, אויף א קול:

— טאַ־פּע! די־טע! טל־מנ׳ם!
— און ביי וועמען לערענסט דו?
— ביי וועמען לערען איך? ביי דרשון דאַרדע! דרדטי פון דאַלאַדאַניווטע!...
דער עולם לאַכט.
דער עולם לאַכט — און איך וויין.
איך וויין נישט פון דעם, וואָס מע לאַכט פון מיר, נאָר דער־פאַר, וואָס מע שלאָגט מיך. איטליכער, ווער עס האָט גאָט אין האַרצען, דער שלאָגט מיך: דער טאַטע, די מאַמע, די שוועסטער, דער רבי, די תלמידים. מע לעהרענט מיך, איך זאָל רעדען, „ווי א מענטש"...
דער רבי האָט מיר איינמאָל אַריינגעזעצט א „שפּרייזהעלצעל" און האָט געהייסען די תלמידים, זיי זאָלען מיר שפּייען אין מויל אַריין, — טאָמער וועט דאָס זיין א רפואה... האָט זיך אַריינגעמישט רב זיאָמע דער סטאָליר, וואָס איז געזעסען מיט'ן רבי'ן אונטער איין דאַך.
— וואָס מוטשעט איהר א קינד נעבאָך אומזיסט־אומנישט? אָט לאָזט מיך אויף איין מינוט, וועט איהר זעהען, אז ביי מיר וועט ער רעדען, „ווי א מענטש"...
אזוי זאָגט רב זיאָמע דער סטאָליר, רופט מיך צו, נעמט מיך אָן פאַר'ן בערדעלע און מאַכט צו מיר אזוי:
— קוק אויף מיר, יונגעלע, און זאָג מיר נאָך וואָרט ביי וואָרט:
„אָץ קוצץ — בן קוצץ — קצוצי — לקצץ"...
איך קוק אויף איהם און זאָג איהם נאָך וואָרט ביי וואָרט:
„אָת טוצץ — בן טוצץ — טצוצי — לטצץ"...
— נישט אזוי! — מאַכט רב זיאָמע. — דו קוק מיר גלייך אין מויל אַריין און זאָג מיט מיר אינאיינעם: „יומם השמש לא יככה וירח בלילה"...
איך קוק איהם גלייך אין מויל אַריין און זאָג מיט איהם אינ־איינעם: „יומם השמש לא יטטה וירח בלילה"...

— ניין, נאָרעלע, — זאָגט צו מיר רב זיאמע — דו זאָגסט יטטה; זאָג בעסער: יככה! יככה! יככה!

— יטטה! יטטה! יטטה!...

רב זיאמע טהוט א מאַך מיט דער האַנד:

— ווייסט איהר, וואָס איך בין דערנאָנגען? ארויסגעווארפען די טרחה! איהם וועט שוין קיין טאַטער אויך ניט העלפען. איין אייביגער קאַליקע!

ב.

האָבען אויף שמחת־תורה א פאַתן, טאַקי וואָס א פאַתן הייסט, א פאַתן מיט א שטעקעל, פון אויבען איין עפּעל, אינ׳ם עפּעל א ליכטעל — דאָס האָט ביי מיר דעמאָלט אויסגעוויזען אזא גליק, אזא גליק, וואָס איך האָב נאָר מורא געהאַט אפילו טראכטען פון דעם. קאָרג גוטע זאכען איז פארהאַן אויף דער וועלט? למאי ס׳איז פארהאַן אזעלכע יוננלעך אין חדר, וואָס פערמאָגען געלד אויף צו קויפען א מעסערעל, א בייטעלע, א שטעקעלע? למאי ס׳איז פארהאַן יוננלעך אזעלכע, וואָס עסען אלע טאָג קאָנפעקטען, קנאַקען ניסלעך; פון בייגעל און פון בלינעס שמועסט מען ניט! היינט איז פארהאַן אזעלכע, וואָס עסען וויסע בולקע א י ן ד ע ר ו ו א כ ע ן... אזא מזל!

אוי, קינדערלעך! איך האָב קיין וויסע בולקע אין דער וואַכען קיינמאָל נישט נעגעסען! איך בין נעהרען געווען, אז איך האָב געהאט שוואַרץ־ברויט צו זאָט, מחמת מיר זענען געווען, נישט פאר אייך געראַכט, ביטערע ארעמע לייט, אביונים, חאָטש אלע האָבען ביי אונז נעהאַרעוועט: דער טאַטע, עליו השלום, איז געווען אונטער־שמש אינ׳ם אונטערשטען קלייזעל פון דער קצב׳ישער קלויז, די מאַמע, עליה השלום, איז נעווען א בריה אויף באַקען קאַרענעם לעקאַך, און די שוועסטער האָבען אונטערגעארבייט זאָקען.

איהר מעגט מיר גלויבען בנאמנות, איך האָב נישט נעוואוסט דעם טעם, וואָס הייסט אָפּעסען אַזוי, אז איך זאָל טאקי באַלד ניט קאָנען עסען נאָך א מאָל.

היינט וואר שמועסט האָבען ביי זיך אין קעשענע א קאָפּיקע, איין אייגענע קאָפּיקע — דאָס האָט זיך מיר אפילו ניט גע'חלום'ט.

און שטעלט אייך פאָר, אז איך, קאָפּע׳ל קוקאריקו, וואר מיט א מאָל א גביר און בעקום מיין אייגענם צוויי־און־צוואַנציג קאָפּיקעס!

אפשר מיינט איהר א נס — א פּריץ האָט פערל׳אָרען און איך האָב געפונען? האָט איהר דוקא נישט געטראָפען. אָדער טאָמער רעכענט איהר, איך האָב זיי גלאָט אזוי ערגיץ דערטאָפּט, ארוים־גע׳גנב׳עט חלילה פון א פושקע? נאָט זאָל אייך היטען פון אזא מחשבה! איך האָב זיי, שוועהר איך אייך, פערדיענט, כשר פער־דיענט, פערהאָרעוועט מיט מיינע אייגענע... פיס.

דאָס איז געווען פורים, האָט מיך דער טאָטע געשיקט, איך זאָל צעטראָגען דעם שלח־מנות צוישען די בעלי־בתים פונ׳ם אונ־טערשטען קלייזל פון דער קצב׳ישער קלויז. פריהער פלעגט צע־טראָגען דעם שלח־מנות איינע פון מיינע עלטערע שוועסטער, און איצט, אז איך בין שוין אביסל אונטערגעוואכסען, האָט דער טא־טע געזאָגט, אז איך מעג שוין אויך זיין א שטיקל הילף. האָב איך גענומען דאָס שעלעכל מיט׳ן פלעדל, ארומגעטראָגען דאָס פון שטוב צו שטוב צווישען אלע בעלי־בתים פונ׳ם אונטערשטען קלייזל פון דער קצב׳ישער קלויז, געקנעטען מיט די באַרוויסע פיס די קאָלטע גליטשיגע בלאָטע, און פון די גראָשענס, וואָס מע האָט מיר געשענקט פאר׳ן וועג, האָב איך געמאכט א זילבערנעם פערציגער מיט פיער נראָשענס.

ג.

בעסומען מיט א מאָל אזא אוצר, נעה איך אַרום און טראכט, וואָס טהוט מען מיט, קיין עין־הרע, אזוי פיעל געלד?

קומען צו געהן צו מיר דער י צ ר ־ ה ר ע מיט'ן י צ ר ־ ט ו ב און מוטשען מיך. דער יצר־הרע זאָגט:

— וואָס וועסט דו זיך האַלטען מיט די גראָשענס, נאָר איינער? קויף דיר עפּיס: קויף מאַהינדלעך, פּאַרהאַן זיסע ביי פ י ר א נ ־ ד י ט ש ק י ׳ ן אויפ'ן שטעלכעל; קויף פלעדלעך גוטע מיט האַניגפּאַרפּעל, אָדער חאָטש איין עפּעל א געפּרוירענעם. וועסט דו זיך מחיה זיין.

— נאָכנעבען די קישקע? — זאָג איך. — וועל איך אויפעסען אין איין טאָג דאָס גאַנצע געלד. איך וויל ניט!

— גערעכט! — זאָגט דער יצר־טוב. — א סך גלייכער שוין פערלייהען דער מאַמען די עטליכע קאָפּיקעס! איהר וועט דאָס צונוץ קומען.

— א חכם! — זאָג איך. — ס'זאָל זיין פערפאַלען? וואו וועט זי נעמען אויף אָפּצוגעבען?

— זי מוטשעט זיך נעבאַך, — זאָגט דער יצר־טוב, — און צאָהלט פּאַר דיר שכר־למוד...

— וואָס געהער זיך אָן מיט דיר שכר־למוד? — זאָגט דער יצר־הרע. — קויף דיר בעסער א פייפּעלע פון וויסע לעהם מיט רויטע פינטעלעך, א מעסערעל א שארפּס מיט צוויי קלינגלעך און מיט א מעשענעם קאַסטען, אָדער נאָר א בייטעלע מיט א גוט שלעסעל.

— וואָס וועסט דו האַלטען אינ'ם בייטעלע? — זאָגט דער יצר־טוב. — דעם דלות?

— קנעפּלעך! — זאָגט דער יצר־הרע. — וועסט אָנשטופּען א פול בייטעלע מיט קנעפּלעך, וועט מען מיינען, אז ס'איז געלד, וועלען דיר אלע יונגלעך מקנא זיין...

— וואָס וועט דיר אַרויסקומען פון דעם? — זאָגט דער יצר־טוב. — אָט פּאַלג מיך, צעטייל נאָר דאָס געלד פּאַר אָרעמע לייט, טהו צדקה, וועסט דו פערדיענען א מצוה, אָרעמע לייט נעבאַך פעהען־אויס פון הונגער.

— ארעמע לייט? — זאגט צו מיר דער יצר־הרע. — ביזט אליין איין ארעמאנ'ס א יונגעל. ביזט אליין תמיד הונגעריג. איט־ליכער איז א ותרן אויף יענעם. פאר וואס האט דיר קיינער ניט נענעבען, אז ד ו האסט ניט גענאסט, נישט היינט נעראכט?...

ד.

שיער־שיער האט מיך דער יצר־הרע איינמאל ניט איבערנע־רעדט.

אין חדר האב איך געהאט א חבר — יואליק, א נגיד'ס א יונ־געל. ער פלעגט האבען תמיד פולע קעשענים מיט גוטע זאכען. נאר יענעם געבען האט ער פיינט געהאט; מע זאל זיך אויסציהען פאר איהם — נישט א שמעק! פלוצים האט זיך יואליק עפים אנ־גהויבען צו מיר שטארק צושארען, צושמייכלען, געוואלט מיט מיר חבר — די נשמה!

— דו ווייסט? — מאכט ער צו מיר. — ביזט א וואהל יונגעל, ווי איך בין א איד. איך האב דיך ליעב נאר דערפאר, וואס דו האסט פיינט בעטלען, אזוי ווי אנדערע: „געב מיר א שטיקעלע! געב מיר א פיצעלע!" אנקוקען קאן איך ניט אט די בעטלערם!... א שטיקעל קאנפעקט ווילסט דו?

— א שטיטעל טאנפעט? — זאג איך. — פאר וואס ניט?

— נו, — זאגט ער — און ניסלעך א צוויי וואלסט דו גע־קנאקט?

— ניסלעך? — זאג איר — פאר וואס ניט? איך זאל האבען, וואלט איך דעטנאטט.

יואליק לעגט אריין די האנד אין קעשענע. איך מיין, אז דאס נעמט ער ארויס און גיט מיר. צום סוף רופט ער זיך אן צו מיר:

— איך וועל דיר געבען מארמעלאד א האלב שטיקעל און ניס־לעך דריי... אויב דו וועסט זיך מיט מיר בייטען. וועסט זיך בייי־טען?

— בייטען? — זאג איך. — מיט וואס וועלען מיר זיך בייטען?

— איך וועל דיר — זאגט ער — נעבען דאס מעסערעל מיינס. דו ווייסט דאך מיין וויים מעסערעל? איין אמת'דיגס, א זאוויאלאווס!

א חידוש אביסעל, אויב איך וויים יואליק'ס מעסערעל! וואר וויסט ניט יואליק'ס מעסערעל? וויפיעל מאל האב איך איהם דערוויף מקנא געווען! וויפיעל מאל האב איך דאס נעזוהן אין חלום!...

— נו, און איך? — זאג איך. — וואס זאל א י ך דיר נעבען דערפאר?

— און דו — זאגט ער — וועסט מיר נעבען דיין זילבערנעם פערציגער.

— נעם! — זאגט צו מיר דער יצר־הרע. — נעם, ס'איז אייך אנטיק פון א מעסערעל. אלע יונגלעך וועלען דיר מקנא זיין...

איך וויל ארויסנעמען געלד; נאר באלד פערחאפ איך מיך.

— א חכם א איר! — זאג איך. — פאר א פערציטער טאן מען שוין טויפען א ניי מעסערעל.

— אט אזא מעסערעל? — זאגט יואליק. — פורים נאכ'ן קאלטען קוגעל!... שא, וויסט דו נאר וואס? איך נעב דיר צו א האלב טוץ קנעפלעך ביינערנע.

— פאר דעלט — זאג איך — טאן מען טויפען צעהנטויזענד טוץ טנעפלעך.

— נו, — זאגט ער — און קאנפעטען און ניסלעך איז קיין געלט ניט? איך זאג דיר צו, אלע מאל, ווען דו וועסט בעטען, נעב איך דיר, ווי איך בין א איר. אט האב איך א צוויאק אין אייזערנעם, זעהסט דו? — שענק איך דיר אוועק דעם צוויאק אומזיסט. דו זעהסט, וואסער א צוויאק?

— וואס דארף איך — זאג איך — צוויעטעם?

— ער וועט דיר — זאָגט ער — צונוץ קומען, נאָרעלע. קאָנסט איהם פּאָרשלאָגען וואו דו ווילסט. קאָנסט מיט איהם אויסגראָבען א גריבעל.

— וואָס דאָרף איך — זאָג איך — דראָבען דריבלעך?

— איך וועל דיך — זאָגט ער — לאָזען דאָונען אין מיין סידור'ע.

— וואָס דאָרף איך — זאָג איך — דאָונען אין פּרעמדע סידורים?

— איך וועל דיר נעבען — זאָגט ער — אָנמעסטען מיין שבת־דיג קאָשקעטעל.

— וואָס דאָרף איך — זאָג איך — מעסטען פּרעמדע טאָש־טעטען?

— ווילסט דו ניט? נא־זשע דיר! — מאכט יואליק און דער־לאָנגט מיר א בוכענצי אין זייט אריין. — געפעלט אייך אביסעל א קבצנ'יוק? איך גיב איהם אזוי פיעל זאבען: א מעסערעל, און קנעפּלעך, און קאָנפעקטען, און ניסלעך, און א צוויאָק, און א סידור'ע, און א היטעלע אָנמעסטען — וויל ער נאָך ניט! א קבצנ'ישע קישקע — וויפיעל מע לענט אין איהר ניט אריין, איז ווינציג! ער מיינט, אז ער האָט א זילבערנעם פערציגער, איז ער שוין א נאנצער יא־טוביי־דאָם! וואָרט אויס, טאָפּעלע טוטאריטו, וועסט אמאָל אָנקומען צו מיר, וועט דיר אויספאלען באָקאָם!... נחמיה! נא, איך שענק דיר אוועק דעם צוויאָק!...

יואליק שענקט־אוועק דעם צוויאָק נחמיה'ן (איין אָרעם יונגע, וואָס הינקט אויף א פיסע), און מיט מיר וועדר ער אוים חבר.

ה.

וועט איהר דאָך פרענען: אויף וואָס פאָרט האָב איך נעהאלטען דאָס נעלר?

ערשטענס, אויף ל"ג־בעומר צו דער סעודה. ל"ג־בעומר צו דער סעודה פלעגען אלע קינדער ברענגען עפּיס אין חדר אריין: וואר מזומן געלט, וואר איין עסענוואַרג, און וואר א נאשעריי. נאָר איך איינער פלעג קומען מיט מיין שטענדיג אָנבייסען — א שטיקעל ברויט מיט קנאָבעל. עס פלעגט מיר פלאָמען דאָס פּנים; און חאָטש אין קאָהן האָט מען מיך אריינגענומען גלייך מיט אלע יונג־לעך, נאָר געפיהלט האָב איך, אז ס'איז מצד רחמנות — און ס'איז מיר ניט איינגענאַנגען די שמחה... „אציגה, האָב איך מיר געטראַכט, הער איך אייך אלע מיט'ן קאָטער; איך בין, ברוך־השם, אזא פּארשוין, וואָס איך געה מיט מזומנים. ווי באלד אזא נגיד'ס א יונגעל, ווי יואליק, גיט צושטייער א פערטעלע, מעג איך געבען א קאָפּיקע, וואָרום וואָס בין איך אקענען איהם? א נאָרנישט! ווי איז אָבער דער דין, אז איך נעב א פּיטאקעל, בין איך יוצא? נו, נעב איך טאקי א גרוויוינקע — און ווייסט וואר איז קאָפּעל קו־קאריקו!"...

און איך האָב אריינגעבראַקט אין דער קאראָבקע אויף ל"ג־בעומר צעהן קאָפּיקעס, דאָס איבעריגע געלאָזט אויף שפּעטער.

שפּעטער, זומער־לעבען, ס'איז אויפגעקומען גרינוואַרג, עס האָ־בען זיך בעוויזען פרישע אויבסטען ביי פּיראָגדיטשקי'ן אין די טול־טערלעך, איז געקומען וויעדער א מאל דער יצר־הרע.

— זעהסט — זאָגט ער — גרינע אגרעסען? זעהסט, וואָסערע רויטע וויייטפּערלעך?

— פון גרינע פּירות — זאָג איך — וועלן נאָר היילינ די צייהן.

— מאך „שהחיינו", — זאָגט צו מיר דער יצר־טוב — שהחיינו איז א מצוה...

— שהחיינו — זאָג איך — וועל איך נאָך צייט האָבען צו מאכען; דער זומער איז נאָך גרויס. עס וועט נאָך געהן א סדרה פון וויינשעל און פון פלאָמען, פון עפּעל און פון בארען, פון דינעס

און פון קאוועגעס... איך וועל בעסער איבערלאָזען דאָס געלט, אם ירצה השם, אויף סוכות — זיך קויפען א פאָהן.

און ס'איז געבליבען, איך זאָל איבערלאָזען דאָס געלט, אם ירצה השם, אויף סוכות — זיך קויפען א פאָהן.

ו.

נאָט האָט געהאָלפען, דער סוכות איז נעקומען, און איך האָב מיר נעקויפט א פאָהן, א גרויסע, א גלעזע, א „צווייזייטענדיגע".

פון איין זייט זענען געווען אויסגעמאָלט צוויי חיות, וואָס האָבען געהאַט א פּנים פון קעץ, נאָר באמת זענען זיי געווען לייבען, מיט אָפּענע מיילער און מיט לאַנגע צונגען. אויף די צונגען ביי זיי זענען געווען אַרויפגעטהאָן פייפלעך, אָפּנים, שופרות, מחמת ס'איז געשטאַנען אָנגעצייכענט מיט גרויסע אותיות: בחצוצרות וקול שופר.

אונטען, אונטער די לייבען, איז געשטאַנען אויפגעשריבען פון דער רעכטער האַנד: דגל מחנה יהודה. פון דער לינקער האַנד: דגל מחנה אפרים.

דאָס האָט איהר ערשט איין זייט פאָהן. אויף דער אַנדערער זייט איז נעווען נאָך שענער. דאָרט זענען געשטאַנען אויסגעמאָלט די פּאַרטרעטען פון משה מיט אהרנ'ען, פּינקטליך, ווי לעבעדיגע. משה מיט א גרויסען דאשעק אויפ'ן שטערן, און אהרן מיט א גאָלדענער רייף אויף דער גלעזער פּאטלע. אין מיטען, צווישען משה מיט אהרנ'ען, — א גאנצע חאָליאסטרע אידעלעך, נעפּאָקט איינס אויף דאָס אַנדערע, מיט תורה'לעך אין די הענד. אָלע האָבען זיי אין פּנים, גלייך ווי איין מאָמע האָט זיי נעהאַט: אָלע מיט לאַנגע אָלע איינע קאָפּאָטקעלעך, אָלע מיט שיך און זעקלעך און אָלע מיט גארטעלעך, אַביסעל נידעריגער פון דער דיך... די אידעלעך הויבען פיס און זינגען: שישו ושמחו בשמחת תורה.

בעקומען א פּאָהן, בעראַרף מען קריגען א שטעקעל צו דער פּאָהן.

דאָ מוז מען שוין אַנקומען צו רב זיאמע דעם סטאָליר, טאקי דער אייגענער רב זיאמע, וואָס האָט אמאָל זיך אונטערגענומען מיך אויסלעהרנען רעדען, „ווי א מענטש".

— וואָס וועסט דו עפּים זאָגען, טאָפּעלע טוטאריטו?

— א שטעקעל צו דער פּאָהן...

— וואָס הייסט — זאָגט ער — א שטעקעל?

— א שטעקעל — זאָג איך — פון א שטיקעל האָלץ, מע זאָל מאָנען טראָדען די פּאָהן.

רב זיאמע טרייבט מיט מיר אזוי לאַנג קאָטאָווען, ביז איך צעוויין מיך. דעמאָלט ווערד ער ווייך, ווערפט־אַוועק אלע ארבייט, נעמט א שטיקעל האָלץ, א שניץ אהער, א שניץ אהין — פּאַרטיג.

אַצינד פּעהלט מיר נאָר איין עפּעל מיט א ליכטעל, נעווייניט־ליך, פון וואכם, ניט פון חלב, וואָרום חלב, אז וועט ארויפקאָפּען אויפ'ן עפּעל, איז פערפּאָלען דער עפּעל, מע וועט איהם נאָכדעם ניט קאָנען עסען... אָבער וואכם מאכט ניט אויס, וואכם איז כשר.

נו, און וואכם איז דאָך ביי מיר פּאַרהאַן מעהר ווי ביי אלע יונגלעך. אַרבה, א יונגל, אז ער בעראַרף א שטיקעל וואכם, צו וועמען קומט ער אָן? צו מיר! וואָרום מיין טאטע איז דאָך אונ־טער־שמש אין אונטערשטען קלייזעל פון דער קצב'ישער קלויז, איז וואָס עס בלייבט נאָך יום־כּפּור פון די ליכט נעהער צו איהם — דאָס איז זיין הכנסה. ער שמעלצט דערפון „שמשים" צו די חנוכה־ליכטלעך, הבדלות און סטאָטשיקעס. און וואָס עס פאלט־אַראָפּ פון די הבדלות מיט די סטאָטשיקעס נעהער צו מיר — דאָס איז מיין הכנסה.

הקיצור, איך האָב אלסדינג, וואָס מע בעראַרף!

ז.

אריינגעוועצט די פאַהן אינ׳ם שטעקעל, אויפגעפאַסט אויפ׳ן שפּיץ א רויטען עפּעל און אַנגעצונדען פון אויבען דאָס וואכסענע ליכטעל, לאָז איך מיך שמיני־עצרת אויף דער נאכט אין שוהל אריין, צו די הקפות, לעבעדיג־פרייליך, ווי א גליקליכער פרינץ, ווי א בן־מלך, וואָס קיינער איז צו איהם ניט נלייך.

עס שטעלט זיך מיר פאָר, אז איך בין שוין אין שוהל אויבען, אויף דער מזרח־באנק, מיט אלע בעלי־בתי׳שע קינדער. די ליכט ברענען. מיין פאַהן איז שענער פון אלע פאַהנען. מיין עפּעל איז רויטער פון אלע עפּעל. מיין ליכטעל איז גרעסער פון אלע ליכט־לעך. אין שוהל איז איין ענגשאפט, א היץ מיט סכנת־נפשות. וווייבלעך און מיידלעך א סך זענען געקומען קושען די תורה. אָט נעהט רב מלך דער חזן מיט׳ן צעלאָזטען טלית אויף צופריהער, ווי א געגנראל־פעלדמארשאל. נאָך איהם — די בעלי־בתים. רב מלך ציקעלט זיך און זינגט אויף זיין בלעבענער שטימע: „ע ו־ז ר ד־־־ל י ם, ה ו ש י ע ה נ א!" די וווייבלעך מיט די מיידלעך שפּרינגען אין פּנים אריין, קושען די תורות און שרייען מיט א קוויטש: „דערלעבט איבער א יאָהר! דערלעבט איבער א יאָהר!"— „גם אתם! גם אתם!"

נאָר איידער מע קומט־צו צום אונטערשטען קלייזעל פון דער קצב׳ישער קלויז, דאָרט וואו איך דאַוון, מוז מען דורכגעהן פּאר־ביי עטלעכע שוהלען און בתי־מדרשים: די קאלטע שוהל, די ליט־ווישע שוהל, דאָס שניידערשע שוהלכען, דאָס גרויסע בית־מדרש, דאָס קליינע בית־מדרש, דאָס אלטע בית־מדרש, די ערשטע קלויז, די חסיד׳ישע קלויז, די מתנגד׳ישע קלויז, די נייע קלויז, דאָס נעלע קלייזעל — ביז מע קומט צו דער קצב׳ישער קלויז, און פון דאָרטען שוין לאָזט מען זיך אראָפּ אין אונטערשטען קלייזעל.

אט־א־די אלע שוהלען און בתי־מדרשים, וואס איך האב אייך דא אויסגערעכענט, זענען חלילה נישט צעוואָרפען דער אין ליסי, יענער אין סטריסי, ווי ביי אייך אין יהופעץ. ביי אונז, אין כתרי־לעווקע, איז א חיות. ביי אונז געפינען זיי זיך אלע אויף איין גאס, אויף איין שטיקעל ערד, כמעט אין איין הויף, — און דאס ווערד אָנגערופען דער „שוהלהויף".

אונזער שוהלהויף איז אינגאנצען כמעט איין שוהל. זומער, אז די פענסטער זענען אָפען, און איהר געהט פארביי בשעת מע דא־וועגט, ווייסט איהר ניט וואס איהר זאלט טהון: צי איהר זאלט בלייבען שטעהן און שפרינגען קרושה, צי איהר זאלט זיך אָנבויגען חאפען א ברכה, צי איהר זאלט ענטפערען „אמן יהא שמיה רבא". בשעת פון איין זייט הערט זיך א געזאנג „אז ישיר משה", שרייט עמיצער פון דער זייט: „א־ח־ר־ד!" פאלט איינער אריין פלוצים מיט א ניגון פון דער גמרא: „מכלל שהוא צריך לפרט ומפרט שהוא צריך לכלל". שלאָגט איהם איבער נאָך איינער מיט א ניגון: „יתגדל ויתקדש שמיה רבא". קומט צו געהן א דריטער און לאָזט־אויס גאָר מיט איין אנדער טאָן: „הללויה! הללויה!"...

אונזער שוהלהויף האָט צוויי געשטאלטען: אין דער וואכען איז ער אנדערש, שבת און יום־טוב — וויעדער אנדערש. אין דער וואכען איז ער א מארק פון אידישע ספרים, טליתים, ציצית און מזוזות, פוילע עפעל, קברות־באָרלעך, סעמעטשקעס און בעבלעך, מאהינדלעך, בייגעלעך און צוקערלעקאך. ציענגען צעלעגען זיך, ווי ביי׳ם טאטען אין וויינגאָרטען, און זענען מעלהגרה, שאקלען בשעת מעשה מיט די בערדלעך. קומט אָבער שבת און יום־טוב — אויס מארק, אויס מסחר, אויס ציענגען. אידען, זאלען געזונד זיין, קלוי־בען זיך צענויף רעדלעך־וויז, מע רעדט און מע נראָגערט. מע דערצעהלט נייעס פון דער גאנצער וואָך, פונ׳ם גאנצען יאהר און פון דער גאנצער וועלט. אויך קינדער, חדר־יונגלעך, זענען דא. חדר־יונגלעך פון אלע חדרים לויפען, שפרינגען, שוועבען אהין און אהער, ווי די פיש אין וואסער; גאָט האָט זיי געשענקט א מתנה —

זיי זענען פריי! מע בעטראכט זיך איינס אויף דאָס אַנדערע די נייע קאַפּאָטקע‌לעך, וועמענ׳ס איז ל׳ענגער, די יום־טוב׳דיגע קאַש־קעטל‌עך, וועמענ׳ס קאַפּ איז גרעסער, און מע מעסט אויף פיננער, וועמענ׳ס פּאה איז קירצער. דערביי חאַפּט מען, געווייניטל‌יך, וועד א פּליק און וועד א שטורך און וועד א קלאַפּ — ס׳איז פרייל‌יך.

נאָר פרייל‌יכער ווי אַלע מאָל איז סוכות, שמיני־עצרת אויף דער נאכט, פּאר די הקפות, בשעת אַלע יונגל‌עך פון אַלע חדרים קומען זיך צענויף אהער מיט די פאַהנען. דאָ מושטירעווען מען זיך אויס אויף כתות, גרויסע יונגל‌עך בעזונדער און קליינע יונגל‌עך בעזונדער. דאָ בעטראכט מען איינס ביי׳ם אַנדערען די פאַהנען, וועמענ׳ס שטעקע‌ל איז גרעסער, וועמענ׳ס עפּע‌ל איז רויטער, וועד מענ׳ס ל׳יכטע‌ל איז פון חלב און וועמענ׳ס — פון וואכס. דערביי פאַל׳ען געגוג וועדטל‌עך, חכמות און געל׳עכטערען. איינער טהוט־אָפּ דעם אַנדערען א שפּיצע‌ל: ער פערל׳עשט איהם דאָס ל׳יכטע‌ל, אָדער ער פער׳ננב׳עט זיך און בייסט איהם אָפּ דעם עפּע‌ל, בעקומט ער אין מאַטענ׳ס מאַטען מיט א פּאַטש אויף פערבייסען — ביז מע צענעהט זיך איטל׳יכער אין זיין שוהל׳ אריין.

ח.

— מזל־טוב! טאָפּע‌לע טוטאַריטו האָט א פּאַהן! שלום עליכם, א גוטער איר, א האַלבען פּנים אָפּנעבריהט...

מיט אזא בריטען ברוך־הבא האָבען מיך חברה קונדייסים בע־נענט, אז איך בין נעקומען אויפ׳ן שוהל׳הויף מיט מיין פאַהן.

איך בעטראכט אַלע פאַהנען און ווארף א קוק אויף מיין פאַהן — ווער? וואָס? וועמען? ווי קומען זייערע פאַהנען צו מיין פאַהן?

ערשטענס, די פאַהן אליין. ביי קיינעם שטעהט זי ניט אזוי גל׳יך אריינגעזעצט אין שטעקע‌ל, אז מע זאָל ארויסזעהן ביידע זייטען. ביי קיינעם איז ניטא אזא גל׳יך, קיל׳עביג, געמאַקט שטע־קע‌ל. ביי קיינעם איז ניטא אזא רויטער גלאַטער עפּע‌ל. ביי קיי־

נעם איז ניטא אזא שען נעראָטען לויכטעל, וואָרום ווער פערמאָגט אזוי פיעל וואכט, ווי איך? וועד האָט געהאפט אזוי פיעל פעטש מיט סטוסאקעס, ווי איך, בשעת דער טאטע האָט מיך נעהאפט אין פּאָלעש אונטער דער באנק קלויבען די שטיקלעך וואכט פון די צעשמאָלצענע יום־כפור'דינע שטיקלעך לויכט?... איך מאך א פערד נלייך צווישען מיין פּאָהן און צווישען די אלע איבעריגע פּאָהנען — און מיין האָרץ וועדד פול מיט גדלות. עס מאָהלט זיך מיר אוים, אז איך וואכט און וואכט העכער און העכער, לענגער און ברייטער, די פּיס טראָגען מיך. עס גלוסט זיך מיר לאכען, שרייען, קוויטשען, חאפּען א טענצעל...

— אנא, ווייז נאָר! — רופט זיך אָן צו מיר יואליק דעם נניד'ס און בלייבט שטעהן פערנאפט.

ער בעקוקט מיין פּאָהן. איך בעקוק זיין פּאָהן. „אויך מיר א פּאָהן! — טראכט איך מיר. — אויך מיר א שטעקעל! אויסגעבוינען, נלייך ווי א קאָטשערע!" איך זעה, אז ער איז א נעקאכטער, נאָר איך מאך מיך ניט וויסענדיג און קוק בלומרשט אָן א זייט.

— קאָפּעל! — מאכט ער צו מיר. — וואו האָסט דו נענומען אזא שען שטעקעלע?

— הא? — זאָג איך און דרעה מיך אוים צו איהם מיט'ן פנים.

— וואו האָסט דו דערטאָפּט — זאָגט ער נאָך א מאל — אזא טשאקענדיג שטעקעלע?

— וואָס איז דען? — זאָג איך צו איהם. — ווילסט ויך אפשר בייטען אויף דיין צוויאק?...

יואליק פערשטעהט דעם שטאָך. ער טהוט א נלאָנץ מיט די אוינלעך, א סמאָרע מיט דער נאָז, לענט־אריין די האנד אין קעשענע און טרעט־אָפּ. איך קוק איהם נאָך און קוועל, עס קומט מיר צו א שטיק נעזונד. איך זעה, ווי ער רופט־אָפּ נחמיה'ן מיט'ן קרומען פיסעל אויף א זייט און סוד'עט זיך מיט איהם און ווינקט אויף מיר מיט די אוינען. איך זעה נאָנץ נוט, נאָר איך מאך מיך ניט וויסענדיג. אין א מינוט ארום נעהט־צו צו מיר נחמיה מיט'ן

קרומען פיסעל, האלט יואליק׳ס פאהן מיט׳ן קרומען שטעקעל און רופט זיך אן צו מיר:

— נעב מיר אנצינדען דאס ליכטעל; מיינס האט זיך פאר־לאשען.

— ס׳איז דען דיין פאהן? — זאג איך צו איהם און בויג איהם אן מיין פאהן מיט׳ן ליכטעל. — איך וויים דאך וועמענ׳ס פאהן דאס איז...

און איידער איך קוק מיך ארום, טראנט־צו נחמיה זיין אננע־צונדען ליכטעל צו מיין פאהן און מאכט בורא מאורי האש. מיין פאהן צינדט זיך אן, טהוט א פלאקער, פ־פ־פו — אויס פאהן!

. . . . . .

וועז עס פאלט־ארא פונ׳ם הימעל א שטיין גלייך מיר אין קאפ אריין, וועז א וויילדע חיה פאלט־אן אויף מיר און וויל מיך פערצוקען, אדער וועז עס קומט מיר אקענען א מת אים האלבע נאכט אין וויסע תכריכים און וויל מיך וואנרגען, — וואלט מיין שרעק נישט בעראפט זיין אזוי גרויס, ווי בשעת איך האב דער־זעהן מיין נאקעטען שטעקען מיט דער אפנעברענטער פאהן. עס האט זיך ארויסגעריסען ביי מיר פונ׳ם הארצען א געשריי:

— אוי וועה, מיין פאהן! מיין פאהן! מיין פאהן!...

עס האבען זיך א נאם געטהאן טרערען פון מיינע אויגען. די נאנצע וועלט איז פאר מיר געוואָרען פינסטער. דאס שטעקעל מיט׳ן עפעל מיט׳ן ליכטעל זענען ארויסגעפאלען פון מיינע הענד, און איך האב מיך נעלאזט געהן, איך וויים אליין ניט וואוהין. איך נעה און גים און ניט הייסע ביטערע טרערען. איך ברעך די הענד און בעוויין מיין פאהן, ווי מע בעווייגט א טוידטען. און איך קום צו געהן אהיים אייגער אליין, אהן א פאהן, און איך פערקלויב מיך אין א ווינקעלע, און דא, אין דער פינסטער, זיץ איך, דעם

קאפ אראפ צווישען די קניהען, און ווייז שטילערהייד. קיינער זאל ניט זעהן, קיינער זאל ניט הערען, און איך פרעג ביי גאט א קשיא:

— גוואלד, גוואלד, רבונו של עולם! פאר וואס קומט דאס מיר? פאר וואס און פאר וועז?!...

. . . . . .

דאס לעצטע קאפיטעל.

איהר ווייסט, קינדער, אלע מעשיות האבען א סוף און לאזען זיך אוים אדער פריילידי, אדער טרויעריג.

אידישע מעשיות לאזען זיך אוים, צום מיינסטען, טרויעריג. פארהאן ביי אונז א ווערטעל, אז א איד, ובפרט איין ארעמאן, טאר קיין הנאה ניט האבען. ס'איז א סך וועגען דעם צו רעדען; אז איהר וועט אונטערוואכסען, וועט איהר געווארהר ווערען... דערווייל בעדארף איך אייך זאגען, אז די מעשה מיט מיין פאהן האט זיך נאך ניט אויסגעלאזט דערמיט, וואס איך האב אייך דא דערצעהלט. איך האב נאך גוט, גוט צוגעקרענקט, געלעגען אין א העליש פייער, געזעהן פאר זיך משונה־מאדנע זאכען, שלאנגען און עקדישען מיט פייערדינע צונגען און ווילדע חיות אינ'ם געשטאלט פון מענשען... איך האב נעהערט משונה־מאדנע קולות פון קעץ און פון פיפער־נאטערס. איך האב זיך געווארפען, נערעדט פון היץ, געווען פאר־ביי. מע האט נישט געהאלטען פון מיין לעבען. אין אונטערשטען קלייזעל פון דער קצב'ישער קלויז האט מען שוין אפילו אפגעזאגט תהלים אויך. איך בין געווען העכער האלב אויף י ע נ ע ר וועלט.

נאר אזוי ווי ס'איז היינט ערב יום־טוב, און יום־טוב, בפרט שמחת־תורה, בעדארף מען זיין פריילידי, ווייל איך אויסלאזען די מעשה מיט מיין פאהן אויך פריילידי.

ערשטענס, זעהט איהר, אז איך בין מיט גאט'ס הילף ניט געשטארבען.

צווייטענס, זייט וויסען, אז אויפ'ן אנדערען יאָהר האָב איך נעהאַט א פּאָהן נאָך א שענערע, מיט א שענערען שטעקעל, מיט א שענערען עפּעל, און בין דוקא נעווען אין שוהל נאָנץ אויבען־אָן, אויף דער מזרח־באַנק, מיט אַלע בעלי־בתישע קינדער. די ליכט האָבען נעברענט. מיין פּאָהן האָט געשיינט. אידען זענען נעגאַנגען מיט די הקפות. רב מלך דער חזן מיט'ן צעלאָזטען טלית איז נעגאַנגען אויף צו־פּריהער, ווי א נענעראַל־פעלדמאַרשאַל. ער האָט זיך נעציקעלט און נעזונגען אויף זיין בלעבענער שטימע: „ע־ז־ר ד־־־ל י ם, ה ו ש י ע ה נ א!" ווייבלעך און מיידלעך אָהן א שיעור האָבען נעקושט די תורות, נעשפּרונגען אין פּנים אַריין און נעשרינען מיט א קוויטש: „דערלעבט איבער א יאָהר! דערלעבט איבער א יאָהר!" — „גם אתם! גם אתם!"

קינדער, ג ם א ת ם!...

חנוכה־געלד

נעשריבען אין יאָהר 1900.

חנוכה־נעלד

ד

א.

טרעפט, קינדער, וואָסער יום־טוב איז דער בעסטער פון אלע ימים־טובים?

חנוכה.

אכט טאָג כסדר נישט נעהן אין חדר, עסען לאטקעס מיט שמאלץ, שפּיעלען אין דרײדעל און בעקומען פון אלע זייטען חנוכה־נעלד — נו, בעראַרף מען נאָך א בעסערען יום־טוב?

ווינטער. דרויסען איז קאלט, דער פראָסט ברענט מיט סכנות, די פענסטער זענען פערקאָוועט, בערעקט מיט שניי, צעמאָהלט אויפ'ן שענסטען ארט, און אין שטוב איז ווארעם — מחיה־נפשות. דאָס זיצבערנע חנוכה־לעמפּעל שטעהט צוגעגרייט נאָך פון בייטאָג. דער מאַטע גענהט־אום איבער דער שטוב, די הענד ארונ־טער, און דאָוונט מעריב. אויסגעשטאַנען שמונה־עשרה, נעמט ער ארויס פון טישקעסטעל א ווענסען ליכטעל (דעם שמש), זאָגט „עלינו" און מאַכט צו אונז, צו מיר מיט מיין יונגערען ברודער מאַטעל, אויף לשון־קודש:

— אי־א! שהוא נוטה שמים ויוסד הארץ... אי־נו־א!

איך און מיין ברודער מאַטעל פערשטעהען ניט וואָס ער מיינט, און מיר פרענגען איהם:

— וואָס? א שוועבעלע?

דער מאַטע בעווייזט מיט דער האַנד אַהין, אין קיך אריין.

— אי־א־א! ועל כן נקוה לך... אי־א־נו!
— וואָס? א קאַלאָדאָטשמעסער? א שערעל? דאָס אויבער־שטע פונ׳ם שטויסעל?
— מט־אי־אי־א־נו־פע! אמי! אמי! ביום ההוא יהיה יי אחד ושמו אחד... די מאמע! רופט־אריין די מאמע, לאָז זי נעהן הערען בענטשען חנוכה־ליכטלעך.
איך און מיין ברודער מאָטעל לאָזען זיך לויפען ביידע, איינס איבער׳ן אַנדערען.
— מאמע! גיכער, חנוכה־ליכטלעך!
— אוי, א מכה איז מיר, חנוכה־ליכטלעך! — זאָגט די מאמע און וואַרפט־אַוועק אַלע ארבייט אין קיך (מע האָט נעקוילעט נענז, מע פרענגלט שמאלץ, מע האָט נערעשטשינעט לאָטקעס) און לאָזט זיך לויפען אין שטוב אַריין, און נאָך איהר — בריינע די קעכין, א שווארצע אידינע מיט וואַנצים, מיט א פעט פנים און מיט תמיד פעטע אויסגעשמירטע הענד. די מאמע שטעלט זיך אַוועק אין א זייט און מאכט א פרום פנים, און בריינע די קעכין בלייבט שטעהן ביי דער טיר, ווישט די הענד אינ׳ם קויטיגען פאַרטוך, טהוט א שמיר מיט דער פעטער האַנד איבער דער נאָז פון אונטען ארויף און לאָזט־איבער א שווארצען צייכען איבער׳ן גאַנצען פנים. מיר זענען שטאַרקער פון אייזען, איך און מיין ברודער מאָטעל, אז מיר האַלטען זיך איין און שיסען ניט אויס קיין געלעכטער.
דער טאַטע גענהט־צו מיט׳ן אַנגעצונדענעם שמש צום חנוכה־לעמפעל, בויגט זיך אַן און מאכט די ברכה מיט׳ן בעקאַנטען ניגון: „ברוך אתה!" און לאָזט־אויס: „להדליק נר של חנוכה!"
די מאמע ענטפערט מיט גרויס יראת־שמים „ברוך הוא וברוך שמו, אָמן", און בריינע שאָקעלט־צו מיט׳ן קאָפ און מאכט בשעת מעשה אזעלכע פיסקעס, אז איך און מיין ברודער מאָטעל האָבען מורא א קוק טהון איינס אויף דאָס אַנדערע.
„הנרות הללו שאָנו מדליקין"... — זינגט דער טאַטע אונטער דער נאָז און שפאַציערט־ארום הין און צוריק איבער׳ן זאַל, קוקט

אויפ'ן חנוכה־לעמפּעל, זאָגט אוּן זאָגט אוּן הערט נאָר נישט אויף צו זאָגען. מיר וואָלטען וועלען, עס זאָל שוין האָבען איין עק, ער זאָל זיך שוין נעמען צו דער קעשענע, צום בייטעלע. מיר ווינקען זיך איבער, שטופען־אונטער איינס דאָס אַנדערע:

— מאָטעל, נעה־צו, זאָג איהם חנוכה־געלט.

— וואָס עפּיס איך זאָל זאָגען חנוכה־געלט?

— אַווי, וואָרום דו ביזט קלענער, באַדאַרפסט דו בעטען חנוכה־געלט.

— טאָמער פּאַרקעהרט, דו ביזט עלטער, באַדאַרפסט דו בעטען חנוכה־געלט?

דער טאָטע הערט נאָך גוט, אז מיר רעדען פון חנוכה־געלד, נאָר ער מאַכט זיך, ווי ער הערט ניט. שטיל, נישט נעחאַפּט, געהט ער צו צום טישקעסטעל אוּן צעהלט געלד. עס געהט אונז איבער א קליין פּרעסטעל איבער'ן לייב, עס ציטערען די הענד, עס קלאַפּט דאָס האַרץ. מיר קוקען אויף דער סטעלי, קראַצען זיך אונטער דער פּאה, מאַכען זיך כלומרשט קאַלטבלוטיג, גלייך ווי ניט אונז מיינט מען.

דער טאָטע טהוט א הוסט.

— המ... קינדער, קומט נאָר אהער.

— הא? וואָס איז?

— נאָט אייך חנוכה־געלט.

בעקומען אונזער חנוכה־געלד, לאָזען מיר זיך נעהן, איך אוּן מיין ברודער מאָטעל, פּריהער פּאַוואָלי, ווי די סטאַטיקעס, אוּן נאָכדעם — ניכער אוּן ניכער, מיט א שפּרונג־אונטער אוּן מיט א טענצעל. אוּן ביז מיר קומען אין אונזער חדר'ל אריין קאָנען מיר זיך ניט איינהאַלטען, קוליען זיך איבער דריי מאָל מיט'ן קאָפּ אַראָפּ, מיט די פּיס אַרויף, שפּרינגען אויף איין פּוס אוּן זינגען־אונטער:

איינגע, ביינגע,
סטופּע ציינגע,
אַרצע, באַרצע,
גאָלע שוואַרצע,
עיימעלי, ריימעלי,
ביינעלי, פיינעלי —
האָפּ!

און פּאַר גרויס שמחה און התּפּעלות נעבען מיר זיך אַליין צו צוויי פּעטש אין די באַקען.

עס עפּענט זיך די טיר און קומט־אַריין דער פּעטער בעני.

— חברה פּלעצעל, אייך קומט חנוכה־נעלט!

דער פּעטער בעני לעגט־אַריין די הענד אין זשילעט־קעשענע. נעמט־אַרויס צוויי זילבערנע גילדען און גיט אונז חנוכה־געלד.

ב.

קיינער אין דער וועלט וועט ניט זאָגען, אז דער מאַטע און דער פּעטער בעני זענען ברידער. דער מאַטע — א הויכער, א דאַרער, דער פּעטער בעני — א קורצער, א גראָבער; דער מאַטע — א שוואַרצער, דער פּעטע בעני — א געלער; דער מאַטע — א מרה־שחורה'דינער, א שווייגער, דער פּעטער בעני — א פּרייליכער, א רערנער. מאָג מיט נאַכט, זומער און ווינטער — און דאָך איינענע ברידער.

דער מאַטע נעמט א נרויסען בוינען פּאַפּיער, צעווירעט אויף קעסטעלעך, שוואַרצע און ווייסע, הייסט אַריינטראָגען פון קיך פּאַסאָלים, שוואַרצע און ווייסע — דאָס וועט זיין א דאָמינע.

די מאַמע איז אין קיך, פּרענעלט שמאַלץ און באַקט לאַטקעס. איך מיט מיין ברודער מאַטעל שפּיעלען אין דרייִדעל: נס נדול חיה שם. און דער מאַטע מיט'ן פּעטער בעני'ן זעצען זיך צוויפּ שפּיעלען אין דאָמינע.

— איין זאך וועל איך דיך בעטען, בעני, — בלא חרטה ובלא דרעה, דאָס הייסט: א גאנג זאָל זיין א גאנג! — זאָגט דער מאַטע.

— א גאנג איז א גאנג. — זאָגט דער פעטער בעני און געהט א גאנג.

— א גאנג איז א גאנג. — זאָגט דער מאַטע און שלאָגט־אָפּ דעם פעטער בעני׳ס א ציגעל.

— א גאנג איז א גאנג. — זאָגט דער פעטער בעני און שלאָגט־אָפּ דעם מאַטענ׳ס צוויי ציגלעך.

וואָס ווייטער־וויייטער לאָזען זיי זיך אריין אין דעם שפּיעל אלץ טיעפער, קייען בשעת מעשה די בערר, טרייסלען מיט די פים אונ־טער׳ן טיש און זיננען שטילערהייד בוידע איין לויערעל.

— אוי, וואָס טהוט מען, וואָס טהוט מען, וואָס טהוט מען? — זיננט דער מאַטע מיט א ניגון פון דער נמרא און קייעט איין עק באַרד. — זאָל איך געהן אהער? — וועט ער געהן אהין. וועל איך נעהן אהין? — וועט ער געהן אהער. באַדאַרף מען בעסער געהן אזא מין גאנג!

— אזא מין גאנג, אזא מין גאנג! — העלפט איהם אונטער דער פעטער בעני מיט׳ן זעלבען נוסח.

— וואָס זשע באַדאַרף איך מורא האָבען? — זיננט דער מאַטע וויייטער. — טאָמער שלאָגט ער מיר אָפּ יענם ציגעל? — וועל איך ביי איהם צונעמען צוויי ציגלעך. אי, וואָס? טאָמער מיינט ער מיר שלאָגען דריי ציגלעך?

— דריי ציגלעך, דריי ציגלעך, דריי ציגלעך? — העלפט איהם אונטער דער פעטער בעני.

— אוי, ביזט דו א טפש, בעני, א טפש און א גרויסער! — זיננט דער מאַטע און געהט א גאנג.

— ביזט אליין א טפש, מיין ברודער, און נאָך א גרעסערער! — זיננט דער פעטער בעני און געהט א גאנג און פערחאַפט זיך באַלד צוריק.

— פע, בעני, מיר האָבען דאָך נערעדט, א נאָנג איז א נאָנג! — זאָגט דער טאָטע שוין אָהן א ניגון און חאפט דעם פעטער בעני פאר דער האנד.

— א גוטער משל! — זאָגט דער פעטער בעני. — כל זמן איך האלט אין מיטען א נאָנג מעג איך מיר געהן וואוהין איך וויל.

— ניין! — זאָגט דער טאָטע. — א נאָנג איז פארפאלען! מיר האָבען דאָך עפּיס געשמועסט, בעני, בלא חרטה, בעני, בלא דרעה!

— חרטה? — זאָגט דער פעטער בעני. — וויפיעל מאל מאכט זיך, אז דו האָסט חרטה?

— איך? — זאָגט דער טאָטע. — ע, בעני, דערפאר האָב איך דאָך פיינט מיט דיר צו שפּיעלען אין דאָמינע!

— ווער זשע נויט דיך, זאלסט מיט מיר שפּיעלען?

— שוין? מע קריענט זיך שוין איבער א פאסאלקילע? — רופט זיך אָן די מאמע און קומט־אָן פון קיך מיט א פערפלאמט פּנים, און נאָך איהר — ברייענ מיט א גרויסען פאלומעסיק מיט הייסע לאטקעס מיט שמאלץ. פון די לאטקעס זעצט א פּארע. אלע לאזען זיך צום טיש. איך און מיין ברודער מאטעל, וואָס האָבען זיך פריהער אביסעל געקריעגט, נעריסען ווי די קעץ, בעטען זיך גיך איבער, וועדען שלום און זעצען זיך צו די לאטקעס מיט גרויס כוונה.

ג.

ביינאכט אויפ'ן נעלענער ליג איך און טראכט: וויפיעל קאָן זיך, אשטייגער, ביי מיר צענויפקלויבען, אז אלע פעטערס מיט אלע מוהמעס מיט אלע קרובים וועלען מיר געבען חנוכה־נעלד? ראשית חכמה, דער פעטער משה־אהרן, דער מאמע'ס ברודער, אפילו זעהר א קארגער, נאָר א נגיד. נאָכדעם דער פעטער איצי און די מוהמע דבורה, וואָס דער טאָטע און די מאמע זענען מיט זיי ברונז שוין פון כמה וכמה יאָהרען. הוינט דער פעטער בייניש און די מוהמע

יענטע? היינט וואו איז אונזער שוועסטער אירעל? און איבער מאן שלום־זיידעל? און אלע איבעריגע קרובים?

— מאטעל, דו שלאפסט?

— יא, וואס איז דען?

— וויפיעל, מיינסט דו, וועט אונז געבען דער פעטער משה־אהרן חנוכה־געלט?

— פון וואנען זאל איך וויסען? איך בין דען א נביא? אין א מינוט ארום:

— מאטעל, דו שלאפסט?

— יא, וואס איז דען?

— עמיצער האט אזוי פיעל פעטערס מיט אזוי פיעל מוהמעס, ווי מיר?

— אדער יא, אדער ניין.

אין צוויי מינוט ארום:

— מאטעל, דו שלאפסט?

— יא, וואס איז דען?

— ווי באלד דו שלאפסט, היינט ווי אזוי רעדסט דו מיט מיר?

— דו פרעגסט דאך מיך, מוז איך דיר ענטפערען.

אין דריי מינוט ארום:

— מאטעל, דו שלאפסט?

— טססס — טררר — חילחילחיל — טססס...

מאטעל חראפעט, חארחעלט, פייפט מיט דער נאז, און איך זעץ מיך אויף אויף מיין בעטעל, נעם־ארויס מיין קערבעל, גלעט דאס, בעטראכט דאס.

„דאכט זיך, וואס? — טראכט איך מיר. — א שטיקעל פא־פיער, און וואס קאן מען דערפאר ניט קויפען? צאצקעס, מעסער־לעך, שטעקעלעך, בייטעלעך, ניס און קאנפעקטען, און ראזינקעס, און באקסערען, און וואס ניט?"

איך בעהאלט דאס קערבעל צוקאפענס אונטער'ן קישען און לייען־אף קריאת־שמע, קומט־ארויין ברייגע פון קיך מיט א פולען

פאלומעסיק מיט קערבלעך... ברויגע געהט ניט, נאר זי שוועבט אין דער לופטען, זינגט „הנרות הללו שאנו מדליקין", און מאטעל שלינגט קערבלעך, ווי די האלישקעס. „מאטעל! — שריי איך מיט אלע כחות. — נאט איז מיט דיר, מאטעל, וואס טהוסט דו? קערבלעך??? "...

איך חאפ זיך אויף און שפיי־אוים דריי מאל: „טפו־טפו־טפו — א חלום!"

און וויר אנשלאפען.

ד.

אויף מארגען אין דער פריה, אפגעדאוועט און איבערגעביסען, טהוט אונז אן די מאמע אין קעצענע טולופלעך, וויקעלט אונז איין אין גרויסע ווארעמע שאלען, און מיר לאזען זיך גהען נאך חנוכה־געלד, פריהער פון אלעמען, געוועהנליך, צום פעטער משה־אהרן.

דער פעטער משה־אהרן איז א איר נישט קיין געזונדער, האט צו טהון שטענדיג מיט'ן מאגען; וועז מע קומט, טרעפט מען איהם נעבען האנדפאס ווישען זיך די הענד און זאגען „אשר יצר".

— א גוט מארגען, פעטער משה־אהרן! — שיסען מיר אוים ביידע מיט א מאל, איך און מיין ברודער מאטעל, און עס קומט אקעגען די מוהמע פעסיל, א אידינע א קליניטשקע, איין אויג א שוואַרץ, דאס אנדערע א וויים, דאס הייסט, איין ברעם א שוואַרצע, די אנדערע א וויסע. די מוהמע פעסיל טהוט אונז אוים די טולופלעך, וויקעלט אונז אוים פון די שאלען און שנייצט אונז אוים די נעזער אין איהר פארטוך.

— שנייצט־אוים! — זאגט די מוהמע פעסיל. — גוט, גוט שנייצט־אוים! זשאלעווט ניט! נאך! נאך! אט אזוי!...

און דער פעטער משה־אהרן, אין איין אלט קעצען חאלאטעל, מיט א וואטאווע יארמעלקע אויפ'ן קאפ, מיט וואטען אין די אויהערען און מיט אויסגעקראכענע וואנצים, שטעהט ביי'ם האנד־

פאס, ווישט זיך די הענד, קנייטשט מיט׳ן פנים, פינטעלט מיט די אויגען און קוועטשט: „נקבים, נק־בים! חלולים, חלו־לים!"

איך און מיין ברודער מאטעל זיצען אין געהאקטע וואונדען. עס פאלט אויף אונז אן א פחד, א קעלט, אלע מאל, ווען מיר קומען אהער. די מוהמע פעסיל זעצט זיך אוועק אקעגען אונז, לעגט־צענויף די הענד אויפ׳ן הארצען און נעמט אונז צום עקזאמען:

— ס׳מאכט דער טאטע?

— נארניט.

— ס׳מאכט די מאמע?

— נארניט.

— נעקויעלעט נענו?

— נעקויעלעט.

— געפרעגעלט שמאלץ?

— נעפרעגעלט.

— געבאקען לאטקעס?

— געבאקען.

— דער פעטער בעני געווען?

— געווען.

— נעשפיעלט אין דאמינעס?

— נעשפיעלט.

און אזוי ווייטער.

די מוהמע פעסיל שנייצט אונז אויס די נעזונד נאך א מאל און רופט זיך אן צום פעטער משה־אהרן:

— משה־אהרן, מע באדארף זיי עפעס נעבען חנוכה־נעלט.

דער פעטער משה־אהרן הערט ניט; ער ווישט זיך די הענד און לאזט־אויס מיט א קוועטש: „ומפליא ל־ע־שות!"

די מוהמע פעסיל פוילט זיך ניט דערמאנען איהם נאך א מאל:

— משה־אהרן, די קינדער חנוכה־נעלט!

— הא? וואס? — מאכט דער פעטער משה־אהרן און לעגט־איבער די וואטעס פון איין אויהער אינ׳ס אנדערען.

— די קינדער חנוכה־געלט!! — שרייט־אויס די מוהמע פּעסיל איהם גלייך אין אויהער אריין.

— אוי, דער באאוך! דער באאוך! — מאכט דער פעטער משה־אהרן (ער רעדט אביסעל „בראדיש") און חאפּט זיך מיט ביידע הענד ביי׳ם בויך. — חנוכה־געלט וויל איהר? וואם דאר־פּען קינדער געלט? וואם וועט איהר טהון מיט׳ן געלט? הא? אויסגעבען, צעטרענצלען, הא? וויפּיעל האט אייך געגעבען דער טאטע אייערער חנוכה־געלט? הא?

— מיר א קערבעל, — זאג איך — און איהם א האלבם.

— א קערבעל?!! המ... מע באלעווט קינדער, מע מאכט פון זיי א תל! וואם וועסט דו טהון מיט׳ן קערבעל? — הא? צע־בייטען? הא? זאלסט דאם ניט צעבייטען! דו הערסט, וואם איך זאג דיר? זאלסט דאם ניט צעבייטען! צי אפשר ווילסט דו דאם צעבייטען, הא?

— ניט צעבייטען, יא צעבייטען — וואם געהט דאם דיך אן? — מישט זיך אריין די מוהמע פּעסיל. — געב זיי אף זייערם און לאזען זיי געהן געזונטערהייד.

דער פעטער משה־אהרן געהט־אוועק צו זיך אין חדר, שארע־וועט מיט די שקראבעם, זוכט אין אלע טישקעסטלעך מיט אלע שופלעדלעך, קראצט־אוים פון דארטען עטליכע מטבעות און רעדט צו זיך אליין:

— המ... מע פיהרט־איבער קינדער, מע מאכט פון זיי א תל, א תל־עולם!

און ער רוקט אונז אריין אין האנד אריין עטליכע הארטע מטבעות. די מוהמע פּעסיל שנייצט אונז אוים די נעזער נאך א מאל (דאם לעצטע מאל), טהוט אונז אן די מולופּלעך, וויקעלט אונז אייז אין די גרויסע וואראמע שאלען, און מיר גההען ווייטער.

מיר לויפען איבער׳ן ווייסען, געפרוירענעם סקריפּענדיגען שניי און צעהלען די הארטע מטבעות, וואם דער פעטער משה־אהרן האט אונז אריינגעראקט, און מיר קאנען זיי ניט איבערצעהלען. די הענד

זענען אונז נעפרוירען, רויט, אננערראלען; די מטבעות זענען קו־פערנע, גרויסע שווערע מטבעות, עפּיס זעכסערם פּארצייטינע, דרייערם מאדנע אפּגעריבענע, גראשענם אלטפרענקישע, נעשווא־לענע, פערגרינטע — ס'איז שווער, אומענליך אויסצורעכענען אין דרויסען אויפ'ן פראסט וויפיעל דער פעטער משה־אהרן האט אונז נענעבען חנוכה־געלד!...

ה.

אונזער צווייטע סטאנציע אויף נעמען חנוכה־געלד איז דער פעטער איצי מיט דער מוהמע דבורה, די וואס דער טאטע מיט דער מאמע זענען מיט זיי ברוגז שוין פון כמה וכמה יאהרען. פאר וואס זיי זענען ברוגז — דאס וויסען מיר ניט. מיר וויסען נאר, אז דער טאטע און דער פעטער איצי (לייבליכע ברידער) רעדען ניט צווישען זיך קיינמאל נישט, חאטש זיי דאוונען ביידע אין איין שול און זיצען ביידע אויף איין באנק, א שטאדט נעבען א שטאדט, א סטענדער מיט א סטענדער. און אז עס קומט יום־טוב צו אויס־נעמעניש (הוצאת התורה) און עס האלט ביי פערקויפען עליות, דינגען זיי זיך, ווילען דוקא ביידע איין עליה, שמייסען איינם דאס אנדערע און שמייסען ארויין אין טאג ארויין. אין שול איז דע־מאלט א יריד; אלע רעדען, ריהרען זיך, שושקען זיך, לאכען און העלפען־אונטער דינגען זיך; איטליכער איז נייגיעריג צו וויסען, פאר וועמען וועט בלייבען דער „שישי", אדער דער „מפטיר". אז עס נעהט־אריין אין נצחון, דעמאלט ווילען אלע, מע זאל זיך דינגען ביז'ן ביין ארויין. דער שול־שמש, מעכטשי פאנפאטש מיט די רויטע קאלטענעס, שטעהט אויף דער בימה, העכער האלב אריבער־נעבויגען, דער טלית איז איהם אראפגעפאלען, די יארמעלקע — פון יענער זייט; ער קוקט אין מזרח־זייט, אויפ'ן טאטען און אויפ'ן פעטער איצי'ן, און זינגט אויף זיין פאנפעוואטער שטימע:

— אכטצעהן גילדוין אום שישי! צוואנציג גילדוין אום שישי! צוויי און צוואנציג גילדוין אום שישי!

דער טאטע און דער פעטער איצי זיצען, דער אהער, דער אהין, ביידע פערטיעפט כלומרשט איטלעכער אין זיין חומש; נאָר ווי־פיעל איינער גיט, גיט דער אנדערער מעהר. דער עולם קוועלט, העלפט־אונטער: דרייסיג, דרייסיג! פינף און דרייסיג! זיעבען און דרייסיג! פערציג, פערציג!

מעכטשי פאָנפאָטש קוקט פון איינעם אויפ'ן אנדערען:

— פערציג גילדוין אום שישי! צוויי און פערציג גילדוין אום שישי! פינף און פערציג גילדוין אום שישי!

דער טאטע און דער פעטער איצי הערען נישט אויף צו שמיי־סען זיך; מע האָט שוין אריינגעשמיסען ביז פופציג גילדוין. מעכטשי הויבט־אויף די האנד און ווי שוין צו־פאטשען פאר'ן טאטע'ן:

— פופציג גילדוי---ן...

איז זיך מיישב דער פעטער איצי און הויבט־אויף א פינגער, און דער גאנצער עולם העלפט־אונטער: איין און פופציג! איין און פופציג! — און מע שמייסט ווייטער. אזוי לאנג, אזוי ברייט, ביז מע שמייסט־אריין אין עטליכע און זעכציג גילדוין (אזא מעשה איז נאָך ניט געהערט געוואָרען!), און „שישי" בלייבט פאר'ן פעטער איצי'ן. קומט צו „מפטיר", טהוט דער טאטע א קוק אויפ'ן שמש און א מאך מיט דער האנד, ווי איינער רעדט: „מפטיר — דאָס נעהער צו מיר!"... ביי מעכטשי'ן האָט איהר דאָס גע'פועל'ט; איז אָבער א סברה, אז דער עולם איז ניט מסכים: דינגען זיך — דאָס מוז מען, דערוויף איז דאָס יום־טוב, נישטאָ קיין מאָנאָפאָל, קיין חזקה אויף מפטיר!

— צוהן גילדוין אום מפטיר! פופציהן גילדוין אום מפטיר! צוואנציג גילדוין אום מפטיר! פופציג גילדוין אום מפטיר!

א גוטער שפרונג! דער טאטע דרעהט־אוים דעם קאָפ: ווער קריכט דאָס אויף זיין מפטיר? און שטעלט אייך פאָר, אז דאָס שמייסט ווייערער דער פעטער איצי; ער האָט חשק צו קויפען דעם

מפטיר פאר זיין יונגערען איידעם. נאָר אי „שישי", אי „מפטיר"— אזאָס! מיט צוויי בייטשען שמייסט מען ניט!... דער טאַטע הויבט זיך אויף, טהוט א וואונק צום שמש.

— הונדערט.

דאָס וואָרט „הונדערט" לויפט־דורך איבער דער שוהל, ווי א בליץ מיט א דונער. דער גאַנצער עולם איז איבערראַשט, אויסער זיך. אזוי ווייט אַריינצושמייסען מפטיר — דאָס האָט מען נאָך נישט נעהערט זינט די שוהל איז א שוהל.

און מעכטשי פאַנפאַטש טהוט זיך זיינס, גלייך ווי נעווייניטלעך:

— הונדערט גילדוין אום מפטיר! הונדערט גילדוין אום מפטיר! הונדערט גילדוי־־־ן... (ער ווייל צופאַטשען).

דער פעטער איצי הויבט זיך אויף. דער טאַטע טהוט אויף איהם א מאָנעם קוק, ווי איינער רעדט: „משוגע, צי חסר־דעה? ווילסט קויפען? קויפע!"...

דער פעטער איצי זעצט זיך אַנידער, און דער מפטיר בלייבט פאַר אונז...

פון דעסטוועגען, איינס צום אַנדערען געהער זיך ניט אָן. אז עס קומט א שמחה, ביי אונז אָדער ביי׳ם פעטער איצי׳ן, א מזל־טוב, א בן־זכר, א ברית, א פּדיון־הבן, א בר־מצוה, א קנס־מאָל, א פאַרשפּיעל, איין אויפרופענס, א חתונה אָדער א נט, קומט מען איינס צום אַנדערען, מע בעזעצט זיך אויבען־אָן, מע שענקט „דרשה־נעשאַנק", „מי־שברך־געלד" און מע טאַנצט מיט אַלע מחותנים אין קאָהן.

— א גוט מאָרגען אייך, פעטער איצי! א גוט מאָרגען אייך, מוהמע דבורה! — שיסען מיר אוים ביידע מיט א מאָל, איך און מיין ברודער מאָטעל, און מע נעמט אונז אויף פאַר זעהר אָננע־לענטע נעסט.

— איהר מיינט דאָך ניט די הגדה, איהר מיינט די פאַלירטשי־קעס... — מאַכט צו אונז דער פעטער איצי, קנייפּט אונז אין די בעקלעך, עפענט־אויף דאָס בייטעלע און גיט אונז חנוכה־געלד, סיר

א ווייסען זילבערנעם צוואנציגער און מיין ברודער מאטל'ען א ווייסען זילבערנעם צוואנציגער, און מיר נעהען־צוועק פון דאָרטען צום פעטער ביניש.

ג.

אויב איהר קאָנט זיך פֿאָרשטעלען דעם גיהנם — אָט דאָס איז דעם פעטער ביניש'עס שטוב. וועו איהר זאָלט ניט קומען אַהין, טרעפט איהר א ליאָרעם, א געשרייַ, א נעפּילדער. ס'איז דאָרט א פּולע שטוב מיט קינדער — האַלב־נאַקעטע, פערשמירטע, פערמורזעטע, נישט קיין געצוואָנגענע, תמיד צעשלאָגענע, שטענדיג צעררא־פּעטע, אָפּטמאָל צעבלוטיגטע, מיט סימנים אונטער די אויגען. דער ווייַנט און דער לאַבּס, דער זינגט און דער קוויטשעט, דער הוקעט און דער פייפּט, דער האָט אַנגעטהאָן דעם טאַטענ'ס קאַפּאָטע מיט פערקאַטשעטע ארבעל און דער פאָהרט רייטענדיג אויף א בעזעם, דער טרינקט מילך פון א קריגעל, דער קנאַקט ניסלעך, דער טראָגט זיך אַרום מיט א קעפּעל פון א הערינג און דער סמאָצקעט א קאַנפעקטעל, און פונ'ם נעזעל רינען ביי איהם צוויי קליינע ריטשקעלעך גלייך אין מויל אַריין. די מוהמע יענטע איז שטאַרקער פון אייזען, אז זי האַלט־אויס פון דער דאָזיגער „קאָמאַנדע". זי שעלט זיי, זי קניפּט זיי, רייסט זיי אויס שטיקער פלייש. זי קלויבט נישט איבער: וועו עס חאַפּט זיך אונטער אונטער דער האַנד, דער בעקומט א זעץ, א טראַסק, א בוכענצי אין זייט אַריין. א פאַטש איז דאָרט א וואַכעדיגער גאַנג. „וואַרגען זאָלסט דו זיך! די כפּרה זאָלסט דו זיין! פּארחאַפּט זאָלסט דו וועהרן!" — דאָס איז פון די קליינע קללות; דאָרט קאָנט איהר הערען „קדחת", און „חלירע", און א „מיתה־משונה" — און דוקא אין גוטען מוטה, פונקט ווי איהר זאָגט א גוט־שבת. שטיל וועהרט נאָר, בשעת דער פעטער ביניש קומט צו געהן. נאָר מחמת דער פעטער ביניש איז א פערנומענער מענש, זיצט א גאַנצען טאָג אין קלייט און קומט אַהיים נאָר אויף

א מינוט „אפעסען", דערפאר איז ביי זיי אין שטוב דער אמת'ער גיהנם.

אריינגעקומען, האבען מיר געטראפען עזריאל'קען (דעם מיטעלסטען) פאהרען רייטענדיג אויף געצי'ן (אויפ'ן עלטערען), און פרויקע מיט מענדל'ען (צוויי נאך קלענערע) האבען אונטערגעשמיסען נעצי'ן, איינער מיט איין ארבעל פון א וואטאוון לייבעל און דער אנדערער מיט א טאוועל פון א סידור, א חומש, אדער א ספר. חיימ'ל (א מיטעלסטער צווישען פרויקע'ן און מענדל'ען) האט דערטאפט א נערגעלע פון א געקויפטער גאנז, האט דאס אנגעבאזען מיט אלע זיינע לעצטע כחות, ער איז אזש געוואקרען ברוין און בלוי, און ס'איז איהם נעראטען ארויסבעקומען פון דעם א מין משונה קול, ווי פון, להבדיל, א חזיר, בשעת מע שטעכט איהם און ער קוויטשעט... זיינוויגע (איך וויים ניט, צי איין עלטערער, צי א קלענערער) האט אפגענעבען קאנצערט אויף א קעמעל, און דוד'ל (א קליינער פון א יאהר פיער) האט אנגעטהאן די שטיוועלעך אויף די הענד און האט צוגעקלאפט מיט זיי צום טאקט. סענדר'ל האט נעטראגען א קעצעל אין האנד, פאר'ן נערגעלע; דאס קעצעל האט ארויסגעשטעלט דאס צינגעלע, פערמאכט די אויגלעך, אויסגעצויגען די פיסלעך, ווי איינער רעדט: „אט אזוי, ווי איהר זעהט, ווערד מען דא פארשווארצט! מע מוטשעט! מע מוטשעט!"... אסתר'ל (דאס עלטערע מיידל) האט געוואלט אויסקעמען חאסקי'ן (דאס קלענערע מיידל), איהר פערפלעכטען א צעפל; נאר מחמת חאסקי'ס האר זענען זיהר נעגרייזעלט און שוין לאנג נישט געקעמט, לאזט זי זיך ניט, ווייגט זי און חאפט פעטש. שטיל'ער פון אלע איז פיניל'ע, א קליין יונגעלע מיט קרומע אויסגעבויגענע פיסלעך און מיט איין אונטערגעשטעקט העמדעלע. איין חסרון נאר, וואס וואו ער שטעלט זיך אנידער, דארט לאזט ער א סימן... דאס אלסדינג שטעהרט אבער ניט דער מוהמע יענטע'ן, זי זאל זיך זיצען נאנץ רוהיג ביי'ם טיש מיט צוויי נפשות, איינס ביי דער ברוסט און דאס אנדערע אויפ'ן שוים, און טרינקען ציקאריע.

— מיר זאָל זיין פֿאר זייַנע בייַנדעלעך! — זאָגט זי און טו־ליעט־צו מיט גרויס ליעבשאפֿט דאָס זויגענדיגע נפֿש'ל צום האַרצען און דערלאַנגט בשעת מעשה טאַקי א שטורך דעם עלטערען, וואָס אויפֿן שוים: — זעה נאָר, ווי דו עסט, עסען זאָלען דיך די ווערים! אַסתר'ל, רחצי, חאַסקי, וואו זענט איהר ערגיץ אין אַלדי שוואַרצע יאָהר? נעם וויש איהם אָפּ דאָס נעזעל גיכער, וואָש מיר אויס א שאָל, איך דאַרף טרינקען אָהן א שאָל! דערלאַנג איהם א סטו־קאַק, ער זאָל זיך דריי מאָל איבערקעהרען! האַרץ מיינס, נשמה מיינע, טריסט מיינער! דאָס מויל מאַכט זיך זיי נאָר ניט צו! א נאַנץ פּריהמאָרגען נאָר מע עסט, פֿארחאַפּט זאָלט איהר ווערען!

דערזעהען מיך מיט מיין ברודער מאָטל'ען, האָבען זיך חברה א לאָז געטהאָן אָפּקעגען און מע איז אונז בעפּאַלען, ווי די היישע־ריקען. דער אויף די הענד, דער — אויף די פּיס, דער — אויפֿן קאָפּ. חיימ'ל האָט אָנגעבלאָזען דאָס גערגעלע פון דער נעקויל־ע־מער נאַנז גלייך מיר אין אויהער אַריין, און דוד'ל האָט מיך אַרומ־גאַחאַפּט מיט ביידע שטיוועלעך. פּיניילע מיט'ן אונטערגעשטעקטען העמדעל האָט זיך אָנגעטשעפּעט מיר אין א פּוס, אַרומגערינגעלט איהם, ווי א שלענגעל, און א מיש־מאַש פון פּערשיערענע קולות האָט אונז גערינצעלט, פּערטורקעט די אויהערען.

— אויף די צייהנדעלעך זאָלט איהר שרייען! — שרייט די מוהמע יענטע פונ'ם אַנדערען חדר. — טויב קאָן מען ווערען, פֿאר־לעגען זאָל דאָס אייך! שדים, ניט קיין קינדער, ברענען זאָל די נשמה אַייערע!

די מוהמע יענטע שרייט, און די קינדער שרייען — אַלע שרייען. פּלוצים קומט־אָן דער פּעטער ביינים מיט'ן טלית ותפילין (אָפּנים, פון בית־המדרש). אין איין אויגענבליק ווערד שאַ־שטיל, און די נאַנצע חאַליאַסטרע ווערד פערשוואונדען.

— א גוט מאָרגען אייך, פּעטער ביניש! — שיסען מיר אויס, איך און מיין ברודער מאָטל.

— וואָס טהוט איהר דאָ, שקצים? אודאי נאָך חנוכה־געלט? — מאכט דער פעטער ביניש און נעמט־ארגים און שענקט אונז צו זילבערנע נרייונים.

די חאליאסטרע קינדער קוקן־ארויס פון די ווינקעלעך, ווי די טאראקאנעס, נלאנצען אויף אונז מיט די אויגעלעך, ווי די מייזלעך, ווינקען עפּים צו אונז, בעווייזען עפּים מיט די פינגערלעך, מאכען בשעת מעשה משוגענע תנועות, ווילען אונז, אפּנים, צעלאכען, — קוים־קוים וואָס מיר האלטען זיך איין, און מיר אנטלויפען פונ'ם דאזיגען גיהנם.

ז.

מיר נעהען ווייטער נאָך חנוכה־געלד, צו אונזער שוועסטער איידעל.

אונזער שוועסטער איידעל און איהר מאן שלום־זיידעל, עליהם השלום — זיי זענען שוין לאנג אויף דער אמת'ער וועלט.

איידעל איז פון קינדווייז אויף נעווען א פערווייניטע נשמה; איבער א מינדסטע נארישקייט פלענט זי זיך צעווייענען, פערגיסען טרערען אויף אייגענע און אויף פרעמדע צרות. נאָר פון זינט זי איז נעווארען א כלה פאר שלום־זיידל'ען, האָט זי ניט אויפנעהערט צו ווייגען. אפשר מיינט איהר דערפאר, ווייל ס'איז איהר ניט נעפעלען דער חתן? חלילה! זי האָט איהם דען נעקענט, וואָס ער זאל איהר ניט נעפעלען? נלאָט אזוי, א כלה פאר דער חתונה בעראָרף ווייגען. אז די שניידערס האבען איהר נעבראכט אָנמעס־טען די חתונה־מלבושים, האָט זי זיך צעווייגט אויף א נאנצער נאכט. שפּעטער, צום פּארשפּיעל, אז איהרע חברת'עס זענען זיך צענויפנעקומען טאנצען, איז זי אלע מאל אוועקנעלאפען צו זיך אין אלקיר אביסעל אויסווייגען זיך אין די קישענס. דעם טאג פון דער חופה שמועסט מען ניט. דעמאלט איז נעווען איהר טאג. זי האָט נאָר ניט אויפנעהערט צו ווייגען. נאָר די רעכטע חתונה איז נעווען צום „באדעקענס", בשעת מנשה פיעדעלי דער כלי־זמר

האָט זי געגומען „באזעצען". און רב ברוך בדחן איז ארויף אויפ'ן טיש, צעגויפגעלעגט די הענד אויפ'ן בויך, אראָפגעלאָזט דעם קאָפ· ווי בשעת מע בעווייגט א טוידטען, און האָט אָנגעהויבען מיט'ן שענעם טרויעריגען ניגון, וואָס קאָן נעמען א שטיין, בזה הלשון:

כלה לעבען! כלה לעבען!
וויין זשע, וויין.
דיינע טרערען האָבען אַצינד
דעם זיעבעטען חן.
וואָרום דו טהוסט דאָך איצט פאר'ן בית־דין
של מעלה שטעהן.
אָט באלד וועסט דו, מיידעל,
צו דער חופה גענהן.
באדארף מען דיר געבען
צו פארשטעהן,
אז דאָס לעבען איז ביטער,
אזוי ווי חריין;
אז א מענטש איז ניט פון אייזען
און ניט פון שטיין,
א בשר ודם
פון הויט און ביין;
אז מע טהוט די רשעים אין גיהנם שמייסען
זעהר ניט שען,
אָן זיי טהוען וויינען און יאָמערען און שרייען
אויף די צייהן; —
לכן באדארפסט דו תשובה טהון,
זיך האלטען זעהר קליין,
אויסגעהן פון טרערען
און פון געוויין...

און אזוי וויטער, אָהן איין עק.

אלע ווייבער, אייגענע און פרעמדע, וואס זענען געשטאנען דערבייי, געהאלפען צעפלעכטען דער כלה איהרע שענע גרויסע צעפ, האבען געמאכט משונה־מאדנע פיסקעס, געשנייצט די נעזער, נע־ווישט די אויגען, און איידעל נעבאך האט אזוי געאמערט, אזוי געחליפעט, אז זי האט ג'חלש'ט דריי מאל; מע האט זי קוים מיט צרות אפגעמינטערט.

נאר אויף וויפיעל אונזער שוועסטער איידעל איז נעווען איין אומעטיגע זאך, איז אונזער שוואגער שלום־זיידעל נעווען א פרייער־לעכער יונג, א לעבעדיגער, א קאטאווע־טרייבער, א פערשלעפטע קרענק און, לאז ער מיר מוחל זיין, איין איינגענעסענע בריאה. דהיינו, ער פלעגט ליעב האבען דעקוטשען, שנאלען זיך. דערלאנגען יענעם א שנאל גלייך אין שפיץ נאז, אדער אין עק אויהער — דאס איז נעווען ביי איהם דאס חיות. נישט איין מאל פלעגען מיר ארומגעהן, איך און מיין ברודער מאטעל, מיט אנגעשוואלענע אויערען. מיר האבען זיך ממש מחיה נעווען, אז מיר האבען דערהערט, אז דאס פארפאלק געהט־אראפ פון קעסט. דעם טאג, וואס זיי האבען זיך בעדארפט איבערקלויבען פון אונז אויף „אייגענע קעסט", איז ביי אונז אין שטוב נעווען חורבן בית־המקדש. איידעל האט נעווויינט, איינגעלעגט די וועלט, און די מאמע — אויף איהר קוקענדיג. און שלום־זיידעל, וואס האט נעהאלפען כלומרשט פאקעווען די זאבען, האט נאר ארומגעטאנצט הין און צוריק, זיך אונטערג'נגב'עט אלע מאל זעהר קונציג און דערלאנגט אונז א שנאל אדער פון פארענט אין שפיץ נאז, אדער פון הינטען אין עק אויהער. ער האט זיך מיט אונז אפגעוועגענט איין מאל פאר אלע מאל און האט נאך געהאט די העזה אנצוואגען אונז, מיר זאלען זיך ניט לאזען לאנג בעטען און זיין ביי איהם אפטע געסט! מיר האבען זיך געגעבען דאס ווארט, מיר זאלען זיין פנים ניט אנקוקען!

נאר א מענש פערגעסט אלסדינג, ובפרט א שנאל. ווי אזוי געהט מען ניט נאך חנוכה־געלד צו איין איינגענעם שוואגער?...

נעקומען צו אייד׳ל׳ען, נעהט אונז שלום־זיידעל׳ס אקעגען מיט א נאנץ בריטען ברוך־הבא.

— סקאצעל׳ס קומט! וואס מאכט איהר נוטס? זעהר קלוג האט איהר געטהאן, וואס איהר זענט נעקומען. איך האב צוגעגרייט פון אייערטוועגען חנוכה־געלט!

און שלום־זיידעל׳ס נעמט־ארויס דאס בייטעל׳ע און צעהלט אונז אויס צו עטליכע נייענקע, גלאנצענדינע, זילבערנע מטבעות גלייך אין האנד אריין, און אייד׳ער מיר האבען צייט ארומקוקען זיך און איבערצעהלען די נייע מטבעות, חאפען מיר שוין צו עטליכע שנאל, פריהער איך אין שפיץ נאז און מאטע׳ל׳ס אין עק אויהער, און נאכדעם מאטע׳ל׳ס אין שפיץ נאז און איך אין עק אויהער.

— אבער לאז שוין זיין נענוג צו מוטשען קינדער! — בעט זיך נעבאך ביי איהם אונזער שוועסטער אירע׳ל׳ס מיט טרערען אין די אויגען, און זי רופט אונז אפ אן א זייט, שטופט אונז אן פולע קעשענעם מיט לעקאך, מיט ניסל׳ען און מיט באקסערען, און שענקט אונז א חוץ חנוכה־געלד.

מיר חאפען די פים אויף די פלייצעס און לויפען אהיים.

ח.

— אנו, מאטע׳ל׳, לאמיר זיך קארשט נעמען צו דער ארבייט, אויסרעכענען, וויפיע׳ל האבען מיר אונזער אייגענם חנוכה־געלט? נאר ווייסט דו וואס? דו שווייג; פריהער וועל איך איבערצעהלען מיינס, נאכדעם וועסט דו צעהלען דיינס.

און איך צעהל: „א קערבע׳ל׳ מיט דריי צוואנציגער, מיט פיער גילדען, מיט פינף גריוונים, מיט זעכס פיטאקל׳ען, — וויפיע׳ל מאכט דאס אינאיינעם? אפנים, אזוי גרוים, ווי א קערבע׳ל׳ מיט דריי

צוואנציגער, מיט פיער גילדען, מיט פינף גרויונים, מיט זעכס פיטאקלעך..."

מיין ברודער מאטעל ווי׳ל נישט וואַרטען, ביז איך וועל ענדיגען מיין חשבון, און ער נעמט זיך צו זיינע קאפיטאלען; ער לעגט פון איין האנד אין דער אנדערער און צעהלט:

— א צוואנציגער און א צוואנציגער איז צוויי צוואנציגער, און נאָך צוואנציגער איז דריי צוואנציגער, און צוויי גילדען איז דריי צוואנציגער מיט צוויי גילדען, און א גריווני און נאָך א גריווני — איז איינאייניעם צוויי צוואנציגער מיט דריי גילדען, מיין איך דריי גילדען מיט צוויי צוואנציגער. טפו! וואָס רער איך? מע באדארף אנהויבען נאָך א מאל פונ׳ם אנהויב!

און ער הויבט־אן נאָך א מאל פונ׳ם אנהויב. מיר צעהלען און צעהלען און קאָנען ניט איבערצעהלען; מיר רעכענען און רעכענען און קאָנען ניט אויסרעכענען. און אז עס קומט צום פעטער משה־אהרנ׳ס אלטע פיטאקעס, שוועדע זעכסערס, אפגעריבענע דרייערס און אנגעשוואלענע גראשענס, פערפלאָנטען מיר זיך אזוי שטארק אין חשבון, אז מיר וויסען שוין נאָר ניט וואו מיר זענען אין דער וועלט. מיר פרובען זיך אויסבייטען די דאזיגע מטבעות ביי דער מאמען, ביי׳נ טאטען, ביי בריינע די קעכין — עס נעהט ניט: קיינער ווי׳ל זיי ניט נעמען אין האנד אריין!

— וואָס איז דאָס פאר פיטאקעס? וועד האָט דאָס אייך אריינגעשטופט אזא געלט?

מיר שעמען זיך אויסזאָגען און מאכען א שוויין.

— וויסט דו נאָר וואָס? — זאָגט צו מיר מיין ברודער מאטעל. — לאָמיר זיי נעמען און אריינווארפען אין אויוועז אריין, אדער נאָר אין דרויסען אויפ׳ן שניי, קיינער זאל ניט זעהען.

— א חכם א איד! — זאָג איך צו איהם. — שוין גלייכער, דאכט זיך, צוועקשענקען זיי אין ארעמאן.

נאָר, ווי אויף צו־להכעיס, קומט ניט קיין אָרעמאַן! וואו זענען אהינגעקומען אלע אָרעמע־לייט, וואָס רייסען ביי די פּאָלעס, דינגען זיך, זידלען זיך און שעלטען? ניין, דאָס וואָס מע בעדאַרף וועט קיינמאָל ניט קומען! קיינמאָל ניט! קיינמאָל ניט!...

ביי׳ם קעניג אחשורוש

פֿעשריבּען אין יאָהר 1901.

בַּיִים חֲעניג אֲחַשְׁוֵרוֹש

א.

אז איך בין נעווען א קליין יונגעל — ווייסט איהר, וועמען איך האָב מקנא נעווען?

אחשורוש'ען.

ניט יענעם אחשורוש'ען, וואָס האָט נעקענינט פון הודו ביז כוש, אויף הונדערט זיעבען און צוואַנציג מדינות. איך מיין קאָפּעל דעם שניידער מיט דער גילדענער קרוין, דאָס הייסט, מיט'ן פּאַפּיערענעם ספּאָרטק און מיט דער לאַנגער גילדענער רוט פון'ם בעזעם.

אויך מרדכי'ן דעם שני־למלך (לוי דעם שוסטער) מיט דער איבערגעקערטער קאָפּאָטע אויף דער לינקער זייט און מיט דער קלאָטשקעוואָטער פּלאָכסענער באָרד האָב איך שטאַרק מקנא נעווען.

איך האָב מקנא נעווען ושתי המלכה'ן (מאָטעל דעם סטאָליר) מיט'ן קליידעל אויף דער קאָפּאָטע און מיט דער פּעטשיילע, וואָס ער פלענט זיך אונטערבינדען דאָס בערדעל, מע זאָל מיינען אויף איהם, אז ער איז א נקבה... און וואָס איז אָפּגענאַנגען, אשטיינער, אסתר המלכה'ן (עזור דעם אונטער־שמש) מיט'ן גרינעם פּאַרטוך? און וואָס איז אָפּגענאַנגען המן'ען (יאָסקע דעם בעהעלפער) מיט'ן שארבען אויפ'ן קאָפּ?...

נאָר מעהר פון אלעמען האָב איך מקנא נעווען פייוועל דעם יתום, וואָס פלענט זיך אָנטהון אין א רויט העמדעל, זיך פערשטע־

לען פאר „יוסף הצדיק", בשעת חברה האבען געשפּיעלט יענעם שענע שפּיעל, וואם ווערד אנגערופען „מכירת־יוסף". זיינע ברידער פלעגען איהם ארויפּרייסען דאם רויטע העמדעל, ארייגווארפען איהם אין „לייבען־גרוב", און יוסף הצדיק (פּייוועל הייסט דאם) פלעגט זיך צוועקשטעלען אויף די קניהעס, צענויפּלעגען די הענד און בעשוועהרען די חיות־רעות, זיי זאלען צו איהם קיין שליטה נישט האבען, און זינגען בשעת מעשה זעהר א טרויעריג ליעד, וואם די ווערטער זענען זיך צענאנגען אין יעדען אבר:

שלאנגען און עקרישען,
פּארשליסט אייער מויל!
פּארשליסט אייער מויל!
צי ווייסט איהר דען,
צי ווייסט איהר דען,
צי ווייסט איהר ווער איך בין?
איך בין יוסף הצדיק,
יצחק'ס איין אייניקעל,
יעקב'ס א זוהן,
יעקב'ס א זוהן!...

און חאטש יוסף הצדיק איז געווען א יתום, איין ארעם בחור'ל, וואם האט זיך אויפּגעהאלטען אין אונטערשטען קליידעל און נעלעבט פון א „פּאלג־מיך־א־נאנג", און חאטש איך בין געווען א נגיד'ס א יונגעל, דעם זיידען רב מאיר'ס איין אייניקעל, פון דעסטוועגען וואלט איך מיך מיט איהם נעביטען נאר צוליעב דעם איינעם מאג פּורים אליין.

אז ס'איז נעקומען דער גוטער, דער ליעבער מאג פּורים, האב איך פון נאנץ פריה אן שוין ארויסגעקוקט אויף דער „חברה", וואם נעהען פון שטוב צו שטוב און א נאנצע האליאסטרע יונגלעך לויפען זיי נאך פון הינטען מיט באַרפיסע פּים אויפ'ן שניי. פּאר וואם קאן

איך ניט זיין אין דער חאַליאַסטרע? ניין! איך טאָר נישט, וואָרום איך בין א נגיד׳ס א יונגעל און דעם זיידען רב מאיר׳ס אײַן אײַניקעל, בעראַרף איך לײַגן, ווי א הונד, א גאַנצען טאָג אין שטוב און געהן מיט אַלע גרויסע צום זיידען רב מאיר צו דער סעודה.

— וואָס דרעהסט דו זיך, ווי א דייטש אויפ׳ן קאָרעף? — מאַכט צו מיר דער טאַטע בשעת מיר געהען אַלע אינאײַנעם צום זיידען רב מאיר צו דער סעודה און איך דערזעה פון דער ווײַטען די „חאַליאַסטרע".

— ביזט שוין, קיין עין־הרע, א היבש יונגעלע, קאָנסט געהן אביסעל גיכער! — זאָגט די מאַמע. — אם ירצה השם, שבת־הגדול ווערסט דו אַכט יאָהר, ביז הונדערט און צוואַנציג.

— טשעפּעט איהר ניט, ער האָט דערזעהן די „קאָמעדיאַנטשיקעם"! — רופט זיך אָן מיין עלטערער ברודער משה׳לע, וואָס איז אַלײַן אויך א בעלן זיך אָפּשטעלען אַנקוקען די „קאָמעדיאַנטשיקעם".

— נעה, נעה! — מאַכט צו מיר דער רבי רב איצי, מיין מלאך־המות, און דערלאַנגט מיר א שטורך פון הינטען.

איך לאָז־אַראָפּ די אויגען אין דער בלאָטע און נעה גלײַך מיט אַלע, פערטיעפט אין אומעטיגע מחשבות, טרויערינע נעראַנקען: „תמיד מיט אַלע גרויסע! שטענדיג מיט׳ן רבי׳ן!... אין דער פריה, און בייאַכט, און שבת, און יום־טוב!... רב איצי׳ס רויטע נאָז מיט טאַבעקע, איינגעזונקען זאָל זי ווערען!"...

ב.

דער זיידע רב מאיר איז דער נרעסטער נביר פון שטאָרט. ער זיצט, ווי א מאָנארך. א גרויסער זאָל מיט א גרויסען זילבער־נעם העננלייכטער, וואָס העננט־אַראָפּ פון דער מיט סטעלי. מאַמ־בעקענע העפּעם אויף די וועגד. א גרויסע שווערע זילבערנע מנורה אויפ׳ן טיש מיט א סך זילבערנע לייכטער, וואָס די באָבע נחמה

נעמט זיי ארויס נאָר צוויי מאָל אין יאָהר: פּסח צום סדר און פּורים צו דער סעודה, און עס ווערט ליכטיג אין אלע ווינקעלעך.

נאָנץ אויבן־אָן, אויף א גרויסען שטוהל, מיט גרינס בעצוינען, זיצט דער זיידע רב מאיר אליין — א קליין אידעל, מיט א שיטער בערדעל, מיט אביסעל איין אויסגעבוינענער נאָז, מיט זילבערנע האָר און מיט שווארצע יונגע אויגען. אָנגעטהאָן נעהט ער אין א לאַנגער זיידענער קאַפּאָטע מיט א נעפּלאָכטענעם גאַרטעל און מיט א שטריימעל אויפ'ן קאָפּ. אקעגען איהם אויפ'ן טיש זיצט א גרויסער, א מורא'דיגער, א נעפּלאָכטענער פּורים־קוילעטש, איין אָנגעהויבענער שוין, מיט זאפּראָן פערגעלט און מיט ראָזינקעם ארומגעשטעקט.

פּונקט אין מיטען טיש זיצט די באבע נחמה, א הויכע אידינע, נאָך נאָר א שענע, אויסגעפּוצט אין א גאָלדפּאַרבּיג זיידען קלייד מיט ווייסע עפּעל, מיט א שטערנטיכעל פון דימענטען מיט בריליאַנטען, מיט רייכע פּערל אויפ'ן האלז, מיט אויהערינגלעך און מיט פינגערלעך. נעבען איהר שטעהט א גאנץ גרויסער פּאָלומעסיק מיט הייסע, שמעקענדיגע, געצוקערטע און געפּעפּערטע פיש, פערפּראָווען מיט ציבעלעס, מיט ראָזינקעס און מיט אלערליי געווירצען. די באבע טיילט־ארויס די פיש, די שענע זיידענע פעטשיילע פערקאָטשעט הינטער די אויהערען מיט צוויי שפּיצען, די דימענטען מיט די בריליאַנטען בשעת מעשה פינקלען און שעמעריען, און דאָס פּנים שיינט און שמייכעלט.

ארום און ארום טיש, פון בייד זייטען, זיצען די פעטערס מיט די מוהמעס, אלע מיט זייערע קינדער, יונגלעך און מיידלעך, וואָס הייסען אלע נאָך אלע איינע זיידעס און באבעס, פעטערס און מוהמעס. פּריהער דער פעטער צדוק און די מוהמע צביה מיט דריי יונגלעך: משה'לע, הערשעלע, וועלוועלע, און צוויי מיידלעך: שרה'לע, פּוינעלע. נאָכדעם דער פעטער נפתלי און די מוהמע דבורה'ל מיט פיער יונגלעך: משה'לע, הערשעלע, וועלוועלע, נאָטעלע, און דריי מיידלעך: שרה'לע, פּוינעלע, רחל'ע. נאָכדעם

דער פעטער אברהם און די מוהמע סאסי מיט פינף יונגלעך: משה'לע, הערשעלע, וועלוועלע, נאטעלע, יענקעלע, און פיער מיידלעך: שרה'לע, פויגעלע, רחל'ע, טייבעלע. נאכדעם דער פעטער בעריש און די מוהמע אסתר'על מיט זעכס יונגלעך: משה'לע, הערשעלע, וועלוועלע, נאטעלע, יענקעלע, פישעלע, און פינף מיידלעך: שרה'לע, פויגעלע, רחל'ע, טייבעלע און חנצי. נאכדעם דער פעטער בנימין און די מוהמע לאה מיט זיעבען יונגלעך: משה'לע, הערשעלע, וועלוועלע, נאטעלע, יענקעלע, פישעלע, שמואליקעל, און זעכס מיידלעך: שרה'לע, פויגעלע, רחל'ע, טייבעלע, חנצי און גנענדעל. נאכדעם דער פעטער קלמן און די מוהמע איטעל מיט אכט יונגלעך...

נאר אפשר וואלט געווען נענוג אויסרעכענען די משפחה? עס קאן, זאגט מען, שאדען... דער זיידע האט איינמאל געוואלט אויף א ציקאוועסט איבערצוהלען, וויפיעל פארשוין זיצען ביי"ם טיש, האט ער נענומען א זילבערנעם בעכער אין האנד און האט אננעהויבען צו צוהלען: „ניט איינס, ניט צוויי, ניט דריי, ניט פיער, ניט פינף, ניט זעכס, ניט זיעבען"... האט די באבע ארויסגעריסען ביי איהם דעם בעכער פון האנד און האט איהם ניט נעלאזט צוהלען ווייטער: „אויף מיינע שונאים'ס קעפ! וואס צוהלסט דו, וואס? פארהאן, קיין עין־הרע, נענוג טעלער!"...

צענויפגעקלויבען זיך אלע צו דער סעודה, זעצט דער זיידע אליין אויס דעם גאנצען טיש. דער זיידע רב מאיר האט ליעב. ס'זאל זיין שען און ריין און ציכטיג און מיט א סדר — עס קומט אויס גוט: א פעטער זיצט נעבען א פעטער, א מוהמע נעבען א מוהמע, און אונז, קליינוואַרג, זעצט מען אויס אזוי, אז ס'אל אויסקומען נישט א ברודער מיט א ברודער און א שוועסטער מיט א שוועסטער, מחמת אייגענע קאנען נישט הויזען צווישען זיך; לכן בעראף זיצען א פרעמדער משה'לע מיט א פרעמדען הערשעלע, און א פרעמדער הערשעלע מיט א פרעמדען וועלוועלע, און א וועלוועלע מיט א נאטעלע, א נאטעלע מיט א יענקעלע, א יענקעלע מיט

א פישעלע, א פישעלע מיט א שמואליקעל. און די מיידלעך אויך אזוי: א שרה'לע מיט א פויגעלע, א פויגעלע מיט א רחל'ע, א רחל'ע מיט א טייבעלע, א טייבעלע מיט א חנצי, און א חנצי מיט א גנענדעל, א גנענדעל מיט א שרה'לע, א שרה'לע מיט א פויגעלע, און אזוי ווייטער. נאָר מיר האָט ניט געסטאיעט קיין פּאַרעל, האָט מען מיך אַנידערגעזעצט מיט מיין מלאך־המות, דעם רבי'ן רב איצי. דער רבי רב איצי איז ביי מיר נישט נאָר א מלמד, א לעהרער אלַיין, נאָר אויך א מדריך, א וועגווייזער, א מין גובערנאַנטקע, אויף צו לעהרנען מיך דרך־ארץ, ווי אזוי צו זיצען ביי'ם טיש און ווי אזוי צו עסען.

— אז דו זיצט ביי'ם טיש, — אזוי האָט מיך געלעהרענט מיין גובערנאַנטקע רב איצי — זאָלסט דו זיצען, ווי א מענטש. דו זאָלסט קוקען גלַייך, און די הענט זאָלסט דו האַלטען אונטער'ן טיש, און נישט רעדען ביי'ם עסען. און אז דו עסט לאָקשען מיט יוך, זאָלסט דו אָננעמען מיט דעם לעפעל פונקט אזוי פיעל לאָקשען ווי־פיעל יוך; א זופ יוך — און אוועקגעלעגט דעם לעפעל און אָפּ־געווישט די ליפּען; און וויעדער א זופ יוך — או, וויעדער אוועק־געלעגט דעם לעפעל און אָפּגעווישט די ליפּען. נישט חאָפּען איין לעפעל נאָכ'ן אנדערען, ווי א גוי...

אַנידערגעזעצט זיך נעבען מיר און געמאכט א מוציא, נעמט דער רבי רב איצי ארוים די רויטע פעטשיילע פון בוזעם־קעשעני, טרייסעלט־אויס די טאבעקע גלַייך צו מיר אין טעלער אריין, נאָכ־דעם הויבט ער אָן שנייצען די נאָז מיט א מאַרעם קוויטש און מיט א קול פון א שופר און לאָזט־אויס מיט א תקיעה גדולה, און בשעת מעשה קוקט ער אויף מיר מיט איין אויג, צי איך זיץ, ווי א מענש...

שושנת יע־ע־ע־קב!

אזוי הויבט־אָן דער זיידע צו זינגען מיט זעהר איין אַנגענעה־מענער שטימע, תיכף נאָכ'ן ערשטען גלעזעל ווַיין, און קנאַקט־צו

בשעת מעשה מיט'ן פינגער, און דער גאנצער עולם חאפּט־אונטער:

צהלה ושמחה!

אויף אלערליי קולות, אלע מאל העכער און העכער. און מיין רבי רב איצי, וואס איז א קליינער מנגן, ער האט א קול פון א שלייען, העלפט אויך זינגען, דאס היימט, ער האלט אפּען דאס מויל, פערמאכט די אויגען, גיט אכטונג פון דעסטוועגען בשעת מעשה מיט א האלב אויגעל אויף מיר, צי איך זיך, ווי א מענש, דעם קאפּ האלט ער אביסעל אויף א זייט, קלאפּט מיט'ן מיטעלסטען פינגער אין טיש — הקיצור, ער בעווייזט דעם זיידע'ן, אז ער זינגט אויך אין קאהן... און אז עס קומט צו „ברוך־מרדכי" און „ארור־המן", בענשט מען מרדכי'ן און מע שעלט־אן המנ'ען — עס זאל זיי אנגעהן א צעהנט־חלק, רבונו של עולם!...

ג.

— נעקומען די פורים־שפּיעלער! — רופט זיך אן תנחום דער משרת, א איד מיט א רויטער קאפּאטע, וואס זאגט אלעמען „רו", א חוץ דעם זיידע'ן מיט דער באבע'ן.

דערהערט „פורים־שפּיעלער", שפּרינגען מיר, קליינוואַרג, אלע אין איין רגע ארויס פונ'ם טיש און מיר שטעהען שוין אלע ארום דעם קעניג אחשורוש מיט דער גילדענער קרוין.

— גוט יום־טוב! — שיסען־אויס די חברה אלע מיט א מאל גאנץ פרייליך, און מע שטעלט זיך אויס אין צוויי ציילען. אויף א גילדענעם שטוהל זיצט דער קעניג אחשורוש, און עס טרעט־ארויס אויף איין פוס ממוכן (חיים שמייסער), זינגט א דייטשעם ליעדעל:

בין איך ממוכן פאן די אחשתרנים,
נאך גאר א יונגער הערר — דאס זעהט איהר אין מיין פנים.

אויף איין פוס טהו איך טהון שפרינגן
און אויף מיין זיסער שטימע — זינגן.
פרענט איהם דער קעניג אחשורוש:
זאָג, מיין ליעבער קנעכט ממוכן,
וואָס ביזט דו נעקומען אהער צו קרוכן?
ענטפערט איהם ממוכן:
לאָז דער קעניג אחשורוש קיקון,
ווי מע ווילּ פאר המנ'ען ניט ביקון...
ווערד דער קעניג אחשורוש אָנגעצונדן:
ווער טהוט דאָס וויידערשפענינגן מיינע ווערטער.
וואָס איך האָב באפוילּען אין אלע ערטער?
ענטפערט איהם ממוכן:
א פארפלוכטער יודע, ער טהוט שבת האלטן,
די קאפּאטע איז ביי איהם הונטען ניט צושפאלטן,
אויפ'ן אכטען טאָג טהוט ער די קינדער צו באשניידן,
ווי קאָנסט דו אזעלכס אין דיין קעניגרייך נאָר ליידן?
זאָגט דער קעניג אחשורוש:
אויב אזוי, לאָז מען דעם יודען אהער ברייגגן,
מיר ווילּען איהם אויף א הויכען בוים אויפהייגגן!
זינגט־אויס ממוכן:
אריין, אריין, אריין,
ברודער מאָנדריש דו מיין!

עס קומט־אריין מאָנדריש מיט דער קלאָטשקעוואָטער באָרד און הויבט זיך אָן פערענטפערען פאר'ן קעניג אחשורוש, דערצעהלט איהם דעם יחוס, פון וואָנען ער קומט־ארוים: „אברהם יצחק ויעקב זענען זיינע זיידעס, די תרי"ג מצוות זענען זיינע עדות". און ער לאָזט־אויס מיט א געזאָנג:

אז אָך און אז וועה איז צו אונזערע הערצער,
אז המן איז ביי דיר א מונדערפערצער!

. . . . . .

— דו ביזט יוסף הצדיק? — רוף איך מיך אָן צו פייוועל דעם יתום, וואָס שטעהט ביי דער זייט מיט אַיין אויסגעמיעדט פעריאָמערט פּנים.

— יוסף הצדיק. — מאַכט צו מיר פייוועל.

— דו ווּעסט אויך שפּיעלען? — פרעג איך איהם.

— אַז מע וועט מיר הייסען שפּיעלען, וועל איך שפּיעלען. — מאַכט צו מיר יוסף הצדיק און בויגט זיך אָן צו מיר אויפ'ן אויהער: — גיב מיר א שטיקעל קויעטש פון אייער פּורים־קויעטש.

— מע וועט דערזעהען, וועט מען זיך בייזערען. — מאַך איך צו איהם שטיל־ערהייד.

— שלעפּ־אוועק אזוי, אז קיינער זאָל ניט זעהען. — זאָגט ער צו מיר, און די אויגעלעך בלישטשען.

— גנבה'נען? — זאָג איך.

— דאָס הייסט דען גע'גנבה'ט? — מאַכט ער.

— וואָס דען — זאָג איך — הייסט דאָס? גע'לקח'ענט?

— איך בין טוידט־הונגעריג, — זאָגט ער צו מיר שטיל־ערהייד און ער עסט דעם קויעטש מיט די אויגען, — פון גאַנץ פריה אָן נאָך אין מיין מויל נישט געהאַט...

דער גאַנצער עולם איז פערטיעפט אין דעם „שפּיעל", גיב איך צו פּאַוואָלינקע צום טיש, פערלעג די האַנד ארונטער, שלעפּ־אוועק א שטיק קויעטש און רוק דאָס איהם אריין אין האַנד אריין. יוסף הצדיק לאָזט־אראָפּ קונציג דאָס שטיקעל קויעטש אין קעשענע אריין און טהוט מיר א קוועטש ביי דער האַנד.

— ביזט א וואָהל יוננעל. געבען זאָל דיר גאָט אלדאָס נוטם!

* * * * * * * * * * * * * * * *

ד.

— אפשר וויל איהר, מיר זאלען אייך שפּיעלען „מכירת־יוסף“ אויך? — רופט זיך אָן דער קעניג אחשורוש און טהוט־אויס די גילדענע קרוין און טהוט־אָן א פּראָסט היטעל.

— נענוג, נענוג! — מאכט דער זיידע, און ער גיט דעם קעניג אחשורוש אין האַנד אַריין א זילבערנע מטבע, און הייסט תנחום דעם משרת, ער זאל נעמען א בעזעם און אויסראָמען די בלאָטע, וואָס די „קאָמעדיאַנטשיקעס“ האָבען אָנגעמאכט... אין שטוב וועלד א שטיקעל בהלה, א רוקעריי מיט די בענקלעך, און בשעת די משפּחה האלט אין אויסזעצען זיך צוריק אויף די ערטער, חאפּ איך מיך דער־וויל אַרויס אויף א מינוט בעגלייטען די „חברה“.

— קום! — מאכט צו מיר יוסף הצדיק און נעמט מיך אָן ביי דער האַנד. — פּאַלג מיך, קום מיט מיר. איך האָב דיך ליעב, ביזט א וואהל יונגעל, זעהר א וואהלער.

— וואוהין? — זאג איך און דאָס האַרץ טיאָקעט מיר.

— צום קעניג אחשורוש. — מאכט ער צו מיר. — מיר שפּיעלען שוין מעהר היינט נישט. דאָס געהען מיר צום קעניג אחשורוש צו דער סעודה.

יוסף הצדיק נעמט מיך אָן ביי דער האַנד, און מיר שפּאַנען איבער דער בלאָטע.

די נאכט רוקט זיך אָן נעהענטער און נעהענטער, די בלאָטע ווערד וואָס וויטער אלץ טיפער. עס דאכט זיך מיר אויס, אז איך האָב פליגעל, עס טראָגט מיך אין דער לופטען. אָט באלד הויב איך אָן פליהען... שוועבען...

— איך האָב מורא. — זאג איך צו יוסף הצדיק און האלט איהם צו ביי דער האַנד.

— וואָס האסט דו מורא, נארעלע? — מאכט ער צו מיר און קייעט בשעת מעשה דאָס שטיקעל קויעטש, וואָס איך האָב איהם

געגעבען. — דאָרט וועט זיין א סעודה, נאָרעלע, דאָרט וועסט דו הערען, ווי מיר זינגען ליערער... אוי, וואָס פאָר א קוילעטש ביי אייך איז! טעם גן־ערדן! צעגעהט זיך אין מויל, ווי א פוטער! איך פֿאַרשטעה ניט, ווי אזוי זעהט מען פֿאַר זיך אזא־נ־אנטיק און מע עסט דאָס ניט?

— א טייערע מציאה! — זאָג איך מיט גדלות. — ביי אונז עסט מען דער וואָכען אויך קוילעטש.

— אלע מאל קוילעטש? — זאָגט יוסף הצדיק און בעלעמט זיך. — און פלייש?

— אלע טאָג! — זאָג איך.

— אלע טאָג? — מאכט ער און טהוט א שלונג. — און איך עס פלייש נאָר איין מאל אין וואָך, שבת; אי דאָס — ניט אלע שבת, וואָרום ניט אלע שבת נעמט מיך א נגיד. און אז נאָט העלפט, מע פאלט־אריין צו א קבצן, עסט מען קרחת.

— וואָס הייסט מע עסט קרחת? — זאָג איך.

— קרחת עסען וועייסט דו ניט? מע עסט מכות הייסט דאָס. — ניט ער מיר צו פערשטעהן. — ניטא וואָס צו עסען, עסט מען מכות. איך לעב פון דעם, וואָס מע ניט מיר. עוזר דער שמש, לעבען זאל ער, האלט מיך אונטער, אמאל מיט א שטיקעל ברויט, אמאל מיט א קאַרטאָפֿלי. עוזר איז א טייערער איר, א דימענטענע נשמה! דו קענסט איהם? דאָס איז דאָך אסתר המלכה...

— וואו איז דיין טאטע? — פרעג איך איהם.

— איך האָב נישט קיין טאטען.

— וואו איז דיין מאמע?

— איך האָב נישט קיין מאמע.

— דער זיידע? די באָבע?

— איך האָב נישט קיין זיידען, איך האָב נישט קיין באָבע.

— א פעטער? א מוהמע?

— איך האָב נישט קיין פעטער, איך האָב נישט קיין מוהמע.

— א ברודער? א שוועסטער?

— איך האָב נישט קיין ברודער, איך האָב נישט קיין שוועס־טער. איך האָב קיינעם נישט, קיינעם נישט, איך בין אַ יתום בין איך!

איך חאָפּ אַ קוק אויף זיין פּנים און אויף דער לבנה, און עס דאַכט זיך מיר, אַז ער און די לבנה האָבען איין קאָליר... איך רוק מיך צו צו איהם נאָך נעהענטער, און מיר לויפען נאָך דער „חברה" מיט אונזערע קליינע פיסלעך גאַנץ געשמיידיג.

ב.

— אָט דאָ זיצט דער קעניג אחשורוש. — מאַכט צו מיר יוסף הצדיק, און מיר לאָזען זיך אַראָפּ אַלע אין אַ קליין פינסטער שטי־בעל, מיט ערד נעדעקט.

— פריידע־עטעל, אַרויס פון בעטעל! — רופט זיך אָן דער קעניג אחשורוש צו זיין ווייב, אַ קראַנקע אידינע, אַ יאַדעשליווע, וואָס בשעת זי הוסט, חאָפּט זי זיך מיט איין האַנד ביי׳ם קאָפּ און מיט דער אַנדערער ביי׳ם האַרצען. „חברה" האָבען זיך אַנגעזונגען אַ גאַנצען טאָג מיט ליעדער און זענען שוין אַזוי נע־וואָהנט געוואָרען מיט׳ן גראָם, אַז אָהן אַ גראָם איז זיי שוין שווער צו רעדען...

— די שענע פיש זאָלט איהר נעבען צום טיש! — זאָגט ממוכן. — קוילעטש האָבען מיר אַליין, אויף צו קנאַקען מיט די צייהן, און דרייעקעכינע המן־טאַשען, וואָס מע פּאַרשפּאַרט זיך צו זיי וואַשען, און פלאָדען מיט פלעדלעך, מיט פּורים׳דינע קנייטלעך, און בראַנפען אַ פלעשעל האָט אונז נעשענקט רב יהושע־העשעל... מאַנדריש, ביגר־אויף דעם זאָק, אָט גיב איך דיר אַ קנאַק!

— אייזער באַקומען אַ קנאַק אין באַק, איז גלייכער אויפבינדען דעם זאָק, — זאָגט מאַנדריש מיט אַ דריינאַרעניגען גראָם און ווילּ אויפבינדען דאָס זעקעל.

— איהר האָט זיך נענומען צום עסען, און דאָס געלט האָט איהר פֿארגעסען! — זאָגט ושתי.

— ושתי איז ניט קיין שכור, ער ווייסט, אז דער גראָשען איז דער עיקר! — רופט זיך אָן המן, און איהם האָלט־אונטער אסתר המלכה, געוויינטלעך, אויך מיט א גראָס.

נאָר אז עס קומט צו דער „חלוקה" פון"ם געלד, הערט מען אויף רעדען צום גראָס. מע רעדט פֿראָסט, ווי אלע מענשען רעדען, בשעת עס האָלט ביי געלד... דעם גרעסטען חלק נעמט־אראָפּ, געווינטלעך, דער קעניג אחשורוש. דאָס איז שוין ביי זיי א תקנה פון יאָהר צו יאָהר. נאָר אז עס קומט צו די איבערינע חברה־לייט, ווערד א שטיקעל מחלוקת: ממוכן פרעגט א קשיא, פֿאר וואָס קומט ושתי'ן מעהר פון איהם? ער, ממוכן, דאָרף האָרעווען מעהר פון אלעמען, שפּריננען אויף איין פּוס, לופטערען די שפּראָך, שיטען מיט גראָסען, שפּאָרען די שענע ווערטער, — און אז עס קומט צום טיילען זיך, ווערד ושתי א מיוחס! באשר וואָס איז? ער נעהער זיך אָן א קנעפּעל מיט'ן קעניג אחשורוש; א שניידער מיט א סטאָליר שלאָגען תמיד בלאָט...

— לאָז זיין שטיל! — צעשרייט זיך אויף איהם דער קעניג אחשורוש. — דו שמייסער, דו פערדעל־טרייבער, דו וואָגען־שמיר, דו לעהמענער דישעל, דו פּאָפּיערענע שלייע, דו גלעזערן פּלעקעל, דו רימענע אקס! דו האָסט א העזה צו רעדען אקעגען דעם קעניג אחשורוש? אָט וואָרף איך דיר אריין א מעסטעל פּעטש אין די יאָסלים, וועסט דו נעהן ביי מיר אויפ'ן דראָנזשיק!...

ממוכן ווערד אנשוויגען. פֿאר'ן קעניג אחשורוש האָבען אלע ארטיסטען דרך־ארץ, וואָרום ער איז דער בעל־הבית, דער אנטרעפּרעניער הייסט דאָס... מאָנדריש בורטשעט אפילו אונטער שטיר לערהייד, איהם האָלטען־אונטער די אלע איבעריגע; נאָר איין אסתר המלכה לאָזט־אראָפּ די עטליכע מטבעות אין קעשענע אריין,

זאָגט דערביי א ווערטל, אוּן „חברה" וועלט ווערד וויעדער לעבעריג, פרייליך, אוּן מע הויבט־אָן רעדען וויעדער צום גראָם.

— נישט מעהר זאָלען די נגידים פּאַרמאָגען אויף זייערע לייבער, וויפיעל מיר וועלען ברענגען אהיים פּאַר אונזערע וווייבער! — זאָגט ממוכן.

איך בעטראַכט די זיצונג פּונ׳ם קעניג אחשורוש. אין מיטען שטוב א גרויסער טיש, צוגעדעקט מיט א גראָבען טונקעלען טיש־טוך. ביי איין זייט א וואַרשטאַק מיט געצייג, ביי דער אַנדערער זייט א הילצערן בעטל מיט א סך קישענס כּמעט ביז דער סטעלי. אַקעגען אויוועז א טאָפּטשאַן. אויפ׳ן טאָפּטשאַן זיצט א שווארצער קאָטער, האַלט די לאָפּקעס אונטער זיך אוּן דרימעלט. פּון אויפ׳ן אויוועז קוקען־אַראָפּ עטליכע פּאָר שווארצע, קאַרע אוי גרויע אויגעלעך.

— אַראָפּ, ממזרים! — מאַכט צו זיי יוסף הצדיק אוּן ווינקט צו זיי מיט׳ן פינגער. די שווארצע, קאַרע, גרויע אויגעלעך לאָזען זיך לאַנג נישט בעטען אוּן גליטשען זיך אַראָפּ אייגציגוויז פּונ׳ם אויפ׳ן אויוועז מיט צעריסענע העמדלעך, וואָס פערשטעלען דאָס לייב נאָר ביז עטוואָס נידעריגער פּונ׳ם פּופּיק... יוסף הצדיק, ווייזט אויס, איז דאָרט א היימישער מענש, וואָרום די נאָקעטע קינדער־לעך נעהן־צו צו איהם, ווי די קליינע שעפּעלעך, בויגען־אָן צו איהם די נעקרייזעלטע קעפּעלעך, ער זאָל זיי גלעטען.

— איהר זענט הונגעריג? — זאָגט צו זיי יוסף הצדיק. — אָט וועלען מיר באַלד עסען. מיר האָבען אייך געבראַכט אַלע גוטע זאכען.

אוּן ער רעכענט זיי אויס אַלע „גוטע זאכען", וואָס מע האָט היינט געבראַכט, אוּן די קליינע שעפּעלעך קוקען זיך איבער, שלינגען די שלַיִם אוּן בעלעקען זיך. אוּן יוסף הצדיק גלעט זיי די נעקרייזעלטע קעפּעלעך, שלינגט די שלַיִם גלייך מיט זיי אוּן בע־

לעקט זיך אזש... זיי קוקען שוין ארוים, מע זאל געהן צום טיש, זיך נעמען צו דער אכילה... נאָט האָט זיי געהאלפען, דער קעניג אחשורוש נעמט זיך צום פלעשעל, גיסט־אָן א גלעזעל בראָנפען און טרינקט דעם ערשטען כוס לכבוד דעם „היילינגען" יום־טוב פורים; און נאָך איהם נעמען אלע צו גלעזלעך בראָנפען. און מע זעצט זיך צום טיש, אלע, פון גרוים ביז קליין, א חוץ פריידע־עטעל, וואָס פֿארעט זיך ביי׳ם אויוועז; און אפילו דער שווארצער קאָטער חאפט זיך אויף, גלייבט זיך אוים דעם רוקען מיט א געהניץ און נעהט צום טיש און שטעלט זיך אוועק אקעגען און וואַרט, מאָמער וועט ער עפּיס נאשען פון דער סעודה... איך און יוסף הצדיק און די נאקעטע שעפּעלעך מיט די געקרייזעלטע קעפּעלעך זעצען זיך אוים אלע אויף א לאנג בענקעל, וואָס הינקט אויף א פוס און עס שאקעלט זיך; און מיר, קליינווארג, צעלאכען זיך פונ׳ם הינקערינגען בענקעל, אזוי ווי פון דער שענסטער קאָמעדיע, און ערשט דאָ דערזעהט מיך „חברה" און וואונדערט זיך: עפּיס א נייער, ניט קיין קענטליכער פּארשוין!

— ווער איז דער אנדערע? — פרענט דער קעניג אחשורוש.

יוסף הצדיק דערצעהלט זיי, ווער איך בין און ווי איך קום אהער. דעם עולם איז דאָס, אפּנים, שטאַרק געפּעלען, מחמת איט־ליכער נעהט־צו, טהוט מיר א זעץ איבער דער פּלייצע, א קניפּ אין בעקעל, און איטליכער זאָגט איין אנדער ווערטעל, געווייגטליך, צום נראָם, און די סעודה הויבט זיך אָן. פריידע־עטעל טראָגט־צו פונ׳ם אויוועז שטאַרק־געפּעפּערטע פיש מיט קארטאָפּלים, און חאָטש זיי זענען נישט פערפּראָווען מיט אלערליי געווירצען, ווי ביי׳ם זיידען רב מאיר, נאָר זיי וווייזען מיר אוים דוקא זעהר בע׳טעמ׳ט. איין חסרון נאָר, וואָס זיי זענען פול מיט ביינדלעך! דערפּאר עסען אָבער אלע פון איין טעלער, און דאָס איז מיר דוקא שטאַרק נע־פעלען: איטליכער שטופּט דעם נאָפּעל — ס׳איז פרייליך! נאָך די פיש נעמט „חברה" וויעדער צו ביסלעך בראָנפען, און מע

טרינקט לחיים, און מע וועלט לעבעדיג גאָר אויף אַיין אַנדער אופן; מע שטעהט־אויף פונ׳ם טיש, מע נעמט זיך פאָר די הענד און מע גייט גאָר א טענצל און מע זינגט א ליעדל:

וואָס מיר זענען
זענען מיר,
אָבער אידען
זענען מיר!
וואָס מיר האָבען
האָבען מיר,
אָבער צרות
האָבען מיר.

— רוסקאַווּ פּעסניא! — צעשרייט זיך מאַנדריש אויף א קול. — רוסקאַווּ פּעסניא פּאַראַוואי!...

און „חברה" זינגט א רוסיש ליעדל, מאַנצט און פּלעסקעט־צו מיט די הענד:

נאָרּ זנאַט
קאַק גולּיאַט!
פּערד באָנאַם
אַטוועטשאַט!
מי פּיאַם, מי גולּיאַיעם,
ואתה מלך חי וקיים!
לאָמיר, אידען, טרינקען לחיים!
לשנה הבאה בירושלים!

— אַיאָ, ס׳איז ביי אונז נוט? — זאָגט צו מיר יוסף הצדיק, וואָס האָט איבערגעחאַפּט דעם הונגער און איז נעוואָרען גאָר אַיין אַנדער מענש, און ער נעמט אַביסל בראָנפען, און ער גיט מיר אויך אַביסל בראָנפען און שלעפּט מיך טאַנצען. איך ווייס ניט, וואָס מיט מיר איז די שמחה אזוי גרויס, נאָר איך פיהל מיך

עפּיס זעהר אויפגעלעגט. איך פּיהל, אז ס'איז מיר גוט, גוט אהן איין עק! פּלוצים...

ו.

פּלוצים עפּענט זיך די טיר, און איך דערזעה דעם טאטען מיט'ן רבי'ן רב איצי, און עס ווערד מיר פּינסטער אין די אויגען. וואס דער טאטע האט געקלערט, בשעת ער האט מיך דערזעהן מאנצען מיט „חברה" אין קאהן, וויים איך ניט. איך האב נאר געזעהן, אז ער איז געבליבען שטעהן צוגעקאוועט צום אָרט, געקוקט אויף מיר, אויף דער „חברה"-און אויפ'ן רבי'ן; דער רבי האט געקוקט אויף מיר, אויף דער „חברה" און אויפ'ן טאטען; איך האב געקוקט אויפ'ן טאטען, אויף דער „חברה" און אויפ'ן רבי'ן... און „חברה" האבען געקוקט אויפ'ן טאטען, אויפ'ן רבי'ן און אויף מיר... קיינער פון אונז האט ניט געקאנט אויסרעדען א ווארט. איז ארויסגעטראטען ממוכן און האט זיך אננערופען מיט א גראס, ווי זיין שטייגער איז:

— וואס שטעהט איהר אין איינע יסורים? ס'איז דאך היינט עפּיס פּורים! לאמיר מאכען א כוסה, און דוקא א גרויסע! פּאר־בייסען מיט פּלאדען, סע האט זיך נעפּונען אייער שאדען!...

און ממוכן טראגט אונטער דעם טאטען א גלעזעל בראנפּען מיט פּערבייסען. דער טאטע שטופּט איהם אפּ פון זיך אהן ווער־טער. ממוכן פּאלט ביי זיך ניט אראפּ און רעדט ווייטער:

— הנניד רב אשר ברב מאיר! איך געפּעל אייך ניט אין שלייער? וועל איך טרינקען אליין, ונאמר אמן!...

און ממוכן קעהרט־איבער דאס גלעזעל בראנפּען און זינגט א ליעדעל:

וואס מעהר קבצן
מעהר הוליאקע,
וואס מעהר נגיד
מעהר סאבאקע!

וואָס מעהר אביון
מעהר ספּיוואָקע,
וואָס מעהר עושר
מעהר סוויניאָקע!...

— מאָנדריש, וואָס שווייגסט דו? מאַך זיי א מי־שברך, די נגידים פון שטאָדט, און טרינק א כוס פון זייער כבוד וועגן!

און מאָנדריש גיסט זיך אָן א גלעזעל בראָנפען און מאַכט א מי־שברך די נגידים פון שטאָדט:

— מי שברך! נעמען זאָל זיי קורח! קורח זאָל זיי נעמען! עסען זאָלען זיי ווערעם! ווערעם זאָלען זיי עסען! אָן נאָט זאָלען זיי פאַרגעסען! פאַרגעסען זאָלען זיי אָן גאָט! שכור זאָלען זיי זיין ווי לוט! ווי לוט זאָלען זיי זיין שכור! אין מויל זאָל זיי זיין ביטער! ביטער זאָל זיי זיין אין מויל! שיסען זאָל זיי א קויל! א קויל זאָל זיי שיסען!...

— וואָס שווייגט איהר זיי, רב אָשר'ל? — רופט זיך אָן דער רבי רב איצי און טהוט א רעכטען שמעק טאַבאַק און א קנאַק מיט צווויי פינגער אין דער לופטען.

— איהר זעהט דען ניט, אז ס'איז שכורים? — זאָגט דער טאַטע אויסער זיך פון כעס און נעמט מיך אָן ביי דער האַנד אזוי שטאַרק, אז עס טהוט מיר וועה, און מיר געהען אַרוים אַלע דריי פונ'ם קענינ אחשורוש אָהן א זייט־געזונד. אין דרויסען שטעלט זיך דער טאַטע אָפּ, טהוט א קוק אויף מיר און שענקט מיר צווויי רעכטע פּעטש.

— דאָס — זאָגט ער — איז ערשט אַיין אויפגאַב. דיין פּסק וועסט דו ערשט האָבען אין דער היים פונ'ם רבי'ן... הערט זשע צו, רב איצי! איך גיב אייך איהם איבער אויף אייערע הענט! איהר זאָלט איהם קאַטעווען וויפיעל עס וועט אין איהם אַריין!

בלוט זאל נעהן! אזא בחור׳על פון כמעט דאם נייענטע יאהר! ער זאל נעדענקען, ווי אזוי נאכצולויפען פורים־שפיעלער, קאמעדיאנ־טשיקעס, שלעפערס!... פארשטעהרען אלעמען דעם יום־טוב!...

איך לאז נישט קיין טרער, נאר איך פיהל, אז עס פלאמט מיר א באק און דאם הארץ איז מיר שווער, ווי א שטיין. איך קלער נישט פון דעם פסק, וואס איך וועל האבען אין דער היים פונ׳ם רבי׳ן. מיין קאפ איז מיר גאר ערניץ אנדערש. מיינע מחשבות זע־נען גאר דארטען, ביי׳ם קעניג אחשורוש, ביי יוסף הצדיק, ביי די קליינע נאקעטע שעפעלעך מיט די געקרייזעלטע קעפעלעך, און אין די אויהערען הערט מיר ניט אויף צו קלינגען דאם זיסע רוסישע ליעדעל:

נאדא זנאט
קאק גוליאט!
פערעד באגאם
אטוועטשאט!
מי פיאם! מי גוליאיעם!
ואתה מלך חי וקיים!
לשנה הבאה בירושלים!...

א פערשטעהרטער פסח

נעשריבען אין יאהר 1901.

אַ פּערשטעהרטער פּסח

א.

— רב ישראל! רב ישראל? זייט זשע מוחל! איהר קאַנט זיך אונטערנעמען, ס'זאל זיין פּאַרטיג דעם קינד'ס מלבושים'לעך אויף יום־טוב?

אזוי שרייט די מאַמע צו ישראל דעם שניידער מיט אַלע כחות, מחמת ישראל דער שניידער איז טויב, ווי די וואַנד.

ישראל, א הויכער איד מיט א לאַנג פּנים און מיט וואַט אין די אויהערען, טהוט א האַלבען שמייכעל און א מאַך מיט דער האַנד, ווי אייגער רעדט: „פּאַר וואַם זאל ניט זיין פּאַרטיג?"...

— נעמט זשע איהם, זייט מוחל, אַראָפּ א מאַס, נאָר מיט א תנאי, אויב עס קאָן זיין פּאַרטיג אויף פּסח.

ישראל דער טויבער טהוט א קוק אויף דער מאַמע, ווי אייגער רעדט: „א מאַדנע אידינע! דאַכט זיך, נענוג אז מע זאַגט איין מאָל?"... און ער שלעפּט פון בוזעם־קעשענע א לאַנגע פּאַפּיערענע מאַס מיט א גרויסער ענגלישער שער און שטעלט מיך אַוועק און הויבט מיך אָן אויסצומעסטען אין דער לענג און איך דער בריים, און די מאַמע שטעהט ביי דער זייט און קאַמאַנדעוועט:

— לעננער, נאָר לעננער!... בריייטער, נאָך בריייטער!... למען־חשם, די הויזלעך ניט פּאַרשמעלען!... און דאַס קאַפּאָטקעלע זאל זיין מיט א „פּאַלבאַם"!... אויף עטליכע פינגער!... נאָך, נאָך א ביסעלע!... אָט אזוי!... אין סטאָן זאל חס־ושלום ניט זיין קורץ!...

בעל־הבתיש... נאָך, נאָך!... זשאַלעווטע ניט קיין מאַטעריע, ווארום א קינד וואכסט!...

ישראל דער שניידער ווייסט אַליין נאָנץ גוט, אז „א קינד וואכסט", ענטפערט ער נישט דאָס אַנדערע וואָרט און טהוט זיך זיינס. אויסגעמאַסטען מיר אַלע איבערים, טהוט ער מיך א שטופ־אַף פון זיך, ווי אייגער רעדט: „קאָנסט געהן, ביזט פריי!"... מיר ווילט זיך זעהר, אז דאָס קאַפאַטקעלע זאָל זיין פון הינטען מיט א שפאַלט און מיט א קעשענע, נאָך דער „היינטיגער מאָדע", נאָר איך ווייס ניט, צו ווענען זאָל איך מיך ווענדען. ישראל דער טויבער דרעהט־צענוויף די מאָס אויף צוויי פינגער און רעדט בשעת מעשה צו דער מאַמע האַלבע ווערטער:

— א שווערער פאַר־פסח!... גרויסע בלאָטעס!... פיש — יקרות!... קאַרטאָפלים — מיט גאָלד!... אייער — ניט א לעק!... ארבייט — נעשלאָגען!... נייע מלבושים — לא!... לאָטעס און לאַטעס און לאָטעס!... אז רב יהושע־הערש קאָן שוין הייסען איבער־ניצעווען איין אַלטען פאַליטא!... רב יהושע־הערש אַליין!... יאָה־רען!... הא?... עק וועלט!...

די מאַמע ווערד דערפון ווינציג־וואָס נתפעל. זי שלאָגט איהם איבער אין מיטען:

— וויפיעל וועט איהר זיך הייסען, אשטיינער, אָנמעסטען ארום און ארום פאר דער ארבייט, רב ישראל?

ישראל דער טויבער נעמט־ארויס פון זשילעט־קעשענע א ביי־נערן ראָזשיקעל, בוינט־אויס דעם נראָבען פינגער פון דער לינקער האַנד, אזוי אז עס ווערד א נריבעל; שיט ער אָן אין נריבעל אריין א בערגעלע מאַבעקע, טראָגט דאָס צו פאַוואַלינקע צו דער נאָז און שלעפט אריין דאָס בערגעלע מאַבעקע אזוי קונציג, אז עס פאַלט נישט קיין סימן אפילו אויף די וואָנצים. נאָכדעם טהוט ער א מאָך מיט דער האַנד און א זאָג:

— עט, וואָס איז שייך, מיר וועלען זיך ניט קריענען... איהר פֿאַרשטעהט א מעשה? רב יהושע־הערש!... איבערניצעוועט אייך אלטען פּאַליטיק!... נוואלד נעשרינגען!...

— נעדענקט זשע, רב ישראל, וואָס איך בעט אייך: ניט שמאל, און ניט קורץ, און א „פּאַלבאָם", און דער סטאָן — גראָם און „פּראָסטאָרנע"...

— און א שפּאַל...? — וויל איך מיך אריינמישען אין מיטען.

— שטיל, לאָז אויסרעדען א וואָרט! — זאָגט די מאמע און דערלאַנגט מיר מיט'ן עלענבויגען אין זייט אריין. — נעדענקט זשע נאָך א מאל: ניט קורץ, און ניט שמאל, און דאָס סטאַנדעל, און א פּאַלבאָם... למען־השם, א פּאַלבאָם!...

— און א קעשענע?... — פֿרוב איך מיך נאָך א מאל.

— וועסט ניט אנשטומט ווערען? — זאָגט צו מיר די מאמע.— האָסט דו נעזעהען, א קינד זאל האָבען א טבע זיך אריינמישען בשעת עלטערע רעדען!...

ישראל דער טויבער נעמט דאָס פּעקעל סחורה אונטער דער האנד, טהוט א שמיר די מזוזה מיט צוויי פינגער און א זאָג פון דער טיר:

— וויל איהר, הייסט דאָס, דוקא ס'זאל זיין אויף פּסח?... א גוטען יום־טוב.

ב.

— אָ, אָט איז רב גדליה! מע זאל דערמאנען משיח'ן!... איך האָב נאָר־וואָס אין זינען נעהאַט צו שיקען צו אייך נאָך א מאל!

גדליה איז א איד א שוסטער, איין אויסגעדיענטער סאַלדאַט, פון פּאַרענט אָהן צייהן, מיט א נרויס קיילעכיג בערדעל, וואָס מע דערקענט, אז אמאל, שוין לאַנג, איז דאָס געווען אין מיטען אויסגענאַלט.

— רב נדליה! — מאכט צו איהם די מאמע. — זאגט נאָר, איהר וועט זיך קאָנען אונטערנעמען אויפנייהען דעם קינד א פּאָר שטיוועלעך אויף פּסח?

נדליה דער שוסטער איז א פרייליך אידעל, וואָס בשעת ער רעדט חאפּט ער א טענצעל.

— איהר וויל „נעפּרעמענאָ" אויף פּסח? — מאכט ער צו דער מאמע. — ס'איז דיר אַיין אַנטיק! איטליכער וויל אויף פּסח! חיה'לע רב מאָטעל'ס האָב איך צוגעזאגט אויף פּסח צוויי פּאָר באָטיקלעך, פּאָר איהר און פּאָר דער טאָכטער, — מוז מען איהר מאכען... יוסילע רב שימעל'ס האָט באשטעלט ביי מיר פיער פּאָר שטיוועלעך אויף פּסח — מוז מען מאכען... היינט פּוינעלע רב אברהם'ס האָב איך שוין לאנג צוגעזאגט א פּאָר באָטיקעס; עס זאָלען פּאַלען שטייגער פּונ'ס הימעל — וועט זיך ניט העלפען! און משה דער שניידער האָט מיך געבעטען א פּאָר קעפּלעך, קאָן מען איהם אויך ניט אָפּזאגען! און זיאמע דעם סטאָליר א פּאָר „סאיווקעס" באַדאַרף מען אונטערוואַרפען — עס העלפט נישט! היינט אַסנה דער אלמנה'ס מיידעל האָט זיך צו מיר צוגעטשעפעט, איך זאָל איהר, למען השם...

— הכלל, — שלאָגט איהם איבער די מאמע — לאָמיך הערען וועדטער: קאָנט איהר, הייסט דאָס, נ י ש ט אונטערנעמען זיך, ס'זאָל זיין פּאַרטיג אויף פּסח? שיק איך נאָך איין אַנדער שוסטער...

— פּאָר וואָס זאָל איך ניט קאָנען? — זאגט נדליה מיט א טענצעל. — צוליעב אייך לעג איך אוועק אלע אַנדערע אַרבייט — און אייערע שטיוועלעך מוזען, אם ירצה השם, זיין אויף פּסח; ס'איז עפּעס א תירוץ?

און נדליה דער שוסטער קראצט־אויס א שטיקעל בלוי פּאַפּיער, שטעלט זיך אוועק אויף איין קניה און נעמט מיר א מאָס.

— לאָזט־צו נאָך א קאָפּעטשקע. — זאָגט די מאַמע. — נאָך, נאָך... וואָס זשאַלעווט איהר א שטיקעל לעדער?... אָט אזוי... ס'זאָל איהם חלילה ניט קווטשען אין די פינגער!...

— קווטשען אין די פינגער. — זאָגט איהר נאָך גדליה.

— לעדער זאָלט איהר געבען, רב גדליה, פונ'ם בעסטען. איהר הערט? נישט קיין פויל־ען!

— פויל־ען. — זאָגט איהר נאָך גדליה.

— פּאָדעשוועס זאָלט איהר לעגען גוטע, זיי זאָלען ניט אָפּ־רייבען זיך.

— אָפּרייבען זיך. — זאָגט־נאָך גדליה.

— און די אבצאַסען זאָלען חלילה ניט אָפּשפּרינגען.

— אָפּשפּרינגען. — זאָגט־נאָך גדליה.

— איצט קאָנסט דו געהן אין חדר אריין. — זאָגט מיר די מאַמע. — דו זעהסט חאָטש, ווי מע ברענגט זיך אויס פון דיינעטוועג־נען? זאָלסט חאָטש וועלען לערנען, וועסט דו זיין א מענטש, אניט — וואָס וועט פון דיר זיין? א נאַרנישט מיט א נישט, א הינטשלעגער!...

איך וויים נאָך אַליין ניט, וואָס עס וועט פון מיר זיין: א מענש, א נאַרנישט מיט א נישט, אָדער א הינטשלעגער? איך וויים נאָר, אז בזה הרגע וויל מיר זעהר־זעהר, אז די שטיוועל־לעך זאָלען מיר סקריפּען. אוי, וויל זיך מיר סקריפּקעס!...

— וואָס ביזט דו געבליבען שטעהן, ווי א לעהמענער גולם? — רופט זיך אָן צו מיר די מאַמע. — פאַר וואָס געהסט דו נישט אין חדר אריין? געה, מע וועט שוין מעהר נישט געבען נאַרנישט!

גדליה דער שוסטער לאָזט זיך נעהרט און קעהרט זיך אום צו־ריק.

— וויל איהר, הייסט דאָס, „נעפּרעמענאָ" אויף פסח? — זאָגט גדליה. — א גוטען יום־טוב!...

נעהענדיג פונ׳ם חדר אהיים, חאפ איך מיך אריין קודם כל צום שניידער מכח דעם שפּאלט און מכח דער קעשענע.

ביי א גרויסען טיש שטעהט ישראל דער טויבער אהן א קאפּאטע, מיט א ברייטען טלית־קטן, פערטיעפט אין דער ארבייט; אויפ׳ן האלז עטליכע לאנגע פּאדעמס. אין זשילעט עטליכע נאדלען. ער צייכענט מיט א קריידעל, שערט מיט א שער, קראצט זיך מיט׳ן מיטעלסטען אויסגעבויגענעם פינגער פון הינטען און רעדט צו זיך אליין האלבע וועדטער, ווי זיין שטיינער איז:

— „פּאלבאמעס" מאך זיי... גראם זאל זיי זיין... „פּראסטאר־נע"... פון וואס?... פון אתה ירצת?... מע שניידט זיך די פינגער... קוים, קוים... ווי מיט קרעפּעל־פלייש...

ארום טיש זיצען עטליכע שניידער־יונגען און נייהען, וואדפען מיט די נאדלען גיך־גיך און זינגען אלע אינאיינעם א לידעל. איינער א געלער בחור, מיט קלייען אויפ׳ן פּנים, מיט אביסעל איין איינגעפּאלענער נאז, זינגט אויף א נלעקעלשטימע און ציהט מיט׳ן פּאדעם צום טאקט:

אוי, דו פּאהרשט אוועק,
און אוי, דו פּאהרשט אוועקעט, —
און מיך לאזט דו אי־ווי־ווי־ווי־וויבער!...

און די איבעריגע חברה חאפּען־אונטער מיט א קוויטש:

אט שטעך איך זיך!
אט הענג איך זיך!
אט טרינק איך זיך!
איך טהו מיר א מעשה א־וואו־וואנעט!...

— וואס וועסט דו זאגען, יונגעלע? — מאכט צו מיר ישראל.

— א שפאלט. — זאג איך.

— הא? — מאכט ישראל און בויגט זיך צו מיר מיט'ן אויהער.

— א שפאלט! — שריי איך צו איהם הויך, ער זאל דער־הערען.

— א שפאלט?

— א שפאלט!

— וואו א שפאלט?

— פון הינטען.

— וואס פון הינטען?

— א שפאלט! מיט א קעשענע!

— וואס פאר שפאלטען? וואס פאר קעשענעס? — מישט זיך אריין בתיה די שניידערין, א קליין ווייבעלע, וואס זיצט און טהוט דריי ארבייט מיט א מאל: מיט א פוס וויעגט זי א קינד, מיט די הענד ארבייט זי א זאק און מיט'ן מויל רעדט זי און בייזערט זיך: — נא דיר גאר שפאלטען! נא דיר גאר קעשענעס! וואו האסט דו אויף קעשענעס? ער ווייל קעשענעס? לאז איהם די מא־מע געבען אויף קעשענעס, ווען ער האבען קעשענעס! נא דיר גאר קעשענעס!...

איך האב שוין חרטה אויף דער גאנצער מעשה. עס זאל חאטש ניט אנקומען צו דער מאמע!

— ווילסט דו, היים דאס, ס'זאל זיין דוקא מיט א שפאלט?— מאכט צו מיר ישראל דער שניידער און נעמט־ארויס דאס רא־זשיקעל מיט טאבעקע. — גוה, יונגעלע, אהיים, סע וועט זיין א שפאלט.

— און מיט א קעשענע? — זאג איך צו איהם און מאך פאר איהם א רחמנות־פנים.

— נעה, יונגעלע, אהיים, — מאכט צו מיר ישראל, — איך וועל שוין זעהן, ס'זאל זיין אלסדינג...

איך נעם די פים אויף די פּליצעם און לויף־אַוועק פון דאָרטען מיט א שמחה צו גדליה דעם שוסטער מכח סקריפקעם אין די שטיוועלעך.

גדליה דעם שוסטער טרעף איך ניט אין דער היים. ביי'ם וואַרשטאַק זיצט זיין ארבייטער קאַרפּע איבער איין אויסגעגלעטער פּאַרעשווע.

קאַרפּע איז א געזונדער, א בריייטבייגערינגער שיינער, מיט א געשטופּעלט פּנים, מיט א לעדערן רייפּעל אויף די שוואַרצע האַרטע האָר.

— וואָם דו, יונגעלע, ווילסט? — מאַכט ער צו מיר אויף אידיש. — מודה אני, פריידי מאַני, טאַטעלע מאַמעלע, א געב איהם א נענטעלע... זאָג, וואָם דו ווילסט?

— חאַושאיען! — ענטפער איך איהם אויף רוסיש. — יא אַטשעם חאַטיל אימעט דא וואַש חאַושאיען גדליה! *

— בעל־הבית געגאַנגען א ברית, מאַך א קידוש, טרונק א בראַנטען. — מאַכט צו מיר קאַרפּע וויעדער אויף אידיש, און בכדי איך זאָל פערשטעהן אַקוראַט וואָם ער מיינט, טהוט ער זיך א שנאַל מיט'ן פינגער איבער'ן האַלז.

איך זעץ מיך אַוועק אַקעגען אויף א לעדערן בענקעל און לאָז מיך אַריין מיט קאַרפּע'ן אין א בריייטען שמועס מכח לעדער, „טאַ־וואַר", מכח שטיוועל, פּאַרעשוועס, פּלעקלעך, אזוי לאַנג, אזוי בריייט, ביז איך קום־אַרויף אויף סקריפקעס. ער רעדט אויף אידיש, און איך אויף רוסיש. פערשטעהט ער ניט, וואָם איך רעד, מאַך איך צו איהם מיט די הענד:

— יא זשע טאַבי, גויעשער קאַפּ, דבר'ען פּאַוואַשעמו: קאַושי מיני שכל שא טשאַבעטקעלי מאַכען טררר! טררר! **

---

* איך האָב זעהר נעדאַרפט האַבען צו אייער בעל־הבית גדליה. — ** איך רעד דאָך מיט דיר, גויעשער קאַפּ, אויף דיין שפראַך! זאָגזשע מיר דעם שכל, ווי קומט דאָס, וואָס א שטיוועלע סקריפּעט?

— דו בעסער רעד אידיש! — מאכט צו מיר קאַרפּע, טהוט א לעק די פּאַדעשוווע מיט דער צונג און מאכט א צייכען מיט זיין נראָבען שווארצען נאָגעל ביי דער זייט פּאַדעשווע.

— וואָס איז דער שכל — זאָג איך צו איהם שוין אויף אידיש — וואָס איז דער טעם פון סקריפקעם? וואָס לעגט איהר אזעלכעם אין שטיוועלעך, זיי זאָלען סקריפען?

— א? סקריפקי? — מאכט קאַרפּע. — א שטיוועלע סקריפען דאַרף מען א צוקער.

— פשוט, — זאָג איך — צוקער? וואָס איז דער שכל?

— א צוקער? — זאָגט קאַרפּע און גיט מיר צו פערשטעהן דעם שכל: — א צוקער קלאָפּ־קלאָפּ, סקריפּ־סקריפּ...

— אהא? — מאך איך צו איהם. — דעם צוקער מסתמא צע־קלאָפּט מען, טרישטשעט ער. נו, און וווייטער לעגט מען גיט אריין נאָרניט?

— א בראָנבען, — מאכט קאַרפּע — א ביסנעם בראָנבען.

— בראָנפען? — זאָג איך. — וואָדקי הייסט דאָס? זאטשעם וואָדקי? מילא סאחער — סקריפּ־סקריפּ; אָבער וואָדקי? נא־שטשא מאָבי וואָדקי?

קאַרפּע מוטשעט זיך און גיט מיר צו פערשטעהן, און דוקא אויף אידיש, דעם שכל, אויף וואָס מע בעדאַרף האָבען בראָנפען. איידער מע לעגט־אריין, זאָגט ער, אין די שטיוועלעך דעם צוקער, מוז מען פריהער די פּאַדעשווע גוט בעשפריצען מיט בראָנפען, אניט, נעמט זיך גיט צו גוט דער צוקער.

— אהא! — זאָג איך. — יא אוזשע דאָברע צעקייט. יאָק נע באודע וואָדקי, טאָק נע באודע סאחער; יאָק נע באודע סאחער, טאָק נע באודע סקריפען.* אם אין קמח אין תורה — בין איך

---

* אהא, איך האָב שוין רעכט צעקייט: אז ס'וועט גיט זיין קיין בראָנפען, איז אומזיסט דער צוקער, און אז ס'וועט גיט זיין קיין צוקער, וועט גיט סקריפען.

איהם מסביר די זאך מיט א פסוק, און איך עפענ־אויף דאָס בייטע־לע און געב־אָפּ קאַרפּע'ן מיין גאַנץ פערמעגען: דאָס גאַנצע חנוכה־געלד, מיט'ן שלח־מנות־געלד, און געזעגען זיך אָפּ מיט איהם גאָר פריינדליך, און קאַרפּע רוקט מיר אריין א גרויסע, שוואַרצע האַנד. אויסגעשמירט מיט סמאַלע, און זאָגט מיר אָפּ אויף גיך: „מורה אני, פריידי מאני, טאטעלע מאמעלע, א געב איהם א ענזעלע"... איך לויף אהיים איבערבייסען, און פון דאָרט — צוריק אין חדר אריין זיך בעריהמען פאַר אלע יונגלעך, וואָס פאר א מין מלבושים־לעך מע נייהט מיר אויף פסח: א קאַפּאָטקעלע פון הינטען מיט א שפּאלט און מיט א קעשענע! און שטיוועלעך מיט סקריפּקעס! מיט סקריפּקעס! סקריפּקעס!...

ד.

— מאַמע, איך בין פריי! — קום איך צו לויפען אהיים א פאָר טאָג פאַר פסח און זאָג איהר אָן א בשורה, אז מע האָט אונז צע־לאָזט פונ'ם חדר.

— א גדולה אויף דער באבע! זאָלסט דערלעבען אָנזאָגען בע־סערע בשורות! — ענטפערט די מאַמע, וואָס איז פערטערראַמט מיט'ן פסח. זי האָט אונטערגעבונדען ביידע דיענסטען מיט ווייסע פעטשייליעס און געגעבען זיי בערשטלעך, בעזעמס מיט פלעדער־ווישען אין די הענד אריין, און אליין האָט זי זיך אויך אונטערגע־בונדען מיט א ווייסער פעטשייליע, און אלע דריי רייניגען און שמירען, וואשען און רייבען, שיירען און כשר'ען אויף פסח. איך קאָן מיר קיין אָרט נישט געפינען. וואו איך זיץ אזן וואו איך שטעה און וואו איך גיה — איז שלעכט.

— אוועק מיט די חמץ'דיגע מלבושים פון דער פסח'יגער שא־פע! — טהוט די מאַמע אויף מיר א געשריי מיט אזא אימפּעט, גלייך ווי איך וואָלט געגאַנגען מיט פייער ארום פולווער.

— פאַוואָלי, אָט טרעטסט דו אָן אויף א פסח'יגען זאק!

— אהינצוצו זאָלסט דו נאָר אפילו ניט קוקען — דאָרטען שטעהט דער פסח'יגער באָרשט!...

איך דרעה מיך אָרום פון איין אָרט אין אינ'ם אַנדערען, פלאָנטע מיך אונטער די פיס. איך חאָפּ א שטורך, א זעץ, א שלייַדער.

— איינגעזונקען זאָל ווערען דער רבי דיינער! קראָנק געווען אייך האָלטען אין חדר נאָך א טאָג! ניט זאָלסט זיך דאָרפען אָרומ־דרעהען, ווי א סאָווּאָלע, טאָמער איז ווינציג אָרבייט טאָמער! ביי לייטען קינדער זיצען אויף איין אָרט זיצען זיי... קראָנק אזא בחור'על פון כמעט דאָם נייענטע יאָהר נעמען עפּים טהון, איבער־חזר'ען נאָך א מאָל די פיער קשיות?

— מאָמע, — זאָג איך — איך קען זיי שוין אויף אויסווענינ!

— א נדולה! — זאָגט די מאָמע. — קאָסט קאָרג געלט קאָסט דו?...

קוים מיט צרות דערלעבט דעם אויפדערנאָכט, וואָם דער טאָטע נעהט אָרום מיט א ליכטעל, מיט א היצערנעם לעפּעל און מיט א פּלעדערוויש און איז בודק חמץ, און איך העלף איהם זוכען די שטיקלעך ברויט, וואָם ער אַליין טאָקי האָט זיי צוגעגרייט אויף אלע פענסטער... „סך הכל איין מעת־לעת, — טראָכט איך מיר — נאָך איין נאָכט און איין טאָג — און איך וועל מיך אָנטהון יום־טוב'דינ, ווי א פרינץ, א ניי קאָפּאָטקעלע מיט א שפּאָלט און מיט א קעשענע פון הינטען, און די שטיוועלעך וועלען סקריפּען!... וועט מיך די מאָמע מסתמא פרענען: „וואָם איז דאָם פּאַר א סקריפּעריי?" וועל איך זיך מאָכען כלומרשט ווי איך ווייס ניט פון וואָם צו זאָגען... היינט דער סדר, די פיער קשיות, ארבע כוסות, און די פסח'יגע מאכלים: לאָטקעס, און קנייטלעך, און קוגעלעך, און חרעמזלעך"... איך דערמאָן מיך אָן די מאכלים, און עס הויבט מיר אָן צו ציהען דאָם האָרץ. איך האָב א גאָנצען טאָג כמעט נאָרנישט געגעסען.

— לייען־אָפּ קריאת־שמע — זאָגט צו מיר די מאָמע — און גאָה לעג זיך שלאָפען. היינט עסט מען נישט קיין וועטשערע: ס'איז ערב פסח...

איך לעג זיך שלאָפען, און עס חלומ'ט זיך מיר, אז ס'איז שוין פסח... איך געה מיט'ן טאטען אין שוהל אריין דאוונען... מיינע נייע מלבושים'לעך קנאקען... מיינע שטיוועלעך סקריפּן: סקריפּ! סקריפּ! סקריפּ!... „וועט געהט דאָס?" — פרעגען פרעמדע מענ־שען. — „דאָס איז מאטעל משה־חיים אברהם־הערש ראובן'ס יונ־געל"... פלוצים — איך וויים ניט פון וואנען עס נעמט זיך אַ שוואַרצער, אַ קודלאטער הונד און פאלט־אַן אויף מיר „האוו־האוו" און האפט מיך פאר'ן קאפאטקעלע... שטעהט דער טאטע און האָט מורא צוגעהן, און מאכט מיט די הענד און שרייט: „פאשאָל! פאשאָל!"... הערט איהם ניט דער הונד און רייסט מיך פון הינטען, סאמע ביי'ם שפאלט, סאמע ביי דער קעשענע, און רייסט מיר אָפּ אַ האלב קאפאטקעלע און וויל אנטלויפען... לויף איך איהם נאָך מיט כחות און פערליר אַ שטיוועלע, און בלייב שטעהן אין דער בלאָטע מיט איין שטיוועלע און מיט איין באָרפּום... הויב איך אָן ווייגען און שרייען: „גוואלד! גוואלד! גוואלד!"... און איך חאפּ מיך אויף און דערזעה אונזער דיענסט־מיידעל בייזלה שטעהט נע־בען מיר, רייסט פון מיר די קאלדרע און שלעפט מיך פאר אַ פום:

— זעה נאָר, ווי מע קאָן איהם נישט דערוועקען! שטעה שוין אויף! די מאמע האָט געהייסען, מע זאל דיך אויפוועקען. מע באַ־דארף ארויסטראָגען דעם לעצטען חמץ!...

ה.

דער טאטע וואַרפט־אריין דעם הילצערנעם לעפעל מיט'ן פלע־דערווויש אין אויוון אריין און פערברענט דעם חמץ... אין שטוב ווערד פסח'יג... אומעטום איז ריין, אומעטום איז כשר... דער טיש איז גרייט... די ארבע כוסות שמייכלען צו מיר פון דער וויטען... אט־אָט, נאָך אַ שעה, נאָך אַ שעה וועט ווערען פסח... אט־אָט, נאָך אַ שעה, נאָך אַ שעה, וועל איך מיך אָנטהון יום־טוב'דיג... נאָר ביז דער שניידער מיט'ן שוסטער וועלען מיר ברענגען מיין יום־טוב'־

דיגען אָנטהון מאכט מיך דערווייל׳ע די מאמע פסח׳יג: זי צוואָגט מיר אוים דאָס קעפל מיט היים זודיג וואסער און מיט א גע׳עכעל פון איין איי. זי קעמט מיך און רייסט מיר די האָר; קנייטש איך זיך, שענקט זי מיר אל׳ע מאל א שטורך מיט׳ן ע׳ענבויגען, אדער א פאטש:

— חו וועסט ניט אויפהערען דרעהען זיך, ווי א וואָרעם?... א קינד זאל ניט קאָנען איינשטעהן! מע טהוט איהם גוטס, איז ער נאָך ניט צופריעדען!...

איבערגעקומען, ברוך השם, דאָס צוואָגען אויך, זיץ איך מיר אין איין העמדל ביי׳ם טיש און וואָרט אויף מיינע נייע מ׳לבושים׳־ל׳ער און בעטראכט דעם מאטען, וואָס איז נאָר־וואָס נעקומען פונ׳ם מרחץ מיט נאסע פאות נאָך. ער זיצט איבער א גראָבען ספר און ל׳ערענט שטיל׳ערהייד מיט א ניגון פון דער גמרא און שאָקעל׳ט זיך:

— „ל צ ו ר ך מ ר ו ר נ ו ה ג י ן — צול׳יעב מרור איז מען זיך נוהג, ל ק ח ת ת מ כ א — נעמען חריין, ו כ י ו ן ש ה ו א ח ר י ף — און מחמת ער איז האַרב׳ליך, י כ ו ל י ן ל פ ר ר ו ב ר י ב א י׳י ז ע ן — קאָן מען איהם אָנרייבען אויף א ריב־אייזען"...

איך קוק אויפ׳ן טאטען, און עס מאהל׳ט זיך מיר אוים, אז נאָך אזא איין עהרל׳יכער איד, ווי דער טאטע, איז ניטא אויף דער וועל׳ט, אז נאָך אזא בשר׳ער פסח, ווי ביי אונז, איז ניטא אין ערגיץ, אז נאָך אזעל׳כע מ׳לבושים׳ל׳ער, ווי ביי מיר, וועט ניט זיין ביי קיי־נעם! נאָר למאי ברענגט מען זיי נאָך ניט? וואָס איז די מעשה? טאָמער זענען זיי חל׳ילה ניט פארטיג אויף פסח — דאָס ווי׳ל איך נאָר נישט נעמען אויפ׳ן קאָפ! ווי אזוי וועל איך געהן אין שוהל׳ אריין? וואָס וועל׳ען זאָגען מיינע חברים? ווי אזוי וועל איך מיך זעצען צום סדר? די שעה זאל׳ נאָר ניט זיין, איך וועל׳ דאָס נאָר ניט איבערטראָגען!...

אזוי ווי איך זיץ פערטיעפט אין די טרויעריגע מחשבות, עפענט זיך די טיר און עס קומט אריין ישראל דער שניידער מיט דער ארבייט. פאר גרוים שמחה חאפ איך מיך אויף, טהו א שפרונג און א פאל מיט'ן בענקעל אינאיינעם, שיער ניט געבראכען האלז־און־נאקען. לויפט־אריין די מאמע פון קיך מיט א פסח'יגען שמאלץ־לעפעל אין האנד.

— וואס האט דאס אזא קלאפ נעגעבען וואס? ווער איז דאס געפאלען וואר? ס'איז דו, ברענען זאלסט דו ניט אויפ'ן פייער? א רוח, א שר, ניט קיין קינד! האסט דו זיך חלילה ניט א זעץ געטהאן ערגיץ, חלילה? א מצוה אויף דיר! לויף ניט, שפרינג ניט! גאה ווי א מענטש!...

און צו ישראל'ען זאגט זי:

— איהר האלט וואכט, רב ישראל! און איך האב שוין גאוואלט שיקען צו אייך!

ישראל טהוט א האלבען שמייכעל און א מאך מיט דער חאנד, ווי איינער רעדט: „א שענע מעשה, בלעבען! איך זאל נאך ניט האלטען קיין וואכט?"...

די מאמע לענט־אוועק דעם שמאלץ־לעפעל און העלפט מיר ארייגקריכען אין די נייע הויזלעך אריין, טהוט מיר אן דאס ציצענע ארבע־כנפות'ל, וואס זי אליין האט מיר אויפגענייהט אויף פסח, און פון אויבען טהוט זי מיר אן דאס קאפאטקעלע, און איז צופריעדען, וואס ס'איז נענוג גראס און „פראסטארנע"...

איך טהו מיך א טאפ פון הינטען — א צרה, א שלאק: נישטא קיין סימן פון קיין שפאלט און פון קיין קעשענע! פערנייהט, גלאט און גאנץ, ארום און ארום!...

— וואס איז דאס פאר א קישקע? — רופט זיך אן פלוצים די מאמע צו ישראל דעם טויבען און דרעהט מיך אויף אלע זייטען.

ישראל דער טויבער נעמט־ארויס דאָס ראָושיקעל, בוינט־אויס דעם פינגער, שיט־אָן א בערגעלע טאבעקע און ציהט־אריין אין נאָז אריין.

— וואָס איז דאָס פאר א קישקע? — זאָגט די מאמע נאָך א מאל און טהוט מיך א דרעה.

— וואו האָט איהר א קישקע? — זאָגט ישראל און טהוט מיך א דרעה צוריק. — דאָס איז דער „פאלבאָם". איהר האָט דאָך נע־בעטען א „פאלבאָם" זאל זיין. איהר האָט שוין פארגעסען?

— א שענער פאלבאָם! — זאָגט די מאמע און טהוט מיך א דרעה. — א בייזע וויסטע חלשות! פע, א בזיון! כלעבען, א בזיון!

ישראל פאלט, חס ושלום, ביי זיך ניט ארָאָפּ. ער בעטראכט מיך פון אויבען ביז ארָאָפּ, ווי א פּראָפעסאָר, און זאָגט, אז עס לינט אויסנעצייכענט גוט, מע בעדארף נאָר ניט בעסער! „אזא איין ארבייט מאכט מען ניט אפילו אין פאריזש! דאָס קאָפּאָטקעלע זינגט, ווי איך בין א איד, סע זינגט!"...

— געפעלט דיר דאָס זינגען, וואָס סע זינגט? — זאָגט די מאמע און פיהרט מיך צו צום טאטען. — וואָס זאָגסט דו אויף דעם געזאנג?

דער טאטע דרעהט מיך אויף אלע זייטען, בעטראכט דאָס קאָ־פּאָטקעלע און געפינט, אז די הויזלעך זענען יא אביסעל צו לאנג־ליך...

ישראל נעמט־ארויס דאָס ראָושיקעל און איז מכבד דעם טא־טען מיט א שמעק טאבעקע.

— צו לאנגליך די הויזען, רב ישראל!

— הא?... וואָס?... לאנגליך, זאָגט איהר? ווייסט איהר ניט וואָס מע טהוט? פארקאטשעט מען זיי.

— זענט איהר אפשר אויך גערעכט. — זאָגט דער טאטע. — וואָס זשע טהוט מען אבער, אז זיי זענען אביסעל צו בריים, ;ווייזען אוים, ווי צוויי זעק?

— א חסרון — די כלה איז צו שען! — מאכט ישראל און ציהט־אריין א בערגעלע טאבעקע אין נאז אריין. — בריוט, זאגט איהר? שמאל איז ערגער, טויזענד מאל ערגער!...

איך הער נישט אויף צו טאפען זיך פון הינטען: איך זוך דעם שפאלט מיט דער קעשענע.

— וואס זוכסט דו דארטען? — זאגט צו מיר די מאמע. — דעם נעכטיגען טאג?

„אלטער לינגער! — טראכט איך מיר און קוק אויף ישראל'ען, ווי א גזלן. — טויבער לאך, א רוח אין דיין טאטען אריין!"...

— פארניץ געזונט! — זאגט צו מיר ישראל דער טויבער און צערעכענט זיך פאר דער ארבייט, און דער טאטע נעמט זיך צוריק צום שלחן־ערוך און לערענט מיט'ן זעלבען ניגון:

— „ מ י ש ש כ ח — ווער עס האט פארגעסען, ל א כ ו ל א פ י ק ו מ ן — צו עסען דעם אפיקומן"...

— טראג געזונט! — זאגט צו מיר די מאמע, אז ישראל דער שניידער נעהט אוועק, און זי הערט זיך ניט אויף צו שפיענלען אין מיין קאפאטקעלע. — דו זאלסט זיך נאר ניט אנהויבען מיט קיין קונדייסים, ניט שלאגען זיך מיט קיין שקצים, וועסט דו דאס, אם ירצה השם, טראגען און טראגען, אבי געזונט!...

ו.

— אט איז רב גדליה אויך! — זאגט די מאמע. — מע זאל דערמאנען משיח'ן!... פארטיג דעם קינד'ס שטיוועלעך?

— נאך א מין פארטיג! — זאגט גדליה דער שוסטער מיט א טענצעל און טראגט די אויסגעפוצטע שטיוועלעך אויף א פינגער, ווי מע טראגט אויף א שטענגעל ערישע יאפעלדינע פיש, נאר־וואס נעחאפט פונ'ם טייך. — ס'איז דיר נאר איין אקציע מיט זיי!... די גאנצע וועלט ווייל אויף פסח זאל זיין פארטיג! איך

האָב געאַרבייט מיט דער נאָז, באַדאַי נישט געשלאָפען א נאַכט!... איך, אז איך גיב א וואַרט, מיג דונערען און בליצן!...

די מאַמע מעסט מיר אָן די שטיוועלעך, טאָפּט מיך און קוועטש מיך און פרעגט מיך, צי פיהל איך ניט חם וחלילה, אז עס זאָל מיך ערגיץ קוועטשען?

— קוועטשען? — זאָגט גדליה. — מיר דאַכט, אז אין די שטיוועלעך קאָנען אריין נאָך א פּאָר פיסלעך, ווי ביי אייער זוהן.

— אנו, שטעל זיך אָקאָרשט אנידער אויף דער ערד! — זאָגט די מאַמע.

איך שטעל זיך אנידער און קוועטש די פּאָדעשוועס, איך ויל הערען, ווי זיי סקריפּען — ווער? וואָס? וועמען? קיין פּיפּס הערט מען פון זיי ניט!...

— וואָס קוועטשט דו אזוי? — זאָגט צו מיר די מאַמע. — האָב צייט, דאָס יאָהר איז נאָך גענוג גרויס! איך בין דיר ערב, אז דו וועסט זיי, אם ירצה השם, צעריסען ביז איבער א יאָהר פּסח!... אצינד גיב זיך דורך מיט'ן טאַטען צו יחיאל דעם קערזשנער, וועט מען דיר אויסקלויבען א קאָשקעטעל אויף יום־טוב; נאָר פאַוואָלי די שטיוועלעך! קלאָפּ ניט אזוי מיט די פּאָדעשוועס, זיי זענען ניט פון אייזען!...

יחיאל דער קערזשנער זיצט די אנדערע שטוב פון אונז. מיר חאָפּען זיך אריין דורכ'ן הויף צו איהם אין קלייט אריין.

יחיאל איז א איד פון נעבאַרען דוקא א ווייסער, מיט ווייסע האָר; נאָר אזוי ווי ער האָט שטענדיג צו טהון מיט שווארצע נעפּארבטע היטלען, איז ער שטענדיג ווי אויסגעשמירט אין סאָזשע; די נאָז איז ביי איהם תמיד פון ביידע זייטען פערבלאָווט, און די פינגער זענען ווי אייגעטונקען אין טינט.

— ברוך־הבא, א שכן, סקאָצע! קומט! — מאַכט צו אונז יחיאל דער קערזשנער נאָר פריינדליך. — פאַר וועמען ווילט איהר דאָס א קאָשקעט אויף יום־טוב? פאַר זיך אליין טאַקי, צי פאַר אייער יונגע?

— פֿאר מיין זוהן. — זאָגט דער טאַטע מיט גדלות. — נאָר איהר זאָלט מיר ווייזען עפּיס רעכטס... עפּיס אַזעלכעס... איהר פֿאַרשטעהט?...

— דהיינו? — פֿרעגט יחיאל און קוקט אויף די פּאָליצעס.

— דהיינו, — זאָגט דער טאַטע און ווייזט איהם אויף די הענר — ס'זאָל זיין אי פּיין, אי שען, אי גוט, אי וואָלוועל, אי אַזוי... איהר פֿאַרשטעהט?

— האָב איך פּון אייערטוועגען פּונקט דאָס, וואָס איהר באַדאַרפֿט! — מאַכט יחיאל און טהוט א חאַפּ פּון דער פּאָליצע עטליכע היטעלעך מיט א מאָל, און איטליכס היטעלע, בשעת ער טהוט דאָס א נעם אויף דער האַנד, טהוט זיך דאָס ביי איהם א דרעה אליין פּון זיך, עפּיס טאַקי נאָר ווי דורך א כשוף!... אלע מינוט מעסט ער מיר אָן זיין אַנדער היטעלע, טרעט־אָפּ אויף א האַלב ארשין, טהוט מיר א קוק אין פּנים אריין מיט א שמייכעלע און א זאָג צום טאַטען:

— לאָמיר האָבען אזא יאָהר, ווי סע פּאַסט איהם! הא? ווי געפֿעלט אייך א היטעלע? שוין איין מאָל א היטעלע!

— ניין, רב יחיאל, נישט דאָס מיין איך! — זאָגט דער טאַטע און ווייזט איהם אויף די פּינגער. — איך וואָלט וועלען א מין קאַשקעטעל אַזעלכעס, ס'זאָל זיין, איהר פֿאַרשטעהט, א מין אידיש טאַקי, נאָר מיט דער מאָדע, אָהן צאַצקעס, בעל־הבתיש, און און און... איהר פֿאַרשטעהט?

— זאָגט זשע אזוי! — מאַכט יחיאל און חאַפּט־אַראָפּ מיט א לאַנגען שטעקען פּון דער אויבערשטער פּאָליצע א קאַשקעטעל, א האַלב־קיילעביגעם, א קאָלירענדיגעם, מיט קעסטעלעך, מיט א ווייך דאַשעקעל, און טראָגט דאָס צו אויף איין פּינגער, און עס דרעהט זיך ביי איהם גיך־גיך, ווי א מיהלבעל... פּאַוואָלינקע טהוט ער דאָס מיר אָן אויפֿן שפּיץ קאָפּ, קוים וואָס ער ריהרט זיך צו, גלייך ווי מיין קאָפּ וואָלט געווען פּון דין גלאָז און ער האָט מורא, ער זאָל זיך ניט צעברעכען, און ער ווינשט זיך אזא יאָהר, אזא מזל, ווי

דאָס קאשקעטעל פּאַסט מיר! ס'איז מעהר נישטאָ ביי איהם, זאָגט ער, ווי דאָס איינם, ער זאָל אזוי ריין זיין פון שלעכטס!... דער טאַטע דינגט זיך מיט איהם לאַנג־לאַנג; יחיאל שוועהרט זיך, אז נאָר צוליעב אונז גיט ער דאָס אווק אזוי וואלוועל, כמעט אוכ־טער'ן קרן, ער זאָל אזוי האָבען א כשר'ען פּסח און אלדאָס גוטס!...

איך זעה, אז דעם טאַטען איז דאָס קאשקעטעל שטאַרק נע־פעלען, מחמת ער נעהט צו אלע מאָל, שפּיגעלט זיך אין דעם, מהוט מיר א גלעט די פּאה'לעך...

— ער זאָל חאָטש איבערטראָגען דעם זומער. — זאָגט דער טאַטע.

— צוויי זומערען! — זאָגט יחיאל און שפּרינגט־אונטער צום טאַטען. — דרייַ זומערען! אזא יאָהר אויף מיר, וואָס פּאר א קאש־קעטעל דאָס איז! פּארניץ געזונט!...

ביז איך קום אריין אין שטוב אריין איז שוין דאָס קאשקעטעל ביי מיר אויף די אויהערען. איך פיזעל, אז ס'איז אויף מיר אביסעל צו גרויס.

— אָהן איין אומגליק. אבי ס'איז נישט ענג! — זאָגט די מאַמע און רוקט דאָס מיר אן כמעט ביז דער נאָז. — זאָלסט דאָס נאר נישט אויסטהון אלע מינוט און אָנטהון צוריק! זאָלסט ניט טאָפּען מיט די הענט!... טראָג געזונט!...

7.

געקומען מיט'ן טאַטען פּאר־נאַכט אין שוהל אריין דאַוונען, טרעף איך שוין דאָרטען אלע מיינע חברים: איציק און בערעל, און לייבעל, און אייזיק, און צדוק, און וועלוועל, און שמעיה, און קאָפּעל, און מאיר'ל, און חיים־שלום, און שכנא, און שעפּסל, און נאָך און נאָך. אלע געהען אָנגעטהאָן יום־טוב'דיג. אלע מיט נייע קאָפּאָטקעלעך, אלע מיט נייע שטיוועלעך, נייע קאשקעטלעך. נאָר קיינער טראָגט ניט אזא לאַנגע קאָפּאָטע מיט א „פּאלבאָם",

ווי איך, קיינער געהט ניט אין אזעלכע „שטיוואלעס", ווי איך, און ביי קיינעם זעה איך ניט אזא מין משונה מאדנע קאשקעט, ווי ביי מיר... פון שפאלטען, פון קעשענעס און פון סקריפקעס רער איך שוין ניט; מע האט מיך רעכט אפגענארט, אנגענטהאן א ספאדעק!...

חברה האבען מיך בעגעגענט מיט א געלעכטער:

— אט דאס זענען דיינע נייע בגדים'לעך, וואס דו האסט זיך אזוי באריכמט? וואו איז דיין שפאלט פון הינטען? וואו איז דיין קעשענע, וואס דו האסט געזאגט? פאר וואס הערט מען עפים ניט דיינע שטיוועלעך זאלען סקריפען?...

געגוג ס'איז מיר אזוי אויך שווער אויפ'ן האַרצען, זאלצען זיי מיר נאך אויף די וואונדען! איטליכער זאגט אויף מיר איין אנדער שטעכווערטעל:

איציק זאגט: וואס איז דאס ביי דיר פאר א קאפאטוכע?

בערעל: א חאלאט!

לייבעל: א חלאמידע!

אייזיק: א חלאמינדריק!

צדוק: א זשיפעצי!

וועלוועל: א קליידעל!

שמעיה: א קראנאלינע!

קאפעל: זעה נאר א פאר תחתונים מיט צוויי „טשאבעטעס"!

מאיר'ל: און א קאשקעאוט!

חיים־שלום: א קאטערוכע!

שבנא: א לאקשענטאפ!

שעפסעל: א פאמעניצע!...

איך בין אזוי צעקאכט, אז איך הער אפילו נישט הערש־בער דעם חזן, ווי שען ער דאוונעט... איך קום צו זיך נאר דעמאלט, ווען דער עולם זאגט שוין איינער דעם אנדערען „א גוט יום־טוב! א גוט יום־טוב! א גוט יום־טוב!"... מיט א שווער געמיטה און מיט א פערקלעהמט הארץ געה איך מיט'ן מאטען אהיים, קוים וואס איך

שלעפּ די פּיס. עס ברענט א פּייער אין מיין האַרצען! עס נעהט מיר נישט אַיין די אַרבע כּוסות, וואָס מיר וועלען באַלד טרינקען, די פּיער קשיות, וואָס איך וועל פֿרעגען דעם טאַטען, די הגדה, וואָס מיר וועלען זאָגען, די גוטע געפּעפּערטע פּיש, וואָס מיר וועלען עסען מיט אונטערגעוויקטער מצה, די הייסע קניידלעך, די חרעמזלעך מיט די פּאַלירטשיקעס, מיט די אַלע איבערינע גוטע זאַכען — אַלץ, אַלץ איז מיר נישט ליעב, נמאס, פּערשטעהרט, פּערשטעהרט!...

* * *

ביי'ם סדר זיצט דער טאַטע, דער „מלך", אין א ווייסען קיטל מיט דעם סאַמעטענעם קאַשקעט אויפֿ'ן קאָפּ, אויבען־אָן, אויף דעם הסב־בעט. נעבען איהם זיצט די מאַמע, די „מלכה", מיט דעם אַנטיקמאַרענעם קלייד, מיט דער זיידענער פּעטשייַלע און מיט די שענע פּערעלעך, וואָס נעבען איהר צו זעהר פּיעל חן. אַקעגען זיי זיץ איך, דער בן־מלך, דער „פֿרינץ", אָנגעטהאָן אין נאַלע נייעם פון קאָפּ ביז פּיס. פון איין זייט זיצט בייַלה דאָס דיענסט־מיידעל, אָנגעטהאָן מיט א נייער ציצענער „פּלאַטי" און מיט א ווייסען אָנגעקראַכמאַלעטען פּאַרטוך, וואָס קנאַקט און טרישטשעט, ווי א מצה. פון דער אַנדערער זייט זיצט די אידינע די קעכין, ברייַנע מיט די וואָנצים, מיט א נייער געלער פּעטשייַלע אויפֿ'ן קאָפּ; זי האַלט זיך צו דאָס פּנים מיט איין האַנד און שאָקעלט זיך. זי איז אָנגעבריט צו „האַרבען" די הגדה...

— כ ה א ל ח מ א ע נ י א, — זינגט דער מלך מיט זעהר א שענער שטימע, און די מלכה העלפּט איהם הויבען די שיסעל, און דאָס פּנים שיינט איהר און לייכט, ווי א שטערן. בייַלה לאָזט־אראָפּ די רויטע הענד אויפֿ'ן ווייסען פּאַרטוך, און דער פּאַרטוך שעלעשטשעט, ווי א בלאָט. ברייַנע דערהערט א אידיש וואָרט, מאַכט זי א פּרום פּנים און פּערקרימט זיך אויף צו ווייַנען. אַלע זענען אויפֿגעלעגט, אַלע זענען יום־טוב'דיג, נאָר דער פֿרינץ איז

עפּים נישט מיט אַלעמען. דאָס האַרץ איז איהם פערשטיינערט, די אויגען פערצויגען מיט א רויכעל. ס'זאָל ניט זיין פּסח צום סדר, וואָלט ער זיך צעוויינט. און אז ער וואָלט זיך אויסגעווייַנט, וואָלט איהם אפשר געווארען אביסעל גרינגער...

— ה ש ת א ע ב ד י — לאָזט־אויס דער מלך מיט א ניגון און מיט נרוים גדלות — היינט זענען מיר קנעכט, ל ש נ ה ה ב א ה ב נ י ־ ח ו ר י ן — איבער א יאָהר זענען מיר פרייַע מענטשען!...

דער מלך זעצט זיך אַנידער און שפּאַרט זיך אָן אויף דעם הסב־בעט. נאָך איהם זעצען זיך אַנידער אַלע אויף זייערע ערטער און מע וואַרט, ביז דער פרינץ וועט אויפשטעהן און וועט פרעגען די פיער־קשיות: „מה נשתנה?" — וועט דער מלך נאָכדעם ענטפערען א תירוץ: „עבדים היינו"... דער פרינץ זיצט אָבער, ווי צוגעקאַוועט צום בענקעל: ער קאָן זיך ניט ריהרען פונ'ם אָרט.

— נו?... — טהוט א מאָל דער מלך מיט דער האַנד.

— שטעה אויף! — זאָגט די מלכה. — פרעג דעם טאַטען די פיער קשיות!

דער פרינץ ריהרט זיך ניט. ער פיהלט, אז עמיצער האָט איהם אַנגענומען ווי מיט אַיין אָפּצוויינגע ביי'ם גאַרגעל און וואַרגט איהם. דער קאָפּ בויגט זיך איהם אויף א זייט. די אויגען הויבען איהם אָן שפּרינגען — שפּרינגען; עס טיילען זיך אָפּ צווי קיי־לעכיגע טרערען, ווי פערעלעך, קויקלען זיך איבער די בעקלעך און קאַפּען, פאַלען גלייך אויף דער הגדה.

— וואָס איז דיר? וואָס איז דאָס פאַר א געוויין פלוצים, אין מיטען דערינען, ביי'ם סדר? — צעשרייט זיך די מלכה און ווערד אין כעס. — דאָס דאַנקסט דו אזוי אָפּ פאַר די נייע מלבושים'לעך, וואָס מע האָט דיר געמאַכט אויף יום־טוב?

דער פרינץ ווי׳ל אויפהערען ווייגען, קאָן ער נישט; עס קוועטשט איהם, עס שטיקט איהם. עס האָט זיך איהם מיט א מאָל געעפענט א קוואַל, א גאַנצער ברונען.

— זאָג, וואָס איז דיר? וואָס טהוט דיר וועה? וואָס שווייגסט דו? ענטפער! צי דו ווילסט, דער טאַטע זאָל דיך אַנידערלעגען אוּן אַריינפיצקען לכבוד פסח?...

שטעהט־אויף דער פרינץ אוּן פלאַנטעט מיט דער צונג:

— קשיא, איך וועל דיך פרעגען פיער טאַטעס... מיין איך — טאַטע, איך וועל דיך פרענען פיער... קש... קש...

דעם פרינץ ווערען אונטערגעהאָקט די פיס, אוּן ער פאַלט מיט׳ן קאָפּ אויפ׳ן ווייסען טישטוך אוּן ווייגט אוּן חליפעט, ווי א פיצעלע קינד...

א פערשטעהרטער, א פערשטעהרטער פסח!...

ל"ג־בעומר

נעשריבען אין יאהר 1901.

ל"ג־בָּעוֹמֶר

א.

— אַנו, קומט נאָר אַהער, קינדער, איך באַראַרף אייך עפּעס זאָגען א נייעס! — אַזוי רופט זיך אָן צו אונז א טאָג פאַר ל"ג־בעומר דער רבי רב יודעל מלאָך־המות, און מיר שטעלען־אויף מויל און אויהערען, וואָס וועט אונז עפּעס דער רבי זאָגען פאַר א „נייעס"?

איך זעה, וווייסע־חברה'ניקעס, אַז איהר ווילט, איך זאָל אייך דאָ אָפּמאָהלען מיין רבי'ן, וואָס פאַר א פּנים ער האָט — טהו איך אייך צוליעב; נאָר בתנאי, איהר זאָלט מיך ניט קוועטשען, פאַר וואָס מע האָט איהם גערופען מיט'ן נאָמען „מלאָך־המות". א קלוג יונגעלע וועט זיך אַליין שטויסען פאַר וואָס: מחמת מיר האָבען פאַר איהם מורא געהאַט, ווי פאַר א מלאָך־המות. וועט איהר דאָך פרעגען: פ א ר ו ו א ס האָבען מיר פאַר איהם מורא געהאַט, ווי פאַר א מלאָך־המות? מחמת ער פלעגט אונז שמייסען מיט אייזערנע ריטער ביז בלוט זאָל נעהן. אי, פאַר וואָס האָט ער אונז געשמיסען מיט אייזערנע ריטער ביז בלוט זאָל נעהן? — מסתמא האָבען מיר פערדיענט; מיר האָבען נישט געוואָלט לערנען... למאי האָבען מיר נישט געוואָלט לערנען? מסתמא זענען מיר געווען גרויס שקצים... הקיצור, ס'איז דאָך א מעשה אָהן א סוף — מע האָט איהם גערופען „רב יודעל מלאָך־המות", און זייט זיכער, אַז ער האָט דעם נאָמען פערדיענט כשר, חאָטש אויסזעהען האָט ער אויס־געזעהען דוקא נישט ווי א מלאָך־המות: א קליינס, א נידעריגס,

א טרוקענס, ווי א גרוגרת דרבי צדוק, ווי א פיינ הייסט דאָס; דאָס פּנים טונקעל־גרין־נעלבלײַך, ווי א פּאר־אײַהריגער לוּלב, און נעקנייטשט, ווי א מצה שמורה; די באקען איינגעפאלען; א בער־דעל קוים־קוים וואָס סע שפּראָצט, אי דאָס — נאָר ערטערווייז; א נאָז, זעהט איהר, גראָד א היבשע; הויבט זיך אָן דין און לאָזט זיך אוים גראָב, און אויסגעבויגען, ווי א שופר; און אין גאָרנעל א קנאָפּ, וואָס גליטשט זיך אראָפּ און ארויף, גלייך ווי עס וואָלט ארומגעלאָפען דאָרטען אינוועניג א מייזעל...

— וואָס פּאר א טאָג האָבען מיר מאָרגען? — פרעגט אונז דער רבי מיט א ניגון, בויגט־אײַן דעם קאָפּ און מאכט צו איין אויגעל.

— ל"ג־בעומ־ר! — שרייען מיר אוים אלע אין איין קול, ווי די ציגעלעך, אז זיי שרייען: „מעעע!"...

— וואָס איז ל"ג־בעומר? — פרעגט ער אונז ווייטער מיט'ן אייגענעם נוסח.

— דריי און דרייסיג טאָג אין דער ספירה! — ענטפערען מיר איהם.

— וואָס טהוען חדר־יונגלעך ל"ג־בעומר?

— חדר־יונגלעך ל"ג בעומר לעגען זיך צענויף אלע אינאיינעם און מאכען א סעודה.

— וואָס נאָך טהוט מען ל"ג־בעומר?

— מע נעמט די „פּייל־ענבויגענס" מיט די „ראָדביקסל־עך" און מע גיהט גענואָפּענט מיט כלי־זין און מיט גענאָנג ווייט־ווייט הינטער'ן שטאָדט ארוים.

— אָט אזוי — רופט זיך אָן דער רבי און עפענט־אויף דאָס אויגעל — אָט אזוי האָב איך אייך ליעב! אָט אזוי זענט איהר וואָהלע יונגלעך! און דערפאר לאָז איך אייך אָפּ פריי כמעט אויף אנדערהאלבען מעת־לעת.

דערהערט דאָס וואָרט „פריי" און נאָך „אויף אנדערהאלבען מעת־לעת", טהוען מיר א שטעה־אויף אלע פון די ערטער און ווי־

לען זיך לאזען לויפען אהיים; נאר איין קוק פונ'ם רבינ'ס קלייגע אויגעלעך איז גענוג, אז מיר זאלען בלייבען צוגעקאוועט צו אונ־זערע ערטער.

— אהא! — רופט זיך אן דער רבי שוין נאר מיט איין אנ־דער נוסח. — זעה נאר, זעה! שוין פארטיג אויפ'ן פידפאליק!? איהר האט נאר דערהערט דאס ווארט „פריי", האט איהר שוין פאר־געסען דעם עול פונ'ם חדר און זענט שוין גרייט צו שפרינגען, ווי די ווילדע צאפקעלעך — האץ־האץ־האץ! זאג איך אייך אן, טאמער חלילה... איהר וועיסט דאך שוין וואס איך מיין? לאם איך זעהען אויף עמיצען פון אייך א רים אויף דער קאפאטע, אדער א דראפ אויפ'ן פנים, אדער אזוי עפעס א סימן פון שקצ'עריי, — מאך איך פון אייך...

דער רבי רב יודעל נעמט־ארויס דעם קאנטשיק פון דער גמרא „מסכת מכות" און מאכט צו אונז אזוי:

— וועיסט איהר וואס, קינדער? וואס טויג אונז וועדטער? מוסר? שטראפעריי? — נארישקייטען! איהר וועט דאך מיך ג ע ו ו י ס ניט פאלגען, וועל איך דאך אייך נאכדעם ג ע ו ו י ס דארפען שמייסען; אמעהר, לעגט זיך שוין איינציגווייז אנידער, לאם איך אייך געבען לעת־עתה צו עטליכע שמיצלעך, איין אדערויף הייסט דאס... אי וואס? טאמער וועט דאס זיין קארגליך? האט קיין יסורים ניט: אם ירצה השם, נאך ל"ג־בעומר וועל איך אייך, נישקשה, פארבעסערען... נו, חברה, מאכט זשע ניט, איך בעט אייך, קיין לאנגע שהיות, הויבט־אן שפילען הויזלעך, איין עבירה די צייט, דער טאג שטעהט ניט!...

און דער רבי בעטראכט די ריטלעך פונ'ם קאנטשיק נאנץ רוהיג, ווי מע בעטראכט, אשטייגער, ערב שבת די פאדעם פון די ציצית אינ'ם טלית־קטן; ער גלייכט זיי אויס, פרובט זיך פריהער מיט זיי אביסעל אויף דער לופט; נאכדעם שטעהט ער אויף, נעהט־צו צו דער לאנגער באנק, נעמט א גוטען שמעק טאבעקע און

איז אַנגעבריט צו דער אַרבייט... מיר לאָזען זיך לאַנג נישט בע־
טען, ווי יצחק בשעת אַברהם אָבינו האָט איהם געפיהרט צו דער
עקדה. מיר שטעהען־אויף אייגציגווייז און געהען־צו צו דער באַנק,
ציהען־אַראָפּ די הויזלעך און לעגען זיך אַנידער שטיל, אַהן וועד־
טער, דאָס העמדלע ארויף, מיט'ן פּנים אַראָפּ, ווי אייגער רערט:
„נאָט אייך, רבי־לעבען, דאָס וואָס איהר האָט געוואָלט"...

— אָט אזוי, יוסילע, האָב איך דיך ליעב! — מאַכט צו מיר
דער רבי און שענקט מיר עטליבע גרינגע שמיצלעך דערפּאַר, וואָס
איך האָב מיך געלעגט דער ערשטער. — אָט אזוי, קעצעלע: איינס...
צוויי... דריי... פיער... פינף... זעהסט דו? איצ, אז דער רבי
שמייסט־אָפּ, ווערד מען נאָר איין אַנדער מענטש?... אַצינד, מאַ־
טעלע, — מאַכט ער צו מיין ברודער מאָטעל — קום נאָר דו
אַהער!... די „יוסילעך" מיט די „מאָטעלעך" האָב איך ליעב דער־
פּאַר, וואָס זיי לאָזען זיך נישט לאַנג בעטען. זיי, אז מע זאָגט „לעג
זיך", לעגען זיי זיך... שמואליקעל, נשמה מיינע, ליג, ליג, נאַרעלע,
עס וועט לאַנג נישט געדויערען, נישט מעהר זאָל דער אידישער
גלות געדויערען!... און דו, לייבעניו, וואָס געדויערט ביי דיר אזוי
לאַנג דאָס צעשפּילען זיך? מאַך עס בקיצור!... אברהמ'עלע, מיין
טייערס, דיר בין איך שולדיג א חוב נאָך פון נעכטען. עס וועט
שוין זיין ביי אונז אינאיינעם איין רעכענונג... שימעלע! וואָס
מאַכט עפּים די ציגע, וואָס דו ביזט געפאַהרען אויף איהר רייז־
טענדיג? דו מיינסט, אז איך האָב שוין פּאַרגעסען?... הערשעל
דער קליינער! זאָג הערשעל דעם גרויסען, ער זאָל זיך מטריח זיין
פּארקאַטשען דאָס העמדל; נישקשה, דא זענען גאָלע מאַנסביליען...
קום נאָר אהער, מאַפּלע טוטאַריטו! האָב קיין פּאַראיבעל ניט,
וואָס איך בין דיך מכבד מיט „אחרון"; דער טאַטע דיינער דער
שמש איז נישט געוואָהנט געוואָרען צו גרעסערע כיבודים...

אַפּגעשמיסען קאַפּל'ען אויף, גלייבט זיך דער רבי אוים די
ביינער, נעמט זיך מיט'ן גראָבען פינגער ביי'ם גאָרגל, אויפ'ן
חזנ'ישען שטייגער, און זינגט־אוים מיט'ן ניגון, וואָס מע רופט־אויף

א חתן, און ציקעלט זיך בשעת מעשה, פונקט ווי רב הערש־בער דער חזן:

— יע־ עמוד החסדים יום־טוב־ליפמאן ברב שלום־אייזיק מפ־טיר!... נישקשה, שעם זיך ניט, רב ליפא, דו ביזט טאקי א בר־מצוה־יונגעל, און א חתן דערצו, מיט א זייגער און מיט א זילבער־נער קאפערטע, נאר פון דעסטוועגען, איינס צום אנדערען געהער זיך ניט אן — לכבוד ל"ג־בעומר מעגסט דו זיך מטריח זיין אנידערלעגען אט דא אויפ'ן בענקעל. איך וועל דיר חלילה קיין שלעכטס ניט טהון, איך וועל דיר נאר אפשמייסען, מעהר גארנישט!... איך בין דיר ערב, אז ביז דער חתונה וועט זיך פארהיילען... ליפא, ליג גלייך, ליפא, מאך ניט קיין אנשטעלען, איך האב קיין כח ניט צו בארגן זיך מיט אזא בחור'ען, ווי דו! אט אזוי, לאז אייך וואהל באקומען!... אצינד פארשפיליעט זיך גאנץ פיין, קינדערלעך, וואשט די הענט און דאוונט אייך אפ מנחה און — מארש אהיים. נאר שטיל, פיין, שען, אזוי ווי איך האב ליעב... און, אם ירצה השם, איבערמארגען גאנץ פריה זאלט איהר מיר זיין אט דא אלע אויפ'ן ארט, נאר ווי עס געהער צו זיין, פיינטשיק! איהר הארכט, וואס מע רעדט צו אייך? לאם איך זעהען אויף עמיצען א שפרינקעלע! א האר!!... א גוטע נאכט, נעהט געזונט, און האט אייך א פריי־ליכען יום־טוב!

ב.

אויף מארגען האט גאט ארויסגעצויגען די זון פון איהר פוטער־פאס און האט אונז געשענקט א שענעם, א ליכטיגען, א פרייליכען זומערטאג, איינעם פון יענע שענע ליכטיגע זומערטעג, וואס אפילו אין דעם פינסטערען וויסטען כתריעלעווקע, וואס ליגט ביי'ם טייך „שטונקיילא", איז די לופט שמעקענדיג, פרישׁ, מחיה־נפשות. דער היטעל איז לויטער בלוי. די פויגעלעך זינגען. עס גלוסט זיך אין דרויסען ארויס, אויף דער לופט. עס ציהט אהין, ווייט־ווייט פון

דער בלאָטינער שטאָדט אַרוים, דאָרט, וואו עס שפּראָצט א גרעסטע זעלע, און די בוימער זענען בערעקט מיט גרינע בלעטעלעך, דאָרט, וואו נאָט׳ס פויגעלעך מאנצען און שפּרינגען, פישטשען און זינגען... אין יענעם פריהמאָרגען האָבען מיר זיך געחאפּט, איך און מיין ברודער מאָטעל, אויפשטעהן וואָס פריהער, אפראָוונען וואָס גיכער, נעמען דעם אָנבייסען מיט זיך — און מארש צו ליפּא שלום־אייזיק׳ס! וואָס עפּעס צו ליפּא שלום־אייזיק׳ס? ווייל, ערשטענס, איז ליפּא שלום־אייזיק׳ס דער עלטערסטער פון די תלמידים, א בר־מצוה־יונגעל, און א חתן דערצו, מיט א זיינער און מיט א זילבערנער קאָפּערטע; און, צווייטענס, איז דאָרט פּארהאן א הויף א גרויסער, וואָס דאָרט פלענען מיר פערבערענגען דעם אָנדערען האָלבען מאָג פרייטאָג, שפּרינגען אויף איין פוס, שפּיעלען אין „קוצי־באבע", אין „עקאָך און מקח", אָדער אין „קאָמערקאָמערהויז", אָדער אין „באָהעלטערלעך", אָדער אין „טרעפּענישען"...

אז מיר זענען נעקומען, איך און מיין ברודער מאָטעל, צו ליפּא שלום־אייזיק׳ס, האָבען מיר שוין דאָרטען נעטראָפען די נאָנצע חברה (ארום און ארום זענען מיר נעווען פיער און פערציג פּאָרשוין, תלמידים פון צווייי חדרים: פון „רב יודעל מלאך־המות" און פון „רב אפרים תלין").

— אָט זענען שוין די „יוסילעך" מיט די „מאָטעלעך" אויך דאָ! ווייזט, וואָס האָט איהר נעבראָכט? — רופט זיך אָן ליפּא שלום־אייזיק׳ס, און ער הויבט־אָן צענויפּנעמען די מתנות, וואָס יעדער האָט נעבראָכט צו דער סעודה, און אויסרופען אויף א קול איטליכען צום גראָס:

— מענדעל, מע מעג עסען פון דיין פענדעל! אָנו, ווייז וואָס האָסט דו דאָרטען? צוויי אייערבייגעל, א שטיק לעקאָך, איין איי מיט זאכט גראָשען.

— איציק־שפּיצק, נאָדעל־טעשע! געה אין קלייט, חאפּ א פלעשע! עפּעס זעה איך ביי דיר, קיין עין־הרע ניט, א נאָנצען אוצר: צוויי קיכלעך, דריי אייער, א שטיק דארע קישקע, עטליכע

צוקערלעקאכלעך מיט מאנדעלבייגעלעך, און האָזענע ניסלעך עפּיס נאָר א גוזמא — אהא! און נאָך צעהן גראָשען דערצו! מאַלאָדיץ!...

— יענקעלע־בענקעלע־פּלעשעלע — בול־בול־בול! באווייז זיך ארויס מיט דיין גוטס: א בולקע א נאנצע, א פערטעל עוף, א גלעזעל נענזענשמאלץ — וואָס איז דאָס? א פּלעשעל מעד? הערסט דו, ביזט דאָך עפּיס נאָר א מזיק, כלעבן!...

— משה'לע־שטויסעלע, קלאָפּ אין שוהל! אלטע ווייבער שלאָפען! קום נאָר אהער, האָסט נעבראכט ברענפען? — האָב איך דיך ליעב, ווארום וואו האָט איהר געזהען א „סעודה" אָהן ברענפען?...

— אבי—פּאָטער, קלמן — טאָטער, טאָטער — קלמן, שניאור — זלמן, זלמן — שניאור, שלאָף אין שלייער! באווייז, באווייז, שעם זיך ניט! א האלב איי סך־הכל?... א שטיקעל ברויט מיט האָניג?... אויך א מטבע! נעב אהער, נישקשה, עס מאכט ניט אוים! דערויף איז דאָס ל"ג־בעומר, א שותפות'דיגע סעודה!...

— טאָפּעלע טוטאריטו! ווייז וואָס האלטסט דו דאָרטען? א טאָפּיטע מיט א שטיטעל בולטע מיט א טעפּעל טנאָבעל? וואָס האָט דיר די מאמע אזוי ווינציט דערעבען?... — ליפּא שלום־אייזיק'ס מאכט איהם נאָך, ווי ער רעדט מיט דער „טוף", און חברה קאטשען זיך פּאָר געלעכטער, און קאָפּעל אליין לאכט אויך.

— יואליק־בייליק האָט דעם גרעסטען חלק! דו ביזט דאָך עפּיס א נגיד'ס א יונגעל, ביי דיר קעהר אודאי זיין א נאנצער אוצר פון ביצים און פון שמאלץ, פון ווייץ און פון ברענפען און פון כל־טוב! איא, איך האָב געטראָפען? צוויי בולקעס, א נאנצע האלבע געבראטענע קאטשקע, אָהא! א צעהנדליג אייער, און טיי און צוקער. היינט ניסלעך, מיט באָקסערען, מיט ראָזינקעס מיט מאנדלען, און פּאָמעראנצען, און א לימענע אויך — ניט געדאכט זאלסט דו ווערען! קום אהער, לאָם איך דיר חאָטש זאָגען א דאנק!

יואליק דעם נגיד'ס געהט־צו, די הענד אין די קעשענעס, מיט נרויס גדלות, און ליפּא שלום־אייזיק'ס דערלאַנגט איהם א שנאַל אין נעזעל ארויין. צווישען עולם וועלט א נעלעכטער.

— אַצינד, קינדער, זעצט זיך אוים אלע אַט א דאַ, צווישען די קלעצער, — זאַגט ליפּא שלום־אייזיק'ס, — לאַמיר זיך אקאַרשט נעמען צו דער סעודה! בראַקט און עסט און „לאַז אייך וואהל באַקומען", ווי דער רבי זאַגט, אז ער שמייסט אונז אפּ... וועד האַט א נלעזעל? נעב אהער, לאַמיר טרינקען לחיים! לחיים, מלך! אז מע טרינקט, איז מען פרייליך! לחיים, נח! פון פלעשעל ציהט מען כח! קום אהער, ניסעל, נעם בראַנפּען אביסעל! לחיים, שעפּסעל! מאך א שנעפּסעל! לחיים, אברהם־משה! דו האַסט דאך ליעב א כוסה א נרויסע! לחיים, מאַפּעלע! דאַט זאַל דעבען דעזונד מיט דליט מיט אלדאַם דוטם! מרינט־אוים דאַם דאַנצע דלעזעל, אַניט דים איך דיר ארויין אין דאַרדעל מיט דוואלד, וועסט דו ערדער מאכען!...

אלע לאכען, און קאפּעל אליין לאַכט אויך.

— קינדער! זאַגט, וואוהין נעהען מיר היינטיגס יאהר? — טהוט א פרעג ליפּא שלום־אייזיק'ס נאך דער סעודה.

עס וועדד א נעשריי, א נעפּילדער. איטליכער זאַגט זיין מיינונג, וואוהין מע זאַל נעהן.

— אויף יענער זייט בית־עולם! — זאַגט מלך דער אלמנה'ס.

— אויף דער ליוואדע! — מאכט נח דעם שוחט'ס.

— צו דער ציגעלני! — שרייט־אוים אברהם־משה דעם ווייגער'ס אויף א הילכיג קול.

— צו דער ציגעלני! צו דער ציגעלני! — העלפען איהם אונטער עטליכע קולות מיט א מאל.

— דאַרט איז פאַרהאַן הינט, איהר האַט שוין פאַרגעסען? — רופט זיך אן ניסעל, א יונגעל א בלייכם מיט איין איבערגעשראַקענעם קוק.

— ווער האָרכט זיי? ווער האָט מורא פאַר הינט? — זאָגט יואַליק דעם נגיד'ס מיט שטאַרקייט.

— דו אַליין האָסט מורא פאַר א הונט אימת־מות! — האָקט איהם איבער דוד'ע־צעהאָקטע־ליפ.

— נישט פאַר א הונט, אפילו פאַר א קאַץ!... — חאָפט־אונטער שעפסע, א יונגע מיט איין אָפּגעבריהטער באַק, און צווישען חברה ווערד א געלעכטער.

יואַליק דעם נגיד'ס ווערד אָנגעצונדען, למאי מע לאָכט פון איהם, נעהט ער צו צו שעפסל'ען מיט דער אָפּגעבריהטער באַק און טראָגט איהם אונטער א פייג גלייך אונטער דער נאָז; חאָפט ער א זעץ פון דוד'ע־צעהאָקטע־ליפ אין זייט אריין; ענטפערט ער צוריק; הויבט ער אָן חאָפען פעטש פון אַלע זייטען... אין איין אַנדער צייט וואָלט זיך קיינער ניט איינגעשטעלט אַרויסטרעטען פראָנק און פריי קעגען א נגיד'ס א יונגע, נאָר ל"ג־בעומר מאַכט נישט אוים, ל"ג־בעומר איז מען פריי...

— שאַט! — רופט זיך אָן ליפא שלום־אייזיק'ס. — געגוג אייך קריענען זיך! ווייסט איהר, וואוהין מיר זאָלען נעהן היינטיגען ל"ג־בעומר?

— וואוהין? וואוהין?

— קיין נאַלאַנאָווקע!

— קיין נאַלאַנאָווקע! קיין נאַלאַנאָווקע! — שרייען אַלע אין איין קול, און אפילו קאָפּעל קוקאַריקו העלפט קוויטשען אויף זיין דין קול'כעל: „דאַלאַדאַנאָווטע! דאַלאַדאַנאָווטע!"...

און ס'איז געבליבען, אז מיר נעהען קיין נאַלאַנאָווקע.

ג.

נאַלאַנאָווקע איז א דערפעל, ניט ווייט פון כתרילעווקע. אז איהר פאָהרט צו אונז קיין כתרילעווקע, מוזט איהר פריהער דורכ־פאָהרען דאָס דאָזיגע דערפעל; אז איהר פאָהרט־דורך דאָס דאָזיגע

דערפֿעל, מוזט איהר בענענען א נאנצע טיטשקע מיט קליינע שקצימ'לעך מיט גרויסע היטלען, וואָס לויפען אייך נאָך נאכ'ן וואָגען, ,וארפען שטיינדלעך, רייצען־אָן די הינד, מאכען משוגענע העויות און זינגען בשעת מעשה עפּים א פֿאסקודנע ליעדעל:

זשיר, זשיר, פֿארחאָוויק!
זאהוביוו טשערעוויק!
א יא שאָוו,
טאי נאשאָוו,
טאי פּידניאָוו,
טאי פּישאָוו...! *

און חאָטש די דאָזיגע ווערטער האָבען נישט קיין טעם און קיין ריח, פון דעסטוועגען פערדריסט דאָס אייך נאָנץ גוט; און נישט אזוי די ווערטער, ווי דאָס געלעכטערעל זייערס; ,און נישט אזוי דאָס געלעכטערעל, ווי די שטיינדלעך, וואָס זיי וואַרפען; און נישט אזוי די שטיינדלעך, ווי די הינד, וואָס זיי רייצען־אָן אויף אייך...

— וואָס וועלען מיר אָבער טהון, — פרעגט איינער פון אונז — טאָמער חלילה פֿאלען־אָן אויף אונז די שקצימ'לעך?

— וואָס האָרכען מיר שקצימ'לעך, — זאָגט ליפּא שלום־אייזיק'ס — אז מיר זענען, קיין עין־הרע, פּיער־און־פערציג פֿארשוין, אָנגעוואָפּענט מיט כלי־זיין, מיט „פּייל־ענבויגענס", מיט „ראָרביקס־לעך" און גלאָט מיט שטעקלעך? אדרבה, לאָזען זיי זיך פרובען אָנפֿאלען אויף אונז!

---

* איה, איה, פֿארך, האסט פערלארען א שוך! בין איך געגאנגען, און האב איהם געפונען, און האב איהם אויפגעהויבען, און פין מיר אוועקגעגאנגען.

— מיר וועלען זיי באווייזען וועי מיר זענען! — זאָגט יואליק דעם נגיד'ס, וואָס האָט נאָר פערנעסען, אז מע האָט איהם נאָר־וואָס אויסגעלאכט און „אננעבוכעט".

— מיר וועלען זיין די „בני־ישראל", און זיי וועלען זיין די „פלשתים"! — פאלט מיין ברודער מאָטעל אויף א המצאה, און דאָס געפעלט אלעמען.

— איהר זאָלט מיך וועלען פאָלגען, — לענט־פאָר חיים, א גמרא־יונגעל פון רב אפרים תלין'ס חדר — וואָלטען מיר זיך בא־דארפט איינטיילען אין צוויי מחנות: איין מחנה וועט הייסען „יהודה" און די אנדערע — „אפרים". לאָז ליפא שלום־אייזיק'ס זיין דער פיהרער פון דער „מחנה יהודה", דאָס הייסט, פון „יודעל מלאך־המות'עם" חדר, און מענדעל לאָשעק וועט זיין דער פיהרער פון דער „מחנה אפרים", דאָס הייסט, פון „אפרים תלין'ס" חדר.

— גערעכט, ווי איך בין א איד! — העלפען איהם אונטער עטליכע מיט א מאל. — יעקב אבינו, בשעת ער איז געגאנגען מלחמה האלטען מיט עשו'ען, האָט אויך אזוי געטהאָן; ער האָט זיך געטראכט: טאָמער פאלט־אָן דער שונא און צעשלאָגט איין מחנה, וועט די אנדערע מחנה מאכען א פליטה...

— קיינער, קיינער וועט נישט מאכען קיין פליטה! — זאָגט ליפא שלום־אייזיק'ס. — מיר וועלען שלאָגען די „פלשתים" ער חרמה — מאכען פון זיי א תל! קינדער, נעמט די כלי־זיין אוּן קומט אויף די פלשתים!

— לאָמיר זיינגען עפּים א ליעדעל, קינדער!

— א ליעדעל! א ליעדעל!

— וואָסער א ליעדעל זאָלען מיר זיינגען?

ראז, דווא, טרי, טשעטירע! פאידעם, פאידעם נא קוואטירע!
אכטער, באכטער, קאלישקא! וואסיעם דענגי ראבאשקא!

— פע, פע! א אידיש ליער! א אידיש!...
און נח דעם שוחט'ס ציהט־אויס מיט א ניגון אויף זיין שען קול'בעל:

אָמר ד' ליעקב —
סקאזאל פאן־באָג דאָ יעקב:
אל תירא, עבדי יעקב —
ניע פוגאיסיא, באַרין יעקב!

און מיר אלע האפען־אונטער פרייליך אויף רוסיש:

ניעט, ניעט, ניטשאווא,
ניע באימסא ניקאווא,
טאלקא באָגא אדנאווא!...

ד.

— וואו נעמט מען איצטער עטליכע פלשתים? — רופט זיך אָן יואליק דעם נגיד'ס און ציהט־אָן דעם פיילענבויגען.

— איך וואלט זיך אָן זיי נוקם געווען! — מאכט יענקעל און שטעלט־אָן דאָם ראָדביקסעל.

— געמאכט פון זיי א תל! — רופט זיך אָן חיים און צעלאזט זיך מיט א שטעקעל.

— צעריסען אויף צווייען! — זאָגט אברהם־משה און בעווייזט מיט די הענד, ווי אזוי ער וואלט צעריסען א פלשתי אויף צווייען.

— שאט, קינדער! — רופט זיך אָן איינער. — אָן פאהרט אונז אקענען א „פלשתי" מיט א פאָר אכסען!

דאָם איז זיך געפאהרען פון דאָרף אין שטאָדט אריין א גוי מיט א גרויס שמויסען היטעל, זיך געזעסען גאנץ רוהיג אין וואָגען, געפיפעט א ליולקע, געדרעהט מיט דער בייטש און אונטערגעטריבען די אכסען: „היי, היי, סאָב סאלאָווי!"

— קינדער! ציהט־אן די פייל־ענבויגענס! — קאמאנדעוועט ליפא שלום־אייזיק'ס צו דער „מחנה יהודה".

— קינדער! ציעלט אייך מיט די ראדביקס־לעך גלייך אויפ'ן „פלשתי"! — קאמאנדעוועט מענדעל־לאשעק צו דער „מחנה אפרים".

מיר ציהען־אן אונזערע פייל־ענבויגענס און ציעלען זיך מיט די ראדביקס־לעך, און נח דעם שוחט'ס ציהט־אויס מיט א ניגון:

בחר ד' ביעקב —
איזבראל פאן־באג ביעקב;
אל תירא, עבדי יעקב —
ניע פונאיסיא, בארין יעקב!

און מיר חאפען־אונטער אויף רוסיש:

ניעט, ניעט, ניטשאווא,
ניע באימסא ניקאווא,
טאלקא באגא ארנאווא!...

דער „פלשתי" האט זיך, אפנים, שטארק איבערגעשראקען פאר אונזערע „צוויי מחנות"; ער האט ארא־פגענומען דאס היטעל, האט זיך איבערגע'צלמ'ט דריי מאל, אויסגעשפיגען און האט זיך אנגע־רופען צו אונז מיט א גראב קול:

— ווי טשאהא, זשידעניאטא, נעכריסטי פראקליאטעיע? * — און האט אונז געמאכט א רעכטען „מי־שברך" און האט געוואלט ארא־פ פונ'ם וואגען מיט דער בייטש און זיך שטעלען מיט אונז מלחמה האלטען.

---

* וואס טהוט איהר דא, אידעלעך, נישט קיין נעטויפטע, פערשאלטענע?

— ווייסט איהר וואָס? לאָמיר דעם דאָזיגען פּלשתי לאָזען צו־רוה! — זאָגט יואליק דעם נגיד'ס. — וואָס האָט ער אונז גע־טהאָן? מיר געהען דאָך מלחמה האַלטען מיט די קליינע „פּלשתים'לעך"...

— נערעבט, ווי איך בין א איד, נערעבט! — שרייען מיר אויס אַלע מיט א שמחה, און גורטען־אָן אונזערע לענדען, און לאָזען זיך לויפען, ווי די גבורים, אַלץ מיט דעם אייגענעם ניגון:

נאַל ד' את יעקב —
ספּאַסאַל פּאַן־באָג את יעקב;
אַל תירא, עבדי יעקב —
ניע פּוגאַיסיא, בארץ יעקב!...

און מיר אַלע חאָפּען־אונטער אויף רוסיש:

ניעט, ניעט, ניטשאָווא,
ניע באָימסיא ניקאָווא,
טאָלקא באָגא אדנאָווא!...

— אצינד, קינדער, לאָמיר זיך צוזעצען אביסעלע אָפּרוהען! — קאָמאַנדעוון אונזערע ביידע קאָמאַנדירען, ליפּא שלום־אייזיק'ס און מענדעל־לאָשעק, און מיר פערקאָטשען די קאָפּאָטקעלעך און זעצען זיך אויס אַלע אין פּעלד, אויפ'ן גרינעם גראָז, און ציהען זיך אויס אויף דער ערד, און קוקען אַרויף, אין ריינעם בלויען הימעל אַריין, וואו עס שווימען שטיקלעך וואָלקענס, ווייסע ווי זילבער און דינע ווי רויך, וואו א לאַנגע שורה פויגעלעך שוועבען שטילערהייד, טוקען זיך אין טיעפען הימעל און ווערען פערשוואונדען.

— וואו זענען, אשטייגער, אהינגעקומען די פויגעלעך? — טהוט א פּרעג איין יונגעל ביי'ם אנדערען און קוקט אין הימעל אַריין.

— זיי האָבען זיך אָפּגעשטעלט אויפֿן שפּיץ בארג פון די בערג „ארטר". — ענטפערט איהם דאָס אנדערע יונגעל, גלייך ווי ער וואָלט דאָס געוואוסט פאר געווים.

— וואָס עפּעס ארטר? — טהוט איהם יענער א פרעג נייגיעריג.

— ווייל ארטר איז דער העכסטער פון אלע בערג! — ענטפערט איהם יענער, ווי א מענש, וואָס ווייסט אלסדינג אויף דער וועלט.

איך ליג און הער זיך צו צו די דאָזיגע רעד פון די צוויי יונגלעך, און איך פערשטעה ניט, ווי קומט אהער ארטר? ארטר איז דאָך אין ארץ־ישראל, און מיר זענען אין חוץ־לארץ! נאָר באלד צוריק פערענטפער איך מיר אליין די קשיא מיט א נייער קשיא: למאי די פלשתים? די פלשתים זענען דאָך אויך דאָרטען, פון דעסטוועגען נעהען מיר דאָך אויף די פלשתים!...

יענע צוויי בערעדעוודיגע חברה־לייט הערען ניט אויף צו רעדען צווישען זיך. איינער פרעגט, דער אנדערער ענטפערט.

— וואָס וועט זיין נאכדעם, אשטיינער, אז מיר וועלען, אם ירצה השם, איינעמען די פלשתים?

— וואָס, האסט דו געוואָלט, זאָל זיין?

— איך מיין, וואָס וועלען מיר טהון מיט זייער לאנד?

— וואָס, האסט דו געוואָלט, זאָלען מיר טהון?

— איך מיין, צי מיר זאָלען דאָס לאנד „פארוויסטען", די שטעדט „פארברענען" און זייערע וויבער מיט זייערע קליינע קינ־דער „שלאָגען צום שארפען שוערט"?

— למאי זאָלען מיר ברענען שטעדט? און וואָס האסט דו צו די קליינע קינדער נעבאך?

— סטייטש, סע שטעהט דאָך אבער אזוי געשריבען אין פסוק!

— א משל! יענס איז געווען אמאל, און דאָס איז היינט! עס וועט זיין נעניג פון זייערטוועגען, אז מיר וועלען אויף זיי ארויפֿלעגען מס, זיי זאָלען אונז צאָהלען צינז...

דער שמועס פון די צוויי וויסע־חברה'ניקעס, די וויבע וואר־רעמע לופט, דער בלויער הימעל, דאָס גרינע גראָז און דער ריח

פון דער ערד וואַרפען־אַן אויף אונז עפּיס א מין זיסקייט, א דרימעל, וואָס צעגעהט זיך אין אַלע אברים. מיר וואָלטען אזוי געלעגען א גאַנצען טאָג, עס זאָל זיך ניט נעווען אויפחאפען איינער מיט א געשריי:

— פּלשתים! פּלשתים!...

ה.

אז מיר האָבען זיך אויפגעחאפט אויף די פּים, האָבען מיר דערזעהען פּאר זיך א טשערעדע פון שעפּעלעך, און עטליכע יונגע פּאסטוכער מיט גרויסע בולאַווען זענען געשטאַנען, אונז בעטראַכט אוז איבערגעשמועסט זיך איינער מיט'ן אַנדערען א. זייער לשון:

— שאָ צע טאקע, הריציו?
— מאבוס, נעטשיסטא?
— ני, צע זשידעניאטא איז קאסריליאווצי.
— נעכריסטי סאָבאטשי!
— טאי שטשע סלאָמאקאמי, דיווים!
— דאוואי, חלאָפּצי, טרעשטשאטי!
— סאָבאק נאצקאוואטי!
— דערזשי, חלאָפּצי!
— היי, חלאָפּצי, חלאָפּצי!...*

---

* — וואס איז דאס, הריצע?
— שפּנים, רוח'לעך?
— ניין, ס'איז כתריליעווקער אידעלעך.
— אידען — כלבים.
— אוו נאך מיט שטעקלעך, זעה!
— נעמט, חברה, קלאפט זיי!
— די הינט אנרייצען!
— השלט, חברה!
— עי, חברה! חברה!...

— וואָס שווייגט איהר, קינדער? — רופען זיך אָן צו אונז אונזערע צוויי קאָמאַנדירען, און מיר שטעלען־אָן די פייַערבויגענס מיט די ראָבּיקסלעך, און נח זינגט:

דרך כּוכב מיעקב —
ווזאָשלאָ זוויעזדא איז יעקב;
אַל תּירא, עבדי יעקב —
ניע פּוגאיסיא, בּאַרין יעקב!

און מיר חאַפּען־אונטער אויף אַ קול:

ניעט, ניעט, ניטשאַווא,
ניע באַימסיא ניקאַווא,
טאָלקא בּאָגא אַדנאַווא!

און די מלחמה פון די „בני־ישראל" מיט די „פּלשתים" האָט זיך אָנגעהויבען.

. . . . . .

קוועטשט מיך ניט, אידישע קינדער, איך זאָל אייך דערצעהלען, ווי אַזוי איז געגאַנגען די מלחמה צווישען די „בני־ישראל" און צווישען די „פּלשתים"! פרעגט מיך ניט, ווער פון זיי האָט גובר געווען? למאי זאָלט איהר מיר אָנטהון יסורים?... איך קאָן אייך נאָר ערות זאָגען, אַז די „קינדער ישראל" האָבען זיך געשטאַרקט, ווי די לייבען, געלאָפען, ווי די הירשען, און געשלאָגען זיך מיט מסירות־נפש, ווי די אמת'ע גבורים, אַזוי אַז אפילו „טאָפּעלע טוטאַריטו" איז געשפרונגען אין פייער אַריין, ווי אַ מזיק, און האָט געקוויטשעט אויף זיין דין קול'כעל:

— טינדער! טלאפט זיי! האַרדעט זיי! זיי זאָלען אונז דערענטען!...

נאָר, אוי וועה, וואָס האָבען נעבאך געקאָנט טהון די „בני־ישראל", אז עס האָבען זיך אריינגעמישט די כלבים, די הינד פון די „פלשתים", און האָבען אָנגעמאכט א שרעקליכע מהומה, א טר־מעל אין אונזערע צוויי מחנות, און די „בני־ישראל" האָבען געמוזט אנטלויפען צוריק מיט בזיונות (פריהער פון אלע איז געלאָפען יואליק דעם נגיד'ס פייל אוים'ן בויגען!) נישט אזוי פאר די „פלשתים", ווי פאר זייערע הינד, וואָס האָבען אונז נאָכגעיאָגט ביז אין שטאָדט אריין... אוי וועה, פון אונזערע צוויי מחנות איז געוואָרען איין מחנה! מיר האָבען שוין מעהר נישט געזונגען קיין „אל תירא עבדי יעקב, ניע פוגאיסיא באריו יעקב"... ניין! מיר האָבען שוין געזונגען איין אנדער ליעדעל. מיר האָבען געשריגען:

— גוואַלד, רבונו של עולם! הושענא!!... שמע ישראל!!!...

ו.

געקומען אהיים זענען מיר שוין שפעטליך, ארום מנחה־צייט, און האָבען זיך אריינגע'ננב'עט, איך און מיין ברודער מאָטעל, איינציגוויז, און האָבען זיך בעזעצט אין אווינקעלע שטיל, ווי די טייבעלעך, מע זאָל חלילה ניט דערזעהן אויף אונז קיין סימנים, די צעפליקטע קאפאָטקעלעך. בעראַף אָבער דער גוטער יאָהר אָנ־מראָגען א נאסט, אונזערע א מוהמע רייזעל פון יאמפעלי. א גדולה, זי האָט זיך ניט געזעהען מיט אונז באלד אָנדערהאלבע, יאָהר!

— יוסיל! מאָטעל! — רופט אונז די מאמע. — די מוהמע רייזעל איז געקומען!

מיר ריהרען זיך ניט פון די ערטער.

— וואו זענט איהר ערגיץ? — שרייט די מאמע. — וואָס חאָט איהר זיך באנראָבען דאָרטען?

מיר שווייגען שטיל.

נעהט־צו די מאמע, דערזעהט אונז און טהוט א פּלעסק מיט די הענד:

— א דונער איז מיר! א שלאק איז מיר! ירחמיאל, וואו ביזט דו? קום נאר אהער, וועסט דו זעהען א שענס!

נעהט־צו דער טאטע, א איד א קראנקער, פון זינט איך געדענק איהם הוסט ער, בלייבט שטעהן, בעטראכט אונז ביידען פון קאפ ביז פיס, און עס הויבט זיך אן א חתונה — מיר זאלען איהם זאגען: וואו זענען מיר געווען? וואס האבען מיר געטהאן? און מיט וועמען האבען מיר זיך געשלאגען? מיר שטעהען ביידע, איך און מיין ברודער מאטע, און קוקען־ארא אויף דער ערד און טראכטען זיך: „הלואי וואלט זיך איצטער געעפענט א קבר, וואלטען מיר פּטור געווארען פון אלע צרות!"... און דער טאטע הערט נישט אויף צו פרעגען:

— נו, זאגט שוין: וואו זענט איהר געווען? וואס האט איהר געטהאן? מיט וועמען האט איהר זיך געשלאגען?

און די מאמע שטעהט ביי דער זייט און מאטשעט איהם:

— אויך מיר א טאטע! ער זאל דאס זאגען א קרום ווארט! ביי לייטען א טאטע לענט־אנידער און פיצקעט־אן, א קינד זאל וויסען דאס אנדערע מאל! סע זאל פיהלען! סע זאל געדענקען!...

דער טאטע אבער שלאגט אונז ניט. ער שלאגט אונז קיינמאל ניט. ער נעמט אונז נאר מיט וועהטער. ער הערט אונז ניט אויף צו פרעגען: וואס וועט זיין פון אונז דער תכלית? ער עסט זיך אפ דאס הארץ. ער פערהוסט זיך און זאגט, אז מיר זענען איהם מקצר ימים... וויינען מיר שטילערהייד, און זאגען מיר ניט, א ווארט ניט.

— ווארט! ווארט! — זאגט צו אונז די מאמע. — לאמיר נאר דערלעבען מארגען, אם ירצה השם, איך וועל אייך שוין צושטעלען א בענקעלע ביי'ם רבי'ן!...

* * *

אויף מאָרגען נאָך ל"ג־בעומר, אז מיר זענען געקומען אין חדר אריין, האָבען מיר שוין געטראָפען די מאַמע אין חדר מיט נאָך עטלעכע מאַמעס, וואָס זענען געקומען אונז צושטעלען בענקעלעך צום רבי'ן. און דער רבי, רב יודעל מלאָך־המות, האָט זיך דוקא נישט געלאָזט לאַנג בעטען און האָט אונז מקיים פסק געווען אלעמען פון זיין בריטער האַנד, אזוי ווי ער האָט אונז צוגעזאָגט, חלילה נישט דורכגעלאָזט קיינעם. און אז ס'איז געקומען צו ליפּא שלום־אַיזיק'ס, האָט ער מיט איהם לאַנג־לאַנג גערַאַנגעלט זיך, געבאָרעט. ליפּא, א בר־מצוה־יונגע! און א חתן מיט א זיינער און מיט א זילבערנער קאַפּערטע, האָט נישט געוואָלט בשום אופן זיך לעגען פאַר די ווייבער — און ליפּא האָט אויסגעפיהרט זיינס: די ווייבער זענען זיך צעגאַנגען, און דער רבי האָט איהם אריינגעצימבעלט אריבער פופציג.

פון דעמאָלט אָן האָבען מיר זיך געגעבען דאָם וואָרט, און אייך, קינדער, זאָג איך אויך אָן דאָם אייגענע, אז איהר זאָלט קיינמאָל, קיינמאָל נישט מלחמה האַלטען מיט די „פלשתים"!...

גרינם אויף שבועות

נעשריבען אין יאהר 1903.

גרינס אויף שבועות

א.

ערב שבועות האָב איך אויסגעבעטן ביי דער מאמע, עליה השלום, איך זאָל מיר אַליין געהן הינטער דער שטאָדט, אָנרייסען און ברענגען אהיים גרינס אויף שבועות.

און די מאמע האָט מיך געלאָזט איינעם אַליין געהן הינטער דער שטאָדט, אָנרייסען און ברענגען אהיים גרינס אויף שבועות. לאָז זי האָבען דערפאַר א ליכטיגען גן־ערן.

איין אמת'ע נסיעה קאָן מען אָנרופען נאָר די נסיעה, וואָס א מענש מאַכט איינער אַליין, אָהן חברים, אָהן א שום איבערשלאָג. איך בין מיר איינער אַליין, א פריי פויגעלע, אין דער גרויסער בריייטער וועלט; איבער מיר איז די גאַנצע גרויסע בלויע יאָר־מעלקע, וואָס מע רופט זי „הימל"; מיר איינעם אַליין לייכט די שענע ליכטיגע טאָג־מלכה, וואָס מע רופט זי „זון"; פון מיינעט־וועגען אַליין האָבען זיך עס צונויפגעקלויבען דאָ, אין פרייען פעלד, די אַלע זיננערס, מיט אַלע פייפערס, מיט אַלע שפרינגערס, און נאָר צוליעב מיר אַליין האָט זיך צענומען די שמעקענדיגע רויז, צעשפרייט דער לאַנגער, דער געלער „סאָנישניק", צעצוויקעלט און צעשפרענקעלט דאָס גאַנצע בריייטע פעלד מיט אַלע אַנטיקלעך פון דער מילדער נאַטור. קיינער קוועטשט מיך נישט, קיינער שטעהרט מיר נישט, קיינער זעהט מיך נישט, א חוץ גאָט, און איך קאָן מיר טהון וואָס איך וויל: וויל איך — זינג איך מיר א שענעם „בבקרת".

ווי׳ איך — שריי איך משוגענערווייז און ריים זיך אויפ׳ן האלז. ווי׳ איך — לעג איך צענויף די האנד, ווי א שופר, און בלאז מיר א „תקיעה גדולה" און שפיי׳ מיר א „טרובאטש". ווי׳ איך — טהו איך מיך נאָר א וואלגער, ווי איך שטעה און נעה, אויפ׳ן גרינעם גראז און קאטשע מיך אויף אלע זייטען, ווי א לאשעקע׳. וועך וועט מיר זאגען א דעה און וועמען הער איך? איך בין פריי! איך בין פריי!

דער טאָג איז געווען אזוי וואַרעם, די זון אזוי שען, דער הימע׳ אזוי לויטער, דאָס פעלד אזוי גרין, דאָס גראז אזוי פרישׁ, און אויפ׳ן הארצען איז מיר געווען אזוי גרינג, און אויף דער נשמה אזוי גוט, אז איך האָב נאָר פערגעסען, אז איך בין דאָ א ווי׳ד־פרעמדער און אז איך בין ארויסגעקומען אהער צו אַנרייסען גרינס אויף שבועות, און האָב מיר פאַרגעשטעלט, אז איך בין דאָ א מוש׳, א פרינץ, און דאָס נאַנצע פעלד, וואָס מיין אויג חאַפט־ארום, מיט אלסרינג וואָס אין פעלד, און אפילו מיט דעם נאַנצען בלויען שטיק הימע׳ — דאָס אלץ געהערט צו מיר, איך בין דערויף דער אייגנציגער בעל־הבית, און א יך האָב דערויף צו שאפען — און וויטער קיינער נישט. און ווי א מוש׳, וואָס איהם אלץ געהערט און ער אויף אלץ גענוג׳ט, הויבט זיך מיר אָן וועלען ארויסבעווייזען מיין ממשלה, מיין כח און מיין גבוהה — אלץ וואָס איך קאָן און וואָס איך ווי׳...

קודם כל געפעלט מיר נישט אָט דער לאַנגער דראַנג מיט דעם גע׳לען היטע׳ (דער סאַנישניק), וואָס בעקומט מיט א מאָ׳ ביי מיר אין די אויגען א פּנים פון א שונא, א מין „גלית הפּלישתי". און די אלע איבעריגע פלאַנצונגען, מיט שטעק׳לעך און אָהן שטעק׳לעך (באָב און פאסאָלים) — דאָס זענען לויטער שונאים, דאָס זענען די „פּלשתים", וואָס האָבען זיך בעזעצט דאָ ביי מיר אויף מיין ערד, — וועך האָט געשיקט נאָך זיי? און יענע נידעריגע, די גראָבע מיט די גרינע קוטשמעס, וואָס זיצען אזוי געדיכט, הארט ביי דער ערד (קרויט), — וואָס טהוען זיי דאָ די דאָזיגע קוטשמעס? זיי וועלען זיך נאָך אַנ׳שכור׳ען און מאַכען מיר איין אומגליק... לאָזען זיי געהן אין דער ערד אריין — איך דאַרף זיי נישט! און

בייזע מחשבות, ווילדע אינסטינקטען וואכען־אויף אין מיר, און א מאדנע געפיהל פון נקמה נעמט מיך ארום דורך און דורך, און איך הויב זיך אן נוקם זיין אין די שונאים — און נאך ווי אזוי נוקם זיין!...

נעהאט האב איך מיט זיך, אויף אנצורייסען גרינם אויף שבועות, מיטגענומען כלי־זיין: א מעסערל מיט צוויי קלינגלעך און א שווערד, אפילו א הילצערנס, נאר א שארפס.

דאס דאזיגע שווערד איז ביי מיר פערבליבען פון ל"ג־בעומר. און חאטש איך בין מיט דעם געגאנגען ל"ג־בעומר אויף מלחמה מיט מיינע איבעריגע חברים הינטער דער שטאדט, פון דעסטוועגען קאן איך אייך שוועהרען (איהר מעגט מיר גלויבען אהן א שבועה), אז עס האט נישט פערגאסען קיין איין טראפען בלוט. דאס איז געווען א כלי פון דעם מין כלי־זיין, ווען דאס מיליטער טראגט בשעת שלום. ס'איז טאקי, הייסט עס, נישטא קיין שום סימן פון מלחמה, שטיל און רוהיג ארום און ארום, נאר גארנישט, גלאט אזוי, פון „דרך־שלום" וועגען, לאזען זיך שטעהן צוגעגרייט שוועריטער, ביקסען, הארמאטען, קאנאנען, פערד, סאלדאטען — הלואי זאל מען זיי נישט בעדארפען, ווי מיין מוהמע עטעל פלעגט זאגען, בשעת זי האט געפרעגעלט מאלינעם...

ב.

דאס איז ידוע אויף דער גאנצער וועלט, אז בשעת מלחמה ציעלט מען זיך טרעפען דעם עלטערען, דעם אפיציער; דעם גענעראל אז מע קאן טרעפען, איז נאך בעסער; דעמאלט פאלען שוין במילא די סאלדאטען, אזוי ווי שטרוי. דערפאר וועט אייך שוין קיין חידוש נישט זיין, ווען איך בין צום אלעם ערשטען אנגעפאלען אויף דעם „גלית הפלשתי", איהם דערלאנגט מיט דעם שווערד א נעשמאקען האק איבער'ן קאפ מיט'ן געלען היטעל און היבשע עט־

ליכע זעץ פון הינטען, — און דער רשע האָט זיך אויסגעצוינגען, ווי לאַנג ער איז, פאַר מיינע פיס. נאָך איהם האָב איך אַנידערגעלאָזט נאָך היבשע עטליכע געזונדע רשעים, די שטעקענס פון זייערע הענד אַרויסגעריסען און פערוואָרפען צו אַלדי שוואַרצע יאָהר. און די נידעריגע די גראָבע, מיט די גרינע קוטשמעס, האָב איך געזומען צו דער ארבייט נאָר אויף איין אַנדער אופן: וועמען איך האָב געקאָנט, האָב איך אַראָפגענומען די גרינע קוטשמע, און די איבע־ריגע האָב איך געטראָטען מיט די פיס, געמאַכט פון זיי א תל־עולם!

בשעת מלחמה, אז דאָס בלוט צעהיצט זיך און מע געהט־אַריין אין התפעלות, שניידט מען אויף וואָס די וועלט שטעהט. אז מע האַלט ביי פערגיסען בלוט, פערלירט מען זיך און מע ווייסט נישט, וואו מע איז אין דער וועלט. דעמאָלט לעגט מען נישט קיין כבוד אויף קיין עלטערס, מע קוקט נישט אויף קיין שוואַבע פרוי, מע האָט נישט קיין רחמנות אויף קיין קלייַנע קינדער, און בלוט, בלוט גיסט זיך, אזוי ווי וואַסער... איך, בשעת אָנפאַלען אויף דעם שונא. האָב נאָך נישט געפיהלט אין זיך אזא כעס מיט אזא ברען, ווי נאָך די ערשטע עטליכע גוטע קלעפ, וואָס איך האָב איינגעטיילט דעם שונא; נאָר וואָס ווייטער האָב איך מיר אַלץ מעהר געהיצט, זיך אַליין אונטערגענעבען אַלע מאָל מעהר חשק, און איך בין אזוי אריין אין דער ארבייט, איך בין געווען אין אזא עקסטאזי, אין אזא רציחה, אז וואָס ס'איז מיר געקומען פאַר די אויגען — דאָס האָב איך גע־בראָקט, געשניטען אויף אַלע זייטען, און מעהר פון אַלעמען האָבען פון מיר גאַליטען נעבאָך „קליינוואַרג"... די יונגע קיילעכיגע אר־בוזלער, קאַבאָקלעך מיט די גראָבע בייכלעך, די קלייַנע פיצלעך אונגערקעלעך, וואָס קריכען נאָר־וואָס ארויס פון דער גרינער „האָ־דענע" מיט די גאַלע נאָפּעלעך, — זיי האָבען מיך צעריצט נאָר מיט זייער שטילשווייגען און מיט זייער קאַלטקייט; און איך האָב זיי איינגעטיילט אזוי, אז זיי וועלען מיך האָבען צו גע־דענקען: איך האָב געהאַקט קעפלעך, געשניטען בייכלעך, גערי־סען אויף דער האַלב, געבראָקט אויף שטיקלעך, צעשלאָגען, צע־

הרג'עט, נע'מזיק'ט אויף טוידט, — לאָז מיך אזוי וויסען שלעכטס, ווי איך וויים, פון וואנען עס האָט זיך צו מיר געקומען אזא רציחה! אומשולדיגע קאָרטאָפּלים נעבאָך. וואָס זענען געזעסען טיף אין דער ערה, האָב איך פון דער ערד ארויסגעגראָבען און האָב זיי מוסר מודעה געווען, אז פון מיר בעהאלט מען זיך נישט!... יונגען קנאָבעל מיט גרינע ציבעלקעלעך האָב איך ארויסגעריסען מיט'ן וואָרצעל, רעטאָכלעך זענען געפלויגען ביי מיר, ווי די האלעשקעס — און לאָז מיך נאָט שטראָפען, אויב איך האָב נהנה געווען אפילו א שטיקעל רעטאָך, וואָרום איך בערענק נאָענ גוט פון דער מגילה די וועדטער: „ובבזה לא שלחו את ידם" — ראָבן־וען האָבען אידען נישט נעראָבעווען... און אלע מינוט, אז דער יצר־הרע איז נעקומען צו מיר און מיך אָנגערעדט, איך זאל גענישען א ציבעלקע, פערזוכען א קנאָבעלקע, איז מיר דער פסוק פון דער מגילה נעקומען אקענען מיט די וועדטער, מיט'ן טראָפ און מיט דער נגינה: ובבזה לא שלחו את ידם!... און איך האָב נישט אויפגעהערט צו שלאָגען, האקען, בראָקען, מזיק'ען, ממית'ען און שניידען אויף שטיקלעך יונג און אלט, קליין און גרוים, ארעם און רייך, אהן א שום רחמנות...

אדרבה, איך האָב מיר פאָרגעשטעלט, אז איך הער זייער שרייען מיט זייער וויינען מיט זייער בעטען זיך ביי מיר — און עס זאל דאָס מיך אנהויבען אהרען! מערקווירדיג! איך, וואָס האָב נישט נעקאָנט זהען, וויי מע קויעט איין עוף, וויי מע שמייסט א קאַץ, וויי מע בעלעריגט א הונד, וויי מע שלאָגט א פערד, — זאל איך זיין אזא מין טיראן, איין אכזר?!... „נקמה! — חאָב איך א פער־שכור'טער נישט אויפגעהערט צו שרייען. — נקמה! איך וועל זיך מיט אייך אָפרעכענען פאר אידיש בלוט! איך וועל אייך שוין באצאָהלען פאר ירושלים, און פאר ביתר, און פאר די אידען אין שפאניען מיט פאָרטוגאל, און פאר די אידען וואָס אין מאָראָקא, און אויך פאר אונזערע, וואָס אין אומאן אמאל און וואָס אין אנ־דערע ערטער אויך היינט... און פאר די אידישע ספר־תורה'ס, וואָס

מע האָט צעריסען, און פֿאר די... אי! אי! אי! גוואלד! רא־טעוועט! וועט האלט דאָס מיך פֿאר'ן אויהער?"...

צוויי רעבטע סטוסאקעס פון הינטען און א פּאָר כפּול־שמונה'־דיגע פּעטש פון פּאַרענט האָבען מיך אין איין כהרף־עין אויסגע־ניבטערט, און איך האָב דערזעהען פּאָר זיך א בעקאנטען פּאַרשוין, וואָס איך וואלט געמעגט שווערען, אז ס'איז אָחרים דעם באש־טאנשטשיק.

ג.

אָחרים דער באשטאנשטשיק האָט פון קדמונים געהאלטען א „באשטאן", א גאָרטען, אָדער א „באקטשי", ביי אונז הינטע־דער שטאָדט. דאָס הייסט, ער האָט אָפּגערונגען א דעסיאטינע ערד און דאָרטען פערפיהרט א גאָרטען, געזעצט קאָווענעס און דיניעס, אר־גערקעס און קאָרטאָפּל־ים, ציבעלעס און קנאָבל און רעטאכלעך און שאר ירקות, און געהאט דערפון שען פּרנסה. פון וואַנען האָב איך געקענט אָחרימ'ען? וויי! ער האָט מיט אונז געהאנדעלט, דאָס הייסט, ער פלעגט לייהען ביי מיין מאמען געלט אלע ערב פּסח, און ארום סוכות־צייט פלעגט ער אָנהויבען ביסלעכווייז פונ'ם פּדיון אייניצאָהלען, און דאָס געלט פלעגט פערשריבען וועלען ביי דער מאמען אין גראָבען סידור אויף דעם לינקען טאָוול (דאָרט איז געווען איהר גאנצע בוכהאלטעריע), אין א זייט, אָפּגעטרעטען פון אָחרימ'ס וועגען א בעזונדער פלאץ, א בעזונדערע קאנטע, און אָנגעצייכענט פון אויבען מיט גרויסע אותיות: ח ש ב ו ן ז ע ר ל א ח ר י ם. און נאָכדעם איז שוין געגאנגען די חשבונות: „פון אָחרים א קערבל. פון אָחרים נאָך א קערבל. פון אָחרים צוויי קערבלעך. פון אָחרים א האלב קערבל. פון אָחרים א זעקל קאָרטאָפּל־ים". און אזוי ווייטער... און חאטש די מאמע איז געווען א אידינע נישט קיין גביר'טע, איין אלמנה מיט קינדער, און האָט נעלעבט פון „פּראָצענט", נאָר ביי אָחרימ'ען קיין פּראָצענט האָט

זי נישט געזומען קיינמאל: ער פלעגט אונז צאהלען מיט גארטען־ווארג, אמאל מעהר, אמאל ווינציגער — מיר האבען זיך מיט איהם קיינמאל נישט נעקריגעט.

איז געווען א גערעט, פלעגט ער אליין אנשיטען אונז א פולען קעלער מיט קארטאפלים און מיט אוגערקעס אויפ'ן גאנצען ווינטער; און אז נישט — פלעגט ער זיך אפבעטען ביי דער מאמע:

— ניע וויבאטשאי, אווראומיכא, בא נע ווארדילא! — דאס הייסט: האב קיין פראיבעל נישט, אברהמ'ס ווייב, ס'איז נישט גערעטען! און די מאמע פלעגט איהם מוחל זיין דאס מאל און אנזאגען, אז, אם ירצה השם, אויפ'ן אנדערען יאהר זאל ער נישט זיין קיין דבר־אחר. און טאקי אזוי פלעגט זי איהם זאגען, כהאי לישנא ממש:

— ליאדיזש, אחרימאו סערדצע, יאק באה דאסט נא טאי האד שאב טי נע בואו סוויניא!...

— דאברע, אווראומיכא, דאברע! — פלעגט איהר אחרים אפ־ענטפערען און האלטען ווארט: די ערשטע גרינע ציבעלעם מיט'ן ערשטען יונגען קנאבעל האט ער תמיד געבראכט צו אונז; די ערשטע יונגעטשקע קארטאפעלעך מיט די ערשטע גרינע אוגערקעס זענען תמיד געווען ביי אונז, גיכער ווי ביי די נגידים. און איך האב נישט איין מאל געהערט פון אונזערע שכנים און שכנה'טעם, אז דער אלמנה איז גאר נישט אזוי שלעכט, ווי זי מאכט דעם אנשטעל. „זעהט נאר, מע טראגט איהר אריין אין שטוב פון כל טוב"... סע פערשטעהט זיך, אז איך האב דאס באלד אפגע־טראגען דער מאמען אין אויחער אריין. האט זיי די מאמע גוט אויסגעשאלטען:

— זאלץ זיי אין די אויגען, שטיינער זיי אין האנצען! ווער סע פארגינט מיר נישט, דער זאל אליין נישט האבען! איך ווינש זיי איבער־א־יאהר אויף מיין שטייגער!

סע פערשטעהט זיך, אז איך האב באלד איבערגעגעבען את־זערע שכנה'טעם, וואס די מאמע האט זיי געווינשעוועט... סע פער־

שטעהט זיך, אז פאר אזעלכע ווערטער זענען זיי נעווען אויף דער מאמע להרוג ולאבד און אנגערופען זי מיט אזא נאמען, וואס מיר איז נעווען א חרפה צו הערען... סע פערשטעהט זיך, אז מיך האט דאס פערדראסען און איך האב דאס באלד אפגעטראגען דער מאמען. האט מיך די מאמע מכבד נעווען מיט צוויי פעטש און אנגעזאגט, איך זאל אויפהערען ארומטראגען „שלח־מנות" פון איינעם צום אנדערען... פון די פעטש האב איך נעווייגט, און דאס ווארט „שלח־מנות" האט מיר געפיקט אין מוח: איך האב נישט פערשטאנען פאר וואס רופט זי דאס עפים „שלח־מנות"?

א יום־טוב פלעגט זיין ביי מיר, אז איך פלעג דערזעהן פון דער־ווייטען אחרים'ען מיט די גרויסע שטיוואלעם און מיט דער גראבער ווייסער, ווארעמער, וואלענער סוויטע, וואס ער האט זי געטראגען זומער און ווינטער. דערזעהן אחרים'ען נעהן, האב איך נעוואוסט, אז דאס טראגט ער אונז א פולע פעלענע מיט גארטען־ווארג, און איך פלעג לויפען אין קיך אנזאגען דער מאמע די בשורה, אז אחרים איז נעקומען.

ד.

בכלל דארף איך מודה זיין, אז צוווישען מיר מיט אחרים'ען איז נעווען א מין ליעבע א פערבארגענע, א מין סימפאטיע, וואס מע קען זי נישט ארויסגעבען אין ווערטער. נערעדט האבען מיר צוווישען זיך כמעט קיינמאל נישט; ערשטענס, דערפאר, וואס איך האב נישט פערשטאנען זיין לשון און ער האט נישט פערשטאנען מיין לשון (דאס הייסט, איך איהם האב פערשטאנען, נאר ער מיך — מכות!). און, צווייטענס, האב איך מיך געשעמט: אזא גרויסער אחרים — ווי אזוי רעדט מען מיט איהם? פלעג איך דארפען אנ־קומען צו דער מאמען, זי זאל זיין צוווישען אונז דער מאלמאטש. — מאמע, פרעג איהם, פאר וואס ברענגט ער מיר נישט קיין ווייגשעל?

— וואו זאל ער דיר נעמען ווייגשעל? אין א באשטאן איז נישטאָ קיין ווייגשעל.

— למאי איז נישטאָ אין א באשטאן קיין ווייגשעל?

— וואָרום אין א באשטאן וואכסען נישט קיין ווייגשעל־בוימער.

— למאי וואכסען נישט אין א באשטאן קיין ווייגשעל־בוימער?

— למאי, למאי, למאי — דו ביזט א געשלייערטע שיקסע! — מאכט צו מיר די מאמע און וואַרפט מיר אויף א פּאטש.

— אווראומיכא, נע בעיי דעטינא! — מאכט צו איהר אָחרים און שטעלט זיך איין פּאר מיר.

אָט אזא מין ערל איז געווען אָחרים, און ביי איהם בין איך דאָס געלעגען אציגד אין די הענד.

מיט'ן שכל בעדארף מען פערשטעהן, אז ס'איז מן הסתם אזוי געווען די מעשה: אָחרים, אז ער איז אָנגעקומען און דערזעהן ביי זיך אויפ'ן באשטאן אזא חורבן, האָט ער תחילת בעדארפט נישט פערשטעהן, וואָס טהוט זיך דאָ. דערזעהן אזא נפש, ווי איך, ארבייט מיט דעם שווערד אויף אלע זייטען, האָט אָחרים בעדארפט איבערקלערען אויף מיר מי יודע וואָס: א נישט־גוטער, א שרע־טעלע, איין אָנשיקעניש, — און האָט געווויס זיך איבערגע'צלמ'ט עטליכע מאל. נאָר נאָכדעם, אז ער איז צוגעגאַנגען נעהענטער און דערזעהן, אז דאָס ארבייט אזוי געטרייי דוקא א אידיש יונגעל, און דוקא מיט א הילצערנעם שווערד, האָט ער מיך אָנגענומען ביי'ם אויהער, נאָר אזוי געשמאק, אז עס האָט מיך צוגעציגען צו דער ערד, און איך האָב אָנגעהויבען שרייען מיט מיין קול:

— אי! אי!! אי!!! וועד ציהט דאָס מיך פּאר'ן אויהער?

ערשט העט־שפּעטער, נאָך די רעכטע סטוסאקעס און נאָך די אמת'ע פּעטש, וואָס אָחרים האָט מיר איינגעטיילט, האָבען מיר זיך בענגענט מיט די אויגען און האָבען זיך ביידע דערקענט איינס דאָס אנדערע, און מיר זענען ביידע געווען איבערראשט, געבליבען אָהן לשון.

— אווראומיכינע דעטינא! ? — האָט אָחרים אויסגעשריען און האָט זיך איבערגע׳צלמ׳ט, און האָט נענומען בעטראכטען די היזקות, וואָס איך האָב איהם דאָ אָננעארבייט, בעקוקט יעדע גראדקע מיט איטלעכם שטיקעל ערד, און עס האָט איהם אזוי אָננענומען ביי׳ם הארצען, אז עס האָבען זיך איהם געשטעלט טרערען אין די אויגען. ער האָט זיך אוועקגעשטעלט אקעגען מיר, צענויפגעלעגט ביידע הענד ביי זיך אויפ׳ן בויך און א פרעג געטהאָן מיך נאָר איין וואָרט:

— זא שטשאָ? — פאר וואָס קומט דאָס מיר, הייסט דאָס...

ערשט דאָ האָב איך צעקייט, וואָס פאר א חתונה איך האָב אָננעארבייט און וועמען איך האָב אזוי שטארק גורם היזק געווען. און איך האָב זיך אליין געפרעגט: „פאר וואָס? פאר וואָס?“...

— חאָדים! — מאכט צו מיר אָחרים און נעמט מיך אָן פאר א האנד, און איך בויג זיך צו צו דער ערד פאר שרעק; איך מיין, אט־אָט מאכט ער פון מיר א פרעזשעניצע. נאָר אָחרים טשעפעט מיך נישט; ער האלט מיך נאָר שטארק פאר דער האנד, נאָר אזוי שטארק, אז עס שפרינגען מיר די אויגען פונ׳ם קאָפ, און פיהרט מיך אָפ אהיים צו דער מאמע, און דערצעהלט איהר אויס אלסדינג, און גיט מיך איבער אויף א י ה ר ע ה ענד...

ה.

זאל איך אייך דערצעהלען, וואָס איך האָב נעהאָט פון דער מאמע? זאל איך אייך אויסמאהלען איהר שרעק מיט איהר כעס מיט איהר ברעכען די הענד, בשעת אָחרים האָט איהר איבערגע־געבען מיט אלע פישטשעווקעס דעם גאנצען חורבן, וואָס איך האָב איהם אָננעמאכט אין באשטאן? אָחרים האָט זיך נישט געפוילט, נענומען דעם שטעקען און בעוויזען מיט איהם דער מאמען, ווי אזוי איך האָב נעארבייט אהער און אהין, אויף אלע זייטען, ווי אזוי איך האָב נעהאקט און געבראקט און געשטאכען און געטרעטען

מיט די פיס, און די קאַרטאָפלים פון דער ערד אַרויסגענראָבען, און די האָדענע פון די אוגערקעלעך, נאָר־וואָס אויפגעאַנגענע אוגערקעלעך... און פאַר וואָס? פאַר וועמ?

— זאָ שטשאָ, אַווראומיכא, זאָ שטשאָ?...

מעהר האָט אָחרים נישט געקאָנט רעדען: עס האָבען זיך איהם, אָפנים, געשטעלט די טרערען אין האַלז.

דעם רעכטען אמת מוז איך אייך זאָגען, קינדער: איך וואָלט בעסער געוואָלט זיין געפאַטשט פון אָחרימ'ס הענד, אויידער האָבען דאָס, וואָס איך האָב געהאַט פון דער מאַמען פאַר שבועות און פונ'ם רבי'ן נאָך שבועות... היינט די בזיונות, וואָס איך האָב נאָכדעם געהאַט א גאַנץ קיילעכיג יאָהר פון מיינע חברים אין חדר, וואָס האָבען מיר צוגעזעצט זעהר א לייטישען נאָמען: „באַשטאַנשטשיק", יוסיל באַשטאַנשטשיק"!... דער דאָזיגער שענער נאָמען איז מיר פערבליבען העט־העט כמעט ביז דער חתונה...

אָט ווי אַזוי איך בין געגאַנגען רייסען גרינס אויף שבועות.

שוין איין מאל א סוכה!

נעשריבען אין יאהר 1903.

שוין איין מאָל אַ סוכה!

א.

פארחאן מענשען, וואָס האָבען קיין זאַך נישט געלערענט און קענען אלסדינג, אין ערגיץ נישט געוועזען און ווייסען אלסדינג, אויף קיין זאַך נישט פערטראַכט זיך און פערשטעהען אלסדינג.

„געבענשטע הענד!" — אזוי רופט מען זיי, די דאָזיגע גליק־ליכע מענשען, און די וועלט איז זיי מקנא, חידוש'ט זיך און האָט אָפשיי.

אָט אזא מענש איז געווען ביי אונז אין כתריעלעווקע, און ער־רופען האָט מען איהם: שוין איין מאָל משה.

דערפאַר האָט מען איהם גערופען שוין איין מאָל משה, ווייל אויף יעדער זאַך, וואָס ער האָט געזעהן, געהערט אָדער גע־מאַכט, האָט ער ליעב געהאַט צו זאָגען: „שוין איין מאָל אזוי".

— ביי אונז א חזן אין שוהל — שוין איין מאָל א חזן!

— מע האָט געטראָגען איין אינדיק אויף פסח — שוין איין מאָל איין אינדיק!

— מאָרגען וועט דאָס זיין א פראָסט אין דרויסען — שוין איין מאָל א פראָסט!

— איז דאָס געפלויגען פעטש צו די הקפות — שוין איין מאָל פעטש!

— אוי, אידען, בין איך איין אַרעמאַן — שוין איין מאָל איין אַרעמאַן!

און אזוי אויף אַלסדינג.

און געווען איז משה... איך קאָן אייך נישט זאָגען. ווי אַם ער איז געווען. ער איז געווען א איד; נאָר פון וואָס ער האָט געלעבט — איז שווער צו ווייסען. ער האָט געלעבט, ווי עס לעבען א סך טויזענדער, צעהנער טויזענדער אידען לעבען אין כתריעלעווקע. נעדרעהט זיך אַרום א פּריץ, דאָס הייסט, נישט אַרום פּריץ אַליין, נאָר אַרום די פּריצים, וואָס ביי׳ם פּריץ, און נישט אַרום די פּריצים גופא, נאָר אַרום די אידען, וואָס דרעהען זיך אַרום די פּריצים, וואָס ביי׳ם פּריץ. און צי האָט ער געהאַט פּרנסה — דאָס איז שוין וויעדער א בעזונדערע מעשה, וואָרום שוין איין מאָל משה איז געווען א מענש, וואָס האָט פיינט געהאַט זיך בעריהמען מיט זיין גוטסקייט און בעקלאָגען זיך אויף זיין שלעכטסקייט. תמיד איז ער געווען פרייליך, תמיד זענען איהם די בעקלעך נעווען רויט, איין וואָנסע אביסעל לענגער פון דער אַנדערער, דאָס היטעל אויף א זייט, און די אויגען תמיד גוטע, שמייכלענדיגע, שטענדיג קיין צייט נישט געהאַט און אַלע מאָל, צו יעדער צייט, געווען גרייט פון יענעמ׳ם וועגען געהן צעהן מייל צו־פוס.

אָט אזא מין פּאַרשוין איז געווען אונזער „שוין איין מאָל משה".

ב.

נישט געווען איין זאַך אויף דער וועלט, וואָס „שוין איין מאָל משה" זאָל דאָס נישט קאָנען מאַכען: א שטוב איז א שטוב, א זייגער איז א זייגער, א מאַשינע איז א מאַשינע, א לעמפּעל, א דריידעל, א קראָהן, א שפּיעגעל, איין עמער, א שטייג — און וואָס נישט?

אמת, קיינער האָט נישט געקאָנט אַנווייזען אויף די הייזער מיט די זיינערס מיט די מאַשינעס, וואָס זענען אַרויס פון זיינע הענד.

נאָר אַלע זענען געווען איבערצייגט, אז משה קאָן; אַלע האָבען געזאָגט, אז וועָן ער האָט געציג, קעהרט ער איבער וועלטען. דער נאָנצער אומגליק איז געווען, וואָס ער האָט נישט געהאָט קיין געציג. מיין איך פערקעהרט: דאָס איז טאָקי געווען דאָס גליק, וואָס איבער דעם איז די וועלט נישט איבערגעקעהרט געוואָרען, און די וועלט, הייסט דאָס, איז געבליבען אַ וועלט.

אז מע האָט משה'ן ניט צעריסען אויף שטיקלעך, איז ער געווען איינער אַ גליקליכער! האָט זיך איבערגעדרעהט אַ שלאָס — צו וועמען איז מען געגאַנגען? צו משה'ן. האָט זיך געשטעלט דער זייגער — צו משה'ן. פערשטאָפט געוואָרען דער קראָהן פונ'ם סאָמאָואר און עס קאָן זיך נישט צאָפען — צו משה'ן. טאָראָאָנעם, פרוסאָקעם און אַנדערע מיאוסקייטען האָבען זיך פערפיהרט אין שטוב — וועמען פרעגט מען? משה'ן. אַ טחויר האָט זיך צעריי־ נעחאָפט און שטיקט אַלע נאָכט די עופות — מיט וועמען האָלט מען זיך איין עצה? מיט משה'ן. וויעדער אַ מאָל „שוין איין מאָל משה", און טאָקי אָבער אַ מאָל „שוין איין מאָל משה"!

אמת, דעם איבערגעדרעהטען שלאָס האָט מען טאָקי נאָכדעם פערוואָרפען אַיין איבערגעדרעהטען ערגיץ אויף אַ שאָפע, דעם זייגער האָט מען געמוזט אָפגעבען צום זייגערמאָכער, און דעם סאָ־ מאָוואָר — צום קעסלער, די טאָראָאָנעם מיט די פרוסאָקעם מיט די אַנדערע מיאוסקייטען האָבען זיך, אָפנים, פאָר משה'ן ווינציג־ וואָס איבערגעשראָקען, און דער טחויר האָט זיך געטהאָן דאָס, וואָס אַ טחויר דארף טהון... נאָר „שוין איין מאָל משה" איז געבליבען דער אייגענער „שוין איין מאָל משה", וואָס פריהער. פאָרט „גע־ בענשטע הענד"! און מסתמא איז דאָך אין איהם עפּיס געווען אזעלכעס — אַ וועלט איז דאָך נישט משוגע! אַ סימן האָט איהר: פאָר וואָס געהט מען נישט צו מיר, אָדער צו אייך, מיט קיין איבער־ געדרעהטע שלעסער, מיט קיין זייגערס, סאָמאָוואָרען, טחוירען, טא־

ראקאנעם, פרוסאקעם און אנדערע מיאוסקייטען? נישט אלע מענ־שען זענען גלייך, און טאלאנטען אויף דער וועלט זענען, אפנים, פארהאן געצעהלטע.

ג.

מיט דעם דאזיגען „שוין איין מאל משה" זענען מיר געוואָרען גאנץ נאהענטע שכנים אין איין דירה, אונטער איין דאך. איך זאג „געוואָרען", ווייל ביז אהער זענען מיר געזעסען אין אונזער אייגענער דירה. נאָר עס האָט זיך ביי אונז פלוצים געגעבען א דרעה דאָס רעדעל, די צייט איז אונז געוואָרען שלעכט, קיין „אנזעצערס" האָבען מיר נישט געוואָלט זיין, — האָבען מיר די דירה פערקויפט, ארומגעצאָהלט זיך מיט די חובות און אריבערגעצויגען זיך (ערב ראש־השנה איז דאָס געווען) צו הערשקע מאמצים, אין איין אלטער חורבה, אהן א נאָרטען, אהן א הויף, אהן א גאניק, אָהן לייב און אָהן לעבען.

— נו, א „חאטע"! — זאָגט די מאמע כלומרשט מיט א גע־לעכטער, און איך זעה ביי איהר טרערען אויף די אויגען.

— זינדיג נישט! — זאָגט צו איהר דער טאטע, שוואַרץ ווי די ערד. — דאנקען גאָט דערפאר.

פאר וואָס „דערפאר" — וויים איך נישט. אפשר דערפאר, וואָס מיר זיצען נישט אין דרויסען? איך וואלט ליעבערשט גע־זעסען אין דרויסען, אויידער דא, ביי הערשקע מאמצים אין שכנות, מיט פרעמדע יונגלעך און מיט פרעמדע מיידלעך, וואָס איך וויים זיי נישט און קען זיי נישט, און וויל זיי נישט וויסען און וויל זיי נישט קענען מיט זייערע נעלע הערעלעך, מיט זייערע נאסע נעזע־לעך, מיט זייערע דינע פיסעלעך און גראָבע בייבעלעך, וואָס אז זיי געהען קאטשען זיי זיך, ווי די קאטשקעלעך, אליין האלטען זיי אין איין עסען, און אז יענער עסט, קוקען זיי אין מויל אריין... איך האָב דאָס געהאלטען פאר א גרויסע עולה פון גאָט, וואָס ער האָט

ביי אונז צוגענומען די דירה. מיר האָט נאָך נישט אזוי באַנג געטהאָן די דירה, ווי די סוכה, וואָס מיר האָבען דאָרטען געהאַט, א שטענדיגע, פון יאָהר צו יאָהר, מיט א פליגעל, וואָס הויבט זיך אויף און לאָזט זיך אַראָפּ, און מיט א שענער געמאָהלטער סטעלי פון גרינע און געלע שטעקעלעך, אויסגעלעגט אין קעסטעלעך מיט מגן־דוד'ען. אמת, גוטע פריינד האָבען אונז אויסגערעדט דאָס האַרץ, אז מיר וועלען זי נאָך אַמאָל אָפּקויפען צוריק, אָדער נאָט וועט העלפען, מיר וועלען זיך אויסבויען איין אַנדערע דירה, א סך א בעסערע און א גרעסערע און א שענערע פון יענער דירה... דאָס איז אָבער געווען אלץ נישט מעהר ווי טרייסטווערטער, קאלטע רפואות, פונקט אזעלכע טרייסטווערטער, ווי בשעת איך האָב צעבראָכען (אומגעהרען, געווינטליך) דאָס בלעכענע זייגערעל מיינס אויף שטיק־שטיקלעך, חאָט מיך די מאַמע מכבד געווען מיט פּעטש, און דער טאַטע האָט מיר אויסגעווישט די אויגען, מיר צוגעזאָגט קויפען איין אַנדער זיינערעל, א סך א בעסערס און א גרעסערס און א שענערס פון יענעם זייגערעל... וואָס מעהר דער טאַטע האָט מיר געלויבט דאָס נייע זייגערעל, וואָס מע וועט מיר אַמאָל קויפען, אזוי מעהר האָב איך געווויינט נאָך יענעם, נאָכ'ן אלטען זייגערעל... שטילערהייט, אז דער טאַטע זאל נישט זעהן, האָט די מאַמע געוויינט נאָך דער דירה. און דער טאַטע האָט געזיפצט און געקרעכצט, און א שווארצער וואלקען האָט צוגעדעקט זיין פּנים, און בריטע קנייטשען האָבען זיך געלענט אויף זיין גרויסען וויי־סען שטערן.

איך האָב דאָס געהאלטען פאר א גרויסער עולה פונ'ם רבונו־של־עולם, וואָס ער האָט צוגענומען ביי אונז אונזער אייגענע דירה...

— איך בעט דיך, זאלסט מיר נעזונט זיין, וואָס וועלען מיר טהון מיט א סוכה?

אזוי רופט זיך אן די מאמע צום טאטען אין איינעם פון די עשרת־ימי־תשובה.

— דו קעהרסט אודאי וועלען זאגען: וואס וועלען מיר מהון א ה ן א סוכה?

אזוי ענטפערט איהר דער טאטע, כלומרשט מיט א שפאס, און איך זעה, אז עס קאסט איהם נעזונד; איך זעה, אז ער קעהרט זיך אפ אויף א זייט, מע זאל נישט זעהן זיין פנים, וואס איז בע־דעקט מיט א פינסטערער שווארצער חמארע, און די מאמע שנייצט די נאז אין פארטוך, שלינגט די טרערען, און איך — אויף זיי קו־קענדיג. פלוצים קעהרט זיך אוים דער טאטע מיט'ן פנים צו אונז עפים זעהר לעבעדיג.

— שא! מיר האבען דאך דא עפים א שכן משה.

— „שוין איין מאל משה"? — העלפט איהם אונטער די מאמע, און איך וויים נישט, צי זי לאכט, צי זי מיינט דאס ערנסט? אפנים, אז ערנסט, וואהרום אין א האלבער שעה ארום דרעהען זיך ארום ביי דער שטוב אלע דריי, דאס הייסט: דער טאטע און משה און הערשקע מאמצים, אונזער בעל־הבית, און מע זוכט איין ארט, וואו צו שטעלען די סוכה.

ד.

הערשקע מאמצים'עם דירה איז אפילו אזוי א נאנץ פיינע דירה, נאר איין חסרון: זי שטעהט אין דרויסען און האט נישט קיין פיצעל הויף. זי זעהט־אויס, ווי מע האט זי פערלאהרען אין מיטען גאס: עמיצער איז נעגאנגען און האט פערלאהרען א דירה. אהן א הויף, אהן א הויז, אהן א דאך, די טיר פון יענער זייט נעפעל, ווי א קאס־פאטע מיט'ן סטאן פון פארענט און מיט די קנעפלעך פון הינטען — און רעדט מיט הערשקע'ן, וועט ער אייך פערקלאפען דעם קאפ מיט זיין דירה: ווי אזוי ער האט זיך נעלאדען פאר דער דירה, ווי אזוי ער האט אויסגעלאדען די דירה, ווי אזוי מע האט געוואלט צונעמען

ביי איהם די דירה, ווי אזוי ער האט זיך געשלאגען פאר דער דירה, און ווי אזוי די דירה איז געבליבען זיין דירה...

— וואו רעבענט איהר, רב משה, צו שטעלען די סוכה? — פרעגט דער טאטע ביי „שוין איין מאל משה'ן", און „שוין איין מאל משה", פעררייסען דאס היטעל און פערטראכט, ווי א גרויסער ארכיטעקטאר, וואס בעקלערט זעהר א גרויסען פלאן, ווייזט מיט ביידע הענד פון דאנען אהער און פון דארטען אהין, און ווי גלעבען צו פערשטעהן, אז וועז די דירה שטעהט נישט אין דרויסען און האט א הויף, פערשפארט מען דעמאלט צוויי וועגה, און די סוכה וועלד ביי איהם פארטיג אין איין טאג — וואס זאג איך אין איין טאג? אין איין שעה! נאר אזוי ווי די דירה האט נישט קיין הויף און מע דארף האבען פיער וועגה, וועט דאס ביי איהם אביסעל געדויערען, נאר דערפאר וועט דאס זיין א סוכה — שוין איין מאל א סוכה! דער עיקר, ס'זאל נאר זיין מאטריאל.

— מאטריאל וועט זיין, האט איהר זשע אינסטרומענטען? — פרעגט איהם הערשקע.

— אינסטרומענטען וועלען זיך געפינען, האט איהר זשע נעהילץ? — פרעגט איהם משה.

— נעהילץ איז פארהאן, האט איהר זשע צוויעבעם? — פרעגט איהם הערשקע.

— צוויעבעם קאן מען קריגען, האט איהר זשע סכך? — פרעגט איהם משה.

— עפים זענט איהר מיר היינט צו „דאסיג"! — מאכט הערשקע.

— צו וואסיג? — פרעגט איהם משה און קוקט איהם גלייך אין די אויגען ארײן, און ביידע צעלאכען זיי זיך.

ה.

נאר אז הערשקע מאמציס האט געבראכט צו שלעפען די ערשטע עטליכע ברעטלעך מיט די ערשטע פאר קלעצלעך,

האָט „שוין איין מאָל משה" געזאָגט, אז עס וועט, אם ירצה השם, זיין „שוין איין מאָל א סוכה". און איך בין געווען זעהר נייגיעריג צו וויסען, ווי אזוי וועט ער דאָס מאַכען פון די דאָזיגע עטלעכע ברעטלעך מיט די פּאָר קלעצלעך א סוכה? איך האָב מיך אויסגעבעטען ביי דער מאַמע, זי זאָל מיך לאָזען זיין דערביי, בשעת משה וועט מאַכען די סוכה, און ביי משה'ן אליין האָב איך דאָס באלד גע'פּועל'ט; נישט נאָר ער האָט מיר ערלויבט צו זיין דערביי, אדרבה — ער האָט מיר געזאָגט, איך זאָל איהם זיין א „פּאָמעטש", דאָס הייסט, איך זאָל איהם העלפען דערלאַנגען און צוהאַלטען וואָס ער וועט מיר הייסען.

סע פערשטעהט זיך, אז איך בין פון אזא מעשה געווען אויפ'ן זיעבעטען הימעל. א קליניגקייט — איך וועל העלפען בויען א סוכה! און געהאָלפען האָב איך זעהר א סך: געהאָלפען מאַכען מיט די ליפּען, בשעת משה האָט געקלאָפּט מיט'ן האַמער, געהאָלפען שרייען אויף די איבעריגע קינדער, זיי זאָלען אונז ניט שטעהרען די ארבייט, און געהאָלפען אונטערטראָגען איהם אלע מאָל דעם האַמער, בשעת ער האָט בעראַפט דעם זאַסטופּ, און דערלאַנגען איהם די אָפּצווייגע, בשעת ער האָט בעראַפט האָבען א צוויאָק. איין אנדערער אויף זיין אָרט וואָלט פאַר אזא מין „העלפען" מיט אזא מין „אונטערטראָגען" געווארפען אין קאָפּ אריין דעם האַמער אָדער די אָפּצווייגע; נאָר „שוין איין מאָל משה" איז געווען א מענש אָהן א גאָל; איהם האָט נאָך קיינער נישט געהאָט די זכיה צו זעהן, ער זאָל זיין אין כעס.

— כעס, האָט ער געזאָגט, איז עבודה־זרה; אזוי ווי די עבודה־זרה העלפט, אזוי העלפט כעס...

און מחמת איך בין געווען זעהר פערטיעפט אין דער ארבייט, האָב איך גארנישט בעמערקט, ווי אזוי און פון וואָסערע נסים ס'איז ביי אונז פאַרטיג געוואָרען די סוכה.

— קום, וועסט דו זעהן די סוכה, וואם מיר האבען אויסגע־בויעט! — אזוי זאג איך דעם טאטען און שלעפ איהם ארויס פאר דער פאלע אין דרויסען ארוים, און דער טאטע קוועלט־אן פון אוכ־זער ארבייט, קוקט אויף משה'ן מיט א שמייכעלע און זאגט צו איהם, בעווייזענדיג אויף מיר:

— האט איהר חאטש געהאט פון איהם, רב משה, א שטיקעל „פאמעטש"?

— שוין איין מאל א „פאמעטש"! — זאגט משה און קוקט־ארויף אויפ'ן דאך פון דער סוכה מיט יסורים. — אונזער הערשקע זאל שוין ברענגען צו טראגען דעם סכך, וואלט שוין נעווען שוין איין מאל א סוכה!

ו.

הערשקע מאמצים האט אונז געפיהרט מיט'ן סכך, אפגעלעגט פון טאג אויף טאג, ביז גאט האט געהאלפען דעם טאג פון ערב סוכות, האט ער געבראכט צו פיהרען א וואגען מיט דינע, דינע שטע־קעלעך, א מין קאמיש, וואם וואכסט ביי אונז אויף יענער זייט טייך אין נעמייזעכטם, און מיר האבען זיך נענומען דעקען די סוכה; דאם הייסט, דעקען האט געדעקט משה אליין, און איך האב געהאלפען צעטרייבען די ציענען, וואם האבען זיך צוגעחאפט צום דאזיגען סכך, ווי צו עפים רעכטס. איך וויים נישט, וואם פאר א טעם האבען זיי געפונען אין די דאזיגע ביטערע, גרינע שטעקעלעך.

מחמת הערשקע מאמצים'עם שטוב שטעהט אין דרויסען, דאם הייסט, אין א רשות־הרבים, איז פון די ציענען נעווען נישט אפ־צוטרייבען זיך. אט האט איהר אוועקגעטריבען אייניע, איז געקו־מען די אנדערע, נאך נישט אוועקגעטריבען די אנדערע — אהא, אט איז שוין די ערשטע נאך א מאל אויסגעוואכסען!

איך האב זיי נעטריבען מיט שטעקענס:

— א קאזא, וואן פון דאנען! ווייטער ביזט דו דא, דו נא־רישע ציענ? א קאזא!

דער רוח ווייסט זיי, פון וואנען זענען זיי געווארען, אז ס'איז ביי אונז פארהאן גרינער סכך! אפנים, זיי האבען געגעבען צו וויסען איינס דאס אנדערע — נישט אנדערש; וואהרום עס האבען זיך צענויפגעקלויבען ארום אונז אלע ציעגען פון דער גאנצער שטאדט, און איך, איינער אליין, האב געמוזט מיט זיי אלע מלחמה האלטען!

אז גאט האט געהאלפען, דער גאנצער סכך איז שוין געלעגען אויף דער סוכה, זענען די ציעגען געבליבען שטעהן, ווי די נארענים, געקוקט ארויף מיט נארישע אויגען און נארישׂ גע'מעלה־גרה'ט. איך האב דערלעבט אן זיי א נקמה און האב זיך אנגערופען צו זיי: — פאר וואס שלעפט איהר איצטער נישט קיין סכך, נארישע ציעגען?

עס ווייזט אויס, אז זיי האבען מיך פערשטאנען: זיי האבען זיך אייניגווייז אנגעהויבען צעגעהן זוכען זיך איין אנדער עובדא, און מיר האבען זיך געגומען אויספוצען די סוכה פון אינוועניג. קודם כל האבען מיר אויסגעשאטען די ערד מיט געלען זאמד; נאכדעם האבען מיר ארומגעהאנגען די וועגד מיט אלערליי קאלדרעם פון אלע דריי שכנים, און דארט, וואו עס האט נישט געהאפט קיין קאלדרעם, איז געהאנגען א שאל, און אז עס האט נישט געהאפט קיין שאלען, איז געהאנגען א טישטוך אדער א ליילעך; און ערשט נאכדעם האבען מיר ארויסגעטראגען די טישען מיט די בענקלעך, די לייכטער מיט די בענשליכט, דאס געפעם מיט די מעסערם מיט די גאפלען מיט די לעפעל, און אלע דריי בעל־הבית'טעם זענען געגאנגען בענשען ליכט און מאכען א ברכה „לישב בסוכה".

ז.

מיין מאמע, עליה השלום, איז געווען א אידינע, וואס האט ליעב געהאט וויינען. ימים נוראים — דאס זענען געווען א י ה ר ע ימים טובים, און פון זינט מיר האבען פערשפיעלט אונזער איינענע

דירה, האבען זיך איהר די אויגען נישט אויסגעטריקענט אויף קיין מינוט. דער טאטע, וואס איז אליין אויך ארומגענאנגען אהן א קאפ, האט דאס נישט געוואלט ליידען, איהר נעזאגט, זי זאל מורא האבען פאר גאט, זי זאל נישט זינדיגען, ווארום ס'איז פארהאן נאך ערגערס, דאנקען גאט דערפאר... נאר דא אין סוכה, בשעת ליכט־בענשען, האט זי פערשטעלט די אויגען מיט בויידע הענד און האט געקאנט ווייגען און ווייגען שטילערהייד, קיינער זאל נישט וויסען, אז זי ווייגט. נאר נישט מיך נארט מען: איך האב גאנץ גוט געזעהען, ווי די פליציעס טרייסלען זיך איהר און טרערען רי־נען דורך די וויסע, דינע פינגער, און זיי פאלען אויפ'ן וויסען טישטוך. און איך וויים אפילו ו ו א ס זי ווייגט!... איהר גליק, וואס דער טאטע גרייט זיך אין שוהל אריין, טהוט־אן די שבת'דיגע, שוין אפילו צעהאקטע, נאר פארט זיידענע קאפאטע, נעמט זיך ארום מיט'ן געפלאכטענעם זיידענעם גארטעל, שטעקט־אריין ביידע הענד אין גארטעל אריין און מיט א טיעפען יום־טוב'דיגען זיפץ זאגט ער צו מיר:

— קום, לאמיר געהן. שוין צייט געהן אין שוהל אריין דאוונען.

איך נעם די סידורים מיט די מחזורים, און מיר לאזען זיך מיט'ן טאטען אין שוהל אריין, און די מאמע בלייבט דאוונען אין דער היים, און איך וויים פריהער וואס זי וועט טהון: ז י ו ו ע ט ו י י נ ע ן. זי וועט זיך קאנען גוט אנווייגען! והראיה, אז מיר זענען געקומען צורוק און אריין אין סוכה אריין מיט'ן שענעם בריי־טען „גוט־יום־טוב", און דער טאטע האט זיך געשטעלט מאכען קידוש, דעם שענעם יום־טוב'דיגען קידוש מיט'ן שענעם יום־טוב'־דיגען ניגון, האב איך זיך צוגעקוקט צו איהרע אויגען — זענען זיי געווען רויטליך און אונטערגעשוואלען די קישעלעך פון אונטען. אויך די נאז האט שטארק געגלאנצט, געבלישטשעט — און דאך האט זי מיר אויסגעוויזען שען, ווי די מוטער רחל, אדער ווי אביגיל, אדער ווי די מלכה שבא, אדער ווי אסתר המלכה. און קוקענדיג אויף איהר, דערמאן איך מיך אן אלע אונזערע שענע אירישע טעכ־

טער, די יפת־תואר׳ס, וואָס איך בין מיט זיי פֿאַרפֿריה בעקענט געוואָרען אין חדר. און קוק איך אויף מיין שענער מאמען מיט איהר שען קלאָר־וויים פנים, וואָס שיינט־ארויס פון דער שענער זיידענער יום־טוב׳דיגער פעטשויילע, מיט איהרע שענע גרויסע פערזאָרגטע אויגען, פערקלעהמט מיך ביי׳ם האַרצען, וואָס אזעלכע שענע אויגען דאַרפען שטענדיג ווייגען, וואָס אזעלכע שענע ווייסע הענד דאַרפען נעבאַך אלײן זאָכען און באַקען, און עס פערדריסט מיך אויפ׳ן רבונו־של־עולם, פֿאַר וואָס ער גיט אונז נישט קיין נעלד א סך, און איך בעט ביי גאָט, ער זאָל מיך בענליקען, איך זאָל נע־פינען עפּים איין אוצר פון א סך גאָלד און דימענטען מיט ברי־ליאַנטען, אדער לאָז קומען משיח, וועלען מיר אלע געהן קיין ארץ־ישראל, און דאַרטען וועט דאָך שוין אונז אלעמען זיין גוט!...

אזוי טראַכט איך מיר, און מיינע נעדאַנקען הויבען מיך אויף און פערטראָגען מיך וויט־וויט, אהין, צו מיינע גילדענע חלומות, וואָס איך וועל זיי נישט פערבייטען אויף כל הון דעלמא. און דער שענער יום־טוב׳דיגער ניגון פונ׳ם טאַטענ׳ס שענעם יום־טוב׳דינען קידוש גיסט זיך מיר אריין אין די אויהערען אריין:

כי בנו בחרת,
ואותנו קדשת
מכל העמים!...

און איך פערשטעה די טייטש פון די דאָזיגע שענע, גוטע וועלטער:

דען אונז האָסט דו אויסדערוועהלט,
און אונז האָסט דו אויסגעקלויבען
פון אלע פעלקער!...

א קלייניגקייט, א פאלק א מיוחס ביי גאָט? א פאלק א בן־יחיד? און עס ווערד מיר גוט אויפ׳ן האַרצען: פונ׳ם דאָזיי־גען גליקליכען אויסדערוועהלטען פאלק! און עס שטעלט זיך מיר פאָר, אז איך בין א פרינץ... יא, א פרינץ, און די סוכה — דאָס איז א פאלאַץ, און דאָ רוהט די שכינה, און

דא זיצט מיין מאמע די יפת־תואר, די מלכה שבא, און דא וועלען מיר מאכען מיאַרגען, אם ירצה השם, דעם שענעם „שהחיינו" איבער דעם שענסטען פון אלע פירות, איבער'ן אתרוג — אך, וועי קאן זיך צו מיר גלייבען? וועי קאן זיך צו מיר גלייבען?!

ח.

נאכ'ן טאטען מאכט קידוש „שוין איין מאל משה" — נישט דער קידוש, וואס ביי'ם טאטען, אבער נאר לא! און נאך איהם — דער בעל־הבית אליין, הערשקע מאמציס, — א פראסטער איה, א פראסטער קידוש. און מיר געהען זיך וואשען און מאכען המוציא, און אלע דריי בעל־הבית'טעס ברענגען צו טראגען די גוטע, וואַ־רעמע, פרישע, געפעפערטע, מחיה־שמעקעדיגע פיש — און איט־ליכער זיצט זיך מיט זיין נעזינדעל ביי זיין טיש. א סך קוילעטשען. א סך הענד טונקען־איין ווייכען קוילעטש אין הייסער פיש־ווייך. א סך מיילער עסען. און א ווינטעל בלאזט־ארויס אין סוכה דורך די דינע שוואבע וועטלעך און דורכ'ן שיטערען סכך, און די ליכט־לעך שמעלצען זיך, און אלע עסען, עסען געשמאק די יום־טוב'דיגע סעודה — און עס שטעלט זיך מיר פאר, אז ס'איז נישט קיין סוכה, נאר א פאלאץ, א גרויסער, א ליכטיגער פאלאץ, און מיר, אידען, מיוחסים, פרינצען, בני־יחידים, זיצען דא און עסען און טהוען זיך אן וואויל־טאג. „אשריכם, ישראל! וואויל איז צו אייך, אידע־לער! — טראכט איך מיר. — קיינעם איז נישט אזוי גוט, ווי אייך! מכות האט נאך עמיצער א זכיה צו זיצען אין אזא שענער סוכה, געדעקט מיט גרינעם סכך און אויסגעשאטען מיט געלען זאמד און בעהאנגען מיט די שענסטע קאלדרעם פון רער וועלט, און אויפ'ן טיש יום־טוב'דיגע קוילעטשען מיט אמת גוטע יום־טוב'דיגע פיש, וואס דאס אליין איז א מאכל־מלכים; היינט וועי שמועסט, אז מע וועט נאך..." פלוצים — טררראך! רער גאנצער דאך מיט'ן סכך — אויף אונזערע קעפ; און נאכ'ן דאך — איין וואנד און די אנדערע

וואנד בויגען זיך, פאלען כורעים, און עפּים א ציען פלוהט פון אויבען אראפּ גלייך אויף אונז, און מיט א מאל ווערד פינסטער־חושך, אלע לויכט אויסגעלאשען, אלע טישען איבערגעקערהרט, און מיר אלע, מיט די קויללעטשען, מיט'ן געפעם, מיט דער ציעג, לויגען אין זאמד. און די לבנה שיינט, און די שטערען קוקען, און די ציעג האפּט זיך אויף מיט שרעק אויף די דינע פיסלעך, בלייבט שטעהן א ווייל און קוקט זיך ארום מיט נארישע אויגען, ווי א זינדיגער מענש, און באלד האפּט זי די פים אויף די פלייצעם און מארש, ווי איין עזות־פנים, איבער טישען און איבער בענק און איבער קעפּ מיט א געשריי: „מע־ע־ע־ע!" די לויכט אלע אויסגעלאשען, דאם געפעם צעבראכען, די קויללעטשען אין זאמד, מיר אלע איבער־געשראקען אויף טוידט. די ווייבער קוויטשען, די קליינע קינדער ווייגען — א חורבן! איין אמת'ער חורבן!

* * *

— א שענע סוכה האט איהר אנידערגעשטעלט, — זאגט צו אונז נאכדעם דער בעל־הבית, הערשקע מאמצים, מיט אזא טאן, גלייך ווי מיר ווילטען ביי איהם נענומען פאר דער סוכה מי יודע וויפיעל, — אז איין ציעג האט זי נעקאנט אנידערלעגען. א שענע סוכה!

— שוין איין מאל א סוכה! — זאגט „שוין איין מאל משה", שטעהט ווי איין אויסגעפאטשטער און בעטראכט מיט קאפּ, פון וואנען, אייגענטליך, האט זיך נענומען דער דאזיגער חורבן. — שוין איין מאל א סוכה!

— יא, שוין איין מאל א סוכה! — קרימט איהם איבער דער בעל־הבית מיט סם־המות, און אלע העלפען איהם אונטער אין איין קול:

— שוין איין מאל א סוכה!...

די ערשטע קאַמונע

מעשה לכבוד פסח.

נעשריבען אין יאהר 1904.

די ערשטע קאָמונע

קאַפּיטעל א.

א מענש וועלכער מיט אַלסדינג נעוואָהנט,

הערט איהר? ס'איז גאָר נישטאָ די צרה אויף דער וועלט, וואָס א מענש זאָל מיט איהר נית קאָנען געוואָהנט ווערען. דאָכט זיך, וואָס קאָן שוין זיין ערגער פון צייהנווועהטיג? פון דעסטוועגען קאָן איך אייך ברענגען א ראיה פון מיין רבי'ן רב מאַנישׁ. מיין רבי רב מאַנישׁ האָט געזאָגט, אז וועו ער זאָל חלילה לייִדען אויף צייהנווועהטיג, וואָלט ער זיך א מעשה אָנגעטהאָן. כך הוה. אז ס'איז געקומען די צייט, וואָס ער האָט אָנגעהויבען רייסען זיך אויף די צייהן, האָט ער תחילת געשריגען נית מיט זיין קול, געקראָכען אויף די גלייכע וועגה, ארומגעטאַנצט איבער דער שטוב און צעטריבען דעם גאַנצען חדר אהיים. אויף מאָרגען, אז מיר זענען געקומען אין חדר צריין, האָבען מיר איהם געטראָפען מיט אַיין אונטערגעבונדענער באַק און מיט אַיין אויפגעטראָגענער ליפּ, און ער האָט שוין געקרעכצט שטיִלערהייד. אויף איבערמאָרגען זענען שוין געווען ביי איהם ארומגעלעגט ביידע באַקען מיט קרשעלעך, דאָס פּנים האָט גענלאָנצט, ווי בעשמירט מיט פּוטער, און געזעסען איז ער שטיל, ווי א קעצעלע, נית ארויסגעלאָזט אַפילו קיין פּיפּס.

— וואָס הערט זיך, רבי, מיט אייער צאָהן?

— וואָסער צאָהן? — מאַכט צו אונז דער רבי מיט א ביטער שמייכעלע: — עס רייסען מיך שוין, ברוך השם, אַלע צייהן.

איך האָב דאָס אייך געבראַכט אהער, בכדי עס זאָל אייך קיין חידוש ניט זיין, וואָס מיר זענען זיך געוואָהנט געוואָרען מיט הערש־קע מאַמצים'ס דירה, כמעט פערגעסען שוין, אז מיר האָבען גע־האַט אַמאָל איין אייגענע דירה, א גרויסע דירה, א שענע דירה, מיט א הויף, און מיט א גאָרטען, און מיט א סוכה, און מיט א שפּיזאַרני, און מיט וואָס ניט? אמת, די מאַמע האָט נאָך אַלץ גאַנץ אָפט אונטערגעזיפצט און געגעבען אָנצוהערעניש דעם מא־טען, אז ס'איז נישטאָ וואו עפּיס אוועקצולעגען פון דאַנען אהין. דערויף האָט איהר דער טאַטע, געווינטלעך, אָדער גאָר ניט גע־ענטפערט, אָדער געענטפערט מיט א זיפּץ. און אז זי האָט איהם גוט דערגאַנגען מיט וועדטער, אויסגעוויזען מיט ראיות, אז אין בעל־הבתישקייט מוז מען האָבען א שטיקעל קעמערעל, חאָטש א ווינקעלע א בעזונדערס, האָט איהר דער טאַטע א זאָג געטהאָן: „זינדיג ניט, דאַנקען גאָט דערפאַר". און דאָס איז שוין געווען א תירוץ אויף אַלסדינג: אויף דעם, וואָס זיי דאַרפען, דריי בעל־הבית'טעס, שטעהן ביי אין אויוועז; אויף דעם, וואָס אַלע דריי שכנים בעדאַרפען שפּעון וואָסער פון איין דייזשקע און גיסען אין איין פּאָמעניצע; אויף דעם, וואָס פּאר אַלע עופות איז פּאַרהאַן סך הכל איין שטייג, און אויף דעם, וואָס אז עמיצענ'ס ציעגען טהוען־אָן שאָדען — וווייסט מען אפילו ניט וועמענ'ס.

— צביה־לאה, אייער ציעג טהוט מיר צום טוידט: זי האָט מיר היינט גע'פטר'ט דאָס מילכיגע טעפּעל! — קלאָגט זיך די מאַמע פאר דער בעל־הבית'טע.

— און אז אייער ציעג האָט מיר נעכטען אויסגעזעצט א טאָפ־ליע? — ענטפערט איהר אָפּ צביה־לאה, א אידינע א גראָבע מיט א קול פון א מאַנסביל.

— פון וואַנעט וווייסט איהר, אז מ י י ן ציעג האָט אייך אויסגעזעצט א טאָפּליע? — זאָגט די מאַמע.

— פון וואַנעט ווייסט איהר, אַז מ י י ן ציעג האָט אייך צעבראָכען דאָס טעפּל? — זאָגט צביה־לאה.

— מיינע געווויס ניט! — מישט זיך אַריין די דריטע שכנה. א קליין ווייבל מיט שווארצע אויגעלעך, וואָס היימען הייסט זי פּערעלע, און רופען רופט מען זי „שוועבעלע", דערפאַר, וואָס זי צינדט זיך גיך אָן און ווערד באלד פּערלאָשען — פונקט דער היפּך פון איהר מאַן, אונזער אלטען בעקאַנטען משה, דער וואָס מע רופט איהם „שוין איין מאָל משה". איהר דאָרפט איהם געדענקען פונ׳ם פערגאַנגענעם סוכות, אויב איהר האָט געלייענט מיין מעשה „שוין איין מאָל א סוכה".

קאַפּיטעל ב.

א ים שכנות — וואָלווע לע שליערס.

די וואָס מיינען, אַז די דריי שכנות, וואָס זענען געשטאַנען ביי איין אויוון, גענומען וואָסער פון איין דייזשקע, געגאָסען איין איין פּאָמעניצע און אזוי ווייטער, האָבען חלילה שטענדיג געהאַט צווישען זיך א שלעכט לעבען, — האָבען זיי א גרויסען טעות. אמת, מע קאָן ניט זאָגען, אַז ס׳איז ביי זיי נעווען א לעבען ווי אונטער׳ן אויוון; מע זאָל זיך, הייסט דאָס, שטאַרק ליעב האָבען, חלש׳ען איינס נאָך דאָס אנדערע — דאָס אויך ניט. א מענש איז אומעדום, קודם כל, נישט מעהר ווי א מענש, און מענשען בכלל האָבען זיך ליעב נאָר פון דערווייטען. די אלע שענע בילדער, וואָס מענשען מאָהלען־אָפּ, ווי אזוי מע וועט לעבען אמאָל אלע אינ־איינעם גאַנץ ברידערליך, אלע אויף איין קעשענע, מע וועט צע־שמויסען די שווערטען אויף גראָבאייזענס און די ביקסען אויף שנייד־מעסערס, און מע וועט זיך מעהר נישט קריגען, נישט זידלען, נישט טהאָן אַרויף צו־להכעיס, לעבען ווי גאָט אין אָדעס — דאָס אלסדינג וועט זיין, אז משיח וועט קומען. און ביז דעמאָלט וועלען

דריי שכנות, וואָס שטעהען ביי איין אויוועז, מוזען אמאל צעקריע־ גען זיך, צעאמפערען זיך, רעכט אויסזיד'לען זיך אוז אפשר נאך עפּים ערגער אויך...

מילא, פוז צביה־לאה'ן, הערשקע מאמציס'עם ווייב, שמועסט מען ניט. זי איז דאך די בעל־הבית'טע פוז דער שטוב, האָט איין אייגענע „נחלה", מיינט זי גלאָט, אז אלע בעדאַרפען האָבען פאר איהר דרך־ארץ, אוז אָהן א „זייט־זשע מוחל" טאר מען גאר מיט איהר ניט רעדען. ביי מיין מאמען האָט זי דאָס דוקא גע'פועל'ט; מיין מאמע רעדט גאר אנדערש נישט מיט איהר:

— זייט־זשע מוחל, צביה־לאה, די פּאָמעניצע איז שוין פול, ווי איין אויג.

אדער:

— זייט זשע מוחל, צביה־לאה, אייער יויך־טעפּעל האָט זיך געשטעלט אין אויוועז פּאָפּעריק, אוז איהר האָט שוין א גוט אויג, ניט קיין יויך.

אדער:

— זייט־זשע מוחל, צביה־לאה, אייער קליינינקער האָט שוין דאַרטען מחילה אָנגעאַרבייט א שענע חתונה!...

דערפאר טאקי האלט צביה־לאה פוז מיין מאמע איין עולם ומלואו, אוז זי זאגט דאָס איהר אלע מאל אין די אויגען, בשעת זי צעקריענט זיך מיט דער דריטער שכנה, מיט פערעלע'ן.

— איהר ווייסט, בתיה־לעבען, — זאגט זי צו איהר מיט א זים שמייכעל: — איהר ווייסט, פאר וואָס איך האלט מיט אייך אזוי? נאר דערפאר, וואָס איהר זענט ניט קיין שוועבעלע.

פערעלע פערשטעהט דעם שטאך, רופט זי זיך אן הויך צו מיין מאמע, אוז אויך זים, ווי קאנדעלצוקער:

— ווייסט איהר, בתיה־לעבען, פאר וואָס איך האָב אייך אזוי ליעב? נאר דערפאר, וואָס איהר האָט ניט קיין אייגענע „חאטע", וואָס סע רינט פוז די וועגד אוז סע קאָפּעט פוז דער סטעלי, אוז

וואס איהר מיינט ניט, אז סע שפּיעלט זיך מיט אייך דער מלאך־המות.

און אזוי טענה'ען זיך אויס בײדע וויבער מיט מײן מאמע, געבען איהר צו פערשטעהן, פאר וואס מע האט זי ליעב, און רע־כענען איהר אויס אזעלכע מעלות, וואס האבען ניט קיין שיעור.

די גרעסטע פון אלע מעלות אבער, וואס מײן מאמע האט באמת, איז די מעלה, וואס זי האט ליעב שלום. זי צענעמט די צדדים, פערערדט זיי די צייהן.

— וואס טוג אייך, זייט־זשע מוחל, מיר דערצעהלען, פאר וואס איהר האט מיך ליעב? איהר דערצעהלט מיר בעסער, זייט־זשע מוחל, צביה־לאה־לעבען, ווי אזוי איז אייך געגאנגען מיט'ן לעצטען טראגען.

אדער:

— איהר דערצעהלט אונז בעסער, זייט־זשע מוחל, פערעל־קרוין, נאך א מאל, פאר וואס האט איהר זיך צעקריגט איבער־א־נייעם מיט אייער שוועגערין רחל'ע די גרינע? איהר האט דאך ניט לאנג איבערגעבעטען זיך מיט איהר!

יא, וועז ניט מײן מאמע, וואלט געווען, ווי מע זאגט, דרײ שלייערס א גראשען. ס'איז אזוי אויך געווען, מאהלט אייך, געגוג בזיונות, א מײן מאמע, וואס האט, זאגט זי, קיינמאל ניט געהערט קיין גראבהייט, בעדארף אויסהערען א ז ע ל כ ע וועדטער מיט א ז ע ל כ ע קללות, און מיט איהרע איגענע הענד צענעמען די דאזיגע צוויי וויבער, וואס אז זיי וועדען אין כעס, זענען זיי ער־גער, זאגט זי, פון די חיות רעות; זיי זענען נדריים איינם דאס אנ־דערע אדער אפּביסען די נעז, אדער אדויסדרייסען די אויגען! ווי־פיעל געזונד דאס קאסט דער מאמע — דאס וויים א י ך. איך האב ניט איין מאל געטראפען די מאמע זיצען און וויינען (אויף אלסדינג וויינט זי) און בעקלאגען זיך אויף וואס פאר א לעבען זי איז איבערגעקומען! און קומט דער טאטע, וווישט זי אויס די אויגען, גלייך ווי גארניט געווען.

— וואָס איז? — פּרעגט זי דער טאַטע דערשראָקען.
— וואָס „וואָס איז"? — מאַכט די מאַמע תמ'עוואַטע.
— וואָס ביזט דו פאַרווויינט?
— איך? — זאָגט די מאַמע כלומרשט פּריילעך, און טרערען קייקלען זיך פון איהרע שענע אויגען איבער איהרע ווייסע שענע באַקען. וועז איך שעם זיך ניט פאַר'ן טאַטען, פּאַל איך איהר אויפ'ן האַלז און קוש איהר אוים יעדעם גליעד, מיין טייערער־טייערער מאַמען!

קאַפּיטעל ג.

מע רעדט פון קליינוואַרג און פון ווייבער.

און מיר, קליינוואַרג, קינדער פון די דריי שכנים אין איין שטוב, ווערען דאָך אודאי וואָס ווייטער אַלץ נעהענטער, און מיט דער צייט — די לעצטע גוטע ברידער, ווי עס געהר צו זיין חברים! און איבערהויפּט — די יונגלעך. ארום און ארום זענען מיר זיעבען יונגלעך. איך מוז אייך זיי אויסרעכענען ביי די נעמען: הערשקע מאַמצים'עם פּיער בנים, צוויי רויטע און צוויי שוואַרצע — אייזיק, איציק, הילעק און ישראַליק; „שוין־איין־מאַל־משה'ס" צוויי יונגלעך — יואַליקעל און שואַליקעל; און איך — אברהמעל, דער מחבר פון דער דאָזיגער געשיכטע. אחוץ די זיעבען יונגלעך, זענען פאַראַן זעכס מיידלעך: צוויי צביה־לאה'ס טעכטערלעך און ביידע מיט געלע הערעלעך: איטקע און ביילקע; און פּיער פּערעלע'ס מיידלעך: רייזעלע און פּויגעלע און חנה'לע און יענטעלע.

די יונגלעך מיט די מיידלעך זענען צוויישען זיך פּייער מיט וואַסער. מע האָט זיך אזוי פיינט, אז ממש מע קאָן זיך איינס דאָס אנדערע ניט אנקוקען. טאַמער טרעפט זיך עפּעס אין שטוב א שאדען, לענט מען ארויף די באָד איינס אויף דאָס אנדערע, די

יונגלעך אויף די מיידלעך און די מיידלעך אויף די יונגלעך, ביז מע הויבט זיך אָן נעבען קלעפּ. מיר, יונגלעך, פּלאָנטען זיך אַיין אין די רויטע הערעלעך פון די מיידלעך, און זיי, די מיידלעך, מאַכען אַזא קוויטשעריי, ביז עס קומט צו לויפען הערשקע מאַמציס, א בייזער איד, וואָס האָט פיינט „ספּראָווען"; ער גיט פּעטש פון דער פּולער האַנד אויף אַלע זייטען: „פּיטש־פּאַטש — זאָגט ער — אי ניקאָקיך!" א גליק, וואָס סע מישט זיך אַריין „שוין־אַיין־מאָל־משה". רייסט־ארויס די יונגלעך פון הערשקע'ס הענד:

— לאָז שוין זיין אַיין מאָל אַיין עק!

א מאַדנער מענש דער „שוין־אַיין־מאָל־משה" — א קינדערשע נשמה ביי איהם. טאָג ווי נאַכט וואָלט ער זיך מיט אונז אָפּגענעבען. פון העלפּען אונז מאַכען, בויען, צענויפשטעלען, צענויפלעגען וכדומה — פון דעם שמועסט מען ניט; דערויף איז דאָך עפּיס „שוין־אַיין־מאָל־משה" א בעל־מלאכה, וואָס האָט א שם אויף דער וועלט. ווי קאָן ער שטעהן און קוקען בשעת יענער שניצט, שניידט, טהוט עפּיס? „געב אַהער, דו שייגעץ אייגער, וועל איך דיר ווייזען, ווי אַזוי מע שניצט מיט א מעסער!" — נאָר דאָס איז בלאָטע. איך דאַרף אייך זאָגען בסוד, אז „שוין־אַיין־מאָל־משה" האָט זיך ניט געפּוילט פערקאַטשען די פּאָלעס און חאָפּען מיט אונז אינאיינעם א שפּיעל אין „קאָמער־קאָמער־הויז", עקאָך־און־מקח", „אום־ציגראָד" וכדומה. און מיט איהם שפּיעלען איז געווען, זאָג איך אייך, א פערגעניגען! פרייליכער, ווי שמחת־תורה! וואָס־זשע טהוט גאָט? בעדאַרף ער איהם געבען א ווייב פערעלע, וואָס מע רופט זי „שוועבעלע", לאָזט זי איהם נישט מישען זיך צווישען קינדער. אָט איין אומגליק! איך וועל זאָגען מיט'ן לשון פון מיין רבי'ן רב מאָניש. מיין רבי רב מאָניש, אז די רביצין האָט איהם דעקוטשעט מיט געלד, פּלעגט ער זיך חאָפּען ביי דער לינקער פּאה און שרייען: „גוואָלד! ווער האָט אויסגעטראַכט דאָס מין ווייב אויף דער וועלט?"... אין יענער צייט, וועו איך בין, למשל, קיסר און מע קומט צו מיר און מע פרעגט מיך: וואָס טהוט מען מיט

ווייבער? — וואָלט איך געווים געזאָגט: מע זאָל זיי אַלע אויס־קוילען, ווי די נענז, נאָר איינע זאָל מען איבערלאָזען — די מאַמע מיינע.

אַצינד, אַז מיר האָבען זיך אַביסעל בעקענט מיט אַלע שכנים און שכנות, וואָס זיצען ביי הערשקע מאַמצים, און מיט זייערע געזינדלעך, — געהען מיר אריבער צום ענין המעשה, דאָס הייסט, צו דער „קאָמונע" גופא. פון וואַנען זי האָט זיך גענומען, ווי אַזוי זי איז געוואָרען, און וואָס מיט איהר איז געווען דער סוף.

קאַפּיטעל ד.

דער ערשטער געדאַנק פון „קאָמונע".

ס'איז שוין לאַנג ידוע פאַר דער גאַנצער וועלט, אַז אַלע גרעסטע אידען קומען אומגעריכט, דורך א קליניגקייט. אויך די אידעע פון „קאָמונע" ביי אונזערע דריי שכנות איז געבוירען געוואָרען אומגעריכט, דורך א נאַרישקייט. ס'איז אַזוי געווען די מעשה: באַלד נאָך פּורים, אַז דער עולם האָט אָנגעהויבען שמועסען מכח מצה אויף פּסח און אויסרעכענען וויפיעל יעדער בעדאַרף האָבען מעהל, האָט זיך געטראָפען א מאַרנער נס: עס האָט זיך אַרויס־בעוויזען, אַז מיר אַלע בעדאַרפען האָבען גלייך, ניט מעהר און ניט ווינציגער. אָט האָט איהר אייך דעם חשבון פון אויבען־אויף: דער מאַטע, די מאַמע און איך — זענען דריי איהרע; היינט וואַרטען מיר, עס דאַרפען קומען צו אונז געסט: מיין עלטערע שוועסטער אסנה מיט איהר מאַן דניאל מיט דריי קינדערלעך פון א קליין שטעדטעל פון בעסאַראַביע (עס איז זיי היינט נעבאַך נישט גוט די צייט אין זיי קלויבען זיך קיין אמעריקא) — האָט איהר א קיימא־לן פון אכט איהרע. היינט הערשקע מאַמצים מיט'ן ווייב, מיט זייערע פּיער בנים און מיט צוויי טעכטערלעך — האָט איהר אייך פונקט אכט.

איצט נעמט „שוין־איין־מאל־משה'ן" מיט'ן ווייב, מיט צוויי יונג־לעך און פיער מיידלעך, — וויעדער א מאל אכט.

— פלאי־פלאים! טאקי נאר מן השמים! — האבען א זאג נע־טהאן די מאנסביל־לען אויף צו־כלומרשט.

— א באשערטע זאך! — האבען אונטערנעהאפט די ווייבער שוין אביסל ערנסטער.

— הערט נאר אוים, אידישע קינדער, טאמער וואלט נעווען א סברא, אז מע זאל מאכען אויף די אכט טאג א מין יד־אחת?

אזוי האט זיך א זאג נעטהאן אייניר פון די מאנסביל־לען, דאכט זיך, „שוין־איין־מאל־משה", און הערשקע מאמציס האט איהם אונ־טערגענאפט:

— א מין שותפות, בחברותא הייסט דאס, וואס נאט גיט, אבי אינאיינעם, אי ניקאקיך!

— אויף זייער לשון וועלד דאס אנגערופען „קאמונע". — שטעל־ט־ריין דער טאטע, און „שוין־איין־מאל־משה" מאכט דע־רויף א פירוש, צעלענט די זאך אויף טעלערלעך:

— „קאמונע" הייסט: מיינס־דיינס, שלי־שלך, שלך־שלי, איין שיסעל, איין קעשענע, איין דעה.

— ובפרט פסח, — זאגען שוין אלע מאנסביל־לען מיט איין מאל, — וואס אלע אידען עסען איין ברויט, די ארעמע מצה, אלע אידען טרינקען איין משקה, צימוקים־וויין, און אלע — צו פיער כוסות, און אלע עסען איין מאכל, מרור, און אלע זאגען פון איין הגדה. פסח איז דער בעסטער יום־טוב. פסח וואלטען אלע אידען נעמענט מאכען „קאמונע".

אפגעזאגט, האבען די מאנסביל־לען גענאפט א קוק אויף די וויי־בער: וואס וועלען זיי עפים זאגען דערויף? די וויבער האבען אבער גאנץ קלוג אונטערנעשוויגען. זיי האבען זיך, אפנים, גע־מראכט: „וואס דארפען מיר, וויבער, נעמען אויף זיך דעם הער־מידער? איהר ווילט „קאמונע" — לאז זיין „קאמונע"! א קשיא אויף א מעשה, טאמער מאכט זיך נאכדעם, עס לאזט זיך אזיס א

בוידעם, — זאָלט איהר אויף אונז ניט ארויפלענען די באָד"... בקיצור, די ווייבער האָבען דאָס אָפגעארבייט נאָנץ דיפלאָמאטיש, ווי געווייניטלעך וויבער, אוז דער פלאָן פון „קאָמונע" איז אָנגענומען געוואָרען, נאָר ניט מיט אַ מאָל, ביסלעכווייז.

קודם כל האָבען אלע דריי שכנות געקויפט בשותפות אַ זעקל מעהל, אוז מען איז אַוועק אין אין קלאָפ באָקען מצות. אוז די מצות זענען דאָס יאָהר דוקא גערָאטען. אוז מע האָט געבראָכט צו פיהרען די מצות, אוז מע האָט זיך געווינשעוועט איינס דאָס אנדערע, מע זאָל דערלעבען איבער אַ יאָהר מיט די מאָנען אוז מיט די קינדערלעך געזונדערהייד אוז מע זאָל וויעדער אלע אינאיינעם באָקען מצות. ס'איז נעוועז אַ חיות אָנצוקוקען די גוטפריינדשאפט מיט דער ליעבשאפט פון די וויבער, גלייך ווי מע האָט זיך קיינמאָל נישט געקריעגט, נישט געזידעלט, נישט פערביטען מיט קיין וואָרט אפילו. אוז נישט נאָר די וויבער — די מאנסביליען, אוז אויך מיר, קליינוואָרג, האָבען זיך יענעם טאָג געפיהלט אזוי גוט, ווי נאָך קיינמאָל ניט, זינט מיר זיצען אלע אונטער איין דאָך. אוז מערקווירדיג! אפילו הערשקע מאָמצים, וואָס איז תמיד בייז אוז אין כעס אויף דער נאָנצער וועלט (דערפאָר, וואָס זיינע צוויי שוואָגעריקעס האָבען אמאָל געוואָלט אויסלאָדען ביי איהם די דירה), איז דעם טאָג נעווען עפים מאָדנע אויפגעלעגט, נישט נענעבען פעטש, „פיטש־פאָטש אי ניקאָקיך", ווי זיין שטיינער איז, אוז האָט נאָר אונטערגעזונגען ליעדלעך שטילערהייד! אוז צביה־לאה'ס מאנסביליש שטימע איז יענעם טאָג נעווען עפים דינער אוז ווייכער. מיט איינעם וואָרט, אַ גוטער מלאך איז דורכגעפלויגען איבער הערשקע מאָמצים'עם דירה. די שכינה האָט נערוהט אויף איהר.

נע'פטר'ס די מצות, האָבען די וויבער אוועקגעשטעלט אלע אינאיינעם אַ דייזשקעלע באָרשט (דאָס דייזשקעלע האָט פערזארגט, געווייניטלעך, „שוין־אין־מאָל־משה"), אוז מע האָט וויעדער אַ מאָל נעוואונשען זיך, מע זאָל דערלעבען איבער אַ יאָהר מיט די מאָנען אוז מיט די קינדערלעך געזונדערהייד אוז מע זאָל וויעדער

שטעלען אלע אינאיינעם פסח'ינען באָרשט, און אין שטוב איז וויע־
דער געווען ששון ושמחה, גוט אויפ'ן האַרצען. נאָכדעם האָט מען
אָנגעקויפט אלע אינאיינעם עטליכע פּאָר עופות מיט א פּאָר אינדי־
קעס, וואָס גאָט האָט זיי צוגעשיקט א כשר'ע מציאה (א משוגענער
נוי האָט זיך מעהר ניט געהייסען בעצאָהלען ווי צעהן גילדען פּאָר
צוויי אינדיקעס, ווי די קעלבלעך די גרויס), און מע האָט אלע
עופות פערוואָרפען אין איין שטייג (די שטייג האָט צורעכט נע־
מאַכט, געווויינטליך, „שוין־איין־מאל־משה"), און די אינדיקעס האָט
מען געלאָזט שפּאציערען איבער דער שטוב, און פּאָר אונז, קליינ־
ווארג, איז דאָס געווען א שטיקעל געשעפט: מיר האָבען זיך מיט זיי
געריייצט, מיר האָבען צו זיי געפייפט, און זיי האָבען געשריגען:
„האַלדיר־האַלדיר!" — און קיינער האָט אונז ניט געזאָגט קיין
וואָרט. און די ווייבער האָבען זיך געווינשעוועט, מע זאָל דערלע־
בען איבער א יאָהר מיט די מאַנען און מיט די קינדערלעך געזונ־
דערהייט און מע זאָל ווייטער קויפען בשותפות אלע אינאיינעם
אזעלכע עופות און אזעלכע אינדיקעס. נאָכדעם האָט מען גע־
קויפט אלע אינאיינעם צוויי זעקלעך קאַרטאָפּלים אין גלייכען געלט,
און אייער עפּים נאָר א מציאה פון א גנב — דריי גילדען א שאָק!
גאָט האָט זיי צוגעשיקט א גויע מיט אייער, אויף קיין שלעכט אָרט
זאָל זי ניט שטעהן! — און די ווייבער האָבען געלאָבט פון דער
גויע, א נאָרישע גויע, א געשליייערטע האַנזי! און מע האָט זיך
ווייטער געווינשעוועט, מע זאָל דערלעבען איבער א יאָהר מיט די
מאַנען און מיט די קינדערלעך געזונדערהייט און מע זאָל ווייטער
אייינקויפען אלע אינאיינעם בחברותא אזעלכע גראָטענע קאַרטאָפּ־
לים און אזעלכע פרישע אייער! וואָס דאַרפט איהר מעהר?
פסח'ינע קויהלען צום סאַמאָוואָר האָט מען געקויפט אלע אינ־
איינעם א זעקעל כמעט אומזיסט, ס'איז נאָר א חרפה אויסצוזאָגען
פּאָר וויפּעל; היינט חריין און פּאַסטערנאַק און שאָר ירקות —
אלסדינג בויל הזול! „איין ערב פסח פון גאָלע מציאות!" — האָ־
בען געזאָגט די ווייבער און האָבען געלאָבט. און מיר, קליינוואַרג,

האבען געפייפט צו די אינדיקעס, און די אינדיקעס האבען געשרי־גען: „האלדיר־האלדיר!", און מע האט זיך געווינשעוועט, מע זאל דערלעבען איבער א יאהר מיט די מאנען און מיט די קינדערלעך געזונדערהייט און מע זאל וויעדער מאכען אינאיינעם אלע איין פסח. מע האט ארויסגעזעהען בעשיינפערליך, אז עס קאן נאר ניט זיין קיין גרעסערע חכמה אויף דער וועלט, ווי אז מע מאכט יד־אחת.

— קאמונע! איהר שפיעלט זיך מיט קאמונע? — האבען א זאג געטהאן די מאנסביליען אויף א ליצנות. און די וויבער האבען אונטערגעהאפט דאס ווארט „קאמונע", נאר גערופען האבען זיי דאס „קאמונעס", און האבען ארויסגעזאגט בפירוש, אז זיי וואלטען זיך ניט אפגעזאגט, ס'זאל א גאנץ יאהר זיין ביי זיי „קאמונעס". און די וויבער זענען געווען אויפגעלעגט, און די מאנסביליען — אודאי, און מיר, קליינווארג, — אודאי און אודאי!

געבליבען איז אויף לעצטען טאג נאר פיש און פלייש און ווין אויף ארבע כוסות. מילא, פיש — דאס האט נענומען אויף זיך, געווייניטליך, „שוין־איין־מאל־משה", וואס וואו האט איהר אויף דער וועלט נאך אזא בריה אויף קויפען פיש, ווי ער? ער וועט ברענגען צו טראגען פיש, וועט זיין שוין איין מאל פיש! מיט ווין און מיט'ן חרוסת האט מען זיך פערלאזט אינגאנצען אויף מיין טאטען, מחמת דער מבין אויף ווין איז ער. און טובל'ען דאס געפעם האט מען געשיקט אונז, יונגלעך (פאר די מיידלעך האט מען געפונען איין אנדער ארבייט: העלפען די מאמעס בשר'ען און רייבען און שייערען און פוצען), און מיר האבען פערקאטשעט די הויזלעך און זענען אוועק צום טייך לעבעדיג, פרייליך. בקיצור, ס'איז געווען „ליהודים", אלע זענען געווען פערנומען, אלע הענד האבען געארבייט, קיינער איז ניט געזעסען לעדיג א מינוט אפילו, ביז'ן לעצטען טאג ערב פסח, ביז מע האט פערברענט דעם חמץ, געגאנגען אלע אין מרחץ אריין, געקומען אהיים, איבערגעטאהן זיך אלע יום־טוב'דיג און מע האט געגומען גרייטען זיך צום סדר.

קאפיטעל ה.

די זיילען פון דער „קאָמונע" שאָקלען זיך.

עס פערשטעהט זיך פון זיך אליין, אז צענויפשטעלען די טישען מיט די בענקלעך, אויסשטעלען די כוסות מיט די קערות און אויסבעטען די הסב־בעטען האָט גענומען אויף זיך „שוין־איין־מאָל־משה". ווער עס האָט איהם נישט געזעהען ארומטאַנצען דעם דאָזיגען פארנאכט, דער האָט נאָר קיין שענם ניט געזעהען! די בעקלעך האָבען איהם געפלאָמט, דאָס היטעל איז איהם אראָפגעפאָהרען אויף א זייט, איין וואָנסע, די לאָנגע, האָט זיך ביי איהם אויסגעצויגען נאָך לענגער. ער האָט אויסגעזעהען, ווי א קאָמאָנדיר פון א שיף, אדער ווי א פעלדמאַרשאַל אויף דער מלחמה. אדער ווי א גבאי צו הקפות. ער האָט נישט געלאָזט קיינעם זיך צוריהרען צו קיין זאך: אליין האָט ער צענויפגעטראָגען בענקלעך, אליין צענויפגעשטעלט די כוסות, אויסגעשטעלט דאָס זאלצוואסער מיט'ן חרוסת מיט די שאָר ירקות, און אליין אויסגעבעט אלע פיער הסב־בעטען (מיין שוואָגער דניאל איז אויך געווען פעררעכענט אין קאָהן). און אז ס'איז געקומען צו די הסב־בעטען, האָט ער געקאָמאַנדעוועט, מע זאל איהם צענויפטראָגען וואָס מעהר קישענס.

— נאָך א קישען!
— נאָט אייך נאָך א קישען.
— נאָך א קישען!
— נאָט אייך נאָך א קישען.
— נאָך א קישען!
— וואָס טויג אייך אזוי פיעל קישענס?
— נאָך א קישען!

און ס'איז אויסגעוואכסען פיער הויכע הסב־בעטען... וואָס זאָג איך הסב־בעטען? פיער הויכע מויערען, וואָס אז מע איז געקומען

פון שוהל, האָבען די פיער בעלי־בתים בעדאַרפט זיך מיט אַנגכטען ארויפדראַפען ארויף. און אז זיי האָבען זיך ארויפגעדראַפעט ארויף און בעזעצט זיך, האָבען זיי מורא געהאט, זיי זאָלען חלילה ניט אַראָפפאַלען.

דער ערשטער האָט זיך ארויפגעחאפט דער בעל־הבית, הערשקע מאמצים. ער האָט ניט געזאָגט חם ושלום קיין שום חסרון אויף די הסב־בעטען; ער האָט נאָר א קנייטש געטהאָן מיט די פלייצעס, א מאך געטהאָן מיט כעס:

— נ־נ־א, א עסעבעט!

— האַ? שוין איין מאָל א עסעבעט? — האָט זיך אַנגערופען צו איהם „שון־איין־מאָל־משה" מיט א שמייכעלע פון א גרויסען קינצלער, וואָס איז אלעין צופריעדען מיט זיין ארבייט.

— ס'זאָל ניט זיין דאָס אייגענע, וואָס מיט דער סוכה. — רופט זיך אָן דער בעל־הבית, הערשקע מאמצים, מיט א שטאָך.

— איך האָב שוין אויך געקלערט דאָס אייגענע. — זאָגט דער מאָטע מיינער און מאָסטעט זיך אויף דעם הסב־בעט, האלט זיך מיט ביידע הענד אָן גארטעל און טרעט־איין די קישענס, ווי מע טרעט־איין א וואָגען היי.

— מיט פרעמדע הענט איז גוט פייער שארען. — רופט זיך אָפ די בעל־הבית'טע צביה־לאה מיט גאָל, און „שוועבעלע" שטעלט זיך איין פאר איהר משה'ן און טהוט א זאָג צום מאן מיט כעס:

— אומעדום באדארפסט דו ארויסבאווייזען, אז דו קאָנסט עסעבעטען וואָלט איך זיי געבעט! לאָזען זיי זיך בעטען!

עס פערשטעהט זיך, אז צביה־לאה קאָן דאָס ניט איבערטראָגען און טהוט א זאָג צום מיין מאמען כלומרשט אין גוטען מוטה:

— איהר זעהט, בתיה־לעבען? דאָס שוועבעלע האָט זיך שוין אַנגעצונדען...

און „שוועבעלע" בויגט זיך אָן צו מיין מאמען און רוימט איהר איין א סוד פאר נאָנץ בראָד:

— איהר הערט, בתיה־לעבען? דער סאמאָוואר, ברוך השם, זידט שוין...

און אַלע דערפיהלען, אז א חמארע רוקט זיך אָן אויף הערשקע מאַמציס'עס שטוב, און די פרייליכקייט מיט דער לעבעדיגקייט, וואָס ס'איז געווען ערב פסח, איז ניטאָ — אַוועק, אַוועק מיט'ן גוינד און מיט'ן רויך.

— זאָלט איהר מיר זיין געזונט און שטאַרק, צביה־לאה־לעבען און פערעל קרוין, פאַרגעסט ניט, אז ס'איז יום־טוב און מיר זיצען ביי איין טיש! — זאָגט צו זיי די מאַמע שטיל־ערהייד, און אויף איהר פנים ליגט אזוי פיעל טרויער, אזוי פיעל אנגסט, אז עס פער־נעמט מיך ביי'ם האַרצען.

איך פערשטעה איהר טרויער, איך פיהל איהר אנגסט. איך האָב בעמערקט נאָך בשעת ליכט־בענשען, אז זי ווייניט, ווייניט אויף דער דירה, וואָס מיר האָבען פערלאָרען, און וואָס מיר בעדאַרפען זיצען אין שכנות מיט אזעלכע גראָבע מענשען, זיצען מיט זיי ביי איין טיש, ביי איין סדר! ערשט פאַר־א־יאָהרען אין דער צייט איז געווען ביי אונז אַביסעל א שענערער טיש, אַביסעל א רייכע־רער סדר. פאַר־א־יאָהרען איז דער טאַטע געווען איין מלך, די מאַמע איז געווען איין מלכה, און איך בין געווען איין פרינץ. היינט זיצען דאָ צענויפגעקוועטשט עטלעכע מלכים, עטלעכע מלכות, און א סך־א סך פרינצען, און אַלע פרינצען נעהען אָנגעטהאָן יום־טוב'דיג, אזוי שען, ווי איך, און אפשר נאָך אַביסעל שענער... ניין, זאָגט אייך וואָס איהר ווילט, ס'איז ניט דער פאַראיאָהריגער סדר!

מאַמע, איך פערשטעה דיין טרויער! איך פיהל דיין אנגסט!

קאפיטעל ו.

דער פרינץ נעמט זיך איבער.

און חאטש עס זיצען דאָ א סך פרינצען, און אלע נעהען אָנ־געטהאָן יום־טוב'דיג, אזוי שען, ווי איך, און אפשר נאָך שענער — דאָך פיהל איך, אז איך בין ניט דאָס, וואָס אלע. און חאטש עס זיצען דאָ עטליכע מלכים מיט עטליכע מלכות, דאָך פיהל איך, אז מיין טאטע איז ניט דאָס, וואָס אלע טאטעס, און מיין מאמע איז ניט דאָס, וואָס אלע מאמעס. אויב יענע זענען מלכים, איז ער א מלך איבער די מלכים, וואָרום ער איז דאָ דער שענסטער און דער איידעלסטער פון אלע; און אויך די מאמע איז דאָ די שענסטע און די איידעלסטע פון אלע. ער קוקט־אריין אין סידור אריין, פיהרט דאָס רעדעל, ווי אין עלטערער, ווי א פעלדמארשאל, און אויף איהם קוקענדיג וואָס ער טהוט, טהוען איהם נאָך אלע. אויך די מאמע איז א וועג־ווייזער פאר די איבעריגע וווייבער, האלט פאר זיך א גרויסען גראָבען קרבן־מנחה, מישט־מישט די בלעטלעך מיט איהרע שענע וווייסע פינגער, און דאָס וווייסע ליכטיגע פנים בשעת מעשה שיינט איהר, ווי די זון, און די איבעריגע וווייבער זעהען־אויס קענען איהר עפים מאָדנע שווארץ, ווי די ציגיינערינס. מאהלט אייך, מיין שוועסטער אסנה איז, קאָן מען זאָגען, אויך נישט קיין מיאוס וווייבעל, נאָר ווי קומט זי צו דער מאמע! אנו, פאָהרט־אויס די גאנצע וועלט און געפינט מיר נאָך אזא יפת־תואר, ווי מיין מאמע! איין עבירה, וואָס פונ'ם אפט וויינען, וואָס זי וווייניט, וואכטען איהר קישעלעך אונטער די אויגען. איין עבירה, וואָס פונ'ם קאכען, וואָס זי קאָכט אליין, וועדען איהר די שענע וווייסע הענד בעצויגען ווי מיט א קאָרע פון אויבען. איין עבירה, וואָס צוליעב מיין שוועסטער אסנה האָט זי נעבאך געמוזט ניט־לאַנג פערקויפען די פערעל איהרע מיט די אויהערינגלעך מיט די פינגערלעך, און זי קאָן זיך איצט ניט

בעווייזען מיט איהר גאַנצער שענקייט און מיט איהר גאַנצען גלאַנץ פון אמאָל. די מוטער רחל, אסתר המלכה, שולמית פון שיר־השירים, די מלכה־שבא — די זענען נאָר א דמיון! גיט איהר אָפּ צוריק די פּערעל מיט די אויהערינגלעך מיט די פינגערלעך, וועט איהר זעהען, וואָס הייסט א יפת־תואר!... נאָר פערפאַלען! ניטאָ קיין פּערעל! ניטאָ קיין אויהערינגלעך! ניטאָ קיין פינגערלעך! אויסגעטהאַן! אוועקגענעבען! גוואַלד, וואָס האָט צו אונז דער רבונו־של־עולם? פּאַר וואָס שטראָפט ער אונז אזוי? !...

. . . . . .

— ק־ד־ש! — זינגט־אויס דער מלך פון די מלכים, דאָס הייסט, דער טאַטע מיינער, קוים־קוים וואָס ער קריכט־ארויס פון דעם הסב־בעט, נעמט דעם כוס אין איין האַנד, שפּאַרט זיך אָן מיט דער אַנדערער האַנד אָן טיש, פערריסט דעם קאָפּ ארויף, מאַכט־צו די אויגען און הויבט־אָן דעם שענעם פּסח'יגען קידוש מיט'ן שענעם פּסח'יגען נוסח, נאָר מיט עפּים א מאַדנעם טרויע־ריגען ניגון, — ניין, ס'איז נישט דער ניגון, וואָס פּאַר־א־יאָהרען! און עס מאַהלט זיך מיר אויס, אז אינ'ם טאַטענ'ס קידוש הערט זיך א קלאָג צום בית־דין־של־מעלה, א קלאָג פּאַר דער דירה, פּאַר דעם אין־שכנות־זיצען, פּאַר דער מאַמע'ס פּערעל מיט די אויהע־רינגלעך מיט די פינגערלעך און פּאַר די איבעריגע צרות, יסורים און הארצוועהטיג, וואָס גאַט האָט אונז מיט זיי בעוויליגט היינטיגם יאָהר פון זיין בריטער האַנד.

איהר ווייסט ניט, וואָס האָט צו אונז דער רבונו־של־עולם? פּאַר וואָס שטראָפט ער אונז אזוי? !...

קאפיטעל ז.

די זייגלען פון דער „קאמונע" הויבען־אן פאלען.

ווי אלע גרויסע אידעען, אזוי אויך אלע גרעסטע אומגליקען, וואס טרעפען זיך אויף דער וועלט, נעמען זיך אפטמאל פון א קליינינקייט, פון א נארישקייט. אויך די „קאמונע", וואס ווערד בעשריבען ביי אונז אט דא, איז פלוצים אנידערגעפאלען אין סאמע אנהויב, און איבער א קליינינקייט, איבער א נארישקייט. ומעשה שהיה כך היה:

ווי באלד דער טאטע האט אפגעמאכט דעם קידוש און האט צוריק אריינגעזעצט זיך אין דעם הסב־בעט, האבען זיך אויפגעהאפט ביידע מיט א מאל, מיין שוואגער דניאל און אונזער בעלהבית הערשקע מאמצים, און האבען זיך אבער באלד ביידע צוריק אנידערגעזעצט, געוואלגערן רויט, ווי פייער, זיך פערשעמט, אפנים.

מאכט דער טאטע צו הערשקע מאמצים אויף שטום־לשון (מחמת נאך קידוש טאר מען שוין נישט מפסיק זיין): „נו־א!" — דאס הייסט, ער איז איהם מכבד, ער זאל מאכען פריהער קידוש. ענטפערט איהם הערשקע מאמצים אויף דער זעלביגער שפראך: „אי־א!" — און בעווייזט מיט דער האנד אויף מיין שוואגער דניאל (א גראבער יונג! ער מיינט, אז ער טאר שוין אויך ניט מפסיק זיין!). רופט זיך אן מיין שוואגער דניאל און מאכט מיט'ן קאפ: „אי־אי!" — דאס הייסט: איך ניט, לאז איין אנדערער מאכען פריהער קידוש! מישט זיך אריין „שוין־איין־מאל־משה" (ער האט תמיד ליעב אריינמישען זיך!) און טהוט א מאך מיט די הענד: „מי־א־נו?" — דער פשט איז: „ממה־נפשך, אדער דער, אדער יענער!" ענטפערט איהם דערויף דער טאטע אלץ אוים'ן וואונק:

„מע־א־אי!" — דאָס הייסט: „אז ניט דער און ניט יענער — מאַ מאכט שוין איהר פריהער קידוש!"

איך ווייס ניט, וואָס פאר א פרייליכקייט עס ליגט פערבאָרגען אין דער דאָזיגער מימיקע, נאָר אויף אונז, קליינוואָרג, פאַלט־אָן דערפון פלוצים א געלעכטער, און נאָך וואָס פאר א געלעכטער! מיר שטיקען זיך שטילערהייד אין די קולאקעס, האָבען מורא א קוק טהון איינס אויף דאָס אַנדערע, מע זאָל חלילה ניט אויסשיסען. נאָר וויפיעל קאָן זיך א מענש איינהאַלטען? א מענש איז דאָך ניט קיין אייזען, ובפרט, אז סע זיצען ביי'ם טיש, קיין עין־הרע, אזוי פיעל קלאַפערס, וויסע־חברה'ניקעס, וואָס קאָנען לאָכען, — איז נענוג, אז עמיצער פון אונז זאָל געבען א חליפ, א הוסט, אדער א שלוקערץ, זאָל זיך דער איבעריגער חברה אויסווייזען, אז דאָס האָט שוין אייגער געווים אויסגעשאָסען. אין אזעלכע מאָמענטען, הערט איהר, איז געפעהרליך, מע שפיעלט זיך מיט פייער, וואָרום וואָס מעהר מע האָט מורא — מעהר לאָכט מען. איהר קאָנט דאָס פרובירן אויף אייערע קינדער. לאָזט־ארויס א בעפויל, אז מע טאָר ביי'ם טיש ניט לאָכען, וועט איהר זעהען וואָס ס'וועט זיך טהון: תחילת וועט מען זיך שטיקען ווי ווייט מע וועט קאָנען, נאָכדעם וועט ווערען אזא שיסעריי, אז איהר וועט סוף־כל־סוף אליין אויך אויסשיסען א געלעכטער. דעם שכל דערפון וויסען מיר ניט; לאָזען די חכמים, וואָס געבען זיך אפ מיט אלערליי חכמות, אויפקלערען די דאָזיגע חכמה אויך, און מיר וועלען זיך אומקאָהרען צוריק צו אונזער קידוש.

אז גאָט האָט געהאַלפען, די מלכים האָבען שוין מיט גאָט'ס הילף אלע אָפגעמאַכט קידוש, און ס'איז געקומען צו אונז, קליינוואָרג, איז אויפגעשטאַנען הערשקע מאמצים'עם בן, דער עלטערער (אייזיק), און האָט אָנגעהויבען זאָגען דעם „סברי מרנן ורבנן ורבותי" אויף א מאָדנעם קול, גלייך ווי עמיצער וואָרנט איהם. האָט דער יונגערער ברודער זיינער (איציק) ארויסגעלאָזט א מין „קכי". האָט זיך דער דריטער (הילק) צעלאָכט, און דער קליינער (ישראליק) — נאָך איהם, און נאָך זיי שוין מיר אלע, און אייזיק

אליין אויך בתוכם, און אזוי איז ער זאסטרעמפּעט נעוואָרען אין מיטען, ניט אהין, ניט אהער, אזש נעוואָרען ברוין און בלוי, ס׳איז נעווען א רחמנות צו קוקען אויף איהם! איז אויפגעשטאַנען הערש־קע מאמצים און האָט איהם אַראָפּגעלאָזט א פּאָטש פון אויבען אַראָפּ און אַרויסגעוואָרפען איהם פוג׳ם טיש און א זאָג געטהאָן דערבייַ, ווי זיין שטייגער איז: „פּיטש־פּאָטש אי ניקאָקיך!" און א מאך געטהאָן צום אַנדערען (צו איציק׳ען), ער זאָל אויפשטעהן מאכען קידוש.

האָט זיך איציק אויפגעהאָפּט, ווי א מזיק, און א זאָג געטהאָן דעם אייגענעם „סברי מרנן ורבנן ורבותי" שוין אַביסעל צו הויך, צו נייציג, אזוי, אז ער האָט זיך, אפּנים, אליין איבערגעשראָקען פּאר זיין קול און האָט זיך געוואָלט אַראָפּלאָזען נידעריגער מיט א טאָן. האָט איינער פון דער חבריא א מאך געטהאָן: „עהיט!"— האָט שוין איציק דערפּאר נישט געקאָנט זאָגען א וואָרט, אזוי שטאַרק האָט דאָס איהם געשטיקט. האָט ער נעבאָך געהאָפּט פון זיין טאַטען, הערשקע מאמצים, דעם זעלבען פּסק, וואָס אייזיק, דאָס הייסט: „פּיטש־פּאָטש אי ניקאָקיך!" און אויף איציק׳ס אָרט איז שוין געשטאַנען דער דריטער (היליק).

דער דאָזיגער היליק האָט נאָר אָפּגעזאָגט א האַלבען „סברי מרנן" — דעם „רבנן ורבותי" האָט ער שוין נישט געקאָנט אַרויס־זאָגען. איהם איז געפעלען געוואָרען גראָד אַצינד א קוק טהון אויף מיין שוואָגער דניאל׳ס קינדערלעך און דערזעהן, ווי די דריי האַל־טען זיך ביי די נעזלעך, אָנגענבלאָזען די בעקלעך, ווי די פּאָחירלעך, אָט־אָט ווערען זיי צעזעצט.

און אָט אזוי האָט איטלעכער בעזונדער בעקומען פון הערשקע מאמצים זיין פּסק: „פּיטש־פּאָטש אי ניקאָקיך!", נעמוזט אָפּ־מרעטען דעם אָרט איינער דעם אנדערען, ביז ס׳איז געקומען צו „שוין־איין־מאל־משה׳ס" קינדער (צו יואליקל׳ען מיט שואליקל׳ען). און אז יואליקעל האָט זיך אוועקגעשטעלט מאכען קידוש, האָט ער שוין נישט געקאָנט אַרויסלאָזען אפילו דאָס ערשטע וואָרט „סברי"

און האָט זיך באלד אויפ'ן אָרט פערנאַנגען אויף טוידט. דעמאלט איז אָנגעפאלען א געלעכטער שוין אויף אלעמען. עס האָבען נעלאכט גרויס און קליין: דער טאטע און די מאמע און „שוין־איין־מאל־משה" און אלע ווייבער. עס האָט זיך מיר אויסגעוויזען אין דער מינוט, אז עס לאכען די כוסות, די טעלער מיט די לעפעל, מיט דעם לאמפּ, מיט די ווענד — אלע און אלץ האָט געלאכט.

ניט געלאכט האָט נאר איין הערשקע מאמצים מיט די בייזע אויגען. ער האָט געלאזט יואליקל'ען אביסעל זיך אויסלאכען; נאכדעם איז ער אויפגעשטאנען, פאר כעס, אפּנים, פערגעסען, אז יואליקעל האָט אליין א טאטען ביז הונדערט און צוואנציג יאהר, א טאטען, וואָס האָט אליין אויך הענד און קאָן זיך אליין אפּרעכענען מיט זיין קינד, און ער האָט איהם אראָפּגעלאזט דעם אויגענעם „פּיטש־פּאטש אי ניקאקיך!", וואָס זיינע אייגענע פּיער בנים, און דער גאנצער עולם איז געווארען איבערראשט. געווינט־ליך, האָט די דאזיגע מעשה בעראפט פערדריסען יואליקעל'ס מא־מע, און „שוועבעלע" האָט א בלישטשע געטהאָן מיט די אויגעלעך און א זאג געטהאָן צו צביה־לאה'ן:

— טאָמער וואלט איהר געזאגט אייער מאן, סע זאל איהם אפּ־דאַרען די הענטעלעך?

האָט צביה־לאה לאנג נישט געקלערט און באלד אויפ'ן אָרט א זאג געטהאָן צו „שוין־איין־מאל־משה'ן" אויף איהר מאנסביליאשער שטיימע:

— טאָמער וואלט איהר געזאגט אייער וויב, ס'זאל זיך איהר שטעלען דאָס שווארצע פּיסקעלע אויף א זייט?

וואָס וויטער איז געווען — קאָן איך אייך ניט בעשרייבען. דאָס היימט, קאָנען קאָן איך, נאר איך ווייל ניט. עס פּאסט ניט. ס'איז ניט שען פאר קיין מלכה'ס, וואָס זיצען אויבען־אָן ביי דער רעכטער האַנד פון זייערע מלכים, ס'איז ניט שען ניט פאר זיי און ניט פאר אונז און ניט פאר אייך, ס'איז א חרפּה, א בזיון פאר לייטען... לאָמיר בעסער מאכען א שוויץ.

עפּילאָג פון דער קאָמונע.

אויף מאָרגען, צום צווייטען סדר, איז שוין יעדער נעזעסען ביי זיך, ביי זיין טיש, און אָפּגעריכט דעם סדר, ווי גאָט האָט גע־באָטן, — געזעסען טאקי אלע אין איין חדר, ביי הערשקע מאָמצים אין זאל, נאָר איינס צום אַנדערען מיט'ן הינטען, שטארק אָנגעדרו־דעלט... און מע האָט קוים דערלעבט דעם ערשטען טאָג חול־המועד, מע זאל זיך קאָנען צעטיילען צוריק מיט די מצות, מיט דער שמאלץ און מיט די אייער און מיט די קאַרטאָפּלים און מיט די שאָר ירקות, אפילו דאָס דייזשקעלע בארשט האָט מען געמוזט צענישען אין בע־זונדערע טעפּ, און בשעת מעשה האָבען די ווייבער, געווייגטלעך, נישט געלעגט קיין כבוד אייגע אויף דער אַנדערער, זיך דורכגע־וואָרפען מיט שטעכווערטלעך און אָנצוהערעגישען אויף די מאָנס־בילען.

— „קאָמונעס" האָט זיך זיי פאַרגלוסט! משוגעים האָבען דאָס אויסגעטראַכט און נאָראַנים טאָנצען נאָך! נאָט אייך נאָר „קאָ־מונעס"! זיעבעצהן „קאָמונעס" די שונאים אין קאָפּ און אין הארצען און אין די קישקעס!

נאָך פּסח איז דער טאָטע געגאַנגען איבער דער שטאָדט זוכען איין אַנדער דירה אויף צו דינגען, און אויף איהם קוקענדיג — אויך „שוין־איין־מאָל־משה". צביה־לאה איז אפילו געוואָרען ווייך ווי טויג, און הערשקע מאָמצים האָט א זאָג נעטהאָן, כלומרשט פאַר־בייגעהענדיג, אז תיכף נאָך שבועות, אם ירצה השם, שטעלט ער זיך איבערדעקען דעם דאָך; עס האָט זיי אָבער געהאלפען, ווי א טוידטען באנקעס. מיין מאמע האָט געזאָגט שטילערהייד דעם טאָטען, איין מאל פאַר אלע מאל, אז אומזיסט ווילזי דא אויך ניט זיצען! אין דרויסען חלילה, אבי ניט ביי הערשקע מאָמצים!

אָט אזוי האָט זיך פון דער ערשטער „קאָמונע" ביי אונז אין כתרילעווקע אויסגעלאָזט א טייך.

דאָם דריידעל

פּעשריבען אין יאָהר 1903.

דאָם דרײדעל

א.

מעהר פון אַלע מיינע חברים אין חדר און מעהר פון אַלע יונגלעך פון דער נאַנצער שטאָדט און מעהר פון אַלע מענשען אויף דער וועלט — האָב איך ליעב געהאַט מיין חבר בעני מאיר פּאָל־קאָוואַי׳ס. דאָם איז געווען א מין ליעבשאַפט מיט א מאָדנער צו־געבונדענקייט מיט א מורא־האָבען אינאיינעם. ליעב האָב איך איהם געהאַט דערפאַר, וואָם ער איז געווען שענער און קלינער און בריה׳־שער פון אַלע יונגלעך, און צו מיר איז ער געווען צוגעלאָזט, נעטריי, זיך איינגעשטעלט פאַר מיר, געגעבען פּעטש, געמאַכט א „פּזר" מיט א „שלשלת", דאָם הייסט, גערייסען פאַר די אויהערען אַלע יונגלעך, וואָם האָבען מיך געוואָלט זאַטשעפּען.

און מורא האָב איך געהאַט פאַר איהם דערפאַר, וואָם ער איז א גרויסער און שלאָנט זיך. און שלאָגען האָט ער געקאָנט ווי מען ער האָט געוואָלט און ווען ער האָט געוואָלט, מחמת בעני איז געווען דער עלטערער, דער גרעסטער און דער רייכסטער פון אַלע יונגלעך אין חדר. דער פּאָטער זיינער, מאיר פּאָלקאָוואַי, חאָטש ער איז געווען נישט מעהר ווי א פּאָלקאָוואַי שניידער, איז ער אָבער געווען דערפאַר א איד א נגיד און האָט געשפּיעלט אין שטאָדט א ראָלע פון א שענעם בעל־הבית: געהאַט א שענע שטוב און א שטאָדט אין מזרח־וואַנד (די דריטע פונ׳ם ארון־קודש), פּסח — די

בעסטע מצה־שמורה, סוכות — דעם שענסטען אתרוג, שבת נענומען צו זיך אין אורח, א נדבה געגעבען די שענסטע, א גמילות־חסד געטראָגען אקעגען, די קינדער אָפגענעבען צו די בעסטע מלמדים — בקיצור, מאיר פּאָלקאָוואי האָט זיך „געמענטשעלט", געוואָלט ווערען א בעל־הבית צווישען אלע בעלי־בתים, זיך איינשרייבען צווישען חברה — נאָר בלאָטע! נישט אזוי גיך קויפט מען זיך אין ביי אונז אין כתרי־לעווקע אין חברה ארײַן, נישט אזוי גיך פערגעסט מען ביי אונז אין כתרי־לעווקע יענעמ׳ס יחוס, פון וואַנען ער שטאַמט־ארויס. א שניידער מעג זיך „מענטשלען" צוואַנציג יאָהר כסדר, אויספיינען זיך אויפ׳ן שענסטען אופן, וועט ער ביי אונז אין כתרי־לעווקע בלייבען שניידער. נישטאָ גאָר, מיין איך, אזא זייף אויף דער וועלט, וואָס זאָל קאָנען אָפּוואַשען ביי אונז דעם דאָזיגען פלעק. אך! וויפיעל, מיינט איהר, וואָלט, אשטייגער, מאיר פּאָל־קאָוואי געלאָזט זיך קאָסטען, מע זאָל איהם אויסמעקען דעם נאָמען „פּאָלקאָוואי"? דאָס אומגליק זיינם איז געווען, וואָס א פאַמיליע האָט ער געטראָגען נאָך טויזענד מאָל ערגער, ווי דער נאָמען. שטעלט אייך פאָר, אז אין פאַם איז ער געשטאַנען פערשריבען: „קאָניעווסקי מעשטשאַנין מאיר מאָווש־ווישט טעלעצי".

א מערקווירדיגע זאך! מאיר׳ס עלטער־עלטער־זיידע, זאָל האָ־בען דאָרטען א ליכטיגען גן־ערן, וואָס איז מסתמא געווען אויך א שניידער, אז ס׳איז געקומען צום אויסטראָכטען זיך א פאַמיליע, האָט ער גאָר נישט געקאָנט געפינען קיין לייטישערען נאָמען; נע־חיי־בי וואָלט ער געהייסען, מע זאָל איהם פערשרייבען: „פּינגער־הוט", „אונטערשלאָק", „קנייפּאָדעל", „גרויסלאָטע", „לאָנגער־סטאָן" — אפילו אויך נישט אועלכע שענע נעמען, נאָר גאָרנישט, זיי האָבען חאָטש א שייכות מיט שניידעריי. אָבער טעלעצי! וואָס איז איהם געפעלען געוואָרען א טעלעצי? וועט איהר זאָגען: למאי ביק? ס׳איז דען נישטאָ קיין מענשען, וואָס טראָגען דעם נאָמען ביק? זאָגט אייך אָבער וואָס איהר ווילט — ביק און טעלעצי

זענען מאקי פון איין יחוס, ס'איז אבער פארט נישט דאס; ביק איז פארט נישט טעלעצי... נאר מיר קעהרען זיך אום צו מיין חבר בעני.

ב.

נעווען איז בעני א פיין בחור'על, א פעמפיקעוואטער, א ראבע־טיניער, מיט געלע שטעכעדיגע האר, מיט ווייסע פעקע בעקלעך, מיט שיטערע צייהנדלעך און מיט מאדנע רויטע בולבעוואטע אויג־נעלעך, ווי ביי א פיש. די דאזיגע בולבעוואטע אויגעלעך האבען תמיד נעשמייכעלט און געקוקט ממזר'יש, און דערצו האט ער גע־האט א פערריסען נעוועל, אזוי, אז דאס נאנצע פנימ'על האט אוים־געזעהן ביי איהם, ווי ביי א גרויסען עזות־פנים — און דאך איז מיר דאס דאזיגע פנימ'על דוקא געפעלען, און מיר זענען נעווארען מיט בעני'ן חבר פון דער ערשטער שעה אן, וואס מיר האבען זיך דערקענט.

די ערשטע קענטשאפט אונזערע איז געשלאסען געווארען אונ־טער'ן טיש, זיצענדיג מיט'ן רבי'ן ביי'ם חומש. אז די מאמע האט מיך נעבראכט צו פיהרען אין חדר, האב איך געטראפען דעם רבי'ן, א איד מיט נעדיכטע ברעמען און מיט א שפיצעכיגער יארמעלקע, זיצען מיט אלע תלמידים ביי'ם חומש איבער דער סדרה בראשית. נישט נעמאכט קיין לאנגע שהיות, — אפגעבען עקזאמען האט מען נישט בעדארפט, צושטעלען מעטריקעס אויך נישט, — האט מיר דער רבי א זאג נעטהאן:

— קריך אהינצוצו, אויף יענער באנק, צוויישען יענע צוויי יונגלעך.

און איך בין ארויפגעקראכען אויף דער באנק, זיך אריינגעחאפט צוויישען צוויי יונגלעך און האב שוין נעהייסען א „צוגענומענער". קיין בעזונדערע שמועסען צוויישען מיין מאמען מיט'ן רבי'ן האט אויך נישט בעדארפט זיין. ס'איז ביי זיי געווען איין אפגערעדטע זאך נאך פון יום־טוב.

— נערענק זשע, זאָלסט זיך לערנען, ווי סע נעהער צו זיין! — זאָגט צו מיר די מאַמע, שוין שטעהענדיג ביי דער טיר, און דרעהט־אוים נאָך א מאָל דעם קאָפּ צו מיר און קוקט, קוקט אויף מיר מיט געפיהל, אויסגעמישט מיט פרייד, לִיעבשאפט און רחמנות. דער מאַמע'ס קוק פערשטעה איך זעהר גוט: זי האָט הנאה, וואָס איך זיץ צווישען בעל־הבתישע קינדער און לערען, און סע טהוט איהר וועה דאָס הארץ, וואָס זי דארף זיך מיט מיר שיידען.

איך בין זיך מודה, אז מיר איז נעווען אויפ'ן הארצען א סך פרייליכער, ווי מיין מאַמען; איך זיץ צווישען אזוי פיעל נייע חברים, קיין עין־הרע, וואָס בעטראַכטען מיך און איך בעטראַכט זיי — מיר בעטראַכטען זיך איינס דאָס אַנדערע. נאָר דער רבי לאָזט אונז לאַנג נישט זיצען אָהן ארבייט. ער צעשאַקעלט זיך און שרייט־אוים אויף א קול, מיט א ניגון, און מיר אַלע — נאָך איהם, אייגער איבער'ן אַנדערען, אויף קולי־קולות:

— ו ה נ ח ש — און דער שלאַנג! ה י ה — איז געווען! ע ר ו ם — קליגער! מ כ ל — פון אַלע! ח י ת — חיות! ה ש ד ה — פונ'ם פעלד! א ש ר — וואָס! ע ש ה — ער האָט געטהאָן!

יונגלעך, וואָס זיצען אזוי נאָהענט איינס מיט'ן אַנדערען, חאָטש זיי שאַקלען זיך און שרייען, ווי איז דאָס מעגליך, זיי זאָלען נישט וועהן בעקאַנט, זיך דורכווארפען מיט א פאָר וועהטער חאָטש? און ס'איז טאַקי אזוי געווען.

בעני מאיר פאַלקאָוואי'ס, וואָס איז געזעסען מיט מיר אינ־איינעם שטאַרק צענויפגעקוועטשט, פרובט מיך פריהער מיט א קניף פאָר דעם פום און קוקט זיך איבער מיט מיר מיט די אויגען, און נאָכדעם צעשאַקעלט ער זיך שטאַרק און זינגט גלייך מיט'ן רבי'ן און מיט אונז אַלע אויף א קול דעם חומש און וואַרפט־אריין זיינע אייגענע וועהטער, בזה הלשון:

— ו ה א ד ם — און דער מענטש! י ד ע — האָט באַוואוסט! נא דיר אַוועקעט די דאָזיגע קנעפּלעך! א ת ח ו ה — חוה'ן!

א ש ת ו — זיין ווייב! נעב מיר א באָקסער, וועל איך דיר געבן א ציה פון מיין פאַפּיראָס!

און איך פיהל עמיצענס ווארעם העמטל אין מיין האַנד, און איך טאַפּ־אַן עטליכע קלייניע, גלאַטע, גליטשיגע הויזען־קנעפּלעך. איך בין זיך מודה, אז נישט איך דארף קנעפּלעך, נישט איך האָב באָקסערען, נישט איך רויכער פאַפּיראָסען. נאָר מיר איז געפּעלען דער דאָזיגער איינפאַל, און איך עמטפער איהם מיט'ן זעלבען ניגון, וואָס ער, און שאָקעל זיך גלייך מיט אַלע:

— ו ת ה ר — און זי איז טראָגעדיג געוואָרען! ווער האָט דיר געזאָגט! ו ת ל ד — און זי האָט געוואונען! אז איך האָב ביי זיך באָקסערען?...

און אזוי האָבען מיר זיך איבערגעשמועסט די גאַנצע צייט, ביז דער רבי האָט, אפּנים, אָנגעשמעקט, אז חאָטש איך שאָקעל זיך גאַנץ נעשמאַק, נאָר דער קאָפּ איז מיר נישט ביי'ם חומש; האָט ער מיך פּלוצים געגעבען א חאַפּ אויף דער וועמטקע, צום עקזאמען הייסט דאָס:

— זאָג נאָר, דו! הער נאָר, ווי אזוי הייסט דו דארטען? דו מוזט אודאי וויסען, וועמענ'ס זוהן איז געווען קין און ווי אזוי האָט געהייסען קין'ס ברודער?

די דאָזיגע קלאַץ־קשיא האָט מיר אויסגעוויזען אזוי ווילד, גלייך ווי מע וואָלט מיך, אשטייגער, פּלוצים א פרעג געטהאָן: וועו איז אויפ'ן הימעל א יריד? אדער ווי אזוי מאכט מען פון שניי גאַמעלעם און זיי זאָלען נישט צעגעהן? — אז בסך־הכל איז מיר נאָר דער קאָפּ געווען ערגיץ וויים איך וואו — אונטען, ביי די קנעפּלעך.

— וואָס קוקסט דו אויף מיר אזוי? — פרעגט מיך דער רבי.— דו הערסט נישט, וואָס מע רעדט צו דיר? איך פרעג ביי דיר, זאָלסט מיר זאָגען אויף א ווילע, ווי אזוי האָט געהייסען אדם הראשון קין'ס פאַטער, און וואָס האָט זיך אָנגעקאָהרט מיט קין'ען זיין ברודער הבל, וואָס חוה האָט זיי געהאָט?

איך זעה, אלע יונגלעך שמייכלען, שטיקען זיך פאר געלעכטער, און פערשטעה נישט, וואס לאכט מען דא?

— זאג, נאַרעלע, אז דו וויסט נישט, וואַרום מיר האבען דאס נאך נישט געלערנט. — שעפטשעט מיר בעני אויפ'ן אויהער און שטורכעט מיך מיט'ן עלענבויגען. און איך פאלג איהם און זאג איהם נאך וואַרט ביי וואַרט, ווי א פאפוגאי, און אין חדר וועדר א נעלעכטער ביז'ן הימעל.

„וואס לאכען זיי?" — טראכט איך מיר און קוק אויף די קינדער און אויפ'ן רבי'ן, ווי זיי קאטשען זיך פאר געלעכטער, און בשעת מעשה לעג איך איבער אונטען די קנעפלעך פון איין האנד אין דער אנדערער: דאַרט איז פונקט א האלב טוץ.

— אנו, ווייז נאר, בחור'ע, אקאַרשט די הענטעלעך דיינע! וואס טהוסט דו דארטען מיט זיי? — מאכט צו מיר דער רבי און בויגט זיך אן צו מיר אונטער'ן טיש...

. . . . . .

איהר זענט דאך קלוגע קינדער, פערשטעהט איהר דאך שוין מסתמא אליין, וואס פאר א מין פסק איך האב געהאפט פון מיין רבי'ן אויפ'ן ערשטען ארויספאהר מיט די קנעפלעך!

ב.

שמיץ פערהיילען זיך, בזיונות פערגעסען זיך. איך מיט בעני'ן זענען מיר גיך געוואַרען גוטע בריידער, אבער וואס גוטע בריידער הייסט — נפש אחת, נאר ווי אנדערע צוויי. אט ווי אזוי די מעשה האט זיך געטראפען:

נעקומען אויפ'ן אנדערען טאג אין חדר אריין, מיט'ן חומש אין איין האנד און מיט'ן אנבייסען אין דער אנדערער האנד, האב איך געטראפען חברה שטארק האפערדיג, פרייליך, דאס, וואס **ווערט**

אָננערופען בנילופין. וואָס איז די מעשה? א גדולה — דער רבי איז נישטאָ! וואו איז ער? אַוועקגענאַנגען ערגיץ אויף א ברית. אינאיינעם מיט דער רביצין. דאָס הייסט, חלילה נישט אינאיינעם; א רבי נעהט קיינמאָל נישט אינאיינעם מיט א רביצין. פריהער נעהט דער רבי, און נאָכדעם, הינטען, נעהט נאָך די רביצין.

— א לאָמיר זיך וועטען! — רופט זיך אָן איין יונגעל מיט א בלויער נאָז, יהושע־העשעל הייסט ער.

— צו וויפיעל געווטע? — זאָגט דער אַנדערער, קאָפּעל־בונעם, א יוננעל מיט א צעריסענעם ארבעל און סע זעהט זיך ארויס דער שפּיץ פונ׳ם שווארצען עלענבויגען.

— צו פערטעל פונט באָקסערען.

— לאָז זיין צו פערטעל פונט באָקסערען. איז וואָס, זאָגסט דו, לאָמיר האַרכען?

— איך זאָג, אז מעהר ווי פינף־און־צוואַנציג וועט ער נישט אויסהאַלטען.

— און איך זאָג — זעכס־און־דרייסיג!

— זעכס־און־דרייסיג? אָט וועלען מיר באַלד זעהן! חברה, נעמט איהם!

אָט אזוי האָט אויסגעקאָמאַנדעוועט יהושע־העשעל מיט דער בלויער נאָז, און עטליכע יונגלעך מיט א מאָל האָבען מיך א נעם געטהאָן, ווי דער רוח דעם מלמד, מיך אַנידערגעלאָזט אויף דער באַנק, און דוקא מיט'ן פּנים ארויף. צוויי האָבען זיך געזעצט מיר אויף די פּיס, צוויי — אויף די הענד, איינער האָט מיר צוגעהאַלטען דעם קאָפּ, איך זאָל זיך נישט דרעהען, און נאָך איינער האָט אָננעשטעלט אקוראט אקעגען מיין נאָז צוויי פינגער פון דער לינקער האַנד (אפּנים, ער איז געווען א לייואק, א געלינקטער!); די צוויי פינגער האָט ער צענויפּגעלאָזט, ווי א ביינגלע, איין אויגעל אַביסעל צוגעמאַכט, דאָס מויל האַלב געעפענט, און געזומען מיר שנעלען אין נאָז אַריין — אָבער ווי אזוי, מיינט איהר, שנעלען? יערער שנעל האָט מיר געגעבען צו זעהן זיך מיט'ן טאַטען פון יענער

וועלט. רוצחים! קוילערם! וואָם האָבען זיי נעהאַט צו מיין נאָז? וואָם האָט זי זיי נעטהאָן? וועמען האָט זי נעשטעהרט? וואָם האָבען זיי אויף איהר דערזעהן? א נאָז ווי אַלע נעזער!

— חברה, צעהלט! — קאָמאַנדעוועט יהושע־העשעל. — אַחת ואַחת! אַחת ושתים! אַחת ושלוש!

נאָר פּלוצים...

כמעט אַלע מאָל, זינט די וועלט שטעהט, טרעפען זיך אַלע נסים פּלוצים. למשל: סע טרעפט זיך חלילה איין אומגליק מיט א מענשען, גזלנים פּאַלען־אָן אויף איהם אין מיטען פעלד, בינדען איהם די העגד ארונטער, שארפען־אָן דאָם מעסער און הייסען איהם זאָגען ודוי; און סאָמע דעמאָלט, וועז מע וויל שוין מאַכען חיק, טראָגט עם אָן פּלוצים א סטאַנאָוואי מיט א גלאָק — די גזלנים צע־לויפען זיך, און יענער ווערד ניצול, הויבט אויף די העגד צו גאָט און בענשט נאָכדעם גומל.

מיט מיר און מיט מיין נאָז איז אויך אזוי געווען. איך גע־דענק נישט אקוראט, צי ביי"ם פינפטען, צי ביי"ם זעכסטען שנעל האָט זיך געעפענט די טיר און ס'איז אריינגעקומען בעני מאיר פּאַלקאָוואי'ס, און חברה האָבען מיך באַלד אָפּגעלאָזט פריי, גע־בליבען שטעהן, ווי די סטאַטקעס, און בעני האָט זיי גענומען אויי־ציגוויין צו דער ארבייט: ער האָט זיי אָנגענומען איטליכען בע־זונדער ביי די אויהערען, גוט אָנגעדרעהט, געמאַכט דערביי מיט א ניגון: „פּז־־־ר!" אדער „שלשל־־־־־ת!!!" און בשעת מעשה געזאָגט אַלעמען מיט'ן אייגענעם נוסח:

— נו? היינט וועסט דו שוין וויסען, וואָם הייסט זאטשע־פּען איין אלמנה'ס א יונגעל?

פון דעמאָלט־אָן האָבען שוין חברה מעהר נישט צוגעריהרט זיך, נישט צו מיר, נישט צו מיין נאָז; זיי האָבען מורא נעהאַט זיך אָנהויבען מיט איין אַלמנה'ס א יונגעל, וואָם בעני מאיר פּאַלקא־וואי'ס איז זיין חבר, זיין אויסלייזער, זיין בעשיצער.

ד.

„דער אלמנה׳ס יונגעל" — קיין אנדער נאָמען האָב איך נישט געהאַט אין חדר. וואָס עפּעס „דער אַלמנה׳ס יונג׳ל"? מחמת מיין מאַמע איז געווען א אידינע איין אַלמנה, זיך דורכגעשלאָגען אַליין מיט איהר אייגענער האַרעוואַניע, געהאַלטען א באַקאַליינע קלייט, וואָס מעהר פון אַלסדינג איז דאָרטען נעווען, וועדליג איך נעדענק, קרייד און באַקסערען — די צוויי מינים, וואָס האָבען א שארפען אָפּגאַנג ביי אונז אין כתריעלעווקע: קרייד בעדאַרף מען האָבען אויף שמירען די שטיבער, און באַקסערען איז א נאשערי, וואָס איז אי זיס, אי עס געהט א סך אויף דער וואָג, אי עס קאָסט וואָלווע. חדר־יונגלעך ברענגען־אוים דערויף דאָס גאַנצע נעלד פון די אַנ־ בייסענס מיט די מיטאָגס, און די קרעמער ביי אונז ציהען דערפון שען פרנסה. בשום אופן האָב איך נישט געקאָנט פערשטעהן, פאַר וואָס די מאַמע קלאָנט זיך שטענדיג, זאָגט, אז עס טראָגט איהר קוים־קוים אויף קלייט־נעלד און אויף שכר־למוד. און וואָס עפּעס גראָד שכר־למוד? וואו זענען די איבעריגע זאָכען, וואָס א מענש בעדאַרף האָבען, למשל, עסען, א קלייד, א שוך, וכדומה? דער גאַנצער קאָפּ איהרער איז נעלענען אינ׳ם שכר־למוד: „אז גאָט האָט מיך געשטראָפט, זאָגט זי, און האָט צוגענומען ביי מיר מיין מאַן, אזוי מאַן, און מיך געלאָזט איין אַלמנה, א יונגענד, איינע אַליין, וויל איך חאָטש, אז מיין זוהן זאָל קאָנען גוט לערנען". וואָס זאָגט איהר אויף דעם משל? איהר מיינט אפשה, אז זי איז נישט געגאַנגען אלע מאָל אין חדר אריין געוואָהר ווערען, ווי אזוי איך לערען? פון דאָוונען שמועסט מען נישט, אז זי האָט אַכטונג געגעבען אויף מיר, איך זאָל דאָוונען אלע טאָג. זי האָט מיך נאָר געוואָלט איינרעדען, איך זאָל זיין חאָטש האַלב, ווי מיין טאַטע, עליו השלום, איז געווען. און אלע מאָל, ווען זי האָט זיך גוט צו־ געקוקט צו מיר, פלעגט זי זאָגען, אז איך בין אינגאַנצען „ער", מיר

צו לאַנגע יאָהר. און בשעת מעשה זענען ביי איהר די אויגען נע־ווען ווי בענעצט, און מאָדנע פערזאָרגט איז נעווען דאָס פּנים איהרס, בעצוינגען מיט א שוואַרצען טרויער.

לאָז ער מיר מוחל זיין, דער מאַטע מיינער, אויף יענער וועלט. איך האָב איהם נישט נעקאָנט פערשטעהן, וואָס איז ער נעווען פאַר א מענש, וואָס, וועדליג די מאַמע דערצעהלט זיך אָן פון איהם, פלעגט ער כסדר אָדער לערנען אָדער דאַוונען? שוין זשע האָט איהם קיינמאָל נישט נעצוינגען, ווי מיך, אין דרויסען ארוים זומער אין דער פריה, בשעת די זון ברענט נאָך נישט אזוי שטאַרק, הויבט ערשט אָן ארויסטרעטען אויפ'ן גרויסען הימעל, שפּאַציערט מיט א גרויס אייגענעש, ווי א פייערינגער מלאך אין א פייערינגער קאַרעטע מיט פייערינע פערד, וואָס ס'איז אונמענליך צו קוקען זיי אין זייערע שטאַרק לויטערע, ברענענדיגע, גין־נאָלדענע פנימ'ער? וואָס פאַר א טעם, פרעג איך אייך, האָט אין אזא געטליכען פריהמאָרגען דאָס וואַכערינע דאַוונען? וואָס פאַר א טעם האָט נאָכדעם דאָס זיצען און לערנען אינ'ם ענגען וויסטען חדר, בשעת די גין־נאָלדענע זון האָלט אין רעכטען סמאָליען, אָנ־גליהענדיג די ערד, ווי איין אייזערנע סקאָוורעדע? דעמאָלט ציהט דאָס אייך נאָר אהין, אראָפּ־באַרג, צום טייך, צו יענעם שענעם טייך, וואָס איז בערעקט פון אויבען מיט גרינעס, און א מאָדנער ריח, א ריח פון שוויץ־באָד, לאָזט זיך הערען פון דער ווייטען; דעמאָלט גלוסט זיך אייך אויסטהון זיך אויף דער ניך און אריינ־שפרינגען העכער האָלב אין דעם אָנגעוואַרעמטען וואַסער, וואָס אונ־טען, ביי'ם דנא, איז דאָס קיהלבליך און מאָדנע גלימשיג און ווייך־בלאָטיג, און פערשיעדענע בעשעפענישען, וואָס ווידמענען זיך אין די אָפגרונטען פונ'ם טייך, האָלב פישלעך, האָלב זשאבקעלעך, שווע־בען, שוועבען אָהן א שיעור פאַר די אויגען, און מאָדנע פליענען, קאָמאַרעס מיט די לאַנגע פיס, גלימשען זיך, שלימלען זיך איבער'ן וואַסער פון אויבען; דעמאָלט גלוסט זיך אייך אריבערשווימען אויף יענער זייט, אהין, וואו די בריימע, קיילעכיגע, גרינע בלעטער

וואכסען, און סע שעמערירען פון זיי ארויס ווייסע און געלע צוויק־
לעך, און סע קוקט אויף אייך א גרינע פרישע וועלבע מיט ווייכע
פרישע צוויינגען, און איהר טהוט זיך א לאז און פאלט־אריין מיט
די הענד אין בלאטע, און פאליאסקעט־פאליאסקעט מיט די פיס
פון יענער זייט, מע זאל מיינען, אז איהר שווימט. וואס פאר א
טעם, פרעג איך אייך נאך א מאל, האט דאס זיצען אין שטוב אדער
אין חדר זומער פאר־נאכט, בשעת דער גרויסער רויטער הימעל־
קוגעל לאזט זיך אראפ פון יענער זייט שטאדט אויף דער ערד,
צינדט־אן דעם שפיץ קלויסטער און בעלייכט אויך דעם רויטען שינ־
דעל־דאך פון באד און, להבדיל, די גרויסע אלטע פענסטער פון דער
גרויסער קאלטער שוהל, און פון דארטען, פון הינטער דער שטאדט,
נעהט די טשערעדע, ציענען לויפען, שעפעלעך מעקען, דער שטויב
וואכסט, געהט ביז'ן הימעל, און זשאבעס קוואקען, זשאבעס גרא־
נערען, סע רעש'ט, סע גרילצט — א טארראם, א יריד, א הארמי־
דער! וואר האט אין זינען איצטער דאוונען? וועמען קריכט אין קאפ
אריין איצטער לערנען? געהט־זשע רעדט אבער מיט מיין מא־
מען, — וועט זי אייך זאגען, אז ער, עליו השלום, האט נישט אזוי
געטהאן; ער, עליו השלום, איז געווען גאר איין אנדער מענש.
וואס פאר א מענש איז ער געווען, זאל ער מיר מוחל זיין, — וויים
איך נישט; איך וויים נאר, אז מיר דעקוטשעט די מאמע זעהר
שטארק, דערמאנט מיר אלע מאל, אז איך האב געהאט א טאטען,
און וואר־פט מיר אוים צעהן מאל א טאג דאס שכר־למוד, וואס זי
צאהלט פאר מיר, און פערלאנגט פון מיר נאר צוויי זאכען, זאגט
זי: ג ו ט לערנען און ו ו ע ל ע ן דאוונען.

ה.

מע קאן נישט זאגען, אז „דער אלמנה'ס יונגעל" האט זיך
שלעכט נעלערנט. ער איז ניט אפגעשטאנען פון זיינע איבערינע
חברים אויף קיין האר. נאר וועלען דאוונען — דאס בין איך אייך

נישט ערב. אלע קינדער האבען איין נשמה, און א קונדס איז ער געווען גלייך מיט אלעמען; גלייך מיט אלעמען ליעב געהאט א שקאצערייי, גלייך מיט אלעמען ליעב געהאט א שטיפ־טהון: אנ־טהון דעם קהל'שען צאפ אויף די הערנער א שטריימעל פון דער רביצינ'ס וויכעט, וואם זי שמירט מיט איהם די ערד, און לאזען איהם איבער דער שטאדט; אנהענגען דער קאץ א פאפיערענע שלאנג אויפ'ן וויידעל, זי זאל לויפען משוגענערווייז און ברעכען טעפ אויף וואם די וועלט שטעהט; אויפהענגען א שלאם אויף דער וויבערשער שוהל פרייטאג־צו־נאכטס פון דרויסען, מע זאל נאכ־דעם די וויבער דארפען ראטעווען פון חלשות; צושלאגען דעם רבינ'ס פאנטאפעל צו דער ערד מיט צוויעבעם, ארער צו'חתמ'ענען איהם מיט טריפוואכם די בארד צום טיש בשעת ער שלאפט, און לאז ער פרובען אויפשטעהן, וכדומה. וויפיעל שמיץ דאם קאסט אונז נאכדעם, אז מע דערגעהט זיך, וועד דאם האט נעטהאן — פרעגט שוין ניט! סע פערשטעהט זיך פון זיך זעלבער, אז יערע זאך מוז האבען אויף זיך איין עלטערען, איין אויבערהאר, וואם ער איז דער קאפ, דער פיהרער, דער וועגווייזער.

אונזער קאפ, אונזער פיהרער, אונזער וועגווייזער איז נעווען בעני מאיר פאלקאוואי'ס. פון איהם האבען זיך אלע זאכען אנגע־הויבען און צו אונזערע קעפ האט זיך דאם תמיד אויסגעלאזט. בעני, דער פעמפיקעוואטער רויטער בעני מיט די בולבעוואטע רוי־טע אויגען, איז תמיד פון אלע אומגליקען ארויס טרוקען, ווי פעפער, ריין, ווי א טרער, און גאט די נשמה שולדיג, ווי א טייבעלע. וואו ערגיץ א שענע תנועה, א מין העויה'לע, א שפיצעל, איין אפשניצעל, האבען מיר דאם ענאשט פון בעני'ן. וועד האט אונז אויסגע־לעהרענט בגנבה רויבערען א פאפיראם, ארויסלאזען דעם רויך פון ביידע נאזלעכער? בעני. וועד האט אונז ארויפגעפיהרט זיך גלי־טשען ווינטער מיט אלע גוויישע שקצימ'לעך אויפ'ן אייז? בעני. וועד האט אונז אויסגעלעהרענט שפיעלען אין קנעפלעך, אין קניפ־לעך, אין מ"ם־שי"ן־ה"א, אין „אום־צי־גראד", און פערשפיעלען די

אָנבייסענס מיט די מיטאָגס? בעני. אויף שפּיעלען איז בעני געווען איין מזיק, דאָס הייסט: ער האָט אונז אַלעמען גע׳מזיק׳ט, אָפּגעוואונען ביי אונז וואו מיר האָבען געהאָט א גראָשען, און נע־קומען צו עפּיס — אָפּגעווישט די ליפּען, שא, נישטאָ בעני! דאָס שפּיעלען איז ביי אונז געווען איינע פון די בעסטע זאכען אין דער וועלט, און פּאר׳ן שפּיעלען האָבען מיר אַלע מאָל געהאַפּט פונ׳ם רבי׳ן דעם גרעסטען פּסק; ער האָט געזאָגט, אז ער מוז דאָס אוים־קאָרענירן, ארויסריסען ביי אונז מיט׳ן ווּאָרצעל.

— שפּיעלען וועט איהר ביי מיר? מיט׳ן מלאך־המות וועט איהר זיך ביי מיר שפּיעלען! — אווי פלעגט זאָגען דער רבי און אויסטריסלען אונז די קעשענעס, צונעמען וואָס ער האָט נעפונען און איינטיילען אונז שמיץ פון דער בריטער האַנד.

נאָר איין וואָך אין יאָהר איז געווען ביי אונז אזעלכע, וואָס מע האָט נעמענט שפּיעלען. וואָס זאָג איך, מע האָט נעמענט? ס׳איז געווען א מצוה צו שפּיעלען, א מצוה!

די וואָך איז געווען — די וואָך פון חנוכה, און נעשפּיעלט האָבען מיר אין „דרייִדעל".

1.

אמת, אין די היינטיגע שפּיעלען, וואָס מע שפּיעלט אין קאָר־טען, למשל: אָקע, סטוקעלקע, טערטעל־מערטעל, סטאָם וכדומה, שטעקט אודאי מעהר שכל, ווי אין אונזער אמאָליגען דרייִדעל; נאָר דאָרט, וואו מע שפּיעלט אויף נעלד, איז קיין חילוק נישט. איך אַליין האָב געזעהן מיט מיינע אויגען, ווי צוויי שקצים זענען געזעסען און האָבען זיך נעשלאָגען קאָפּ אין וואַנד. און אז איך האָב זיי נעפרעגט: וואָס טהוט איהר דאָס? איהר זענט משוגע, צי חסר־דעה? האָבען זיי מיר געזאָגט, איך זאָל נעמען דעם וועג, וואָרום זיי שפּיעלען אויף נעלד — ווער פון זיי וועט זיך ניכער איינמיעדען... היינט נעהט טענה׳ט! דאָס שפּיעל פונ׳ם דרייִדעל

איז א היים, א מורא'דיג אוארטעם שפיעל. עס קאן אריינטרייבען אייך אין אלף הששי ארויס, איהר זאלט פערשפיעלען די נשמה. און נישט אזוי דאם גאלד, ווי דער פערדראם: למאי נעווינט יענער? למאי פאלט ביי יענעם דאם דריידעל אויף דער גימל, און ביי אייך אויף דער נון, אויף דער הא אדער אויף דער שין? און דאם וויסט איהר דאך מסתמא, וואם בעדייטען די פיער אותיות פונ'ם דריידעל: נ מאכט נ י י ן, ה מאכט ה א ל ב, ש מאכט ש ל ע כ ט און ג מאכט ג ו ט. דאם דריידעל איז א מין לאטעריי: וועמען די הצלחה שפיעלט, דער נעווינט. אט נעמט, למשל, בעני מאיר פאלקאוואי'ס: וויפיעל מאל ער זאל נישט לאזען דאם דריידעל, מוז דאם פאלען ביי איהם אויף דער גימל.

— ס'איז דיר איין אנטיק מיט דעם בעני'ן! — זאגען אלע יונגלעך און שטעלען אלע מאל פריש נאלד, און בעני „ענטפערט" אלעמען, וואהרום וואם הערט ער דאם? „א נגיד'ס א יונגעל"!

— גימל! וויעדער גימל! איין אנטיק מיט איהם! — שרייען־אויס אלע מיט א מאל און מע נעמט זיך צו די בייטעלעך און מע שטעלט פריש נאלד, און בעני „ענטפערט" אלעמען, לאזט דאם דריידעל „קאזארעם", מיט'ן קעפעלע ארויף. דאם דריידעל דרעהט זיך, קאטשעט זיך אהין און אהער, ווי א שכור, און פאלט־אנידער.

— גימל! — זאגט בעני.

— גימל? גימל? וויטער גימל? חידושים מיט איהם! — שרייען־אויס חברה און קראצען זיך און נעמען זיך וויעדער צו די בייטעלעך.

דאם שפיעל ווערד וואם ווייטער פייערינגער. די שפיעלערם היצען זיך, שטעלען נאלד, שטופען זיך אלע צום טיש, קריגען זיך, דערלאנגען איינער דעם אנדערען אין זייט אריין, זענען זיך מכבד מיט מארנע ווערטער: „דו סמארק איינער! דו פאנפאטש! שוואר־צער קאטער! צעקנייטשטע יארמלקע! צעשפאלטענע קאפאטקע!" וכדומה אזעלכע קאמפלימענטען, בעמערקען נאר נישט, אז ביי דער זייט שטעהט דער רבי, אננעטהאן אינ'ם וואראמען טיזליק

מיט'ן וואטענעם מיצעל אויף דער יארמעלקע און מיט'ן טלית ותפילין אונטער דער האנד; דאָס קלויבט ער זיך נעהן אין קליי־ זעל אריין דאוונען, נאָר דערזעהן די קינדער היצען זיך, האָט ער זיך אָפגעשטעלט אויף א וויילע, א קוק טהון פון דער וויטען, ווי מיר שפיעלען אין דרייידעל. היינט מישט זיך נישט דער רבי; ס'איז חנוכה, זענען מיר פריי אבט טאָג כסדר און קאָנען שפיעלען אין דרייידעל וויפיעל מיר ווילען, אבי נישט שלאָגען זיך, נישט רייסען זיך ביי די נעזער. נאָר ניט אזא שלעכטער מענש דער רבי, כלעבען. אויך די רביצין האָט נעהאָפט דאָס קליינע, קראָנקע ראובלי אויף די הענד, איהם פערשטופט דאָס מויל־בעל מיט דער ברוסט, ס'זאָל נישט שרייען, האָט זיך אוועקגעשטעלט הינטער'ן רבינ'ס פליצעם און קוקט־קוקט, ווי די יונגלעך שטעלען נעלד. און בעני „ענטפערט" אלעמען, בעני ברענט, בעני פלאָמט, בעני פלאטערט, בעני לאָזט דאָס דרייידעל, און דאָס דרייידעל דרעהט זיך, קאָטשעט זיך און פאלט־אנידער.

— ווידער אמאל נימל? א טרעיאטער מיט דעם בעני'ן!

און בעני האָט אונז אזוי לאָנג בעוויזען זיין בריה'שאפט מיט זיינע גרויסע קונצען, ביז ער האָט אונז מחילה אויסגעריניגט אלע־ מען די בייטעלעך, צוגענומען וואו ס'איז נעווען ערגיץ א פרוטה, אריינגעלעגט די הענד אין די קעשענעס, ווי איינער רעדט: „נו, ווער ווייל נאָך?"... און מיר זענען זיך צעגאַנגען אהיים, אוועקגע־ טראָגען מיט זיך א וועהטיג אין הארצען און א בזיון פאר זיך אליין, און נאָך נעמוזט אין דער היים אויסטראכטען „ליגינים" — דער אזא ליגען און דער אזא ליגען. איינער האָט זיך מורה נעווען, אז ער האָט דאָס גאנצע חנוכה־נעלד פערנאשט, אויסגענעבען אויף באָקסערען! דער אנדערער האָט אויסגעטראכט א פזמון, אז מע האָט דאָס ביי איהם ארויסגע'ננבה'ט פון קעשענע נאָך ביי־נאכט. און דער דריטער איז נעקומען אהיים מיט א נעוויין. „וואָס איז? וואָס ווייגסט דו?" — סטייטש, ער האָט זיך נעקויפט פאר'ן חנוכה־

נעלד א מעסערעל! — „וואָס זשע איז דער נעווייז?" — סטייטש, ער האָט דאָס געהענדיג פערלוירען!

אויך איך האָב אויסגעטאָקט א גרויסען ליגען, דערצעהלט דער מאמען א גאנצע מעשה פון טויזענד־איין־נאכט און אויסגעבעטען ביי איהר נאָך א מאָל חנוכה־געלד — א האַרטען זעכסער מיט צוויי צווייערם, אוועקגעטראָגען זיי צו בעני'ן און אָפגעטרייסעלט זיך אין פינף מינוט, און אויסגעטראכט דער מאמען א נייעם ליגען. בקיצור, קעפ האָבען נעטראכט, מוחות האָבען נעארבייט און ליגענם, ליגענם זענען געפלויגען, אַווי ווי האָלץ, און דאָס גאנצע חנוכה־געלד אונזערם איז אוועק מיט'ן דרייִדעל, אוועק צו בעני'ן אין קעשענע אריין, און פערפאלען לעולם ועד!

נאָר איינער פון אונז האָט זיך אזוי אריינגעלאָזט אינ'ם דרייִדעל, אז ער האָט זיך נישט בענוגענט מיט'ן חנוכה־געלד אליין און האָט נישט אויפגעהערט צו שפיעלען און שפיעלען מיט בעני'ן אין דרייִדעל כמעט אלע טאָג, ביז'ן לעצטען טאָג פון חנוכה.

און דער דאָזיגער איינער בין געווען טאקי, מחילה, איך אליין, „דער אלמנה'ס יונגעל".

ז.

וואו האָט נענומען „דער אלמנה'ס יונגעל" געלד אויף צו שפיעלען — דאָס זאָלט איהר נאָר נישט פרעגען. די גרויסע שפיעלערם פון דער וועלט, די, וואָס האָבען נעפרובט געווינען און פערשפיעלען גאנצע פערמעגענם און מאיאנטקעם, — די וויסען, די פערשטעהען!... אוי־וועה, די שעה זאָל נאָר נישט זיין, אז דער יצר־הרע פון שפיעלען קומט אן, איז נאָר נישטא קיין שווערע זאך אויף דער וועלט! ער ברעכט־דורך מויערן, אייזערנע וועגה, ער טהוט מעשים אשר לא יעשו — א וועלט אויסצורעדן: דער יצר־הרע פון שפיעלען!

ראשית חכמה, האָב איך זיך נענומען מאכען נעלר פון שוה־כסף, דאָס הייסט, עס זאָל אייך צו קיין חרפה נישט זיין, פערקויפען אלסדינג, וואָס איך האָב, איין חפץ נאָכ'ן אנדערען, פריהער דאָס מעסערעל, נאָכדעם דאָס בייטעלע, נאָכדעם די קנעפּלעך אלע. און א קעסטעלע האָב איך געהאט, וואָס פלעגט זיך עפענען און פערמאכען, און עטליכע רעדעלעך פון איין אלטען זיינער, גוטע, מעשענע, אז מע רייבט זיי אויס, גלאַנצען זיי מיט סכנת־נפשות, כמעט אזוי ווי נאָלד, — אלסדינג אוועקגענעבען בחצי־חנם, נעשניטען אויף וואָס די וועלט שטעהט, און געלאָפען אלע מאָל מיט פריש נעלד צו בענין אהיים און פערשפּיעלט איהם ביז'ן לעצטען גראָשען, אוועקגענאַנגען אלע מאָל פון איהם אָבל וחפוי־ראש, מיט א הארץ פול וואונדען, מיט א שרעקליכען פערדראָס, שטאַרק אויפּנעטראָגען — נישט אויף בענין! חלילה! וואָס האָב איך צו בענין? וואָס איז בעני שולדיג, אז סע נעהט איהם אינ'ם שפּיעל? ס'זאָל ביי מ י ר, זאָגט ער, פאַלען דאָס דרייִדעל אויף דער גימל, וואָלט א י ך געווואונען; עס פאַלט ביי א י ה ם, זאָגט ער, אלע מאָל אויף דער גימל, געווינט ע ר. אזוי זאָגט בעני און איז נעבאָך זעהר נערעכט... ניין, מיך פערדריסט אויף זיך, אויף מיר אליין, למאי איך האָב צעטרענצעלט אזוי פיעל נעלד, דער מאמע'ס פערהאַרעוועט נעלד, און צעפּלאָכטען אלע מיינע זאכען, געבליבען, ווי מע זאָגט, נאקעט, ווי די מאמע האָט מיך נעהאט! אפילו דאָס סידור'ל אויך פערקויפט. אוי, דאָס סידור'ל! דאָס סידור'ל!... דערמאָן איך מיך אָנ'ם קליינעם סידור'ל, פערקלעהמט מיך ביי'ם האַרצען און דאָס פּנים ברענט מיר פאר בזיון! דאָס איז געווען א צאַצקע, נישט קיין סידור'ל! ביי פּתחיה רעם פאַקענטרענער האָט דאָס מיר די מאמע געקויפט, אקוראט צום טאטענ'ס יאָהר־ציים. און א סידור'ל איז דאָס געווען, — צווישען סידורים'לעך א סידור'ל! א „כל־בו'ניקעל", איין אמת'־דיג כל־בו'ניקעל! א גראָבס, א געפאַקטס. פון כל טוב חאָט זיך דאַרטען געפונען, פון פויגעל־מילך, פון וואָס א מויל קאָן רערען:

שיר־השירים און פּרק, און ברכי־נפשי, און די הגדה, און אלע תפלות, און אלע דינים ומנהגים פון א גאנץ יאָהר, און א תהלים'ל צום סוף. היינט די טעוועלעך מיט די גאָלדענע אותיות! דער שניט! דאָס רוקענדעל! א יצר־הרע, זאָג איך אייך, א שטן, נישט קיין סידור'ל! אלע מאָל, וועז פּתחיה מיט די בעלמעס און מיט די שטאַרק־אונטערגעשאָרענע וואָנסעס, וואָס דאָס מאכט דאָס פערזאָרגטע פּנים זיינס שמייכלענדיג, אלע מאָל, וועז דער פּתחיה האָט זיך צעלעגט מיט זיין קראָם אין בית־המדרש ביי דער טיר, האָב איך קיין אויג נישט אראָפּגעלאָזט פון דעם כל־בו'ניקעל.

— וואָס וועסט דו זאָגען, יונגעלע? — פרעגט מיך כלומרשט פּתחיה, גלייך ווי ער וווייסט נישט, זו איך האָב געווארפען איין אויג אויפ'ן כל־בו'ניקעל, שוין א מאָל זיעבעצעהן איבערגעטאָפּט מיט די הענד און איבערגעפרעגט וואָס סע קאָסט.

— גאָר נישט, — זאָג איך, — גלאָט אזוי... — און געה־אַוועק פון איהם, איך זאָל נישט זעהן פאר זיך דעם יצר־הרע.

— אוי, מאָמע! זאָלסט זעהן, איז ביי פּתחיה'ן פאַרהאַן א כל־בו'ניקעל!

— וואָס פאר א כל־בו'ניקעל? — פרעגט מיך די מאָמע.

— א סידור'ל אזעלכעס! וועז איך האָב אזא סידור'ל, וואָלט איך — איך וויים אליין נישט וואָס!

— האָסט דען נישט קיין סידור? און וואו איז דעם מאַטענ'ס סידור?

— וואָס גלייכסט דו, מאָמע? יענס איז א סידור, און דאָס איז א כל־בו'ניקעל!

— א כל־בו'ניקעל! — זאָגט די מאָמע. — אין א כל־בו'ניקעל איז דען פאַרהאַן מעהר צו דאַוונען, צי סע דאַוונט זיך נעשמאַקער?

נעהט גיט צו פערשטעהן א מאָמען, וואָס הייסט א כל־בו־ניקעל, איין אמת'דיג כל־בו'ניקעל, מיט רויטע טאַוועלעך, מיט א בלויען שניט און מיט א גרינעם רוקען!

— קום — זאָגט צו מיר די מאַמע איינמאָל אין א פּאַרנאַכט און נעמט מיך אָן פּאָר א האַנד — קום מיט מיר אין בית־המדרש. מאָרגען, אם ירצה השם, האָסט דו יאָהר־צייט נאָכ'ן טאַטען, וועלען מיר שטעלען ליכט און זיך זעהן אין איין וועג מיט פּתחיה'ן, וואָס איז ביי איהם פּאָר א כל־בו'ניקעל אזעלכעם?

איך ווייס פּריהער, אז צום טאַטענ'ס יאָהר־צייט וועל איך ביי מיין מאַמען פּועל'ען, ווי מע זאָגט, דאָס טעלערעל פּונ'ם הימעל, און עס קלאָפּט מיר שוין דאָס האַרץ פּאָר פּרייד.

געקומען אין בית־המדרש, טרעפען מיר פּתחיה'ן מיט'ן זאָק, נאָך נישט אויסגעפּאַקט די סחורה. פּתחיה איז, פּערשטעהט איהר מיך, א איד נישט קיין חאַפּענדיגער. ער ווייסט גאָנץ גוט, אז ער איז אייגנער אויפ'ן יריד. זיינס וועט פּון איהם נישט אַוועק. אייר־דער ער בינדט־אויף דעם זאָק און צעלעגט די קראָם, געדויערט א יאָהר. איך ציטער, איך פּלאַטער, קוים וואָס איך האַלט מיך אויף די פּיס, און ער — גאָר נישט, גלייך ווי נישט צו איהם רערט מען!

— ווייזט שוין דאָרטען, — זאָגט צו איהם די מאַמע — וואָס איז דאָרט ביי אייך פּאָר א כל־בו'ניקעל?

פּתחיה האָט צייט. דער טייך ברענט נישט. פּאַוואָלינקע, נישט געהאַפּט, בינדט ער אויף דעם זאָק און לעגט־אויס די גאַנצע קראָם זיינע: חומשים און קלייניע חומש'לעך, מאַנסביל'שע סידורים און ווייבערשע קרבן־מנחהס, תהלימס און תהלימלעך, חק־לישראל'ס און תקונימלעך, מחזורים, סליחות און תחינות ובקשות אָהן א שיעור! און ספּורי־מעשיות, שבחי בעל־שם־טוב און וויעדער א מאָל תחינות! עס דאַכט זיך מיר אוים, אז עס וועט זיך קיינמאָל ביי איהם נישט אויסנעמען — א קוואָל, א ברונען! קוים אמאָל דערלעבט צו זעהן דאָס קליינוואַרג, און בתוכם האָט א שיין גע־טהאָן דאָס כל־בו'ניקעל.

— אָט דאָס איז גאָר? — רופט זיך אָן די מאַמע. — אזא קליניטשקע?

— דאָס קליניטשקע — זאָגט פּתחיה — קאָסט טייערער פּון א גרויסעטשקע.

— וואָס קאָסט ביי אייך, נאָט זאָל נישט שטראָפען פּאַר די רעה, דאָס דאָזיגע קליינע וועוריקעל?

— אויף א סידור זאָגט איהר וועוריקעל? — מאַכט צו איהר פּתחיה און נעמט ביי איהר פּאוואָלינקע דאָס כל־בו'ניקעל פּון די הענה, און מיר רייסט זיך אָפּ אין הארצען.

— נו, זאָגט שוין, זאָגט, וואָס קאָסט דאָס? — בעט ביי איהם די מאַמע. נאָר פּתחיה האָט זיך צייט און ענטפערט מיט א ניגון:

— דאָס סידור'ל? וואָס קאָסט? אוי, סע קאָסט, סע קאָסט! איך האָב מורא, ס'איז נישט פּאַר אייער בייטעל.

די מאַמע בענשט די שונאים מיט בייזע, וויסטע חלומות, און הייסט זיך זאָגען א מקח.

פּתחיה זאָגט א מקח, און די מאַמע ענטפערט איהם נישט; זי דרעהט זיך אוים מיט'ן פּנים צו דער טיר, נעמט מיך פּאַר א האַנד און זאָגט צו מיר:

— קום, לאָמיר געהן, מיר האָבען דאָ נישט וואָס צו טהון. דו ווייסט דען נישט, אז רב פּתחיה זענען א איד א יקרן?

מיט א ביטער הארץ גיעה איך נאָך דער מאַמע ביז דער טיר, מיט א שטיקעל האָפענונג, מאַמער וועט גאָט רחמנות האָבען און פּתחיה וועט אונז אומקעהרען צוריק. נאָר פּתחיה איז נישט אזא איד. ער ווייסט, אז מיר וועלען זיך אַליין אומקעהרען. והראיה, מיר האָבען זיך טאַקי אומגעקעהרט, און די מאַמע בעט איהם, ער זאָל זאָגען „ווי א מענטש". פּתחיה ריהרט זיך נישט, קוקט אויף דער סטעלי, אין די ווייסע בעלמע פּונ'ם לינקען אויג גלאַנצט, און מיר געהען־אַוועק און קעהרען זיך אום נאָך א מאָל צוריק.

— א פּאַהאַנער איד אָט דער פּתחיה! — זאָגט צו מיר נאַכ־דעם די מאַמע. — מכות מיינע שונאים וואָלט איך ביי איהם נע־קויפט א סידור'ל! היינט קאָסט דאָס טאַקי א יקרות! איין עבירה, כלעבען, דאָס גאָלד וואָלט צונוץ געקומען אויף שבת־לקודש! נאָר

נאָר נישט, צוליעב דעם, וואָס דו האָסט מאָרגען, אם ירצה חשם, יאָהר־צייט נאָכ'ן טאָטען, עליו השלום, און דו זאָגסט נאָך איהם קריש, האָב איך דיר צוליעב געטהאָן. טהו זשע מיר צוליעב, מיין זוהן, דו אויך, און זאָג מיר צו, אז דו וועסט חאָטש דאָוונען געטריי אלע טאָג.

צי איך האָב טאָקי אזוי געטריי געדאָוועט, ווי איך האָב צו־געזאָגט, צי ניין — פון דעם לאָמיר ניט רעדען. נאָר דאָס כל־בו־ניקעל האָב איך ליעב געהאט דאָס חיות! איהר קאָנט פערשטעהן, אז איך בין מיט דעם געשלאָפען, חאָטש — איהר ווייסט? — מע טאָר דאָס נישט. דער גאַנצער חדר האָט מיר מקנא געווען אויף דעם סידור'על, ווי דאָס שווארצאפעל פונ'ס אויג האָב איך דאָס אָפגעהיט, — און איצט, דעם דאָויגען חנוכה, האָב איך דאָס — וועה געשריגען! — אליין מיט מיינע אייגענע הענד אַוועקגעטראָ־גען צו משה דעם סטאָליר'ס יונגעל, וואָס האָט שוין לאַנג געווארט־פען דערויף איין אויג, און נאָך געדארפט בעטען איהם, אויסשלאָ־גען א קניע ערה, ביז ער זאָל דאָס ביי מיר קויפען. כמעט אומ־זיסט אַוועקגעגעבען דאָס קליינע סידור'על! אוי, דאָס סידור'על, דאָס סידור'על! און דערמאָן איך מיך אָן דעם קליינעם סידור'על, פערקלעהמט מיך ביי'ם הארצען און דאָס פנים פלאָמט מיר פאר בזיון! פערקויפט, פערהאַנדעלט, און צוליעב וואָס? צוליעב וועי־מען? צוליעב בעני'ן. בעני זאָל האָבען אויף צו געווינען ביי מיר נאָך עטליכע קאָפיקעם. נאָר וואָס איז שולדיג בעני, אז סע געהט איהם אזוי אין דריידעל?

— דערויף איז דאָס א דריידעל. — רעדט מיר אויס בעני דאָס הארץ און לענט־אריין צו זיך אין בייטעלע מיינע לעצטע עטליכע גראָשענס. — ס'זאָל ד י ר אזוי געהן, ווי סע געהט מיר, וואַלסט ד ו געוואונען! עס געהט אבער מ י ר, געווין א י ך.

און בעני'ס בעקלעך פלאָמען, און אין שטוב איז ביי זיי ליכ־טיג און וואַרעם. און א זילבערן חנוכה־לעמפעל שטעהט ביי זיי גרייט מיט'ן גוטען בויטעל, מיט'ן שענעם שמש און מיט אַלדאָם

גוטס, און פון קיך ביי זיי לאזט זיך הערן א ריח פון פרישע, נאר־וואס אויסגעפרעגעלטע שמאלץ.

— מע באקט היינט ביי אונז לאטקעס. — זאגט מיר בעני אן א בשורה אויף דער טיר שוין, און מיר קלעהמט דאס הארץ פאר הונגער. און איך לויף מיט'ן צעריסענן טולופע אהיים און טרעף די מאמע געקומען שוין פון קלייט, רויט די נאז, רויט די הענד, און אנגעדראלן, איבערגעפרוירען דורך און דורך, שטעהט און ווארעמט זיך ביי'ם אויוון. מיך דערזעהן, הויבט איהר דאס פנים אן צו שיינען.

— פון שוהל? — פרעגט מיך די מאמע.

— פון שוהל. — זאג איך איהר א ליגען.

— נעדאוונט מעריב?

— נעדאוונט מעריב. — זאג איך איהר א נייעם ליגען.

— ווארעם זיך אן, מיין זוהן, וועסט דו מיר בענטשען חנוכה־ליכטלעך. ס'איז היינט, דאנקען גאט, דאס לעצטע ליכטעל.

ח.

אודאי, א מענש זאל טראגען אויף זיך נאר צרות אליין און נישט האבען קיין פיצעל פערגעניגען, קיין ברעקעל נחת, וואלט ער דאס נעווים נישט איבערגעטראגען און וואלט זיך נעווים גענומען דאס לעבען. איך זאג עס אקעגען מיין מאמען דער אלמנה נעבאר, וואס האט טאג ווי נאכט געהארעוועט, געפרוירען, געהונגערט, נישט דערעסען, נישט דערשלאפען, און נאר צוליעב מיר, נאר פון מיינעטוועגען. פאר וואס זשע קומט דאס איהר, אז זי זאל נישט האבען טאקי אמאל קיין שטיקעל פערגעניגען אויך? איטליכער מענש פערשטעהט דאס ווארט „פערגעניגען" נאך זיין השגה נאך. ביי מיין מאמען איז נישט געווען נאר קיין גרעסער פערגעניגען אויף דער וועלט, ווי בשעת איך האב א י ה ר שבת און יום־טוב געמאכט קידוש, פסח א י ה ר אפגערעכט דעם סדר.

און חנוכה א י ה ר געבענשט חנוכה־ליכטלעך. וואָס פאַר א קידוש — צי איבער ווײַן, צי איבער ביער? וואָס פאַר א סדר — צי מיט חרעמזלעך, צי מיט צוגעפרישטע מצה מיט וואַסער? וואָס פאַר חנוכה־ליכטלעך — צי אין א זילבערן לעמפּעל, צי פון גע־שניטענע קאַרטאָפּלים? — גלויבט מיר, נישט אינ׳ם ווײַן, נישט אין די חרעמזלעך, נישט אין דעם זילבער שטעקט דער גאַנצער יחוס; דער עיקר איז נאָר עפּיס אַנדערש: דער עיקר איז דאָס מ א כ ט ן פּונ׳ם קידוש, דאָס א פּ ר ע כ ט ן פּונ׳ם סדר און דאָס ב ע נ ש ע ן פון די חנוכה־ליכטלעך. אָנקוקן, בשעת איך מאַך די ברכה, מיין מאַמע׳ס פּנים, ווי סע שיינט און סע לייכט און סע שמייכעלט, בעדאַרף מען קיין סך ווערטער נישט רעדן און קיין גרויסע פּירושים נישט מאַכן! מע זעהט, אז דאָ איז דאָס רעכטע פּערגעניגן, דאָס אמת׳ע גליק! איך בויג מיך אַן איבער די צעשניטענע קאַרטאָפּלים און מאַך די ברכה מיט א ניגון. איך זאָג, און זי זאָגט מיר נאָך שטילערהייט, וואָרט ביי וואָרט, מיט׳ן זעלבן ניגון, וואָס איך. איך זאָג, און זי קוקט מיר אין די אויגן אריין און מאַכט מיט די ליפּן. און איך ווייס, וואָס זי טראַכט זיך בשעת מעשה אין הארצן. זי טראַכט: „אינגאַנצן ע ר! ע ר מיט די ביינער, איהם צו לעבן ערע יאָהר!"... און איך פיהל, אז איך בין ווערטה, מע זאָל מיך נעמען און צעשניידן אויף שטיקלעך, אזוי ווי די צעשניטענע קאַרטאָפּלים: סטוייטש, אָפּגע־נאַרט די מאַמע, און אזוי מיאוס אָפּגענאַרט! פּערקויפט דאָס קלייניע סידור׳ל און דאָס גאָלד פּערשפּיעלט אין דרייזעל! פער־קויפט, פּערקויפט פון קאָפּ ביז פּיס!

די קנויטלעך אין די קאַרטאָפּלים, מיינע חנוכה־ליכטלעך, טשא־רען, טשאַרען אזוי לאַנג, ביז זיי ווערען פּערלאָשען. און די מאַמע זאָגט צו מיר:

— גיי וואַש זיך, וועלען מיר עסען קאַרטאָפּלים מיט שמאַלץ! לכבוד חנוכה האָב איך געקויפט א גלעזעלע גענזען־שמאַלץ, פּרישע, מחיה׳דינע שמאַלץ!

מיט פערגעניגען נעה איך מיך וואשען, און מיר זעצען זיך צום טיש.

— ביי לייטען איז א מנהג, צום לעצטען טאג חנוכה באקט מען לאטקעס. — זאגט די מאמע מיט א זיפץ, און עס קומט מיר ארויף אויף דער מחשבה בעני׳ס לאטקעס מיט בעני׳ס דריידל, וואס קאסט מיך אזא פערמעגען, און עס טהוט מיר א שטאך אין הארצען, ווי מיט א נאדל, און מעהר פון אלסדינג טהוט מיר וועה דאס הארץ און איך האב חרטה אויפ׳ן סידור׳ל.

אויך ביי׳ם שלאפען לאזען מיך די געדאנקען נישט רוהען. איך הער אלץ דער מאמע׳ס קרעכצען מיט איהר קנאקען פון די פינגער. איך הער דאס בעטל, ווי סע סקריפעט, און עס דאכט זיך מיר, אז דאס בעטל איהרם נישט סע סקריפעט, נאר סע קרעכצט. און אין דרויסען בלאזט דער ווינד, קלאפט אין פענסטער, רייסט דעם דאך, פייפט אין קוימען, לאזט אויס מיט א לאנגען־לאנגען ווי־ו־ו־ו! און א גרל מאכט זיך צו אונז פערנאדעט פון א צייט און טשערע־ריקעט פון דער וואנד ארויס: טשירערי־טשירערי! און די מאמע הערט נישט אויף צו זיפצען און צו קרעכצען און צו קנאקען מיט די פינגער, און יערער זיפץ און יערער קרעכץ רופט זיך אף ביי מיר אין הארצען. קוים־קוים וואס איך האלט מיך איין; אט־אט נעם איך, דאכט זיך, און שפרינג־אראף פון מיין געלענער און גיה־צו צו מיין מאמען און פאל איהר צו די פים און קוש איהר די הענד און בין זיך מודה ומתודה אויף אלע מיינע גרויסע זינד. נאר איך טהו דאס נישט; איך דעק מיך איין מיט אלע קלייד־לעך שטארקער־שטארקער, איך זאל נישט הערען, ווי דער מאמעס בע־טל סקריפעט און ווי די מאמע זיפצט און קרעכצט. און די אויגען שליסען זיך ביי מיר, און דער ווינד פייפט און סווישטשעט ווי־ו־ו־ו! און די גרל מאכט: טשירערי־טשירערי! טשירערי־טשירערי! און סע דרעהט זיך עפים פאר מיינע אויגען, ווי א דריידל, א מענש אזעלכער, א קענטיגער פארשוין. איך וואלט נעמעגט שווערען, אז ס׳איז דער רבי מיט דער שפיצעכיגער יאר־

מעלקע. אויף איין פוס שטעהט פֿאר מיר דער רבי מיט'ן הומש און דרעהט זיך, דרעהט זיך, דרעהט זיך, ווי א דרייידעל, און די שפּיצעכינע יאַרמעלקע אויפֿ'ן קאָפּ שעמעריט אין די אויגען, און די פּאות פּליהען אין דער לופֿטען. ניין, ס'איז נישט קיין רבי, ס'איז נאָר א דריידעל! א מאָדנע דריידעל, א לעבעדיגס, מיט א שפּיצעכינער יאַרמעלקע און מיט פּאות. ביסלעכווייז, ביסלעכווייז הערט־אויף דאָס רבי'דיגע דריידעל אָדער דער דריידעלדיגער רבי זיך צו דרעהען, און אויף זיין אָרט וואכסט־אויס פּרעה דער קעניג פון מצרים פון דער סדרה "מקץ", וואָס מיר האָבען געלערענט די וואָך וואָס פֿאר חנוכה; נאָקעט שטעהט פּרעה דער מלך פון מצרים פֿאר מיינע אויגען, נאָקעט, נאָר־וואָס פון טייך ארוים, און האָלט אין האַנד מיין סידור'ל, מיין קליין כל־בו'ניקל, און איך פֿער־שטעה נישט, ווי קומט דאָס צו איהם, צו דעם דאָזיגען רשע, וואָס האָט זיך געבאָדעט אין אידיש בלוט?... און איך זעה זיעבען קיה, מאָגערע, דאַרע, אויסגעדיוועטע הויט און ביינער, מיט גרויסע הערנער און מיט לאַנגע אויהערען, לאָזען זיך צו מיר אָלע מיט א מאָל, איינע נאָך דער אַנדערער, עפענען די מויל־ער און ווילען מיך איינשלינגען. פּלוצים וואכסט־אויס בעני, מיין חבר בעני, חאָפּט זיי פֿאר די לאַנגע אויהערען און דרעהט זיי א לאַנגען "פּור" מיט א "שלשלת", און עמיצער ווייזט שטילערהייד, זיפּצט אוּן חליפּעט, קרעכצט און פּייפּט און סווישטשעט און טשירעריקעט, און א מענש שטעהט נעבען מיר און מאַכט צו מיר שטילערהייד:

— זאָג נאָר, זוהנו, ווען האָסט דו נאָך מיר יאָהר־צייט? ווען זאָגסט דו נאָך מיר קדיש?

און איך שטוים מיך, אז דאָס איז דער מאַטע מיינער, פון יע־נער וועלט, מיין מאַטע, וואָס די מאַמע דערצעהלט זיך אָן פון איהם אזוי פיעל גוטע זאכען. איך ווייל איהם זאָגען, ווען איך האָב נאָך איהם יאָהר־צייט, ווען איך זאָג נאָך איהם קדיש, — האָב איך אָבער פערגעסען. גראָד אצינד האָב איך פערגעסען! איך מוטשע מיך, איך רייב דעם שטערן, ווייל מיך דערמאָנען, נאָר איך קאָן

נישט! האָט איהר געהערט אַ מעשה? איך האָב פערגעסען, וועז איך האָב יאָהר־צייט נאָך מיין טאטען! גוואַלד, אידישע קינדער! צי ווייסט איהר נישט, צי ווייסט איהר נישט, וועז איך האָב יאָהר־צייט נאָך מיין טאטען? וואָס שווייגט איהר? גוואַלד! גוואַלד! גוואַלד!...

. . . . . .

— נאָט איז מיט דיר! וואָס שרייסט דו? וואָס גוואַלדעווועסט דו? וואָס טהוט דיר, חלילה, וועה?

איהר פערשטעהט דאָך, אַז דאָס זאָגט צו מיר די מאַמע. זי שטעהט איבער מיר, האַלט מיך ביי׳ם קאָפּ, און איך פיהל, ווי זי ציטערט און ווי זי פלאַטערט. דאָס האַלב־פערדרעהטע לעמפּעל נישט סע לייכט, נאָר סע טשאַדעט, און איך זעה דער מאַמע׳ס שאַטען טאַנצט משונה אויף דער וואַנד, און ווי צוויי הערנער זעהען־אויס די שפּיצען פון איהר נאַכט־פאַטשייליע, און די אויגען איהרע גלאַנצען שרעקליך אין דער פינסטער.

— וועז האָב איך יאָהר־צייט? מאַמע, זאָג! וועז האָב איך יאָהר־צייט?

— נאָט איז מיט דיר! ערשט נישט לאַנג געווען דער יאָהר־צייט! דיר האָט זיך עפּעס גע׳חלומ׳ט? שפּיי אויס דריי מאָל: טפו־טפו־טפו! לאָז זיין צו גוטען! אָמן, אָמן, אָמן!...

* * *

קינדער! איך בין אויסגעוואַכסען, געוואָרען אַ גרויסער. אויך בעני איז אויסגעוואַכסען, געוואָרען אַ גרויסער, אַ יונגער־מאַן מיט אַ בערדעל אַ נעלס. און אַ בייכעל האָט ער זיך פערלאָזט, און אַ קייט אַ גילדענע אויפ׳ן בייכעל טראָגט ער. ווייזט אויס, אַ נגיד בעני. געווען אמאָל אַ נגיד׳ס אַ יונגעל, היינט איז ער אליין אַ נגיד.

מיר האָבען זיך בעגעגנט, פאַהרענדיג אין באַהן. איך האָב איהם דערקענט נאָך די בולבעוואַטע אויגען, ווי ביי אַ פיש, און

נאָך די שיטערע צייטן. אי־א צייט נישט נעזעהן זיך, האָבען מיר זיך ארומגעהאפט קושען און צערעדט זיך פון אמאליגע גוטע, לײַ־בע, זיסע קינדער־יאָהרען, און דערמאנט זיך אָן אלע נאריישקייטען פון אמאל.

— נעדענקסט, בעני, יענעם חנוכה, ווי ס'איז דיר נעגאנגען אין שפיעל, אינ'ם דרייזעל? אלע מאל איז ביי דיר נעפאלען גימל!

איך טהו א קוק אויף מיין בעני'ן — ער איז ברוין און בלוי פאר נעלעכטער. ער האלט זיך ביי די זייטען, ער קאטשעט זיך, ממש ער עקט זיך.

— גאָט איז מיט דיר, בעני! וואָס איז אויף דיר אזא נעלעכ־טער פלוצים אָנגענאלען, בעני?

— אוי! — מאכט ער צו מיר מיט ביידע הענד. — נעה שוין אוועק מיט דיין דרייזעל! דאָס איז נעווען דאָס גוטע דרייזעל! שוין איין מאל א דרייזעל! דאָס איז נעווען א קוגעל פון גאָלע שמאלץ, א צימעס פון גאָלע ראָזינקעס! מיט אזא דרייזעל איז שוער צו פארשפיעלען. ווי אזוי ס'זאל ניט פאלען, מוז עס פאלען אויפ'ן, חא־חא־חא, אויפ'ן גימל!

— וואָס זשע איז דאָס נעווען פאר א מין דרייזעל, בעני?

— דאָס איז נעווען, חא־חא־חא, א דרייזעל פון גאָלע, חא־חא־חא, פון סאמע גימל, חא־חא־חא!...

אסתר

צרצעהלט לבבוד פורים.

נעשריבען אין יאהר 1910.

אֶסְתֵּר

נישט קיין מעשה פונ׳ם חדר, נישט פונ׳ם רבי׳ן און נישט פון דער רביצין ווי׳ל איך אייך דערצעהלען אט דאָ. איך האָב אייך שוין פון דעם גענוג מאָל דערצעהלט. אפשר וועט מיר זיין ערלויבט איצטיגם מאָל, לכבוד פורים, צו דערצעהלען אייך א מעשה פון דעם רבינ׳ם טאכטער אסתר?

א.

אויב אסתר פון דער מגילה איז געווען אזא יפת־תואר, ווי די אסתר, וואָס איך דערצעהל אייך דאָ, איז קיין חידוש נישט, וואָס זי האָט אזוי אויסגענומען ביי׳ם קעניג אחשורוש. די אסתר, וואָס איך דערצעהל אייך דאָ, האָט אויסגענומען ביי אלעמען. אלע האָבען זי ליעב געהאט. אלע, אלע. אפילו איך, און אפילו מיין עלטערער ברודער מאָטעל אויך, חאָטש ער איז שוין לאַנג בר־מצוה, און מע רעדט איהם שוין לאַנג שידוכים, און ער טראָגט שוין לאַנג א זיינער מיט א קייטעל. (אויב איך האָב קיין טעות נישט, האָט זיך איהם שוין דעמאָלט געשיט א בערדעל אויך). און אז מיין עלטערער ברודער מאָטעל האָט זי ליעב געהאט — פרעגט מיך. איך וועל אייך זאָגען אקוראט. ער מיינט, איך וויים נישט, אז דאָס, וואָס ער געהט אלע שבת ביי־טאָג אין חדר אריין כלומרשט לערנען פרק מיט׳ן רבי׳ן, איז א נעכטינער טאָג. דער רבי חראָפעט אויף וואָס די

וועלט שטעהט. די רביצין שמועסט מיט די ווייבער אין דרויסען אויף דער פריזבע. און מיר, חדר־יונגלעך, שפיעלען אין „מם־שין־הא". און מאטעל מיט אסתר'ען קוקען מיט אויגען. ער אויף איהר און זי אויף איהם. און א מאל מאכט זיך, אז מיר חדר־יונגלעך שפיעלען נאר אין „קוציבאבע". ווייסט איהר, וואס דאס הייסט „קוציבאבע"? אט וועל איך אייך זאגען וואס דאס איז. מע נעמט אייך און מע פערבינדט אייך די אויגען מיט א פעטשיילע, מע שטעלט אייך אוועק אין מיטען שטוב, און אלע דרעהען זיך ארום אייך, און מע זאגט אייך: „גער־גער־גער, האפ מיך!"

מאטעל און אסתר שפיעלען אויך מיט אונז. „קוציבאבע", זאגען זיי, געפעלט זיי. איך וויים פאר וואס סע געפעלט זיי. וואס רום אז זיי שפיעלען מיט אונז אין „קוציבאבע", האלטען זיי אין איין יאגען זיך, אין איין חאפען זיך. ער זי, און זי איהם.

און נאך א סך סמנים האב איך, וואס איך וואלט אייך געקאנט דערצעהלען און דערצעהלען. נאר איך בין נישט אזעלכער...

איינמאל האב איך זיי נעחאפט, ווי זיי האבען זיך נעהאלטען ביי די הענד. ער זי, און זי איהם. דוקא נישט שבת. דוקא אין א וואכעדיגען טאג. פארנאכטליך איז דאס געווען. בין מנחה למעריב. ער איז כלומרשט געגאנגען אין שוהל אריין. פערבלאנזעט צו אונז אין חדר. „וואו איז דער רבי?" — „דער רבי איז נישטא". און ער גההט און גיט איהר די האנד. אסתר'ען הייסט עס. שטעה איך און קוק. נעמט זי צו איהר האנד. גיט ער מיר א גראשען, איך זאל קיינעם נישט דערצעהלען. זאג איך — צוויי. גיט ער מיר צוויי. זאג איך — דריי. גיט ער מיר דריי. איהר מיינט וואס? וועז איך זאל זאגען פיער, וואלט ער מיר געגעבען פיער. און פינף, און זעכס? נאר איך בין נישט אזעלכער...

נאך איין מאל האט זיך געטראפען א מעשה... נאר נענונ מעשות. לאם איך אייך בעסער דערצעהלען די רעכטע מעשה, וואס כ'האב אייך צוגעזאגט.

ב.

מיין ברודער מאָטעלן, ווי כ׳האָב אייך נעזאָגט, איז שוין א גרויסער. אין חדר אריין לערנען נעהט ער שוין מעהר נישט. אין דער היים לערנען ווילן ער אויך נישט. רופט איהם דעריבער דער מאָטע „פּרא־אָדם". קיין אַנדער נאָמען האָט ער נישט פּאַר איהם, נאָר „פּרא־אָדם". ווילן דאָס די מאָמע נישט לייִדען. „וואָס פּאַר א תנועה, א בחור צו לייִטען, שוין באַלד א חתן, רופען „פּרא־אָדם?" זאָגט דער טאָטע: „אז ער איז פּאָרט א פּרא־אָדם!" קריענען זיי זיך. איך וויים נישט, ווי אזוי אַנדערע מאָטע־מאָמעס. מיינע טאָטע־מאָמע האַלטען אין איין קריענען זיך; טאָג ווי נאַכט, טאָג ווי נאַכט נאָר מע קריענט זיך.

איך זאָל אייך דערצעהלען פון מיין מאָטע־מאָמע, ווי זיי קריענען זיך, וואָלט איהר זיך געהאַלטען ביי די זייטען. נאָר איך בין נישט אזעלכער...

הכלל, לערענט שוין מיין ברודער מאָטעל מעהר נישט אין חדר. פון דעסטוועגען פערגעסט ער נישט דעם רבי׳ן שיקען אַלע פּורים שלח־מנות. פּאָרט אמאָל געווען א תלמיד. שיקט ער איהם א שענעם שיר, אויף לשון־קודש געשריבען, מיט א מנדוד אוים־געמאַהלט, מיט צוויי פּאָפּיערענע קערבלעך א מתנה. מיט וועמען שיקט מען א רבי׳ן אזא מין שלח־מנות? פערשטעהט זיך, מיט מיר. זאָגט צו מיר מיין ברודער מאָטעל: „נא דיר, טראָג אָפּ דעם רבי׳ן שלח־מנות, און אז דו וועסט קומען צוריק, ווילן איך דיר געבען צעהן גראָשען". צעהן גראָשען איז טאָקי א מטבע, מע קאָן נישט זאָגען. נאָר וואָס דען? „איך ווילן, זאָג איך, די מטבע באַלד". זאָגט מיר מיין ברודער, אז איך בין א שייגעץ. זאָג איך: „סע קאָן זיין, זאָג איך, אז איך בין א שייגעץ, איך וועל זיך מיט דיר נישט קריענען; נאָר איך ווילן זיך זעהן, זאָג איך, מיט נעלט". ווי מיינט איהר, וועט האָט אויסגעפיהרט?

בעצאהלט מיר די צוגעזאגטע צעהן גראשען. גיט ער מיר דעם רבינ'ס שלח־מנות. א פער'חתמ'עט בריוועל, און אז איך האלט שוין ביי'ם אווענקאנג, רוקט ער מיר ארײן אין האנד נאך א בריוועל און זאגט צו מיר שטיל און גיך: „און דאס וועסט דו אפגעבען אסתר'ען"... „אסתר'ען?" „אסתר'ען"... איין אנדערער אויף מיין ארט וואלט זיך שוין הייסען בעצאהלען פאר אזא זאך צוויי מאל אזוי פיעל, נאר איך בין נישט אזעלכער...

ג.

„רבונו של עולם! — טראכט איך מיר, געהענדיג מיט'ן שלח־מנות. — וואס קאן מיין ברודער אזעלכעם שרייבען צו מיין רבינ'ס טאכטער? מע דארף אומיסטנע א קוק טהון. מעהר נישט נאר א קוק טהון. איך וועל דאך זיי דערמיט נישט אפבייסען"... און איך עפענען־אויף דאס בריוועל וואס צו אסתר'ען און איך לייען איבער א גאנצע מגילה. וועט איהר הערען. איך גיב זיי אייך איבער ווארט אין ווארט:

פון מרדכי'ן צו אסתר'ען.

„איש — א מענש, יהודי — א בחור, היה — איז געווען, בשושן הבירה — ביי אונז אין שטעדטעל, ושמו מרדכי — זיין נאמען איז מאטעל. ויהי אומן — ער האט ליעב געהאט, את הדסה — דאס הדס'ל, היא אסתר — דאס איז אסתר. והנערה — און דאס מיידעל, יפת — איז א שענע, תואר — א קראסאוויצע. ותיטב הנערה — און דאס מיידעל איז איהם געפעלען. לא הגידה אסתר — אסתר זאגט נישט אוים קיינעם, כי מרדכי — ווארום מאטעל, צוה עליה — האט איהר אנגעזאגט, אשר לא תגיד — זי זאל נישט אוים־זאגען. ובכל יום ויום — אלע טאג, מרדכי מתהלך — גיהט מאטעל פערביי, לדעת שלום אסתר — חאפען א קוק אויף אסתר'ען. ובהגיע תור אסתר — און אז ס'וועט קומען די צייט פון אסתר'ען, בת

אביחיל — זי וועט דאַרפען חתונה האָבען, ותלקח אסתר — וועט ער נעמען אסתר'ן, וימליכה — און ער וועט מיט איהר געהן, תחת ושתי — אונטער דער חופה".

וואָס זאָגט איהר אויף מיין ברודער, ווי ער האָט דאָס אויסגעטייטשט די מגילה? איך וואָלט א בעלן געווען האָרכען, וואָס וואָלט זאָגען, למשל, דער רבי אויף אזא פּירוש? נאָר ווי קומט די קאַץ איבער'ן וואַסער? שא! ס'איז דאָ איין עצה, ווי איך בין א איד! איך וועל איבערדרעהען די יוצרות: דעם רבינ'ס שיר וועל איך אוועקגעבען אסתר'ען, און אסתר'ס מגילה וועל איך אוועקגעבען דעם רבי'ן, — לאָז ער זיך קוויקען. אי, ס'וועט נאָכדעם וועלן א חתונה? וואָס בין איך שולדיג? טרעפט זיך דען נישט, א מענש האָט אמאל א טעות? למאי דער בריעפטרעגער פון דער פּאָסט — מאַכט זיך דען נישט, אז ער גיט נישט אָפּ קיין בריעף? ביי מיר וועט זיך אזעלכע זאַכען קיינמאל נישט טרעפען. איך בין נישט אזעלכער...

ד.

— א גוט יום־טוב, רבי! — פּאַל איך אריין אין חדר מיט איין אימפּעט, אז דער רבי טהוט זיך אזש א ווארף. — מיין ברודער האָט אייך געשיקט שלח־מנות און געווינשעוועט אייך, איהר זאָלט דערלעבען איבער א יאָהר.

און איך געה און געב־אַוועק דעם רבי'ן די מגילה. מיין רבי עפענט־אויף די מגילה, קוקט און טראַכט און זוכט און דרעהט די מגילה אויף אַלע זייטען. אַפּנים, ער זוכט עפּים נאָך. „זוך, זוך, — טראַכט איך מיר, — דו וועסט דאָרט עפּים געפינען"...

און מיין רבי טהוט־אָן די זילבערנע ברילן, לייענט־דורך די מגילה און — איהר זאָלט זאָגען, ער זאָל זיך דאָס אפילו פערקריימען. נאָר א זיפץ געטהאָן, נישט מעהר. נאָכדעם מאַכט ער צו מיר: „וואַרט־אויס, אָט וועל איך דיר אָנשרייבען א פּאָר וואָר־

טער". איך טהו מיך דערווייל א דרעה־ארום איבער'ן חדר, נעם ביי דער רביצין א לעקאכל און א פלאדעל, און בינו־לבינו, אז קיי־נער זעהט נישט, טהוט איך א געב־איבער אסתר'ען אין האנד אריין דעם רבינ'ס שיר מיט'ן שלח־מנות. וועדר זי רויטליך, בעאלט זיך אין א ווינקעל, עפענט־אויף פאוואלינקע דאס בריוועל און וועדר אנגעצונדען, ווי א ליכט, און די אויגען ברענען — סכנת־נפשות! „אפנים, נישט צופריעדען מיט'ן שלח־מנות". — טראכט איך מיר און געה־צו צום רבי'ן. גיט ער מיר די „פאר וועדטער", וואס ער האט אנגעשריבען.

— א גוטען יום טוב אייך, רבי! — זאג איך מיט'ן אייגענעם אימפעט, וואס ביי'ם אריינקומען. — דערלעבט איבער א יאהר! — און איך לאז מיך אהיים.

שוין אז איך בין געווען אויף יענער זייט טיר, לויפט מיר נאך אסתר מיט רויטע פערווייניטע אויגען: „נא, — זאגט זי צו מיר מיט כעס — אט דאס וועסט דו אפגעבען דיין ברודער!"

אויפ'ן וועג עפען איך אויף פריהער דעם רבינ'ס בריוועל — דער רבי איז בילכער. שטעהט דארט אזוי: „מיין ליעבער און גע־טרייער תלמיד מרדכי נ"י! איך דאנק דיר פיעל מאל פאר'ן שלח־מנות, וואס דו האסט מיר אריינגעשיקט. פאר־א־יאהרען און פאר צוויי יאהרען האסט דו מיר אריינגעשיקט שלח־מנות טאקי, שלח־מנות ממש... היינטיגס יאהר האסט דו מיר אריינגעשיקט א נייעם פירוש אויף דער מגילה. דאנק איך דיר פאר דער מגילה. איך דארף דיר אבער זאגען, מאטעל, אז דער פירוש דיינער הויבט מיר נישט אן צו געפעלען. ראשית, איז „שושן הבירה" די „הויפט־שטאדט", נישט, ווי דו זאגסט, „אונזער שטעדטעל". והשנית, וואלט איך וועלען וויסען, וואו שטעהט דאס, אז מרדכי איז געווען א בחור? און וואס רופסט דו איהם עפים מאטעל? וואס פאר א מאטעל? און פון וואנען האסט דו דאס גענומען, אז „אומן" איז די טייטש „ליעב געהאט"? אומן איז די טייטש „דערצויגען", פונ'ם ווארט „אמן פדגוג". און וואס דו טייטשט: „וימליכה תחת ושתי" —

אז ער וועט מיט איהר געהן אונטער דער חופה. — קומט דאָס שוין אויס גלאָט ווילד, אָהן א שום טעם. ערשטענס, נעהט דער „ויולכיהה" אויף אחשורוש'ען, נישט אויף מרדכי'ן. און צווייטענס, איז אין ערגיץ נישט דערמאָנט אין דער מגילה, אז אחשורוש איז געגאנגען מיט אסתר'ען צו דער חופה. א קונץ נעמען א פסוק און פערדרעהען איהם משוגענערווייז? יעדער פירוש דאַרף זיין מיט א גאנג. פאר־א־יאָהרען און פאר צוויי יאָהרען האָסט דו מיר אַריינגעשיקט עפּים אַנדערש. היינטיגס יאָהר איז דיר געפעלען שיקען דעם רבין א פירוש אויף דער מגילה, און נאָך א פערדרעהטען פירוש דערצו. נו, מהיכא־תיתי, מסתמא דאַרף אַזוי צו זיין. לכן שיק איך דיר דיין מגילה אָפּ צוריק, און לאָז דיר גאָט געבען א גוט יאָהר, ווי עם ווינשט דיר דיין רבי"...

אָט דאָס הייסט געריבען א מאָרע! א מצוה אויף מיין ברודער! ער וועט שוין מעהר אַזעלכע מגילות נישט שרייבען, מיין איך.

אָפּגעפּאַרטיגט זיך מיט'ן רבינ'ס בריעף, דאַרף מען שוין אין איינוועגס א קוק טהון, וואָס שרייבט זי, דעם רבינ'ס טאָכטער הייסט עס? איך עפּען־אויף איהר בריעף — פּאָלען נישט אַרוים די צוויי קערבלעך? וואָס איז דאָס פּאר א שלאָק? איך לייען־איבער — אינגאַנצען צוויי שורות:

„מאָטעל, איך דאַנק דיר פּאר די צוויי קערבלעך. קאָנסט זיי נעמען צוריק. אזא שלח־מנות פון דיר האָב איך נישט ערווארט. קיין מתנות פון דיר פערלאַנג איך נישט, און קיין נדבה אודאי נישט"...

חא־חא, וואָס זאָגט איהר דערויף? קיין נדבה פערלאַנגט זי נישט! א שענע געשיכטע, ווי איך בין א אידיש קינד! הכלל, וואָס טהוט מען וויטער? איין אַנדערער אויף מיין אָרט וואָלט מסתמא ביידע בריעף צעריסען און דאָס געלד אַריינגעלעגט אין קעשענע. צוויי פייגען וואָלט ער געבראַכט אהיים, נישט קיין צוויי קערבלעך. נאָר איך בין נישט אזעלכער... איך האָב בעסער אָפּ־

געטהאן א שענערע זאך. וועט איהר הערען. איך האב מיך מיישב געווען אזוי: שכר־טרחה פאר'ן וועג האב איך דאך פון מיין ברוֿדער מאטעל שוין בעקומען — הוינט וואס זשע דארף איך איהם? און איך געה און געב־אפ ביידע ברידער נאר דעם טאטען. איך וועל הארכען, וואס וועט דער טאטע זאגען? ער וועט בעסער פערשטעהן די מגילה, ווי מיין רבי, חאטש דער טאטע איז א טאטע און דער רבי איז א רבי...

ה.

וואס איז געווען, אז דער טאטע האט איבערגעליינט ביידע בריוֿף מיט דער מגילה און האט א נעם געטהאן מיין ברודער מאטעל אויפ'ן צימבעל, ער זאל געבען צו פערשטעהן, וואס דא טהוט זיך? — פרעגט שוין נאר נישט. איך זאל וועלען נאכטהון מיין ברודער מאטעל, וואלט איך בעדארפט זאגען מיט'ן לשון און מיט'ן ניגון פון דער מגילה:

„והעיר שושן נ־בו־כה"...

נאר נישט דאס איז דער עיקר. איהר ווילט דאך אודאי וויסען דעם סוף: וואס איז געווען דער סוף מיט'ן רבינ'ס טאכטער אסתר'ען און מיט מיין ברודער מאטעל? וואס זאל זיין? נאר־נישט. אסתר האט חתונה געהאט. איין אלמן האט זי גענומען. אך, האט זי געווויינט! איך בין געווען אויף איהר חתונה. וואס, אייגענטליך, האט זי אזוי געווויינט — וויים איך נישט. אפנים, דאס הארץ האט איהר געזאגט, אז זי וועט זיך מיט איהר זיווג לאנג נישט עלטערען. און כך הוה. זי האט אפגעלעבט מיט איהם אינגאנצען א האלב יאהר און איז אוועקגעשטארבען. פון וואס — קאן איך אייך נישט זאגען. איך וויים נישט. קיינער וויסט נישט. דער רבי און די רביצין וויסען אויך נישט. געזאגט האט מען, אז זי האט זיך גע'סמ'ט, פשוט, גענומען און אליין אוועקגע'סמ'ט זיך. נאר ס'א ליגען. „דאס האבען שונאים אויסגעטראכט". אזוי האב איך געהערט פון דער רביצין אליין...

און מיין ברודער מאטע? אהא! ער האט נאך פריהער חתונה נעהאט, נאך איידער אסתר איז א כלה געווארן, און איז שוועק־נעפאהרען אהין, צום שוועהר. ער איז אבער גיך געקומען צוריק. און דוקא אליין. וואס איז די מעשה? ער וויל זי גט'ען. זאגט איהם דער טאטע: „ביזט א פראָ־אדם!" וויל די מאמע נישט לייגען. קריעגט מען זיך. ס'איז פריילעך! פון דעסטוועגען האט זיך נישט געהאלפען. ער האט זיך מיט איהר גע'גט און חתונה נעהאט פאר איין אנדערע. ער האט שוין צוויי קינדער־לעך אפילו. א יונגעלע מיט א מיידעלע. הייסט דאס יונגעלע הערצל, נאכ'ן דאקטאר הערצל. און דאס מיידעלע הייסט אסתר'ל. דער טאטע האט אפילו געזאגט, זי זאל הייסען גיטעל, נאך זיין מאמע, דער באבע גיטעל. און די מאמע האט געוואלט, גע'חלש'ט, זי זאל הייסען לאה'צי, נאך איהר מאמע, דער באבע לאה. איז ארויס צוויישען טאטע־מאמע א מחלוקת. א גאנצע נאכט מיט א גאנצען טאג האבען זיי זיך געקריגט. איז געבליבען, דאס קינד זאל הייסען לאה־גיטעל, נאך ביידע מאמעס. איין עק. האט זיך דער טאטע ארומגעקוקט. ער וויל נישט לאה־גיטעל. „וואס איז דער שכל?" „אזוי. פאר וואס קומט איהר, אז איהר מאמע'ס נאמען זאל געהן פריהער?" קומט צו געהן מיין ברודער מאטע־ל פון שוהל און זאגט, אז ער האט איהר נאר געגעבען א נאמען אסתר. זאגט איהם דער טאטע: „פראָ־אדם! פון וואנען האט זיך צו דיר געקומען א נאמען אסתר?" ענטפערט איהם מאטע־ל: „האסט פארגעסען, אז מיר האָ־בען באלד פורים?"... נו, וואס וועט איהר איהם, אשטייגער, איצ־טער זאגען? איין עק. מע הערט שוין מעהר נישט קיין „פראָ־אדם" פונ'ם טאטען. נאר ביידע, אי דער טאטע, אי די מאמע, קוקען עפים מארנע איינם אויף דאס אנדערע און מע חאפט א שווייג.

וואס האבען געהייסען דער דאזיגער קוק מיט דעם דאזיגען שווייג — וויים איך נישט. אפשר וויסט א י ה ר? . . .

די ערב־פּסח'יגע עמיגראַציע

געשריבען אין יאָהר 1903.

די ערב־פּסח־יגע עמיגראַציע

א.

ארויס פון גן־עדן.

— דאַנקען השם יתברך, גע׳פּטר׳ט דעם פּורים נעזונטערהייט און מע קאָן שוין אָנהויבען אין זינען האָבען אַריינברענגען דעם פּסח אין א גוטער שעה!

אַזוי האָט זיך אָנגערופען די מאַמע צו זיך אַליין אויף מאָרגען נאָך שושן־פּורים און אויסנעקוקט מיט די אויגען אַלע ווינקעלעך אין זאַל, ארומגענגען און נעזוכט אַיין אָרט, ווי א הוהן בשעת זי דערפיהלט, אז זי בעראַרף זיך לעגען. אין עטליכע טעג ארום איז בעשאַפען נעווארען אביסעל היי מיט צוויי קלעצלעך, און אויף די קלעצלעך — א שפּאַגאַל־ניי דייזשקעלע, איבערגעדעקט מיט א גראָבען נאָר א ווייסען ציכטיגען ליינוואַנט, און מיך האָט מען צוגערופען אינאייניעם מיט׳ן טאַטען און אָנגעזאָגט א מאַל דרייסיג, איך זאָל זיך גאָרניט דערוועגען ניט צוגעהן פון דער נאָהענט, ניט א קוק טהון פון דערווייטען, ניט א שמעק טהון אפילו „אין יענעם ווינקעל אַריין". און טאקי באַלד נאָכדעם איז צוגעמאכט געווארען די טיר פון זאַל, און אונז ביידען, מיך מיט׳ן טאַטען, האָט מען געבעטען מחילה, מיר זאָלען זיך אָפּטראָגען פון דאַנען אין א גוטער שעה אין א מזל׳דיגער און מעהר נישט אַריינטרעטען אין זאַל אַריין ביז פּסח.

פון דער מינוט אן האָט די זאַל בעקומען ביי מיר אין די אויגען דוקא נאָר א בעזונדער חן, און עס האָט מיך אהינצו נעצויגען, ווי א מאגניט, און איך האָב בעקומען א שטארקען חשק א קוק טהון אהינצו, אין „יענעם ווינקעל אריין", חאָטש פון דערווייטען. אוועקגעשטעלט זיך פון יענער זייט טיר, בשעת מעשה נעקייעט דעם אָנבייסען, ברויט מיט שמאלץ, האָב איך אריינגעקוקט און געשפּיגעלט זיך אין אונזער שענער לימטינער זאַל מיט דער רויטער קאַנאַפּע פון פיעדעל־האָלץ, מיט'ן האַלב־קיילעכיגען טיש אויף דריי לאַפּעס, מיט'ן האַלב־קיילעכיגען שען־געשניצטען שפּיגעל און מיט'ן גרויסארטיגען מזרח, וואָס דער טאטע אַליין האָט איהם אויסגעמאַהלט בשעת ער איז נאָך, זאָגט ער, געווען א חתן. וועה־וועה, וואָס איז ניט געווען אויפ'ן דאָזיגען מזרח! בערען, און לייבען, און ווילדע קעץ, און אַדלערס, און פויגלען, און שופרות, און מנורות, און אתרוגים, און שיסעלעך מיט מגן־דוד'לעך, און בלעטלעך, און קנעפּלעך, און רעדלעך, און פּאסיקלעך, און פּינטעלעך אהן איין עק, אהן א שיעור! ס'איז נעווען נישט צו גלויבען, אז א מענשליכע האַנד זאל דאָס אלסדינג קאָנען אויס־מאהלען, קוים־קוים וואָס דאָס אויג קאָן חאַפּען! „א מושלם דער טאטע מיינער! — טראַכט איך מיר. — א בריה! א מזיק!"

— פארחאַפּט זאַלסט דו ניט ווערען! מיט'ן נאָנצען חמץ ביי דער טהיר, ברענען זאַלסט דו ניט אויפ'ן פייער?!

אזוי זאָגט די מאמע, נעמט מיך אָן מיט צוויי דינע שארפע פינגערלעך פון איהר רעכטער האַנד ביי מיין לינקען אויהער און פיהרט מיך צום טאטען:

— נא, זעה, קוק חאָטש אָן דעם קריש דיינעם! מיט'ן ברויט האָט ער זיך אוועקגעשטעלט קוקען אהין, וואו דער פסח'יגער בארשטש!

דער טאטע מאכט כלומרשט אַיין ערנסט פּנים, שאָקעלט מיט'ן קאָפּ, שטעלט־אויף די ליפּען און קנאַקט מיט דער צונג:

— טץ־טץ־טץ! אַווּעק, דו ימח־שמו'ניק אייניער!

און אז די מאמע קעהרט זיך אפ אין א זייט, דערזעה איך אויפ'ן מאטענ'ס ליפען א גרינג בעהאלטען שמייכעלע; און קעהרט זיך אום צוריק די מאמע, מאכט ער וויעדער איין ערנסט פנים. ער נעמט מיך פאר א האנד, זעצט מיך אנידער נעבען זיך אויף א בענקל און זאגט מיר אן, איך זאל אהינצו ניט קוקען — מע טאר ניט!

— פון דער ווייטען אויך ניט?

נאר דער טאטע הערט מיך שוין ניט. ער זיצט פערטיעפט אין א ספר און לערענט שטיל־ערהייה, און איך פער'נגב'ע מיך פאוא־לינקע צו דער טהיר און קוק־ארויין דורך א שפעלטל אהין, אין זאל ארויין, און זעה דארטען פון כל־טוב א גן־ערן: נייע טעפ א סך מיט מאקערטעפ אויף דער ערה, און א האקמעסער, א זאלצבערעטל, ציבעלעס צוויי קרענצלעך הענגען אויף דער וואנד און בעשענען די זאל, — שוין פסח'יג די זאל, פסח'יג, פסח'יג, פסח'יג!...

ב.

פון האנד צו האנד.

— טאמער וואלט איהר זיך מטריח נעווען פון דאנען מיט די ספרים אהין, אין גרויסען אלקער אריין?

אזוי רופט זיך אן צו אונז די מאמע, אננעטהאן אין ווייסען, מיט א וויים סערוועטל אויפ'ן קאפ און מיט א לאנגען שטעקען אין איין האנד און מיט א נייעם פלעדערווויש אין דער אנדערער האנד, פערריייסט דעם קאפ ארויף און קוקט אויף דער סטעלי.

— סאסיל! וואו ביזט דו ערגיץ מיט דער בארשט? נו, ריהר זיך שוין, מויד! באווייז זיך!

און סאסיל די מויד, אויך א פארבונדענע מיט א ווייסער שמאטע, בעווייזט זיך מיט א נאסער בארשט און מיט א שעפעל ווייס לעהם, און ביידע זעהען־אויס, ווי לעבעדיגע מתים אין ווייסע

תכריכים. און סאָסיל מיט'ן נאסען בערשטעל פליאסקעט איבער דער סטעלי הין און צוריק: פליאק — פליאק! און ביידע זענען זיי אין כעס, בייז, ווי די ביענען.

לאַנג אָבער שטעהן און קוקען אויף דער דאָזיגער זעלטענער קאָמעדיע לאָזט מען מיך ניט. פריהער הויבט מען מיר אָן געבען אָנצוהערענישׂ, אז א יונגעלע בעראַרף ניט שטעהן בשעת מע שמירט די שטוב אויף פּסח. נאָכדעם הויבען זיי ביידע שוין אָן אביסעל האַרבער:

— הער נאָר, מאָמער וואָלסט דו געגאַנגען אהין, אין אלקער אריין?

און בשעת מעשה נעמט מיך אָן די מאַמע פאַר א האַנד און בעווייזט מיר, וואוהין איך זאָל גיהן. איך בין אָבער קיין בעלן ניט אַוועקגענהן, טרעט איך אָפּ אביסעל אויף א זייט און בענגען זיך מיט סאָסלען; טהוט מיך סאָסיל א שטויס־אָפּ פון זיך: „אומערום אָבער פלאָנטעט ער זיך אונטער די פים!"

— נעה שון נעה צו אלרי גוטע יאָהר אהין, צום טאַטען! — זאָגט מיר די מאַמע און טהוט מיך א וואַרף צו סאָסלען, און סאָסיל חאַפּט מיך אונטער און טהוט מיך א שליידער צוריק צו דער מאַמען: „אויף מיין לעבען האָב איך אזא מין איינגענעסען יונגעל ניט געזעהען!"

— סע נעמט איהם גאָר קיין קויל ניט! — זאָגט די מאַמע און דערלאַנגט מיר א סטוסאָק פון הינטען, און סאָסיל חאַפּט מיך אונטער און פערליאָפּעט מיך מיט וויסען לעהם, און איך פאַל־אריין, ווי א קיטשקע, צום טאַטען אין אלקער אריין און פערגעה זיך פון נעוויין.

דער טאַטע רייסט זיך אָפּ פון די ספרים, נעמט מיך איין מיט וואָס ער קאָן, זעצט מיך אנידער אויף די קניהעם און פערטיעפט זיך צוריק אין די ספרים.

ג.

פון די אלקערס אין דער שפיזארניע.

— זייט־זשע מוחל, בעל־הבית! די בעל־הבית'טע האָט געזאגט. איהר זאָלט מוחל זיין אריבערטראָגען זיך פון דאָנען אינ'ם קליינעם אלקערעל אריין.

אזוי זאָגט צום טאטען סאָסיל די מויד און קומט־אריין מיט'ן גאנצען קלאָפערגעציינג, אויסגעשמירט, ווי א רוח, און מיר טראָגען זיך מחילה אריבער מיט די ספרים פונ'ם גרויסען אלקער אינ'ם קליינעם אלקערעל אריין. דאָס קליינע אלקערעל איז גרויס, ווי א פייג; דאָרטען שטעהט מעהר ניט ווי איין בעטעל, שלאָף איך און, ניט אויסגערעדט זאָל זיין, סאָסיל די מויד. סאָסיל איז, פערשטעהט איהר, טאָקי אונזערע איין אייגענע און ביי אונז איז זי שוין כמה וכמה יאָהרען; איך בין נאָך דעמאָלט, זאָגט זי, אויף דער וועלט ניט געווען. איך בין ביי איהר, זאָגט זי, אויף די הענד אויסגעוואכסען. וען ניט זי, וואָלט איך שוין לאָנג, זאָגט זי, אָנגעשפּאָרט מי יודע וואו. וואָרום וואו ערגיץ איין אָנשיקענגיש, א משולחת, א שלאָק־פורעניות, איז דאָס ביי מיר, זאָגט זי, געווען, און פון אלע צרות האָט זי מיך, זאָגט זי, ארויסגעשלעפּט; און היינט דאָנקט ער מיך, זאָגט זי, אפּ מיט שטיינער, — נו? איז ער ניט ווערטה קיין פּעטש?

אזוי לאָזט אוים סאָסיל און שענקט מיר א פּאָר סטוסאָקעם מיט א ריים ביי די האָר פּאָר א צוגאָב. און — מערקווירדיג! — קיינער זאָגט איהר ניט קיין וואָרט. ניט די מאָמע, ניט דער טאטע נעמען זיך אָן פּאָר מיר. וואָס סאָסיל ווילּ, דאָס טהוט זי מיט מיר, גלייך ווי איך בין סאָסיל'ס, ניט זייערע.

אין קליינעם אלקערעל פערקלויב איך מיך אין א ווינקעלע, בעזעץ מיך אויף דער ערד און קוק אויס'ן טאטען, ווי ער רייבט דעם שטערן, קייעט די באָרד און שאָקעלט זיך און ציהט־אוים יענעם

שענעם לאנגען „אוי יא———". נאר אַט קומט אריין סאַסיל מיט'ן קלאַפערנעצייג און לאַזט אונז בעטען, מיר זאַלען זיך אַרויס־פּעקלען פון דאַנען וויטער אַביסעלע.

— וואוהין נאַך? — פרעגט זי דער מאַטע, איין איבערנע־שראַקענער.

— איך וויים וואוהין? — זאַגט סאַסיל און שטעלט זיך אַוועק מיט'ן בערשטעל אין מיטען אַלקערעל.

— אין קעמערעל אַריין! אין דער שפּיזאַרניע אַריין! — זאַגט די מאַמע און קומט־אַריין מיט'ן לאַנגען שטעקען און מיט דעם נייעם פּלעדערווויש, זעהט־אויס ווי איין אַנגעוואַפענטער שונא, וואַס פאַלט־אַן אויפ'ן לאַנד מיט געוועהר אין די הענד.

— אין שפּיזאַרניע איז איצטער קאַלט, ווי אין א פּוסטקע. — פרובט זיך דער מאַטע אַפּבעטען מיט נוטע ווערטער.

— א ווילדע קעלט אויף איהם! — זאַגט די מאַמע.

— מע געפּינט געפּרוירענע אין דרויסען! — האַפּט־אונטער סאַסיל און הויבט־אַן פּליאַסקען מיט דער נאַסער בארשט איבער די טרוקענע וועגה. און מיר מוזען זיך, במחילת כבודנו, אריבערפּעקלען פּונ'ם קלייגעם אַלקערעל אין קלייגעם קעמערעל אַריין, און ביידע חאַפּען מיר דאַרט א רעכטען ציטער. מע קאַן ניט זאַגען, אז פאר'ן טאַטען זאַל דאַ זיין גוט צו זיצען און אַריינקוקען אין א ספר: די שפּיזאַרניע איז א קליין ענג קעמערעל און א פינסטערס, קוים וואַס צוויי מענשען קאַנען זיך דאַרט אויסדרעהען. דערפאַר אַבער איז דאַס פאַר מיר א נאַנצער גן־עדן. סטייטש, עס איז דאַ פאַלעצעס, און מע קאַן אויף זיי קלעטערען. אמת, דער מאַטע לאַזט מיך ניט קלעטערען. ער זאַגט, איך קאַן חלילה זיך הרג'ענען. נאר ווער הערט איהם? ער האַט זיך נאר פערטיעפט אין זיינע ספרים, בין איך שוין — אהא! — געווען אויף דער ערשטער פאַלעצע, פון דער ערשטער — אויף דער צווייטער, און פון דער צווייטער — אויף דער דריטער.

— קוקאריקו! — האָב איך אויסגעשרינען אויף א קול, געוואָלט בעווייזען דעם טאטען מיין גרויס בריה'שאפט, און האָב אויפגעהויבען דעם קאפ אין זיך דערלאַנגט א זעץ אין דער סטעלי, אז די צייהן זענען מיר שיער ניט ארויסגעפאלען פון'ם מויל. האָט זיך דער טאטע איבערגעשראָקען און געמאכט א גוואלד. איז געקומען צו לויפען פריהער סאָפיל און נאָכדעם די מאמע, און ביידע האָבען זיי מיר אריינגעלענט וויפיעל ס'איז אין מיר אריין.

— א קינד זאָל האָבען אין זיך אזעלכע קינדערשע תנועות! — טענה'ט די מאמע.

— א קינד איז דאָס? א שה, ניט קיין קינד! — העלפט איהר אונטער סאָפיל, און איז מוריע, אז מע וועט אונז באלד לאָזען בעטען, מיר זאָלען זיך אריבערטראָגען פון דאנען, מחילה, אין קיך אריין, ווארום אין שטוב איז שוין כמעט העכער האלב פסח'יג.

ה.

פון דער שפיזארניע אין קיך.

דאָרטען טרעף איך משה־בער'ען מיט די גרויסע ברעמען זיצען מיט'ן טאטען אויף דער מילכיגער באנק. איצט לערנען זיי ניט; זיי רעדען זיך אוים איינם פאר דאָס אנדערע זייערע ביטערע הערצער. דער טאטע קלאָגט זיך פאר איהם אויפ'ן גלות פונ'ם ערב־פסח, וואָס מע טרייבט איהם ארום שוין פון עטליכע טעג. „א מין נע־ונה, א גלות, א מין עמיגראציע פון איין אָרט אויפ'ן אנדערען!" און משה־בער זאָגט, אז דאָס איז נאָך בלאָטע; איהם איז, זאָגט ער, נאָך א סך ערגער.

— מיך — זאָגט ער — האָט מיינע גאָר דורכגעטריבען פון שטוב.

איך קוק אויף משה־בער'ען מיט ד גרויסע ברעמען און קאָן מיך בשום אופן ניט פארשטעלען, וואָס הייסט, מע האָט איהם,

משה־בער'ן, אזא גרויסען אידען מיט אזעלכע נרויסע ברעמען, נענומען און דורכנעטריבען? ביסלעכווייז נעהען זיי אריבער אויף זייערע שטענדיגע ענינים, מאדנע דבורים: „רמב"ם", „כוזרי", „פילוסופיא", „שפינאזא" וכדומה, וואס קריכען מיר ניט אין דער לינקער פאה.

א סך מעהר אינטערעסאנט איז די גרויע קאץ, וואס זיצט אופ'ן פריפעטשיק און וואשט זיך. סאסי׳ל זאגט, אז א קאץ וואשט זיך, איז א סימן אויף נעסט. פערשטעה איך ניט, פון וואנען וויסט די קאץ, אז ס'וועט זיין א נאסט? איך נעה־צו צו דער קאץ און הויב זיך אן מיט איהר אונטערשפיעלען. פריהער פרוב איך איהר אנטרעטען מיט'ן פינגער אויף דער לאפקע — וויל זי ניט. נאכדעם לעהרען איך זי, זי זאל „דיענען", שטעהען אויף די צוויי הינטערשטע פיסלעך — וויל זי אויך ניט. „סטאי! סלוש!" — זאג איך צו איהר און שענק איהר אלע מאל א שנעל אין נעזעל אריין. פערמאכט זי די אויגען און דרעהט־אויס דאס קעפעל, שטעלט־ארויס דאס צינגעל און מאכט א מאדנע פנימ'ל, ווי אייגער רעדט: „וואס האט זיך צוגעטשעפעט צו מיר דאס דאזיגע בחור'ל? וואס וויל ער האבען פון מיין לעבען?" מיך פערדריסט די מעשה: „א קאץ זאל זיין אזא מין עקשנ'טע!" און איך מוטשע זיך מיט איהר אזוי לאנג, ביז זי דערלאנגט מיר א קרעל מיט איהרע שארפע נעגעל איבער דער האנד, און איך לאז־ארוים א מורא'דיגען קוויטש: „אוי, מא־א־מע!" קומט צו לויפען די מאמע מיט סאסלען מיט א נעפילדער, און איך בעקום א רעכטען פסק פון זיי ביידע, איך זאל דאס אנדערע מאל וויסען, ווי אזוי צו שפיעלען זיך מיט קעץ! (סך־הכל איין קאץ — הייסט ביי זיי „קעץ"!)

— גיה נאר וואש זיך, — רופט זיך אן די מאמע צום טאטען — וועלען מיר אראפגעהן אין קעלער אריין „אפעסען"...

סאסי׳ל האפט די קאטשערע און נעמט זיך צום אויווען מיט די טעפלעך, לענט נישט קיין כבוד ניט אויף מיר, ניט אויפ'ן טאטען און ניט אויף משה־בער'ן. אדרבה, משה־בער'ן גיט זי אנצוהערע־

ניש, אז זי פערשטעהט ניט, וואָס ער דרעהט זיך דאָ ארום ערב־פסח? דאָכט זיך, ס'איז גלייבער, זאָגט זי, זיצען ביי זיך אין דער היים, און ניט ארומדרעהען זיך אין אזא צייט אין פרעמדע הייזער! משה־בער שטויסט זיך, וועמען זי מיינט, נעזענענט ער זיך אָפּ, און מיר לאָזען זיך אראָפּ אין קעלער אריין „אָפּעסען"...

ה.

פון קיך אראָפּ אין קעלער.

איך פערשטעה ניט, וואָס קרימט זיך אזוי דער מאָטע און וואָס קנייטשט ער מיט די פּלייצעס און בורטשעט אונטער דער נאָז: „נא דיר איין עמיגראציע!"... אשטייגער, וואָס פאַר איין אומגליק איז דאָס, אז מען עסט איין מאָל אין קעלער? וואָס קאָן שאָדען דער ריח פון נעווויערטע אוגערקעס, פערשטונקענע קרויט, מילכיגע קרינגלעך? וואָס איז אזוי ביטער, אז מע נעמט צווויי איבערגע־קאָכטע פעסלעך און מע לענט־איבער א לאָקשענברעט, און אליין זעצט מען זיך אויף איבערגעקאָכטע פעסלעך און מען עסט? אדרבה, מיר דאָכט, אז אזוי איז נאָך פיעל בעסער און א סך פרייליכער. מע קאָן זיך בשעת מעשה קאָטשען מיט'ן פעסל איבער'ן גאנצען קעלער. אי, מע פאַלט? שטעהט מען אויף און מע קאָטשעט זיך נאָך א מאָל. דער גאנצער חסרון איז, וואָס סאָסיל גיט אכטונג, מע זאָל זיך ניט קאָטשען.

— ער האָט זיך שוין געפונען — זאָגט זי — א ניי שפּיעלעבען; ער וויל זיך א האָנט אָדער א פוס אויסברעכען...

מיינע שונאים זאָלען אזוי לעבען, ווי איך וויל זיך אויסברעכען א האָנט אָדער א פוס! איך וויים ניט, וואָס די סאָסיל וויל האָבען פון מיינע יאָהרען און טעג? שטענדיג רודפ'ט זי מיך, און אלסדינג לענט זי אויס צום ערנסטען. לויף איך — זאָגט זי, אז איך וועל בלייבען אָהן א קאָפּ. ריהר איך זיך צו עפּים א זאָך — זאָגט זי,

אז איך וויל דאָס צעברעכען. האלט איך א קנעפּל אין מויל — מאכט זי א גוואלד: „דער שלים־מזל וויל זיך ווארגען!" דערפאר רעכען איך זיך מיט איהר אָפּ דעמאלט, וועז איך בין שלאָף. וועז איך עפּעס נישט מיט אלעמען, אזוי לענג זי איין די וועלט, מאכט א נעפּילדער.

— אצינד נעם דאָס קינד און נעה מיט איהם ארויף. מע דארף אויסרייניגען דעם לעצטען חמץ פון׳ם קעלער אויך.

אזוי זאגט די מאמע נאכ׳ן בענשען, און איידער דער טאטע פרעגט זי, וואוהין מיר זאלען נעהן, פערשאפט זי אליין און טהוט א זאג:

— אויף א פּאָר שעה אויפ׳ן בוידעם.

— וואָרום אין שטוב האָט מען נאָר־וואָס אָפּגעוואשען די בריקען. — חאפּט־אונטער סאָסיל. — נאָר זעהט, דער שלים־מזל זאל דאָרט ניט ארַאָפּקאטשען זיך פון׳ם בוידעם און ניט ברעכען זיך ריק און לענד.

— ביים זיך אָפּ די צונג! — זאגט איהר די מאמע, און סאָסיל שטופּט מיך אונטער, איך זאל נעהן אביסעל גיכער.

— נו, קריך שוין, קריך, שלים־מזל!

דער טאטע נעהט הינטער מיר, און איך הער, ווי ער בורטשעט אונטער דער נאז: „אויפ׳ן בוידעם גאָר! אזא מין עמיגראציע! נ־נ־א!"

א מאדנער מענש דער טאטע מיינער! מע זאגט איהם: אויפ׳ן בוידעם — איז ער אויך ניט צופריעדען! איך וויים? מיר דאכט, איך וואלט א בעלן געווען, ס׳זאל זיין אלע וואָך ערב־פּסח און מע זאל אלע וואָך דארפען קריכען אויפ׳ן בוידעם. ערשטענס, איז דאָס קריכען אליין עפּעס אויך א שטיקעל עסק. אשטייגער, אין מיטען וואָך איך זאל זיך אויסציהען, וועט מען מיך דען לאזען קריכען אויפ׳ן בוידעם? און איצט שפּאן איך אויף די טרעפּ, ווי א מזיק. הינטען שפּאנט מיר נאָך דער טאטע און זאגט מיר: „פּאוואלינקע!

פאמעליכען!" וואם מיר פאוואלינקע? וועד מיר פאמעליכען? איך פיהל, אז ביי מיר זענען אויסגעוואכסען פליגלען, איך פליה, איך פליה!

1.

פון קעלער אויפ'ן בוידעם — און א סוף.

וואם ווייסט איהר, וואם ביי אונז אויפ'ן בוידעם טהוט זיך? — אוצרות! גאנצע אוצרות!

צעבראכענע גלעזלעך פון לאמפען, שארבענס פון טעפ, אלטע כלבושים, וואם ס'איז שווער צו דערקענען, צי איז דאם ווייבערשע, צי מאנסביל'שע תחתונים. און פוטער א שטיקל וואלגערט זיך, וואם אז מע ריהרט זיך צו צו דעם, ווערד דאם צעקראכען, אזוי ווי שניי, און בלעטער פון ספרים, צעריסענע שמות, און א דורכ־נעברענטער קוימען פון א סאמאוואר, און פעדערען, און א צערי־סענע זיפ, און איין אלטער לולב ליגט אויסגעצויגען, ווי א בעל־הבית. היינט די לעזשנים! היינט די קראקוועס! היינט דער דאך! דער דאך איז פון גאלע שינדלען, און איך קאן איהם דערלאנגען מיט די הענד! א קליניגקייט — האלטען דעם דאך מיט די הענד!

דער טאטע זעצט זיך צוועק אויף א באלקע, נעמט־צענויף די שמות־בלעטלעך, לעגט־צענויף א בלעטל מיט א בלעטל, קוקט אריין אין זיי און פערטיעפט זיך דערווייל אין די שמות־בלעטלעך. און איך שטעל מיך צוועק ביי'ם קליינעם פענסטערל וואם אין דאך און דערזעה פאר זיך די גאנצע שטאדט, גאנץ כתרילעוווקע, ווי אויף א טעלער! אלע הייזער מיט אלע דעכער — שווארצע, גרויע, רויטע און גרינע דעכער. און די מענשען, וואם געהען, זעהען אויס קליינע מענשעלעך, און מיר דאכט זיך אוים, אז קיין שענערס און קיין בעסערס פון אונזער שטאדט קאן שוין, דאכט זיך, גאר ניט זיין אויף דער וועלט. אויך צו אונז אין הויף אריין חאפ איך א קוק, און דערזעה, ווי ביי אונז און ביי אלע איבעריגע שכנים וואשט מען

און מע רייבט און מע שאָבט און מע רייניגט און מע כשר'ט טיש און בענק, און מע טראָגט נרויסע טעפּ מיט הייס זודיג וואַסער, מיט ברענענדיגע פּרעסלעך, מיט גליהענדיגע שטיינער, און א פּאַרע זעצט אַרויף, א ווייסע פּאַרע; די פּאַרע קייקעלט זיך, קייקעלט זיך, און ווערד צעגאַנגען, אזוי ווי רויך. און אין דרויסען שמעקט מיט וועס־נע. ריטשקעס לויפען, ציענען מעקען, און עפּים א אידעל מיט נרויסע אונטערנעבונדענע שטיוועל און מיט א ווייס פּערדעל שלעפּט זיך אין דער בלאָטע. דאָס איז נעבאַך עוריאל דער בעל־עגלה. עוריאל שמייסט דאָס ווייסע פּערדעל, דאָס פּערדעל קוים וואָס עס שלעפּט די פּים פון דער בלאָטע. דאָס פיהרט מען עמיצען א וועגעלע מיט מצות. און איך דערמאָן מיך, אז מיר האָבען שוין לאַנג מצות, שוין לאַנג פּערשלאָסען אין שאָפע און פּערהאַנגען מיט א ווייסען לייל־עך. און אייער אין שאָפע איז אַנגעגרייט א פּולע מאַקערטע, און שמאַלץ פּסח'יגע א גאַנצער סלאָי, און ציבעלעס צוויי קרענץ העננען אויף דער וואַנד, און נאָך א סך גוטע זאכען פּונ'ם לויבען זיסען יום־טוב. און איך דערמאָן מיך אָן די נייע מלבושים'לעך, וואָס מע האָט מיר צוגעזאָגט ברענגען אויף יום־טוב, און דאָס האַרץ וואַכסט מיר, וואַכסט, ווי אויף הייוון.

— בעל־הבית! — לאָזט זיך הערען איין אויסנעצויגען קול פון אונטען. — זייט זיך מטריח אַראָפּ אין הויף אַריין איבער־לופּטערען די ספּרים!

דער טאַטע שטעהט־אויף, שפּייט־אוים מיט כעס: „טפּו זאָל דאָס ווערען! נא דיר איין עמיגראַציע!"

איך הויב ניט אָן צו פּערשטעהן דעם טאַטען, פּאַר וואָס ער איז ניט צופּריערען? וואָס קאָן דען זיין נאָך בעסער און לויבער, ווי שטעהן אין דרויסען און לופּטערען ספּרים? און איך ריים מיך אָפּ פון פּענסטערעל און טהו מיך א לאָז צו דער טהיר פּונ'ם בוידעם און... טראָך־טאַראַראַך מיט'ן קאָפּ אַראָפּ, מיט די פּים אַרויף, איבער אַלע טרעפּ!

* * *

וואָס ווייטער איז געווען — נעדענק איך ניט. איך וויים נאָר, אז פונ'ם פאל האָב איך צוגעקרענקט נאָכדעם א היבש שטיקעל צייט. איך בין, זאָגט מען, געווען נאָר פארביי. און, ווי איהר זעהט, בין איך נעבליבען געזונד און שטאַרק, הלואי ווייטער ניט ערגער, בלתי־נאָר דער אויגער שראָם, וואָס ביי מיר אויפ'ן פנים, און וואָס דער אָטהעם איז מיר געוואָרען פון דעמאָלט אַן קורצליך, און וואָס אז איך רעד, פינטעל איך מיט די אויגען עד היום הזה.